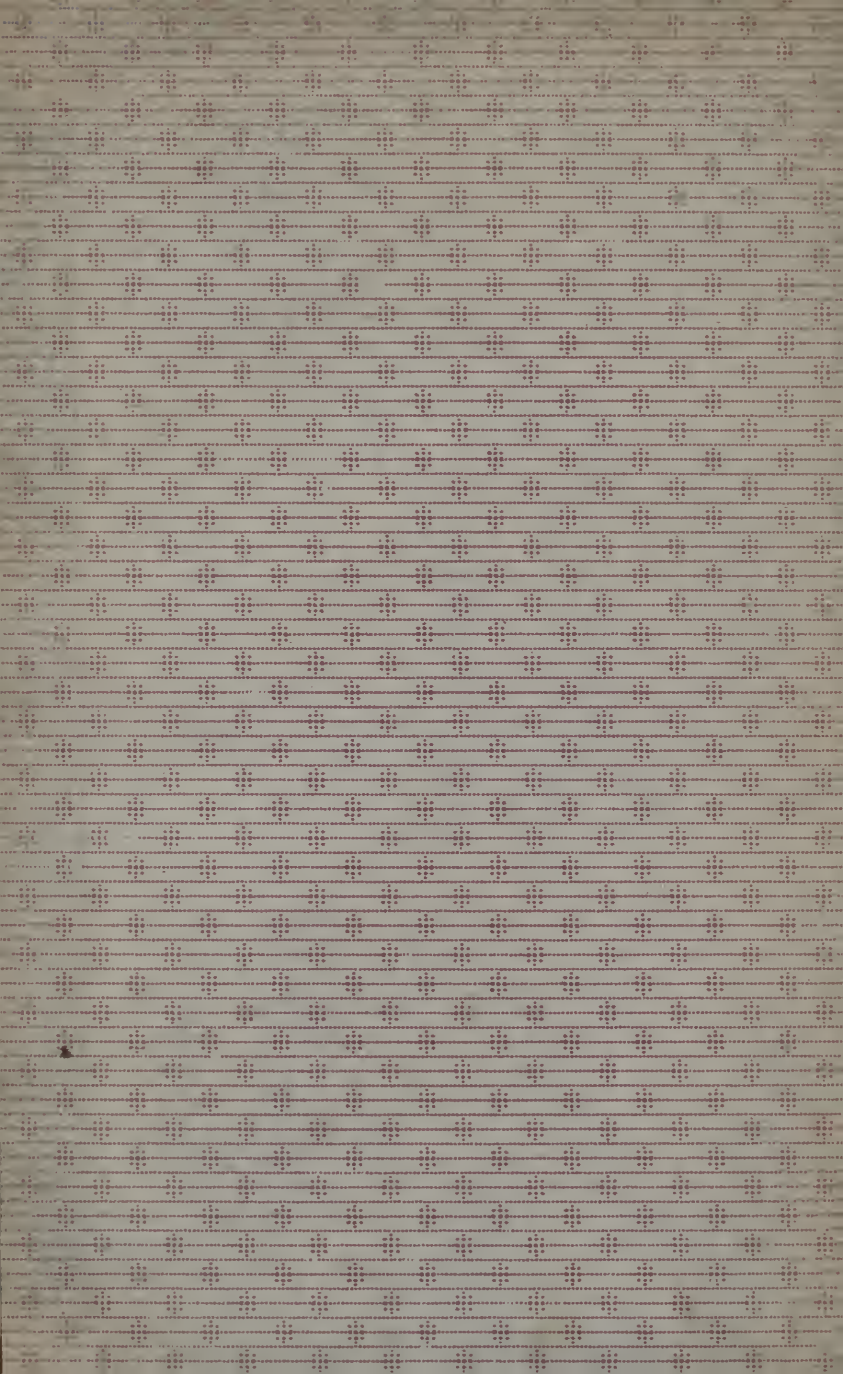
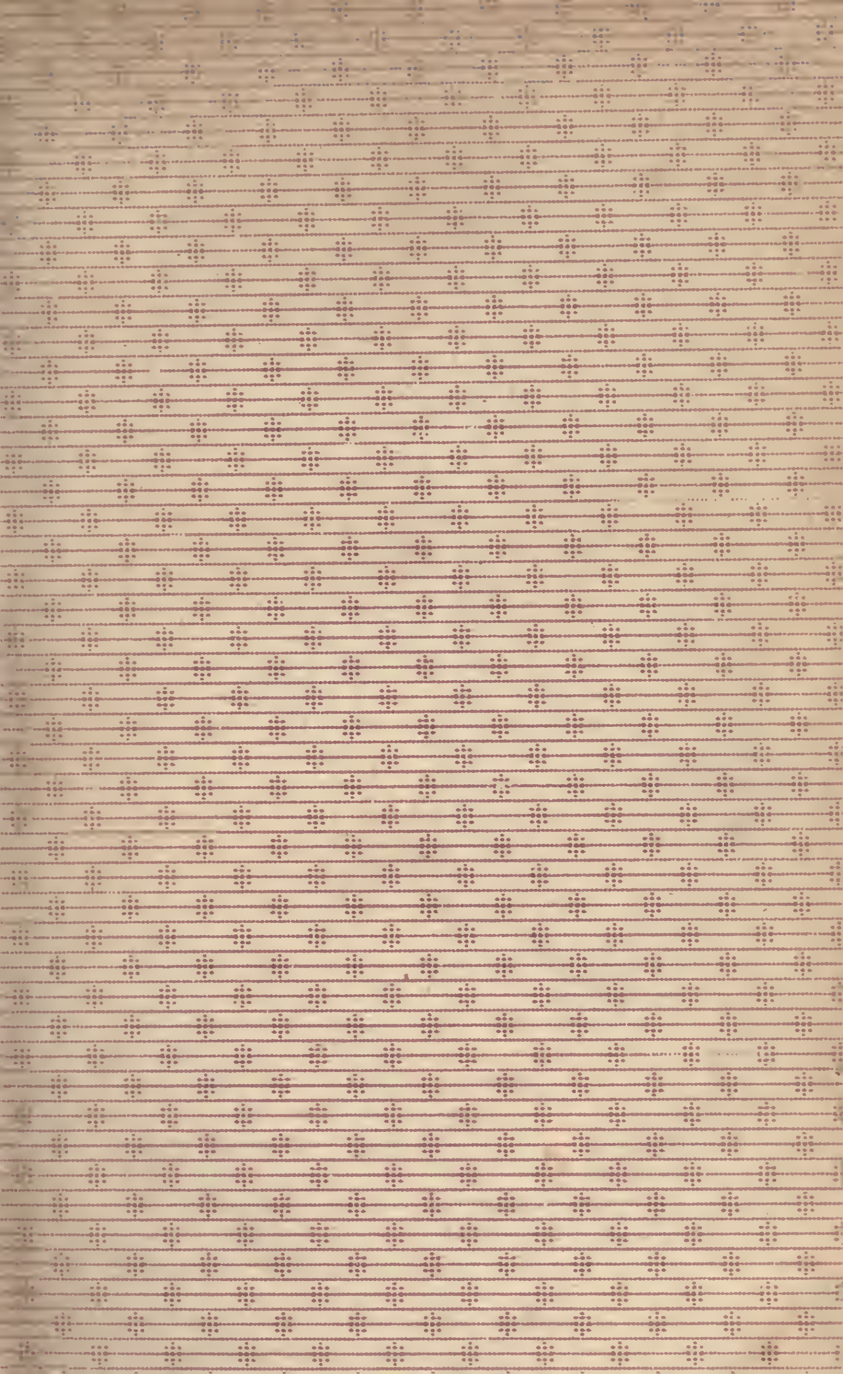

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00103203 6

Den danske Skueplads,

i dens Historie,

fra de første Spor af danske Skuespil

indtil vor Tid.

Af

Th. Overskou.

Første Deel.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Samfundet til den danske Literaturs Fremme.

Thieles Bogtrykkeri.

1854.

LIBRARY
1971
UNIVERSITY OF TORONTO

„Das Theater steht in genauer Verbindung mit dem Fortgange der Cultur und des Geschmacks", siger A. von Haller. Denne Sandhed vinder kraftig Stadfæstelse ved Betragtningen af den første danske Skuepladses Indflydelse paa Folkedannelsen, Smagen og Sæderne. I den Skildring af Samfundsforholdene, med hvilken denne historiske Fremstillings anden Deel indledes, vil man finde Beviser for, at det i 1722 grundlagte danske Theater var, i de sex Aar, hvori det, under mange Afbrydelser og idelig slette Kaar, bestod, af en saa stærk og udstrakt Virkning paa Almeenaandens Oplivelse, Luttring og nationale Udprægning, at end ikke den krasse Pietisme, der førte et strengt Herredømme i de nitten Aar, som hengik inden der atter blev gjort Forsøg paa et Theaters Oprettelse, formaaede at undertrykke eller hemme dens Yttringer. I 1747 fandtes mange af de Uskikke, Fordomme og Daarskaber, som i 1722—1728 vare blevne fremtrukne og latterliggjorte for Menigmand ved Forestillingen af Holbergs Comedier, meget mærkeligt aftagne, og selv J. H. Schlegel, hvem man ikke skal beskylde for at være en af Holbergs Forgudere, er tilbøielig til at finde denne Kjendsgjernings Aarsag i den Indflydelse, som den nationale Lystspildigters Satire og træffende Skildringer af Sæderne havde havt paa Folket.

Ikke mindre mærkeligt og erindringsværdigt bliver dette første Theater derved, at det ei alene strax, med stor Kraft og i rig Fylde, indførte et i sin dybeste Grund nationalt og ægte comisk

Lystspil, hvis Aand og Væsen saaledes bleve levende for Almeenheden, at alle senere Frembringelser i denne Skuespilart maatte være gjennemtrængte af Natursandhed, Liv og Lune, for at de skulde kunne gjøre et varigt Indtryk paa den; men at det tillige, under uophørlig Kamp mod Ringeagt, Trang og Uheld, samlede en literair Skat, der stedse har været Grundcapital og i en meget lang Aarrække endog den eneste nationale Eiendom for det i 1747 opstaaede Theater; thi det Par Stykker, som Holberg skrev for dette, vare hans Genies matte Efterskud og vandt aldrig nogen Anseelse hos Publicum. Havde det i 1722, af et Par uformuende Privatpersoner, begyndte vaklende Theaterforetagende ikke været, da vilde den i 1747, under ligesaa trange Kaar, oprettede „danske Skueplads“ aldrig have faaet den Charakteer, aldrig have vundet den Fasthed og Betydning, hvorved den saa vel har fortjent sit Navn og bestandig vil bestaae som en Nationalanstalt. Det er fra det capionske Theater i lille Grønnegade at det nu i 106 Aar staaende Theater paa Kongens Nytorv har modtaget den Kraft, der, igjennem mange Omskiftelser af Smag og Mode, og endskjøndt den ofte er bleven misbrugt til blot Nødhjælp, ofte endog behandlet med dyb Foragt, særligen har bevaret dets Nationalitet og store kunstneriske Betydning.

Og dog har ingen af dem, der umiddelbart tiltraadte den kostelige literaire og artistiske Arv, som dette første danske Theater efterlod, havt saa megen Erkjendelse af dens Værd, at de taknemmeligen have søgt nogen Oplysning om dets Historie og sørget for, at i det mindste dens Hovedtræk bleve bevarede for de Efterlevende. Det havde været dem overordenlig let: de kunde hente paalidelige Beretninger hos flere endnu levende Personer, der stadigt havde havt med Foretagendet at gjøre, og vare, som Studenter, alle saa øvede i at føre Pennen, at de i det ringeste havde Evne til, ved Optegnelse af de vigtigste Be-

givenheder, at give en tilkommende Historieskriver en Ledetraad. Men ikke engang saa inderlig var deres Interesse for det første Theater, — deres Stamhuus, som de fleste af dem vist i deres Barndom havde besøgt, — at de i Hukommelsen havde bevaret Noget af det Meget, som de, paa Grund af deres Stilling, maatte have hørt om det, saaledes, at de i deres Manddoms-alder formaaede at give nogenlunde paalidelig mundlig Underretning om dets Tilstande og Skjæbne. Frederik Schwarz, som dog længe havde levet i kunstbroderligt Forhold til Rose, Ørsted, Hortulan og Andre, der i flere Aar havde nydt Piloys Veiledning og Omgang, kunde allerede i 1785, da han skrev „Historisk Efterretning om den danske Skueplads", ikke, ved sine Forespørgsler og Forskninger angaaende Theatret i lille Grønnegade, komme videre end til Meddelelsen af det Capion under 12te Mai 1721 forundte Privilegium og nogle faa Noticer, som endda tildeels vare feilagtige. Alle de Oplysninger, man efter denne Tid kunde vente at faae om det gamle Theater, maatte derfor møisommeligen tilveiebringes fra adspredte tilfældige Antegnelser i vidtløftige Documentsamlinger, eller fra enkelte leilighedsviis forekommende Yttringer i hiin Tids Bøger og Blade, der i deres Hovedindhold vare Sagen aldeles fremmede og derhos længst forglemte, saa at kun den, som havde et meget nøie Kjendskab til Datidens literaire Sager, kunde formode, i dem at finde en eller anden lille Notice angaaende en Gjenstand, der i gamle Dage næsten aldrig kom til Omtale paa Tryk.

Den Første, — og, indtil nærværende Fremstillings Udgivelse, Eneste, — som saaledes har søgt og samlet Materiale til en historisk Oversigt af det første danske Theaters Virksomhed, er Rahbek. I 1822 udgav han, i Anledning af „Holbergs Secularfest", der feiredes paa samme Dag, som Theatret i lille Grønnegade, for 100 Aar siden, var blevet aabnet, sit „Bidrag

til den danske Skuepladses Historie". Han havde i mange Aar foresat sig Udgivelsen af et saadant Skrift, men ikke engang, formedelst sine mangfoldige literaire Sysler, faaet Tid til at samle Optegnelser dertil. Størstedelen af de i hans „Bidrag" meddeelte Oplysninger ere derfor kun hentede fra saadanne Bøger, som han, formedelst sin store Belæsthed og sjeldne Hukommelse, vidste, at han strax kunde gaae til, for at finde dem, samt fra et Par Aviser, fornemlig „Hamburger Correspondent"; og den Skynding, hvori han maatte udarbeide Skriftet, naar det skulde udkomme samtidigt med Festen, tillod ham ikke at anvende den tilbørlige Omhu paa Stoffets Behandling til en for almindelige Læsere behagelig, klar og let overskuelig Fremstilling. Ikke destomindre gav han i dette lille Arbeide en ypperlig Veiledning til at bestemme Begivenhedernes chronologiske Orden, og jeg erkjender med Taknemmelighed, at jeg, uagtet de mange senere fremkomne Oplysninger, som deels skyldes Conferentsraad Werlauffs trykte eller mig skriftligt meddeelte Antegnelser, deels ere Frugten af min egen ivrige Søgen, ikke vilde have været istand til af dette dunkle Partie i Theaterhistorien at udhæve saa mange Kjendsgjerninger og henføre dem til det rette Tidspunkt, dersom jeg ikke i Rahbeks „Bidrag" havde havt et saa fortjenstligt Forarbeide.

Min lange Søgen, for at opdage en Grund- eller Perspectivtegning af Theaterbygningen i lille Grønnegade, har været aldeles forgjæves. Saa villigt man end er imødekommet mig i de Archiver, hvor en saadan kunde formodes at være opbevaret, har ingen været at finde, og det er vist, at Rahbeks Gisning, at det Comediehuus, som i Kobberstik fandtes paa et Sæt gamle Parterrebilletter, muligt var det capionske, er urigtig, da det aabenbart er det nustaaende Theater, saaledes som det var inden Tilbygningerne opførtes. Saaledes vides Intet om den første

Theaterbygnings Udseende og Indretning; kun kan man af dens sidste Rest: en numereret Logedør, som af Hr. Tapetfabriqueur Fraenkel er funden i det ham tilhørende Huus i lille Grønnegade, slutte, at der er anvendt større Omhu paa Bygningens smukke Udstyr, end man skulde fristes til at antage af de Omstændigheder, hvorunder den blev opført, thi denne Dør viser endnu Spor af, at den paa Siden mod Gangen har været malet som Gardiner i Festons: en Luxus, der aldrig er bleven anvendt i Theatret paa Kongens Nytorv.

Ved Udsigten over de dramatiske Forestillinger, som ere givne her i Landet inden et staaende Theaters Oprettelse, har det ikke været mit Formaal at søge Fuldstændighed, ved at optage enhver overkommelig lille Notice derom, men at anføre alt Mærkeligt i chronologisk Følge, saa at Læseren kunde komme til en tydelig Anskuelse af hvorledes Smagen for theatralske Forlystelser udviklede sig, og faae et muligst klart Billede af det Eiendommelige i de forskjellige Perioders dramatiske Frembringelser, saavelsom af deres Udførelse.

Endskjøndt jeg, med Benyttelse af alle mig bekjendte og tilgængelige Kilder, — blandt hvilke Geheimearchivet og det forrige Rentekammers Archiv, hvortil Cultusministeriet og Indenrigsministeriet velvilligen have forundt mig Adgang, ere de vigtigste — af al min Evne har søgt at give en god historisk Oversigt over de to her omhandlede Tidsafsnit, maa jeg ønske, at Læserne ville betragte denne Deel som en blot Indledning til det nustaaende Theaters Historie, ved hvis Udarbeidelse jeg har havt et langt fuldstændigere, for Størstedelen hidtil aldeles ukjendt Apparat til min Raadighed.

Sluttelig aflægger jeg min varmeste Tak til dem, som, med Bidrag og Oplysninger, have staaet mig bi ved nærværende første Deels Udarbeidelse, navnligen dHrr. Conferentsr. Werlauff,

hvem jeg, foruden hans mange i forskjellige Skrifter offenliggjorte Noticer vedkommende Skuepladsens Historie, skylder adskillige værdiefulde skriftlige Meddelelser; Registrator ved Geheimearchivet Kall-Rasmussen, hvis store Forekommenhed, levende Interesse for Gjenstanden og mageløse Hukommelse jeg har at takke for Henviisningen til flere hidtil ukjendte Kilder; samt Justitsraad, Archivar under Indenrigsministeriet, Rosenstand-Goiske og den constituerede Stadsconducteur Thomsen, som Begge i deres Embedsstilling med megen Iver have ledet og fremmet min Søgen.

Th. Overskou.

Første Afsnit.

Fra de første Spor af danske Skuespil

indtil

Grundlæggelsen af en dansk Skueplads i 1722.

"Mysterier", "Moraliteter" og "Fastelavnsspil".

(Indledning.)

Skuespillet fik sin Tilværelse hos Grækerne. Deres Tragedie udviklede sig af de religiøse Fester, og paa samme Tid, som den antog en kunstmæssig Form, fremtraadte ogsaa den djærve, lystige Comedie ved Aristophanes. Det er mærkværdigt, at denne Udviklingsgang har gjentaget sig overalt, hvor en national Skueplads er opstaaet, kun ikke i Danmark. Frankrige, England, Tydskland og Italien have begyndt Udviklingen af deres Skueplads med Stykker af religiøst Indhold og overgivne, plumpe Farcer; begge Skuespilarter ere fremkomne paa samme Tid, og de første Skuespillere vare Geistlige, eller dog Studerende. Saaledes dannede Skuepladsen sig ikke i Danmark. Vel havde de første dramatiske Forestillinger her, hvor dramatiske Arbeiders Opførelse gaaer meget længer tilbage i Tiden, end man i Almindelighed troer, ganske den Charakteer, de havde i hine Lande, og det var ogsaa fortrinsviis den lærde Stand, som her gav sig af med dem; men disse Forestillinger vare aldeles uden Indflydelse paa den, ved en Theaterbygnings Opførelse og danske Skuespils stadige Gang, fra 1722

grundlagte danske Skueplads. Denne var saa lidet bleven forberedt ved de tidligere leilighedsviis givne theatralske Forlystelser, hverken med Hensyn til at vække Interesse for Skuespil, eller til at give disse en eiendommelig Charakteer, eller til at fremkalde og udvikle Skuespillertalent, at den tvertimod, saa at sige, paa engang trylledes frem i en temmelig anselig Skikkelse, der ikke blot i sin dramatiske Form var forskjellig fra de tidligere Frembringelser, men ogsaa oplivedes af en dem aldeles fremmed national Aand. — Derfor: naar vi her gaae tilbage til de første Spor af danske Skuespil, da er det ikke for at søge Oprindelsen til vor danske Skueplads, men alene for, i en historisk Fremstilling, at vise: hvorledes, allerede længe før dens pludselige Tilblivelse, theatralske Forlystelser, som hverken ledede til den, eller fik nogen Indflydelse paa den, ere blevne yndede og drevne i Danmark.

Mønsterne for disse Forlystelser vare især de prægtige "Mysterier" og "Moraliteter," hvormed Udlandets Skuepladse have taget deres Begyndelse. Uagtet den Nedsættelse til det Tarvelige, hvilken man maatte beqvemme sig til her i Landet, hvor det ikke var muligt at skaffe de mangfoldige, tildeels meget kostbare Midler til disse Skuespilarters fuldstændige Opførelse, findes der i de gamle danske Dramaforfatteres Arbeider mange af deres stærkest fremtrædende Eiendommeligheder. Vore Forfædre betragtede ogsaa de mangelfuldt udstyrede Efterligninger fra samme Standpunkt, som de brammende Forbilleder bleve betragtede fra i Udlandet. En Skildring af disse mærkelige Skuespils Væsen og den Optagelse, de fandt hos Folket, vil derfor lede til en klarere Forestilling om vore ældste theatralske Tilstande og deres Forhold til Folkelivet, end vi kunne

opnaae ved de faa og ufuldstændige Beretninger, som endnu ere bevarede os om Skuespilopførelser her i Landet.

Der var allerede i Slutningen af det 4de Aarhundrede, ved de Kirkefester, som særligen vedrøre Jesu Liv, blevet afsjunget Hymner, hvori Præsternes Sang besvaredes af Menigheden, saa at, f. Ex., de Geistlige ved Julefesten istemmede Englenes Sang, og Lægfolket svarede i Hyrdernes Sted. — Senere forherligedes ogsaa de Jomfru Maria helligede Fester ved saadanne dramatiske Sangspil, der tildeels vare selvstændige, f. Ex. "Mariæ Bebudelse" og "Mariæ Himmelfart," tildeels sammensmeltedes med de ældre Hymner, som angik Jesu Liv, og under Tidens Løb modtoge Tillæg baade i det Hele og i de enkelte Sanges Indhold. — Endelig udstraktes disse Folket meget tiltalende Sangspil ogsaa til Festerne for de meest ansete Helgener; deres Livs vigtigste Begivenheder bleve i en Række af Syngescener tilbagekaldte i Folkets Erindring. — Derved var Tid efter anden de enkelte syngende Personers Antal blevet forøget, og det Dramatiske traadte mere og mere frem ved den stedse tiltagende større Afvexling i Udtrykket af Følelser, saavelsom i de Handlinger og Optog, der nu og da foretoges til Sangenes Forklaring eller større Virkning. Oprindeligen bleve disse Sangspil, som havde deres Ophav i Italien og derfra kom ind i Tydskland, hvor de snart fandt stor Udbredelse, udførte i det latinske Sprog, og altid kun paa den Festdag, som de skulde forherlige, hvorfor ogsaa dens gudstjenestelige eller kirkelige Text stedse, fuldstændig eller deelviis, var optaget i dem og dannede deres Kjærne.

Jo mere Geistligheden kastede sig ind i et vildt, udsvævende, ryggesløst Levnet, og med største Frækhed opgav

at holde Lægfolket under Troens Lydighed ved Exempel og Ordets hjertelige Forkyndelse, jo ivrigere bestræbte den sig for at bevare og endmere befæste sit Herredomme over Menighedernes aandige Liv ved at sætte Religionsudovelsen i Ceremonier, og bringe Phantasie og Sandseligheden i Bevægelse. Paa samme Tid, som det blev nodvendigt at forordne: at Nonner ikke maatte boe sammen med Munke; at ingen Geistlig maatte forrette Barnedaab naar han var fuld; og at Biskopper og Præster ikke maatte give Forargelse ved at ligge paa Kipper: paa samme Tid begyndte Kirkens Tjenere at handle med Reliqvier og anbefale deres Dyrkelse; at gjore Jertegn ved at lade Blod flyde ud af Christusbilleder, og Kors regne ned fra Himmelen paa de Troende; at lære: at Bansættelse er evig Død, at den sidste Olie borttoer alle Synder, at Djævlen æder Kornet, naar Tienden ikke bliver betalt, men at dens Betaling derimod gjør Gud misfundelig til at give Yderen det Dobbelte igjen; og — at indføre theatralske Lege i Kirken, ved at lede de hidtil brugelige Sangspil over til et virkeligt Skuespil, der, efter deres Foregivende, skulde være særdeles kraftigt til Religionens Forherligelse og dybere Indgang i Lægfolkets Hjerter, da det var det mest indtrængende Middel til at give Almuen en ret levende Anskuelse af, hvad man kaldte Kirkens Mysterier.

Sangspillets Personer bleve nu trukne frem af Chorets Hob, udpyntede efter hvad enhver af dem skulde forestille, — de yngre Geistlige i Fruentimmerklæder, til at agere de i Stykket forekommende Qvinder, — og satte i theatralsk Bevægelse paa store Forhøininger. For at Lægfolket bedre kunde forstaae og anvende Skuespillets Lærdomme, begyndte man ogsaa i Forestillingerne at bruge Landets Sprog, dog

først kun som en i rimede Vers fremsagt Oversættelse eller Forklaring af det Latinske, der blev sunget. — Til Forstaaelse af denne Blanding af to Sprog og Sang med Tale, ville vi anføre følgende Sted af et tydsk Paaskespil, hvor Jesus foretager Fodvaskningen:

Petrus.

cantat: Non lavabis mihi pedes in aeternum.
(synger)
et dicat: Herre Meister, es sol nit sein
(og siger)
daß du waschest die Füße mein.

Jesus.

cantat: Si non lavero te, non habebis partem mecum.
(synger)
et dicat: Läßest du dir die Füße nit
(og siger)
waschen hie zu dieser Zit,
so inhast du sicherlich
keinen Theil an meinem Rich.

Allerede i Karl den Stores Tid og i hans Nærværelse skal der være givet et af Abbed Angilbert forfattet aandeligt Skuespil, hvori denne Omskrivning af den latinske Sangtext blev sagt paa Gammelfrisisk.

E. Devrient siger i sin "Geschichte der deutschen Schauspielkunst": "Saalænge de aandelige Skuespil fandt Sted i Kirken selv, have vi at tænke os Sceneforhøiningen opslaaet under Syngechoret. Saaledes var den i umiddelbar Forbindelse med Sangerne og Orgelet, ogsaa kunde Chorets Gallerier tjene til Englenes, Gud Faders og Gud Søns Tilsyneladelse; derfra ledede ogsaa de første barnagtige Forsøg i det theatralske Maskinerie. Stjernen, som gik foran de tre Konger, Duen, som ved Christi Daab svævede ned over hans Hoved, bleve derfra nedladte i en

Snor, Christi malede Figur derimod hidset op ved hans Opstandelse. Da disse Skuespil fornemmelig gik ud paa at sandseliggjøre Tildragelserne, saa bleve ogsaa alle de Midler, man kunde faae fat paa, anvendte. — At dertil, fremfor Alt, er at regne Personernes Betegnelse ved Costume, forstaaer sig af sig selv. **Mone** har fundet mangehaande Tegninger deraf i Klosterhaandskrifterne; han meddeler en af dem i sine "Schauspiele des Mittelalters" fra et Opstandelsesspil. Den viser os de tre Præster, som fremstille Mariaerne, fuldstændigt i qvindelig Klædning, med Salvedaase i Haanden, kun den første med Røgelsekarret; derhos Engelen, der sidder i Graven med Vinger paa Skuldrene og Engleskinnet om Hovedet. — Ligeoverfor Scenen i Høichorets Dybde sad den høiere Geistlighed; de fornemme Herrer og Fruer paa ophøiede Sæder, eller paa Kirkens Gallerier; bevæbnede Borgere holdt Orden i Kirkens Skib, hvor Folket trængte sig sammen."

Af de i Haandskrifterne tilføiede Noder sees, at Sangene foredroges ganske i den recitativiske Form, som endnu bruges ved den katholske Gudstjeneste.

I det 12te Aarhundrede havde man i Tydskland, hvis Skuespilvæsen især fik Indflydelse paa de første danske Comedieskrivere, bragt det saa vidt, ved bestandig at udvide Stoffets Indhold, forøge Personernes Antal, give Maskineriet større Vigtighed, og gjøre Mængden mere skuelysten, at man i flere Stæder maatte føre Theatret fra Kirkerne ud paa Torvene og tage Lægfolk til Hjælp ved Opførelserne. Dette havde de vigtige Følger: at Skuespillet paa det, efter de Fordringer, der gjordes til Maskineriet, kunstigt indrettede Theater fik et hensigtsmæssigere, prægtigere og mere afvexlende Udstyr; at det kom ud i

Offenligheden og derved blev stillet for Tilskuernes Dom; at Spasmageren, som allerede længe havde tittet frem af Kirkeskuespillet, men ikke, paa Grund af Stedets Hellighed, ret turdet slaae Gjækken løs, hurtigt trængte sig frem til at blive en Hovedperson, og, under Bifaldsraab, saavel af de Fornemme som af Almuen, stedse tiltog sig større Herredømme over Scenen; samt at den dramatiske Kunst i det Hele fik Leilighed til en friere Udvikling i alle Retninger. — Siden de aandelige Skuespils Forplantning fra Kirken til det Fri, var det egenlig først, at man tillagde dem Navnet "Mysterier". — Vi ville forbigaae deres Historie, som vort Æmne uvedkommende, og gaae over til en nøiere Betragtning af det Eiendommelige ved deres Indhold og Opførelse.

Biblen, Kirkehistorien og Legenderne afgave Stoffet: Verdens Skabelse, Syndefaldet, Patriarkernes Levnet, Jesu Fødsel, Lidelse, Opstandelse og Himmelfart, hans Lignelser, Helgeners og Martyrers Historie og Mirakler, Dommedag, de Saliges evige Herlighed, Himmel, Jord og Helvede, kort: alt, hvad der var bibelsk og dogmatisk, eller af Geistligheden kunde udgives for at være det, blev bragt paa Brædderne. — At overføre Stoffet i en dramatisk Composition, at bringe Personerne sammen i en Hovedhandling, at samle Tid og Sted, derom var der ikke Tanke; Forfatterne afhaspede i al Eenfoldighed de Begivenheder, som det til Behandling valgte bibelske Afsnit indeholdt, i en Scenerække, der var uden al indre Forbindelse, og blot ophørte, fordi der ikke var mere at haspe af. — Paaskespillene vare Mysteriernes Krone; et kort Udtog af et iblandt dem vil vise det uhyre Stofomfang og løse Sammenhæng i dette Slags Skuespil. — Det begynder med Verdens

Skabelse. Gud Fader sidder ganske alene, med langt hvidt Skjæg, og synger:

Ego sum alfa et omega.
Ich ben ende en anbeginne;
Gewor got gerechte minne!
Nun will ich, dat gewerde
Himmel und de erde.
Inde wille haven schone
Engele in minen trone.

Derpaa skaber han Himlen og Jorden; Englene komme tilsyne og synge gloria in excelsis; Lucifer gjør Oprør mod den Evige og bliver med sit Tilhæng styrtet ned i Helvede; de første Mennesker træde frem i Uskyldighedsstanden; Lucifer sniger sig op til dem og forfører dem; de blive udjagne af Paradiis. Dermed ender første Afdeling. Den anden begynder med Christi Fødsel; derpaa følger Kongernes Tilbedelse, det bethlehemitiske Børnemord, Flugten til Ægypten, Johannes i Ørkenen og Christi Daab.

Af Bestræbelse for igjennem Sproget at udtrykke Lidenskaber og Følelser, eller endog blot at antyde Forskjellighed i Personernes Stand, Dannelse og Sæder, findes ikke Spor i Mysterierne; det gaaer kun ud paa at fremstille Begivenheder, at lade Personerne handle, ikke paa at vise, hvad der leder dem til at handle; deres Hensigter og Beslutninger ere bestandig færdige; de drive ikke Tiden hen med Grublerier, Sjelekamp og Overveielser, men fremtræde altid kun for at fuldbyrde. Ikke destomindre ere de snakkesalige nok: hvor vigtige og paatrængende Begivenhederne end ere, de blive aldrig trætte af, i største Vidtløftighed, at fortælle hvem de ere og hvad de komme for at gjøre; de

udgyde sig i lange opbyggelige Betragtninger og Skjelden, i Syndsbekjendelser og Lov over den guddommelige Naade; men Sproget er eens for Alle og under alle mulige Omstændigheder. For Svulst skal man paa ingen Maade kunne beskylde det: selv Gud Fader og Jesus udtrykke sig, naar Biblens vidtløftigt i Vers omskrevne Ord, der sædvanligen lægges dem i Munden, ikke ville strække til, ligesaa plat som de romerske Soldater; ja end ikke i de meest ophøiede Situationer søge Forfatterne at tilveiebringe et Slags Pathos, men lade alle Personerne, de hellige som de profane, give deres Følelser Luft i de meest spidsborgerlige Yttringer. Saaledes hedder det i et meget alvorligt Paaskespil, da Petrus har hugget Øret af Ypperstepræstens Tjener, og denne giver sig til at skrige ynkeligt:

Jhesus.

Führet mir her den wunden Mann,
Sin Ohr setze ich ihme wieder an.

Malchus.

Meister, ich bitten dich
daß du wollest heilen mich.

Jhesus.

Din Ohr setzen ich dir wieder an,
als ich wol meisterliche kan.

Malchus dicit socio suo
(siger til sin Staldbroder).

Geselle lieber Freund, nimm wahr,
wie es um min Ohr war;
zuch (zieh) hin, merke, ob es feste steh,
denn es thut mir allzu weh.

Socius trahit aurem, dicens
(hans Staldbroder trækker ham i Øret, sigende).

Din Ohr steht dir fest sicherlich,
Geselle, also dunket mich.

Malchus.

Jhesus ist ein viel guder Mann,
er kann wol setzen Ohren an!

Med stor Naivetet holdt Forfatterne det for givet, at alt, hvad der sagdes eller foretoges, maatte, hvor plat det end i sig selv var, blive reent og helligt alene derved, at det udgik fra Personer, som forekom i Biblen og Legenderne, og Folket antog i god Tro, at det ogsaa virkelig var saaledes. Det voldte derfor ingen Forargelse, men hortes tvertimod med Andagt og var til stor Opbyggelse, naar Personer, der ellers for den religiøse Betragtning stode som ophøiede, ædle og hellige Væsner, i det gudelige Skuespil aabenbarede den simpleste Almues Tænkemaade og Følelser, og udtalte sig i dens Sprog; ja man taalte endog saadanne Yttringer, som, hvis Forfatteren eller Fremstilleren havde fremfort dem som sine egne, vilde være blevne ansete for den grueligste Gudsbespottelse og straffede med Ban og Baal. Saaledes omtales Undfangelsen ved den Helligaand ikke sjeldent som Noget, der vel kunde være megen Tvivl underkastet, og i et fransk Mysterie "La conception, nativité, mariage et annonciation de la Benoite Vierge Marie", forfattet af Jean-Michel, Carl den Ottendes Livlæge, og spillet af 97 Personer, forer endog Josef folgende opbyggelige Enetale:

Mon soulcy ne se peut d'effaire,
De Marie, mon épouse sainte,

Que j'ai ainsi trouvée enceinte,
Ne scay s'il y a faute ou non.
. . . .
De moi n'est la chose venue;
Sa promesse n'a pas tenue.
. . . .
Elle a rompu son mariage,
Je suis bien infeible, incredule,
Quand je regarde bien son faire,
De croire qu'il n'y ait meffaire.
. . . .
Elle est enceinte; et d'où viendrait
Le fruit? Il faut dire par droit
Qu'il y ait vice d'adultère,
Puisque je n'en suis pas le père.
. . . .
Elle a été troys mois entiers
Hors d'icy, et au bout du tiers
Je l'ai tout grosse recue:
L'aurait quelque paillard décue,
Ou de faict voulu efforcer?
Ha! brief, je ne sais que penser*).

---

*) Kan oversættes omtrent saaledes:

Det bestandigt i Tanker mig rinder
Om, naar Marie, min hellige Mage,
Jeg saadan frugtsommelig finder,
Jeg for en Buk eller ei det skal tage.
. . . .
Det er ikke af mig, det er voldet;
Hun sit Løfte har ikke mig holdet.
. . . .
Hun sin Ægteskabspligt vil ei agte,
Derfor ei af den Tro jeg kan være,

Man følte meget tidligt Nødvendigheden af at bringe nogen Afvexling ind i den alvorlige Tone, som var Mysterierne eiendommelig ifolge deres Oprindelse og Natur. Derfor bleve saadanne Tildragelser, der blot nogenlunde lode sig ved Haarene trække ind paa Skjemtens og Morskabens Gebeet, fortrinsviis medtagne og af Forfatterne udstyrede med al den Lystighed, de kunde opdrive. Et i denne Henseende særdeles yndet Stof var Magdalenas Omvendelseshistorie, der gjerne blev indskudt i de Mysterier, som omhandlede Jesu Liv. Ved Skildringen af hendes Letsindighed forsømte Forfatterne aldrig at tage Leilighed til allehaande Spas, der altid vare raae og ofte endog temmelig uanstændige. Saaledes driver hun i et meget alvorligt Paaskespil et meget letfærdigt Væsen, synger, dandser med Fanden, lefler med en romersk Soldat, tilbageviser Marthas Formaninger imod Koketterie, skjelder hende ud:

"Gang hin, du bittre Galle,
und laß mich in Freyden schalle;"

Naar jeg ret hendes Færd vil betragte,
At hun ikke har gjort mig Vanære.

. . . .

Hun er svanger. Ved hvem? det er Sagen!
Jeg med Ret mig at sige tillader:
Her er Ægteskabsbrud lagt for Dagen,
Siden jeg ei til Barnet er Fader.

. . . .

Hun tre Maaneder har været væk
Og nu faaer jeg jo der, til min Skræk,
Ganske trivelig hende tilbage!
Lod hun sig af en Knægt mon bedrage?
Eller mon af en Voldtægt det kom?
Kort! hvad skal jeg vel tænke derom?

og gaaer i sin Raadhed til det Yderste, indtil Christus kommer med sine Disciple og prædiker, først over Englenes Glæde i Himmelen ved en Synders Omvendelse, siden over Sproget "Salige ere de Fattige i Aanden", og endelig over "Salige ere de, som høre Guds Ord", hvilket griber hende saa dybt, at hun bryder ud i Veeraab over sine Synder og gjør Bod ved Frelserens Fødder.

Den lystige Tone behagede Folket saa meget, at den snart blev overført paa endog de i deres Natur alleralvorligste Scener. Vi have ovenfor seet, at selv Skildringen af det gribende Øieblik, hvori Judas forrædersk overgiver Jesus til Ypperstepræstens Tjenere, vanheldedes med platte Snurrigheder. Foruden Djævlen, som altid, naar der tildeeltes ham Rolle i Mysterierne, udtalte sin Spot og Ondskab i en humoristisk Tone, hvorved han blev disse Stykkers eneste charakteristiske Skikkelse, indførtes visse, det historiske Stof aldeles uvedkommende Personer, der ene havde til Opgave at bringe Morskab ind i det religiøse Opbyggelsesspil. Den tidligst opfundne Figur af dette Slags kaldtes "Læge" eller "Kjøbmand". Han sælger i de fleste Passions-Mysterier de tre Mariaer de Krydderurter og Salver, hvormed de ville balsamere Christi Lig. Som et Contrafei af de Qvaksalvere, der dengang indfandt sig paa alle Markeder, var denne naragtige Skikkelse Folket velbekjendt, og gav det stor Gammen ved sin Løierlighed og de Prygl, han i rigelig Maade uddeelte til Kone og Tjenestefolk. Blandt de sidste vandt hans svinepolidske Svend eller Medhjælper, Rubin, et saa stort Bifald, at han mere og mere trængte Qvaksalveren i Baggrunden og blev en komisk Hovedfigur, af hvilken der efterhaanden udviklede sig den rette bestaltede Spasmager, som senere,

under Navnet Hanswurst, gik igjennem alle Arter af Stykker og lod sin Spot og sit Lune strømme ud over alle mulige Personer og Situationer.

Til Exempel paa den forunderlige Sammenmængning, hvori det Ophøiede og det Platte kom frem, uden hos Tilskuerne at vække mindste religiose eller æsthetiske Forargelse, ville vi give en kort Beretning om, hvorledes de nævnte lystige Personer agerede med i et af de ældste Paaskespil: "Die Auferstehung Christi", der for Resten ogsaa, ved Siden af Christi Fremtræden for Guds Trone, som Midler imellem Skaberen og den faldne Menneskehed, gav endeel meget burleske Scener imellem Djævlen og de til Helvede fordømte Sjele tilbedste. Strax efter at de tre Mariaer have ved Christi Grav endt deres latinske Sang samt den tydske Omskrivning af den, og medens de endnu befinde sig i Theatrets Mellemgrund, indtræder Kjøbmanden, ledsaget af sin Kone og sin Pige, og begynder sit Spil i Forgrunden. Han anmelder sig allerede i de første Ord som Spasmager:

"Got grüß uch ir hern übiral,
alz sprach der wolf und kückte in den gensestal;"

og underretter derpaa Tilskuerne om, at han søger en Svend. Skalken Rubin, som har et godt Øie til Kjøbmandens Kone, melder sig. De tinge med hinanden om Lønnen. Rubin forlanger fem Skilling; Kjøbmanden siger, at han vil give ham en Vams, en Skjorte og, ovenikjøbet, sine gamle Buxer, som han kan gaae med tidligt og sildigt. Rubin slaaer til, forudsat at Kjøbmanden ikke har noget imod at han fordriver Tiden med hans unge Kone, hvilket uden videre bevilges. Rubin tiltræder nu sin Tjeneste ved

at forkynde Publikum hvorlunde hans Mester, den berømte Qvaksalver Hypokras, er ankommen. Han synger:

"Hy komt meister Ypocras
de gratia divina,
sin müter eyner meister eyn sclegel vras
in arte nudicina,
her sprach, er welde eyn meister sin
und waz von kunsten riche,
waz man em der gesunden brenge,
dy macht er alle siche."

Foruden vidt og bredt at opregne alle de Lande og Riger, hvor Mester Hypokras har været, fortæller han hvilke Underværker han ved sin Kunst forstaaer at gjøre, f. E.:

"dy blinden macht er sprechen,
dy stummen macht er eßen."

Hans Herre befaler ham nu at opslaae Kramboden; men Rubin er af en magelig Natur; han vil have en Medhjælper, og faaer fat paa en forvoxen, spøgelseagtig Krabat, der hedder Pusterbalk, men denne er ligesaa doven som han selv, hvorfor de tilsidst komme i et Slagsmaal, som Mester Hypokras maa gjøre Ende paa ved at gjennembanke dem Begge. Rubin fæster sig derpaa en anden Hjælper, en krum, pukkelrygget Gavtyv, der hedder Lasterbalk. Qvaksalveren har lovet Rubin, at han skal gjøre ham til Ridder, og nu betinger denne sig af Lasterbalk, at han skal bære hans ridderlige Sværd bagefter ham, naar han er bleven det, samt at han

"— solt mir uffsetzen myne rittirs hube,
und solt mir dy Federn uz dem hare kluben,
und solt dinen unvorspart
Anthonien myner frawen zart."

Med det Sidste gjør Lasterbalk strax en Begyndelse, men saa uheldigt, at han, bedrøvet derover, beslutter at gaae i Kloster. Derpaa følger mere plump Spas, Klammerie og Slagsmaal imellem Rubin, Lasterbalk og Qvaksalveren, medens der nu og da igjen høres en Strofe af Qvinderne, som komme fra Jesu Grav. Da Lasterbalk har faaet Løbepas og Kramboden er bleven opslaaet, komme de hellige Qvinder endelig til den for at kjøbe Urter og Salver til Herrens Lig. Rubin gjør Loier med deres Jammer, og de give sig til at prutte med Kjøbmanden, som tilsidst slaaer dygtigt af. Hans Kone overfuser ham derfor, og det indbringer hende en Dragt Prygl, medens Rubin skjændes med den gamle Pige. Tilsidst vandre de tre Mariaer til Graven og Kjøbmanden lægger sig til at sove. Ærgerlig over den haarde Behandling, lader Konen sig imidlertid af Rubin forføre til at løbe bort med ham og at tage alle Qvaksalverens Herligheder med. Den bedragne Ægtemand vaagner, udbryder i Veeklager, løber ud og — Qvinderne staae nu ved Jesu tomme Grav og modtage Englens Forkyndelse om Herrens Opstandelse.

Folkets Behag i det Lystige drev det tilsidst saa vidt, at man i nogle Mysterier forvendte alle Personer, de hellige saavelsom de profane, til Spasmagere, og over det hele Spil udbredte en burlesk Tone, hvorved man dog aldeles ikke vilde have det berøvet Fortjenesten af at være religiøst og opbyggeligt. I et "Spil von der Besuchung des grabes vnd von der Auferstehung gotes", forfattet i 1473 og, til bedre Forstaaelse og Morskab for Folket, alene i Tydsk, ere saaledes ikke blot Qvaksalveren, Rubin og deres Slæng lystige Personer; men Jøderne, som det udtrykkeligen paalægges, at "de skulle synge jødisk", Disciplene

og endog Frelseren selv maae ved de besynderligste Løier gjøre sig underholdende for Tilskuerne. Da de tre Mariaer komme til Jesu Grav, fremstiller han sig for dem i Skikkelse af en Gartner, og skjænder paa dem fordi de saa tidligt om Morgenen drive omkring i Haven. Da de spørge ham om deres Herre, svarer han:

"Ich kann dein ja nicht gewarten,
Ich muß graben mein garten.
Ich bereite mein pastarnack
Vnd stopfe den in meinen sack
Vnd will damit zu markte lauffen
Vnd mir des Brodes kaufen."

Endeligen giver han sig tilkjende og Qvinderne ile til Disciplene for at forkynde dem Opstandelsen. Disse ville nu i største Hast afsted til Graven, for at overbevise sig, og Peder vædder med Johannes om, hvem af dem der kan løbe hurtigst:

"Johannes ich wette mit dir umb eine kuh,
Ich lauffe schierer als du";

men idet han løber, snubler han over de Vaaben, som de romerske Soldater ved deres Flugt have tabt, skriger og jamrer sig indtil Johannes kommer og hjælper ham paa Benene.

Inden vi omtale Mysteriernes Opførelse, ville vi berøre den anden Art af de gamle Opbyggelsesskuespil, de saakaldte "Moraliteter", der opstode i Frankerige og gaves med stort Bifald Side om Side med Mysterierne, men af andre Fremstillere. Denne Skuespilarts Formaal var, at skaffe det Gode, det Sande og det Rette Indgang hos Folket, ved at stille dem i en Kamp med deres Modsætninger og, efter de grundige Drøftelser og Beviisførelser,

hvortil denne Kamp gav Anledning, lede dem til en glimrende Seir. I Moraliteterne optræde i Regelen kun allegoriske Personer; men Alt: Dyder, Laster, Tidens Sæder, Tingenes Egenskaber, philosophiske Meninger, abstrakte Begreber, bringes ogsaa paa Scenen som Personligheder. — Nogle Moraliteter ere af et meget enfoldeligt Indhold, som, f. Ex., "Bien-avisé, Mal-avisé" — en af de ældste, med 59 Personer, — hvori Bien-avisé bestandig følger Dydens Vei og Mal-avisé ligesaa bestandigt Lastens, hvorfor Bien-avisé's Sjel efter hans Død bliver af Englene baaren i Triumf op til Paradis, men Mal-avisé's Sjel hentet af Djævlene og styrtet ned i Helvede. — Andre udmærke sig ved Indholdets Besynderlighed; saaledes "Le mirouer et l'exemple des enfans ingrats", som blev spillet af 18 Personer. En Fader og Moder give deres Søn, ved hans Giftermaal, alt hvad de eie. Kort efter blive de tilfældigt bragte i største Trang og tage deres Tilflugt til ham, men for ikke være nødt til at hjælpe dem, lader han som han slet ikke kjender dem og befaler dem kastet ud af sit Huus. Derpaa sætter han sig til at spise en Vildtpostei, men idet han med stor Begjærlighed aabner den, springer en Kæmpeskrubtudse ud af den, farer ham i Ansigtet og sætter sig fast. Hans Kone og Tjenere lægge alle Kræfter til, for at slide den løs; forgjæves! Nu ahner man, at den er den guddommelige Straf. Manden med Skrubtudsen føres til Præsten, men da denne hører hans Opførsel imod Forældrene, tør han ikke have at bestille med Sagen, men sender ham til Bispen, og Bispen siger, da han har hørt samme Beretning, at han ikke kan forløses fra Skrubtudsen uden af Paven. For Paven aflægger Synderen Skriftemaal, og Hans Hellighed holder en drøi Straffeprædiken, som

vækker hans Ruelse, hvorfor han endelig faaer Absolution. Neppe er denne udtalt, saa falder Skrubtudsen af den Bodfærdiges Ansigt, og han iler nu til sine Forældres Fødder for at faae Tilgivelse, som han ogsaa ved sin Anger opnaaer. — En anden Moralitet er betitlet "Kippernes og Kroernes Forbedring, Fraadseriets Tilintetgjørelse", og iblandt dens Personer findes: Fraadserie, Gudsbespottelse, Løsagtighed, den høire Haand, Sandhed, Retfærdighed, Djævlen, som bliver desperat over at Retfærdighed forbyder Folk herefter at gaae tilkroes, og Narren, som forretter Moralistens Tjeneste.

Ved Moraliteterne gjorde Dramaet et Fremskridt, da de vare Udviklingen af en Idee og medførte Personernes Kamp for modsatte Hensigter; men deres allegoriske Skikkelser, der altid maatte optræde med en Beretning om hvo de vare, savnede ikke blot Individualitet, men ogsaa den historiske Betydenhed, som fornemmelig gav Folket Interesse for "Mysteriernes" Helte. Da det tillige snart blev Forfatterne vanskeligt at finde nyt tillokkende Stof for en saa indskrænket og forskruet Kunstart, og Mysterierne desuden førte sig Opfindelsen til Indtægt ved at bringe enkelte allegoriske Personer ind i sine historiske Fremstillinger, hvor de gjorde bedre Virkning end i allegoriske Handlinger af lutter allegoriske Figurer, saa bestode Moraliteterne ikke længe som selvstændige Skuespil, og fandt ingen Efterligning i Tydskland, hvorimod vi ville gjenfinde deres Væsen i et Par af de i Danmark givne Skuespil.

Allerede af det Anførte vil det være indlysende, at disse hellige Skuespils Opførelse fordrede baade et meget stort Personale og mange særegne Theaterindretninger, dersom man ikke, som paa den græske Skueplads, lod sig nøie

med en ideal Fremstilling og storartede Antydninger, men søgte at stille Virkeligheden for Tilskuernes Øine. Og just dette gjorde man, om end efter grundfalske Forestillinger om det Virkeliges Natur og Udseende, med den smaaligste Omhu, fornemmelig hvad det reent Materielle angik. Da nu endydermere et saadant Mysterie i Almindelighed varede hele Dagen fra om Middagen af, kun med Afbrydelser for Maaltiderne, ja meget ofte endog, deelt i Afsnit, der kaldtes "Dagværker", flere Dage efter hverandre, som f. Ex. en i Frankfurt opført Lidelseshistorie, der gaves med 265 Personer og varede i otte Dage, og det i 1536 i Bourges spillede "Les actes des apôtres", der indeholdt 40,000 Vers, er opbevaret i 9 Bind, og endog medtog 14 samfulde Dage til Udførelsen, saa gjorde disse theatralske Forlystelser Krav paa en overordenlig Anstrengelse fra flere Sider og et meget betydeligt Apparat. Derfor gik Skuespilopførelserne ikke hyppigt paa, men kun ved store Kirkefester, usædvanlige verdslige Høitideligheder og Æresbeviisninger for fyrstelige Personer.

Theatret blev opreist paa et Torv eller for Enden af en Gade. Bag et bredt, men ikke meget dybt Proscenium hævede sig en i tre Stokværk inddeelt Skueplads. Dens betydelige Bredde blev støttet af to Piller, hvorved der i alle tre Stokværk opstod tre lige store Afdelinger. Den midterste i det nederste Stokværk forestillede Helvede. Den var lukket med en Port, men ogsaa ofte dannet som et Dragesvælg, hvorigjennem Djævlene stege op og ned. Det midterste Stokværk forestillede med sine tre Afdelinger Jorden; det tredie eller øverste var Himlen og Paradiset. I dettes midterste Afdeling stod et høit Stillads, hvorpaa Guds Sæde og den hellige Treenigheds Trone, omgiven af Engle,

kom tilsyne. Alle tre Stokværk vare ved Trapper, som laae i eller udenfor Sideafdelingerne, forbundne med hverandre og med Prosceniet, der, som et neutralt Gebeet, under Spillets Gang vexelviis blev benyttet af Engle, Mennesker og Djævle. Enhver af de ni Afdelinger, der inden Forestillingens Begyndelse skjultes af et Forhæng, fandt under den sin Anvendelse. Forhænget blev da trukket tilside og Baggrunden saaes smykket med malede Tæpper, som fremstillede den til Scenen passende Decoration. — Dette var den sædvanlige Theater-Construction, men de locale Omstændigheder og Stykkernes Indhold foranledigede ofte Afvigelser baade i Henseende til Afdelingernes Anvendelse og Stokværkenes Antal. Saaledes var ved en Forestilling, som gaves i Metz 1427, Theatret inddeelt i ni Stokværk. Et saadant, til Brug for nogle Dage opført Theater, var naturligviis ikke altid af den solideste Sammensætning, og at Forestillingen tog en Ende med Forskrækkelse var ikke ualmindeligt. I Stuttgart faldt, i 1511, ved Opførelsen af "Den yderste Dag", Theatret sammen, der gik Ild i Helvede, Djævlene løb forfærdede deres Vei, og den Evige faldt ned med sin Trone, saa at han nær havde brækket Halsen. En lignende Ulykke tildrog sig i Leipzig, hvor to Drenge bleve ihjelslaaede og mange Mennesker lemlæstede. I Tangermünde antændte nogle Raketter Helvede, hvorved hele Theatret nær var gaaet i Løbet. Mindre Ulykker hændte meget ofte.

Inden den egenlige Forestilling begyndte bleve Personerne, hvis Antal var stort — ja i Mathias Holzwarts "Saul" et Spil i to Dagværker, opført 1571, endog 600, nemlig 100 talende og 500 stumme, — "herligt og ærsomt", under Tubaers og Trompeters Lyd, af en Herold førte ind

i Prosceniet til Mønstring for Tilskuerne, og Drenge, klædte som Engle, paabøde Rolighed ved Raabet: "Silete! Silete! Silentium habete!" hvilket de ogsaa gjentoge under selve Forestillingen, naar Opmærksomheden skulde skærpes eller der opstod Støien i Publicum. Den i Kirkeskuespillene brugelige Skik, at enhver Person, naar han første Gang fremtraadte i Forestillingen, fortalte hvem han var, gik, efter Theatrenes Opreisning i det Fri, over til at Herolden, naar Personerne vare indførte, udpegede for Publicum dem, som havde Hovedrollerne, og opgav hvad Enhver forestillede, hvorpaa alle, som til Indvielse af en hellig Handling, sang "veni sancte spiritus", og to Engle sang "emitte spiritum". Derefter fortes de Spillende i Grupper til det af Skuepladsens Rum, i hvilket hver enkelt Gruppe skulde udføre sin Rolle, og Spillet tog sin Begyndelse.

Dette skete undertiden med en Prolog, der skulde tjene til at vække Opmærksomhed for Vigtigheden af selve Mysteriet. Saaledes optraadte foran et gammelt Passionsspil den hellige Augustinus, som havde forrettet Heroldtjenesten, med David, Salomo, Daniel, Zacharias, Abraham og Flere, for om Christi Kald, Fødsel og Barndom at føre en Debatte, som de endte med, i en Vexelsang, at synge paa Latin: "Og Jesus tiltog i Viisdom, Alder og Naade hos Gud og Mennesker". — Under Udførelsen af selve Mysteriet sade alle de Personafdelinger, som ikke vare i Handling, paa Bænke, der vare anbragte i Rummets Baggrund, medens den Afdeling, som i Øieblikket var den handlende, udførte sine Scener. Naar en af den handlende Afdelings-Personer, ifølge sin Rolle, forlod den for at gaae hen til en anden Afdeling, traadte denne i Handling og den, som han havde forladt,

satte sig ned. Naar saaledes Jesus forlod sine Disciple, for at gaae til det jødiske Folk og dets Præster, satte de Første sig i deres Rum, og de Sidste reiste sig i deres, for at føre Handlingen videre. Efter hver Scenerække, som udgjorde et Afsnit i Historien, intonerede Drengene en Chorsang, og skulde en Person gjøre en lang Vei eller forrette en Gjerning, som havde nogen Varighed, men ikke kunde gjøres levende for Tilskuerne, udfyldte Drengene Tiden med et Chor, ligesom de ogsaa nu og da syngende foredroge en Forklaring af det Skete, eller en Fortælling om Noget, som ikke kunde fremstilles; thi hvert Ord i et til Opførelse valgt Bibelæmne maatte med. — Medens Forestillingen i dens Heelhed var langt fra Naturlighed, søgte man med største Omhyggelighed at give alle Enkeltheder en haandgribelig Sandhed. Alle Apparater ved Jesu Marter, lige fra Purpurkaaben og Tornekronen til Spydet med Svampen, maatte, efter Forskriften, være tilstede, og det anmærkedes udtrykkeligt for den, som spillede Frelseren, at han i Forveien maatte paa sit Legeme lade male samtlige Vunder. Hanegalet ved Peders Fornegtelse, Tordenen ved Opstandelsen bleve ikke forglemte, og for ret nøiagtigt at efterligne Østerlandets Sæder maatte alle Personer ved Herodes's Gjæstebud ligge tilbords, Fruentimmerne endog afsondrede. Ikke sjeldent kom de, som i deres Roller skulde udstaae Lidelser, til Skade ved den Nøiagtighed, hvormed alt Sligt blev udført; efter en Forestilling i Metz, 1437, døde endog den Geistlige, der havde spillet Christus, som en Følge af den Medfart, han havde lidt under Korsfæstelsen. Ved at hidse Personerne i Veiret til Himmelfarter, at opstille Stilladser, beklædte med malede Tæpper, naar Jesus skulde holde sin Bjergprædiken, at benytte

Gjøglernes Kneb ved Halshuggelser, der undertiden gjordes saa kunstigt, at "det hellige Hoved efter Afhuggelsen gjorde tre Hop, og ved hvert fremsprang en Kilde", søgte man at nærme sig den grove Sandhed saa meget som kun muligt. — Ogsaa for Dragternes Pragt viste man stor Omhu, men de vare, ligesom paa de gamle Malerier, væsenlig Datidens, og undertiden symboliske. Saaledes viste den opstandne Christus sig i fuldt biskoppeligt Ornat, med en af Diademer omgiven Krone, holdende Korset med Fanen i Haanden. — I Musiken anvendtes alle dengang brugelige Instrumenter, men især meget omhyggeligt udførte Solo- og Chorsange; Gud Faders altid korte Ytringer bleve ikke sungne af Fremstilleren selv, men, som et Symbol paa Treenigheden, fremførte ved en Trio af Bas, Tenor og Sopran. — Da man ikke af lutter Geistlige kunde tilveiebringe det store Personale, blev der i Almindelighed leiet Omløbere, der dreve Comediespillet som Haandværk og især brugtes til Udførelsen af Djævleroller og de komiske Personer. — Man seer at Actor — saaledes kaldtes Den, som ordnede og ledede hele Udførelsen — havde et meget vanskeligt og møisommeligt Hverv.

Devrient udtrykker sig meget træffende om disse mærkelige Forestillinger, naar han siger: "I disse phantastisk brogede Opførelser see vi, sindrigt og barnagtigt, compliceret og enfoldeligt, piinligt nøiagtigt og sorgløst uforstaaeligt, udført det selsomme Experiment: at begynde den dramatiske Kunst fra den aldeles forkeerte Side, ved at give Skuespil af et uhyre Omfang — i Henseende til Tankeindholdet som til Begivenhederne — inden man endnu havde løst Menneskefremstillingens endog kun allermeest underordnede Opgave".

Tilskuerpladsen var en ligeover Theatret opført Bænketerrasse, hvis enkelte Partier, ligesom Scenens, havde deres Benævnelse efter religiøse Traditioner; den øverste Bænkerække kaldtes Paradis. Desuden bleve de omliggende Huses Vinduer benyttede af de Fornemme, og Tagene af Almuen. I 1412 styrtede i Bautzen, under Forestillingen af "det aandelige Spil om den hellige Dorothea" et Tag sammen, og 33 af de Personer, som derfra betragtede Skuespillet, bleve stærkt beskadigede. — Der findes ikke Spor af, at der fordredes nogen Betaling for Adgangen til de gudelige Comedier, men det synes som om de Tilstedeværende ikke have ladet det mangle paa frivillige Bidrag til de meget store Bekostninger. Disse gjordes for Resten især af Geistlige, som vare overtydede om Mysteriernes mægtige religiøse Indflydelse paa Folket. Allerede Adam af Bremen beretter, at den hamborgske Erkebisp Adelbert, der ved sit Hof i Hamborg modtog flere nordiske Fyrster, og, som vi af Svend Estridsøns Historie vide, var en streng Kirkens Mand, tilsatte mange Penge paa Skuespil, og flere rige Klostere gjorde sig stor Ære af at bekoste særdeles pragtfulde Opførelser. Ogsaa mange Fyrster og fornemme Lægmænd ydede, som en from Gave, der bragte Velsignelse, meget betydelige Summer dertil. I 1513 udsatte saaledes Hertug Georg af Sachsen og hans Gemalinde 2000 Gylden "paa fire sikkre Steder", og forordnede, at der af Renten skulde anvendes 100 Gylden til "aarlig paa Skjærtorsdag og følgende Dage, indtil den hellige Paaskedag, i Meissen at agere den hele Historie om Christi Lidelse, Død og Opstandelse, saaledes som det var Skik i andre Stæder".

Saa besynderligt det end maa forekomme os: disse dramatiske Caricaturer af det Hellige havde virkelig den Virkning, som de Geistlige tilsigtede. I Almindelighed sluttede Herolden baade hvert Dagværk og hele Mysteriet med en Formaning til Folket om, at det med Alvor skulde lægge sig det Foregaaede paa Hjerte og i Kirken med Andagt søge Frugten deraf i Troens Bestyrkelse. En af disse Formaninger lød saaledes:

"Allen denen, die hier gewest sind
Denen dankt das himelsche heilige kind
Das so unschuldiglich ward ermordt.
Nu sweiget und höret wort.
Hie mussen wir det spyl lassen bestan,
Zu der kirchen sollen wir alle gan
Und got dankende syn
Syner grossen martel und pyn.
Also bis morgen fruh!
Got gebe uns gut wetter darzu,
So wollen wir fürder speelen
Auch fürder verzählen.
Wie die martel an got geschehen
Das sollt ihr fürbass sehen,
Und wie die reine
Maria, die mutter seine
Auch hat gelidden grosse peine
Von syner martel swere.
Gehet heim, und kommt morgen widder here!"

En saadan Formaning fulgte Folket i al Fromhed, og blev ved disse Skuespil, om just ikke mere religiøst, saa dog

mere blindttroende paa deres dogmatiske Indhold. At det skoggerloe af Rubins og de andre Pudsenmageres Optøier, hindrede det ikke i at røres dybt over Frelserens og Martyrernes Lidelser, som saa grueligt og levende bleve stillede det for Øie, eller i med stor Iver at optage de Lærdomme, som Herolden gjorde opmærksom paa, at der laae i det Foregaaede. Der haves mange Vidnesbyrd om, hvor alvorligt og inderligt man tog sig Mysterierne til Eftertanke, og hvilken kraftig Virkning de havde paa Mængdens Gemyt. Af mange Exempler ville vi anføre et meget mærkeligt. **Johann Rohte** fortæller i sin "Thüringische Chronik", at da Landgreve Frederik med Biddet i Kinden i 1322 havde med Held endt sine store Krige, var Folket paa Landet og i Stæderne fuldt af Glæde og holdt store Fester. Deraf toge Dominikanerne eller Prædikemunkene i Eisenach, som holdt meget af at give gudelige Skuespil, Anledning til paa deres Kirkeindvielsesfest at opføre "das schöne Spiel von den zehn Jungfrawen, deren fünf weise und fünf thöricht waren" efter det Evangelie, som Christus har prædiket. Landgreven var tilstede, og da han saae og hørte, hvorlunde Gud udstødte de fem daarlige Jomfruer fra det evige Liv, endskjøndt Maria og alle Helgenene bade for dem, faldt han i stor Tvivl og Bedrøvelse. Hvad er da den Christnes Tro, sagde han, naar Gud ikke vil forbarme sig over os for Marias og alle Helgenenes Bønners Skyld. Og han tog tilbage til Wartburg, og var i fem Dage i en saa heftig Bevægelse, at de Lærde neppe kunde berolige ham ved Forestillinger om at han havde misforstaaet Evangeliet, og fik han tilsidst et Slag, hvorefter han blev sengeliggende indtil han døde, tre Dag efter.

Den stærke Virkning, som Mysteriernes Opførelse havde paa Gemytterne, gjorde, at Geistligheden, foruden at benytte dem til blot Opbyggelse, med stor Snildhed anvendte dem til Udbredelsen af Meninger, som det var den om at faae gjort gjældende, og derved fik den i Almindelighed de store Omkostninger rigeligen erstattede. Saaledes blev det sidstnævnte Mysterie, som skulde vise Synderne Nødvendigheden af at tye til Kirkens Naadegaver, i Grunden kun givet fordi der Dagen efter skulde begynde et stort Afladssalg, som man vilde gjøre Folket forhippet paa at føre sig til Velsignelse; og i Bayles Dictionnaire historique bevises, hvorledes man just ved de aandelige Skuespil med stort Held har fremmet Udbredelsen af nye religiøse Meninger i England og Nederlandene, ligesom ogsaa Gottsched vidner, at de gamle tydske Comediedigtere have gjort Religionen ualmindelige Tjenester, og især virket til Reformationens Indgang hos Folket. Vi ville faae at see, at man ogsaa i Danmark har nemmet denne Anvendelse af Theatret.

"Fastelavnsspillene" vare af verdslig Oprindelse og havde ogsaa en aldeles verdslig Charakteer. Allerede i Karl den Stores Tid var der en Mængde Gjøglere og Pudsenmagere, som trak om i Bander og, uden at deres Ageren paa nogen Maade kunde lignes med de af Geistligheden foranstaltede prægtige Forestillinger, morede Folket i Vertshuse, paa Markeder og ved Høitideligheder. Da det især var i Fasten at de dreve deres lystige Spil, fik Haandværkerne, der havde Erhverv den øvrige Tid af Aaret, men da gik ledige og gjorde sig glade Dage, efterhaanden Lyst til at gaae dem ind i Næringsveien og søge Morskab og en Bifortjeneste ved Udførelsen af saadanne

Loier, hvilket lykkedes saa meget bedre, da der iblandt dem var opstaaet et Slags Forening, som gik ud paa at drive Poesien efter fast bestemte, haandværksmæssige Regler, hvorfor de selv kunde fabrikere Smaascener til Opførelse. I Nürnberg sluttede i det femtende Aarhundrede Medlemmer af forskjellige Professioner sig sammen til et formeligt Laug, der havde sine Mestere, Svende og Drenge, sine Gilder og Herberger, og en særegen Hilsen, hvorpaa Laugsbrødre kjendte hinanden. Først fra denne Forening udgik Fastelavnsspillene som noget Eiendommeligt. De bestode i Scenerækker tagne af det borgerlige Liv; de faa handlende Personer vare Haandværkere, Bønder, Soldater og andre Almuesfolk; en ganske almindelig Situation udgjorde Indholdet; Theatret dannedes strax i enhver Stue eller Kneipe, hvori de tarveligt og paa staaende Fod udpyntede Spillende kunde have den nødvendige Plads til at bevæge sig; og Tillokkelsesmidlet fandtes i en, selv for de Tider, da plumpe Udtryk ikke let saarede høvidske Øren, saa raa Skjemt, at baade Indskrigeren (Prologus), som aabnede Forestillingen, og Udskrigeren (Epilogus), som sluttede den, aldrig forsømte at bede "Verten, hans Gjæster og Huusgesindet" om Undskyldning, hvis det skulde befindes, at Morskaben var drevet noget for grovt. Med disse Spil traf Laugscomedianterne fra det ene Huus til det andet, hvori de fandt en Forsamling, som havde Lyst at see dem. En Haandværker og Mestersanger, Hans Rosenplüt, kaldet Schnepperer (Spasmager), var i Midten af det femtende Aarhundrede den Første, som vitterligt skrev slige Fastelavnsspil. Deres anstødelige Skjemt og platte Overgivenhed savnede al Naturlighed og indre Lystighed. Hans Sachs, af hvis 196

dramatiske Stykker 64 vare Fastelavnsspil, frasagde sig vel ikke i disse Pryglescenerne og den usædelige Spas, men hævede dog Arten betydeligt ved Naturlighed og pudsige Stiklerier paa Tidens Skrøbeligheder, ligesom han ogsaa førte den ud af Privathusene til Herbergerne og Værtshuse, hvor man dannede Theatre ved at lægge et Lad paa Tønder eller Bænke og behænge Baggrunden med Tæpper. Det var især hans Stykker, som toges til Mønster for de danske Frembringelser af denne Art.

Skuespil i Danmark,

indtil Grundlæggelsen af en dansk Skueplads.

Under Kong Hans.

Der kan neppe være Tvivl om, at de tydske Mysterieopførelser længe før denne Konges Tid have fundet Efterlignelse i Danmark. Dets Geistlighed havde Rigdom og Formaaenhed nok til at kunne foranstalte saadanne Skuespil, om hvis store Virksomhed til Troens Bestyrkelse og Opbyggelse for Folket den maa have havt sin Stands dengang almindelige Mening; og vi ville i det Følgende finde flere Spor af at Kirken og Kirkegaarden endnu meget senere ere blevne brugte til theatralske Forestillinger. Ogsaa have vi et trykt Vidnesbyrd om, at religiøse Skuespil ere blevne givne i Sverrig, der hentede sin gamle dramatiske Literaturs Mønstre fra Danmark. Efter at Petri Olai i Fortalen til sin i 1550 trykte "Tobie Comedia" har gjort opmærksom paa, at endog iblandt forstandige Hedninger have lærde Mænd brugt mange Maader til at lade Menigmand, til Underviisning, forstaae hvad Ret og Uret i Verden gjort var; hvoriblandt ogsaa "Spil eller Comedier og Tragedier paa aabenbare Spillepladser og Skuepladser, saa at

de, der saae paa, hvorlunde Spillet blev drevet, under fremmed Klædebon, med underlige Gebærder, tilmed kunde lære noget Nyttigt, enten at gjøre eller lade", vedbliver han: "Det samme have og vore Forfædre brugt saaledes her i Landet som i andre Lande, siden Christendommen kom hid, med Viser, Riim og Comedier om hellige Mænd, som foregaves til godt Exempel, om de ellers altid havde saa rigtigt rammet Sandheden, som de, der digtede saadant synes at have havt den gode Mening". Naar man veed, at Forfatteren kun i sine bibelske Stykker holdt sig til det Alvorlige, og erklærede Pudsenmagerierne for letfærdigt Gjøglespil, da er det aabenbart, at han ved disse "Comedier om hellige Mænd" har meent Mysterierne, og ved sin Tvivl om at "Sandheden altid var rigtigt rammet" har villet stikle paa de lystige Scener, der, til hans Forargelse, bleve kylede ind i dem.

De første Skuespilopførelser i Danmark, hvorom der findes nogen Beretning, bleve imidlertid givne under Kong Hans, og udførtes ikke af faste eller omtrækkende Bander, der gjorde Comediespil til Erhverv, men spilledes — undertiden offenlig og sikkert altid uden at der gaves nogen bestemt Betaling af de enkelte Tilskuere — af de lærde Skolers Disciple eller de Studerende, ved særdeles høitidelige Leiligheder. Thura beretter i "Idea Historiæ literariæ Danorum", at der allerede 1501, ved den store Skolefest "Vor store Frues Gilde", er, for fornemme Personer, f. Ex. Kongens Cantsler, givet Comedier i Aarhuus, uvist om paa Dansk eller Latin. — Her, som i det Følgende, hvor Talen er om Comediers Opførelse af Skoledisciplene, maa man lægge Mærke til, at disse ikke vare Peblinge, men fuldvoxne unge Mennesker. Hvad Peer Degn endnu i 1723

siger om dem, som deponerede under hans Skolegang: "at de vare andre Karle end nuomstunder; Karle, som havde Been i Panden og Skjæg paa Hagen", gjaldt endnu mere 200 Aar før hans Tid, da Disciplene sade indtil deres 22de, 23de Aar i Mesterlectien, og det var denne, men ikke hele Skolen, som havde et eget, efter "Vor store Frue" benævnet, Gilde, der een Gang om Aaret udførte Comedier og Tragedier.—Eftersom de egentlige "Skolecomedier", hvorom der senere vil blive talt, først fire Aar tidligere havde taget deres Begyndelse i Heidelberg, og nye Opfindelser af denne Art ikke endnu fandt Udbredelse ved Bogtrykkerpressen, men kun meget langsomt forplantedes til Norden igjennem Reisende, der havde seet dem og kunde give Veiledning til deres Udførelse, have disse i 1501 opførte Stykker, som desuden vist ikke vare de første, der gaves af Disciplene, neppe været Skolecomedier, men Efterligninger af Mysterierne.

Under Christian den Anden

haves ogsaa Spor af Skuespils Opførelse; navnlig omtales med Berømmelse en i 1512 given Comedie, forfattet af Ridderen **Christoffer Raffwensborgi,** der var af en meget fornem Slægt, som under denne Konge og hans Eftermand nød særdeles stor Anseelse og beklædte flere af de vigtigste geistlige, civile og militaire Embeder. Selv levede han endnu i 1538 da han mageskiftede en Herregaard med Christian den Tredie. Det er uvist om hans Comedie var paa Dansk eller Latin.

Under Frederik den Første.

Den første vitterligt d a n s k e Skuespilforfatter er **Christen Hansen,** som var Lærer ved Skolen paa Frue Kirkegaard

i Odense. Af ham findes i et Haandskrift, som er dateret 1531, tre rimede Comedier, hvoraf Nyerup, i "Minerva" for 1786, og P. V. Jacobsen, i "Historisk Tidsskrift" 5te Bind, have meddeelt Udtog og Prover.

Den første af dem er om en Kone, som lader sig forføre medens Manden er paa Pillegrimsvandring. Først forsøger en Bonde, der har en arrig Kone, at forlokke hende til Utroskab, men forgjæves; hun afviser ham, og hans Hustru, der kommer til, driver ham hjem med onde Ord. Den anden Beiler er en Munk, som i sin Brynde ligefrem siger:

"Skjøtter ei Kappen jeg haver paa,
Jeg kaster henne vel op i en Vraa,
Saa staaer igjen en Mand fuld strunk,
I Vraaen ligger da den sorte Munk";

men ogsaa han faaer et Afslag, og jages paa Døren af en Hofmand, der bebreider ham hans Letfærdighed, men af den skinhellige Munk faaer til Svar, at han ikke er den Mand, som gillier unge Qvinder; han er kun kommen for at hente nogle Oste til sit Kloster. Da Hofmanden ikke er heldigere med sin Beilen, tager han Tilflugt til en Hex, som maner Djævlen, der vel forsøger paa at besnære den Ubevægelige, men kommer meget slet fra det og bliver viist tilbage til Helvede. Nu søger Hexen at vinde Spillet ved List: hun kommer, ledsaget af sin Hund, meget bedrøvet til Konen, og da denne spørger hende om Aarsagen til hendes Modfaldenhed, fortæller hun, at Hunden er hendes Datter, som saaledes er bleven omskabt fordi hun ikke vilde lade sig gillie af en Ungersvend, der vilde fange hendes Villie. Dette slaaer Konen; hun frygter for at samme Ulykke kunde ramme hende, og siger, at førend hun skulde blive til slig

en Hund, vilde hun bønhøre Hofmanden, dersom han kom igjen. Det gjør han; hun viser sig føielig, og Stykkets Herold slutter med den Lære, at dersom Nogen vil Klogskab øve, Kjærlingeraad da maa han prøve. — Den anden Comedie, der handler om Prinds Paris's Dom, er i ingen Henseende mærkelig. — Den tredie Comedie, som er en Oversættelse af et 1507 i Leipzig trykt latinsk Mysterie af Ridderen Chilian, fremstiller den hellige Dorotheas Martyrdom. Dette Sujet var særdeles yndet af Datidens Forfattere, og blev baade tidligt og ofte behandlet. Vi have i Indledningen seet, at det allerede i 1412 forestilledes i Bautzen, og den hellige Dorotheas Liv er ogsaa Stoffet i det ældste af de i England givne Mysterier (miracle-plays). Hos Christen Hansen er det ikke udstyret med al den Herlighed, som stilledes Tilskuerne for Øie i de tydske Mysterier, men det har dog beholdt disses Charakteer, og er, ligesom hans to andre Comedier, mærkeligt ved en for den Tid flydende Versification og de mange plumpe Udtryk.

Det første og det sidste af Christen Hansens Stykker forraader tydeligt, hvorledes man i de Dage søgte igjennem Skuespillet at indvirke paa de religiøse Forhold. I Dorotheas Martyrdom viser han noksom, at han ikke var en Ven af Reformationen, som just i hans Hjemstavn, Odense, hvor den bekjendte Biskop Jens Andersen, kaldet Beldenak, havde ophidset Almuen til heftig Uvillie imod den, mødte stærkest og længst Modstand. Dette Stykkes Tendents er netop, at bestyrke Folket i den gamle Tro, ved at stille for Øie hvorlunde

"denne samme Jomfru Dorothea god
led Pine og sin Død med frit Mod,

med christen Tro gjorde hun godt,
og vise Klerke havde hun ei for Spot";

og at opmuntre til saadanne gode Gjerninger, som den hellige Kirke foreskriver, medens

"mange findes nu Klerke til,
som anden Viisdom have vil".

Men mange strenge Katholiker havde i lang Tid med Bedrøvelse betragtet Kirkens Tilstand og seet, hvorledes baade den og Landet bragtes mere og mere i Forfald ved Geistlighedens Udsvævelser og de mange vilkaarligt givne kirkelige Love, der ene havde til Hensigt at fremme dens umættelige Herskelyst og Pengebegjærlighed. Reformationens raske og kraftige Udbredelse lærte dem, at det var paa Tiden at udrydde disse Onder ved Revselse, og gav dem tillige Mod til at forsøge det. Ogsaa derom vidne de to af Christen Hansens Comedier, især den første, der ei alene hovedsagligen "spilviis" fremstiller en iblandt de mange onde Følger af de hyppige Pillegrimsvandringer, som bragte Familieforsørgere til for lang Tid at forlade deres Hjem, og trak mange Penge og Kostbarheder ud af Landet, men tillige gjør Munkenes Usædelighed til Spot for Almuen.

Det mangler ikke paa Antydninger af, at ogsaa Lutheranerne have fulgt deres tydske Troesbrødres Exempel, og kæmpet for Religionen ved theatralske Forestillinger, som gaves i Kirkerne. I Fastelavnsugen 1601 blev der i Husum, af Skolens Rector, Oldenburg, og dens Conrector, Mejer, fire Dage efter hverandre foranstaltet en Opførelse af Comedien om Susanne, og Theatret var opreist under Taarnet i Byens Kirke, vel uden Sognepræstens Samtykke, men dog med Øvrighedens. Endvidere: Da Mag. Henrik

Michaelis i 1635 blev Provst og Hofpræst i Haderslev, og der fandt en aldeles dansk Menighed, foretog han alle kirkelige Handlinger paa Dansk, istedetfor at de tidligere, uagtet Sognefolkenes Forestillinger om, at de ikke forstode dem, vare blevne forrettede i det tydske Sprog. Dette bevirkede, som Rhode siger i sin "Haderslev Amts Beskrivelse", at han, "altid stod anskreven paa det sorte Brædt" hos sine danskforfølgende Embedsbrødre, der i 1639 gave deres Harme imod den af Menigheden høitelskede Sjelesørger Lust ved en opspunden Klage, som bestod i tre Punkter, af hvilke den ene var, at han "haffuer vdj sitt Proffuistie bevilget nogle gøglere at agere en Comedie de divite et Lazaro, med Duckctøig (theatralske Paaklædninger), og dett efter predicken paa en Søndag, vdj attschellige Kircker". Vel dreve hans Fjender det ved Rænker til at han, paa Grund af denne Klage, blev afsat, men just det Punkt, at han havde ladet spille Comedie i Kirken, kom, som Noget, der ikke var besynderligt eller strafværdigt, slet ikke under den geistlige Rets Paakjendelse og havde i Forveien fundet Undskyldning hos Universitetet, især fordi han deri "havde fulgt Andres Exempel", hvilket for Resten ikke laae langt borte, thi i 1635 havde en Præst ladet spille Comedie i Domkirken i Slesvig By. Ja endnu i 1690 og de nærmest følgende Aar opførte Kathedralskolens Disciple i Bergen Lidelseshistorien, og til andre Tider andre bibelske Historier i Domkirken. Gaves aandelige Comedier endnu 100 Aar efter Reformationens Indførelse saa jevnligt i Kirkerne, at endog en Geistlighed, der søgte Forargelse, ikke kunde finde den deri, saa bliver det rimeligt, at man, da Kirkecomediespillet var almindeligt og ansaaes for opbyggeligt, ikke under Religionsstridens vældige Røre,

hvori intet af Partierne foragtede nogetsomhelst Middel til at spotte, blotte og fælde Modstanderne, har fra Lutheranernes Side forsømt, hvad der i Tydskland havde virket saa stærkt paa Almuen: at bruge Kirken til Theater og stille Katholicismens Brost og Bræk tilskue i Comedier. Dette maa endmere formodes deraf, at vi fra den Tid have lange Dialoger, — som "En græsselig ond Tidende, hvilken Paven fik til Rom om den papistiske Messe", hvori flere af Reformationstidens bekjendteste Kamphaner optræde under forblommede Navne, og "Samtale, hvorlunde Peder Smid underviser Adser Bonde, hvad han skal holde og troe af Sjelemesser, Sjelegaver, Vigilies, Psaltere at læse, Skjærsild o. s. v.", — i hvilke der er ligesaa megen dramatisk Natur som i Christen Hansens Paris's Dom, men som kun ere komne til os fordi de udgik i Trykken, da derimod Comedierne blot, som Christens Hansens, bevaredes i et enkelt Manuskript, hvilket alene et Tilfælde kunde fremdrage fra den Krog, hvori Tiden havde forstukket det.

Christens Hansens Comedier ere sikkert blevne spillede, thi mange Udtryk gjøre det utvivlsomt, at han skrev dem for at de skulde forestilles, og ved sit Embede havde han de dengang almindelige Acteurer, Skolediscipiene, til sin Raadighed; men Opførelsen maa vist have fundet Sted nogle Aar tidligere end 1531, da han samlede dem i en Afskrift, thi de to store Ulykker, hvoraf Odense blev hjemsøgt i 1529: en Ildebrand, som ødelagde Fjerdeparten af Byen, og den engelske Sved (en pestartet Sygdom), der bortrev en stor Mængde Indbyggere, efterlode en saa almeen Sorg, at der neppe, ikke fulde to Aar efter, kunde i 1531 være Lyst til at digte eller see Comedier.

Under Christian den Tredie.

Fra Christian den Tredies Tid formodes at være to af Peder Syv eiede haandskrevne Comedier: 1) Om Judith, (rimeligviis en Oversættelse af Schmelzles tydske Skolecomedie af dette Navn); og 2) Plauti Aulularia, udsat i danske Riim. Det synes at Kongen fandt saa stort Behag i Comediespil, at det var den Forlystelse, hvormed man især søgte at more ham i de Kjøbstæder, som han besøgte paa sine Reiser i Riget. I Regnskabsbogen for 1546 findes anført, at han i Ugen før Fastelavn blev i Viborg fornøiet med en Leeg (en Comedieopførelse), hvorfor han skjænkede "Skolemesteren og Degnen 8 Daler"; og Fastelavnsmandag blev der igjen i Aarhuus givet ham en Leeg, hvorfor "Skolemesteren og alle Degnene" fik en Foræring af 30 Mark.

Under Frederik den Anden.

1559—1588.

Frederik den Anden var en stor Ynder af theatralske Forlystelser, og end ikke Krigen hindrede at ogsaa Folket fandt Fornøielse deri. Hvor almindelige de vare sees af de Oplysninger, som P. V. Jacobsen i sin interessante Meddelelse i "Historisk Tidsskrift" har uddraget af Helsingøers Kæmner-Regnskab om de i denne By i det 16de Aarhundrede givne Skuespil.

Han beretter deri, at der under 12te Januar 1566 anføres om **Hans Christensen**, som dengang var Skolemester eller Rector, men i Juli samme Aar blev Capellan i Helsingøer: "som Borgermester og Raad forærede ham med, for sin Spektakel og Leeg, som han gjorde i Juul forgangen, gav jeg ham rund Mynt 10 Mark"; og under

2den Marts ligeledes: "End gav jeg Herr Hans Christensen, som Borgermester og Raad forærede ham med for sin Spektakel og Lege, han gjorde udi Fastelavn næst forgangen, rund Mynt 12 Mark". I 1571 fik han "for de tvende Lege, han agerede i Fastelavn, 20 Mark". Endvidere anføres om ham: "Herr Hans Christensen, fordi han havde ageret en Leeg eller Spektakel paa Raadhuset Anno 1572, 20 Mark Dansk", og "for et Spektakel eller Leeg, han i Pintsedag 73 agerede paa Kirkegaarden, foræret 10 Mark"; samt endelig: "Herr Hans Capellan, som og er Skolemester, har i Fastelavn 74 ageret en Leeg eller Spektakel med sine Skolebørn paa Raadhuset, og fik, efter Borgermesters og Raads Befaling, for sin Umage 10 Mark".

Jacobsen har klarligen beviist, at denne, først af ham ommeldte, Forfatter — der kaldte sig Hans Christensøn Sthenius, var født i Roeskilde 25de Novbr. 1544, skrev nogle meget yndede gudelige Bøger, og døde som Sognepræst i Malmø, — har digtet det haandskrevne Stykke "Kortvending", som Rahbek og Nyerup have omtalt, men ikke vidst at anføre nogen Forfatter til. Det udgjør tre Acter, spilles af 25 Personer, og er en, baade i Sammensætning og Sprog, mat Efterligning af Moraliteterne; mere en Række Monologer, end et Skuespil. Først fremtræde Greve, Munk, Præst, Kræmmer o. s. v., den ene efter den anden, og braske af deres gode Kaar, derpaa komme Pebling, Posepilt, Snaphane, Skjøge o. s. v., og sukke over deres slette Kaar, det er de to Acter; Kortvending, en gaadefuld Person, forandrer Alles Skjæbne: de, som før vare glade, komme for at sukke; de, som sukkede, komme for at krye sig, det er den tredie Act, som Kortvending ender med mange Variationer af det Thema:

"Ephter dagen kommer then mørcke natt;
Ephter natthen kommer oc dagen bratt";

hvilket en paafølgende Epilogus end yderligere vidtløftigen udvikler, indtil han endelig kommer til den Slutning:

"Thy wille wy alle gladelig quede
Oc Bede gud alle ssammen,
Att handtt will giffue oss hymmerigs glede;
Ther till siger alle Amen!"

Efter hver Act følger en Sang eller Vise, hvori altid to af de i Acten forekommende Personer skulle "qvæde fore" og de andre "qvæde efter", under Dands; thi det hedder i Begyndelsen af den første Sang:

"Nu lader os dandse og qvæde
Med Verdsens Fryd og Lyst".

For at belyse Datidens Smag for Poesie, og vise, at dette Stykke, der vistnok er spillet ved en af de anførte Forestillinger, maa af Tilskuerne være blevet beundret som særdeles opbyggeligt, sindrigt og poetisk, ville vi anmærke, at den lærde Thomas Bang, Prof. i Theologien og de østerlandske Sprog, endnu 70 til 80 Aar efter at det var skrevet, anpriste Opfindelsen som udmærket, og fandt Behandlingen meget poetisk. — I de anførte Optegnelser haves Stadsæstelse paa, at, ligesom geistlige Personer ogsaa efter at den lutherske Lære var bleven erklæret for Statsreligion gave sig af med at digte Comedier og bringe dem til Opførelse, saaledes spillede man dem — dog vistnok kun naar de, som Efterligninger af Mysterierne, vare af gudeligt Indhold — endnu paa hellige Steder, og det fortrinsviis; thi saasnart Pintsen var kommen med Sommerveir, forlod man Raadstuen, som man i Juul og Fastelavn maatte tage Tilflugt til, og opslog Theatret paa Kirkegaarden, hvor der

var større Plads for den paa Festdagene tilstrømmende Mængde. — For Resten vare de Foræringer, som Borgermester og Raad gave, af Byens Kasse, ikke Skuespilforstanderens eneste Indtægt til Løn og Udgifternes Bestridelse, men et, dengang meget betydeligt, Honorar, som, i Erkjendelse af Foretagendets Værd for det Offenlige, lagdes til den Sum, der var indkommen ved Tilskuernes frivillige Gaver.

Fornemmelig synes Skolerne i Ribe, Viborg og Helsingøer at have udmærket sig ved ofte og heldigt at spille danske Comedier; ventelig fordi de havde det Held at finde egne Forfattere iblandt Lærerne, og bleve tilvante ved flittigt at give de latinske Skolecomedier, som fra dette Tidspunkt, i det mindste een Gang om Aaret og ikke sjeldent oftere, opførtes i de fleste lærde Skoler til Øvelse i Sproget. En latinsk Comedie af denne Art, — den "Susanna", som senere vil blive omtalt, — opførtes 1574 af Viborg Skole, der havde den Ære, iblandt Tilskuerne at have Kongen selv, som fandt sig saa synderlig tilfreds med Udførelsen, at han til Skolen forærede 20 Læster Korn til 30 Disciples Underhold. I det Aaret efter for Skolen givne Reglement blev det endog udtrykkeligt paalagt Stipendiarierne, under Pengebod, at være til Hjælp ved Theatrets Indretning og Rollers Overtagelse naar et latinsk Skuespil skulde gives.

De egenlige Skolecomedier vare en Opfindelse af den berømte tydske Humanist Johann Reuchlin, som, i sin Iver for at fremme Videnskabeligheden i Tydskland, faldt paa, af et tydsk Stof, men i terentsisk Form og Stiil, at danne et for Biskoppen af Worms og i dennes Huus i Heidelberg af unge Studenter, 1497, opført latinsk Stykke, hvis Titel: "scenica progymnasmata" noksom viser, at den egenlige

Hensigt dermed var at give de Studerende en efterlignelsesværdig Øvelse i det latinske Sprog. Det fandt megen Efterlignelse, ogsaa i Danmark, men da Rectorerne almindeligen, især i Begyndelsen, selv maatte skrive saadanne Stykker og de ikke alle trængte ind i Reuchlins Idee: at forene fædrelandsk Stof med classisk Form og Sprog, toge de fleste Tilflugt til de dem velbekjendte Mysteriers Kilder, eller til den gamle Historie, og valgte religiøse Materier, saaledes som Forfatteren til den anførte "Susanna", eller heroiske Sujetter af Grækernes og Romernes Digte og Historie, saaledes som J. J. Wolff, — Prof. og Lector theol. ved den lærde Skole i Odense, samt Provst i Odense Herred, — der skrev to i 1591 udkomne Tragoedier, "Dido" og "Turnus", hvorom han i Tilegnelsen til Christian den Fjerde udtrykkelig siger, at de, til Disciplenes Øvelse vare tagne af Æneiden. Saaledes gik Mysteriernes Væsen over i en stor Deel af Skolecomedierne, der dog, selv naar de behandlede samme Æmne, adskilte sig fra hine, ikke blot ved det fremmede Sprog, men ved adskillige, til Erstatning for det rige Udstyr, man ikke kunde give dem, almindeligen anbragte lærde Forziringer. Til disse hørte væsenlig, at der, efter hvad Peder Jensen i sin "Prosodia danica lingvæ" beretter, blev udført fem horatsiske Oder i følgende Orden:

1) Dianam teneræ dicite virgines.

2) Rectius vives, Licini, neqvem altum.

3) Lydia dic per omnes te Deos.

4) Solvitur acris hyems.

5) Non ebur neqve aureum.

saaledes, at enhver af disse efter hver Act blev af ti Maskerede, nemlig Apollo, der var Citharspiller og tillige Chorfører, og de ni Muser, (blandt hvilke Peder Jensen selv i

sin Ungdom havde spillet en Rolle i Roeskilde Skole) foredraget i fiirstemmig Sang og under taktmæssige Dandsebevægelser. Disse Mellemspil bleve ledsagede af Trompeter, Krumhorn og andre Instrumenter. — Vel gaves Skolecomedierne paa et i den store Læsestue opslaaet Theater og med Decorationer, dog gjorde man ikke ved disse Fordring paa at fremstille Stedet, men blot paa at antyde det, hvilket endda i Almindelighed kun skete meget slet, hvorfor Prologus ikke sjeldent bad Tilskuerne om, at de ikke vilde spotte, naar Personerne talte om at see Paladser og Byer. Større Omhu bar man for Paaklædningen, ikke saa meget i Henseende til det Rigtige, som til det Stadselige. Englene præsenterede sig i pæne hvide Skjorter, og til den fattige Skoleungdom, som spillede de fornemme Roller, blev laant Datidens Gangklæder af Floil og andre kostbare Stoffer, hvilke man ved Tilretning og paaheftede Zirater gav noget Fremmed, som skulde gaae for Costume. Ved Slutningen af Skuespil, som havde gjort særligt Krav paa dette Slags Udstyr, glemte Epilogus heller ikke at erindre saadan Bistand og "vide dem synderlig Tak og Ære, som havde havt Umage med Legens Personer at udklæde og staffere". Var der flere Roller i Stykkerne, end Skolen kunde besætte, da søgte man Understøttelse hos Skolerne i de nærliggende Byer. Rollernes Fordeling, deres Indøvelse med de enkelte Spillende, Apparaternes Tilveiebringelse, Prøverne og den sceniske Ordning paalaae, som et Hæderskald, en eneherskende Leder, der kaldtes Regent, og i Almindelighed var Skolens Rector eller en i denne Bestilling særlig kyndig og erfaren lærd Person. Iblandt Tilskuerne taltes, foruden Geistligheden og studeerte Personer, indbudne Adelsmænd og ansete Borgerfolk, som vel

ikke forstode hvad der blev sagt, men nøisomme glædede sig over Actionen, Musiken og Dandsene, og især havde deres Gammen af at see deres og andre Byens Børn

"i Klæder bolde,
Hvorledes de sig skikke og skaae,
Og artig holde."

Gaves der, som synes ikke sjeldent at have været Tilfældet, Skuespil flere Dage efter hverandre, og man foruden den latinske Skolecomedie, der, efter Vedtægt eller Befaling, skulde spilles paa den ene Dag, ogsaa, til de Ulærdes store Fornøielse, opførte danske Skuespil, da kom der endydermere Tilskuere fra Herregaarde og Stæder i flere Miles Afstand. Det lader til, at man ved saadanne Leiligheder ikke benyttede det indskrænkede Skolerum, men opslog Theatret i Kirken eller paa Raadhuset, ja for Opførelser af stor Anseelse saae man sig endog istand til at bygge egne Brædde skuepladse. Saaledes findes, at en Rector fik, i Christian den Fjerdes Tid, paa Torvet i Randers reist "et Pallads" (hvilket man ofte kaldte Theatret), hvorpaa Disciplene gave bibelske Comedier. — Ogsaa anvendte man ved saadanne for Mængden beregnede Skuespil mere Møie og Bekostning for i andre Henseender at give Udførelsen Glands, hvilket fandt Løn i Tilskuernes betydeligere Gaver. Disse bleve for de fleste tydske Skoler henlagte i Sølvskaaler, som stode opstillede paa Tilskuerpladsen, og Beløbet, der, naar Skolen stod i Ry for sine Forestillinger, ofte var meget betydeligt, — som ved Elisabethskolen i Breslau, der ikke sjeldent havde over 500 Daler af en Forestilling, — deeltes imellem Comedieforfatteren, Regenten og de Spillende, saaledes at den første fik sex Gange saa meget som den anden, og denne betydeligt mere end

hver af de Spillende; en Vedtægt, som vist har fundet Efterligning i Danmark. Forestillingen af danske Skuespil blev langtfra tilsidesat for den befalede Opførelse af latinske Skolecomedier, men ofte slaaet sammen dermed og fremmet af bedste Evne, da Skolernes Rectorer satte stor Ære og Fortjeneste i at skaffe deres og deres Disciples theatralske Virksomhed Almeenhedens Bifald. Der findes ikke Spor af, at nogen Skoleøvrighed har fulgt det af Olaus Theophilius, Rector ved Kjøbenhavns Skole, givne Exempel, da han i sine 1573 (Aaret førend det blev Disciplene i Viborg Skole paalagt af spille latinske Comedier), udgivne Skoleregler forbød Udførelsen af Skuespil, især danske.

Ogsaa i Udlandet var Frederik den Andens Yndest for Skuespil bekjendt. 1568 tilegnedes ham den i Rostock trykte: "newe Comedia von Dionysii Syracusani vnd Damonis vnd Pythtiae Brüderschafft. Darinn der vnderschied warer trewer Freundschafft vnd falscher Heucheley fein artig fürgebildet durch M. Franciscum Omichium, Schulmeistern zu Güstrow", og i Dedicationen hedder det: "Ich habe nicht allein von andern vielmals gehöret, wie Eure Königl. Maj. ein sonderlichen geneigten Willen vnd Wollgefallen an feinen Comoedien tragen solle, sondern solches, wie Eur. Kön. Maj. samt derselben lieben Gemael bey E. K. M. Schweher, meinem gned. Fursten vnd Herren alhie' zu Gustrow gewesen, vnd ich die Comoediam von Daniel habe anrichten, vnd im Schloss, Eur. K. Maj. zu Ehren, agiren mussen, selber gespuret vnd erfaren".

I Aaret 1574 var det befalet, at der iblandt Communitets-Øvelserne ved Universitetet skulde af Studenterne opføres Comedier af Terents. Studenternes Spil gjordes imidlertid ikke blot til Øvelse eller indskrænkedes til Op-

forelse af Terents, men maatte ogsaa i nyere Stykker forherlige de store Hoffester. Saaledes blev ved Festen i Anledning af Christian den Fjerdes Fødsel, 1577, "den anden Dag nogle af de Høilærde (Professorerne ved Kjøbenhavns Universitet) med deres Studentere opfordrede til (paa Kjøbenhavns Slot i Gaarden) at lade see en Comedie, som dennem var bleven befalet at agere, og blev den Historie om Susannæ Uskyldighed antagen og yndeligen ageret; siden blev og en mærkelig moriansk Daaredands anstillet. Om Tirsdageftermiddag bleve atter de tilforordnede Høilærde igjen opkaldede og legede den mærkelige Seir, som Kong David haver indlagt sig over den mægtige Kæmpe og Philister Goliath; derefter blev ogsaa bestilt en mærkelig Pygmeers Kamp med Tranerne". — De to Skuespil, — af hvilke det første er forfattet af Sixtus Birch, Rector i Augsburg, hvor det 1537 er trykt under Titel: "**Susanna**, Comoedia tragica, per Xystium Betulium, Augustanum", — bleve givne paa Latin. "De Høilærde og deres Studentere" synes i det Hele at have overladt danske Comediers Opførelse til Skolediscliplene, og selv kun holdt sig til Latinen, rimeligviis fordi de ikke ansaae det for Provectiores anstændigt at producere sig i Landets Tungemaal. — Da disse Forestillinger gaves i Slotsgaarden, maa der ligeoverfor Slottets Vinduer, som dannede Tilskuerpladsen for Hoffet og de Fornemme, have været opreist et ordenlig Theater, der, paa tydsk Viis, var indrettet til de forskjellige i Stykkerne forekommende Scener, og vistnok ikke savnede Noget af det Apparat, som fordredes til en fuldstændig Udførelse efter Tidens Smag. Endskjøndt der sandsynligviis ligesaa lidet i det os ubekjendte "David og Goliath"

som i "Susanna" forekommer saadanne store Pragtmomenter som Gud Fader med Himmeriges Herlighed, eller Djævlen med Helvede og de Fordømtes Chor, maae derfor disse Forestillinger have havt Præget af Mysterie-Opførelserne.

"Susanna" blev strax efter omarbeidet paa Dansk af **Peder Jenssøn Hegelund,** der døde 1614, som Biskop over Ribe Stift, men var Rector ved Ribe Skole da det udkom under Titel: "Susanna, Comicotragoedia. En mærckelig Leeg udtagen af Bibelen udaf Daniels Histori om den ærlig Quindes Susannæ Kyskhed oc underlig Befrielse; allehaande Stater oc besynderlig ærlige Quindfolck lystig oc nyttig at læse. Udgjord i danske Rhim aff Peder Jenssøn Hegelund, Scholemester udi Ribe. Prentet i Kjøbenhafn aff Matz Wingaard. 1578." 34 Ark i 4. — Forfatteren siger i Tilegnelsen til Frederik den Andens Dronning, Sophia, at han ønsker den maatte "befalde hende nogerlunde. Hvortil jeg haver et stort Haab og Fortrøstning, at jeg formærker, at denne samme Leeg med andre blev nu kort forleden ageret paa latine udi Eders Fyrstelige Naades Kirkegangshøitid paa Kjøbenhavns Slot, og Eders Fyrstelig Naade lod sig den da vel befalde. Derfor jeg ogsaa strax tog mig den for Hænder udigjen paa nystavn at oversee og forbedre, efterdi jeg havde ifjor ageret den her udi Ed. F. N. Kjøbsted Ribe, og gjorde den da paa danske Riim, og derhos indførte et andet nyt Digt om den gamle almindelige og skjændige Last Bagtale, — og lader saa dette tilhobe udgaae under E. F. N. Navn". I Fortalen til Tilskuerne findes atter et Vidnesbyrd for at Skuespils Opførelse længe før har været en jevnlig Forlystelse, thi det hedder:

"Wi haffue huldet stille udi lang tid
Met Leeg oc Lyst,
Oc haffd der imod noget andet til ijd
Oc værit tyst".

hvorved, efter Anmærkning i Randen, hentydes til Krigen med Sverrig, som endtes ved Fredsslutningen i Januar 1571. — Foran Stykket fremsagdes denne "Fortale", hvori der bragtes Tak og Bøn til Gud og lystes Velsignelse over Kongen, Dronningen og Øvrigheden. Efter den fremkom paa engang alle Personerne, som, med Prologus og Epilogus, ikke vare færre end 40, paa Skuepladsen i adskillige Hobe. En Dreng traadte derpaa frem iblandt dem og fortalte, paa Vers, Stykkets Indhold, pegende derhos med en Stav paa hver Person idet han forklarede hvad den Paapegede skulde forestille, hvorpaa de alle gik ud igjen. Skuespillet er afdeelt i fem Acter. Første Act foregaaer i Joachims Have. Den ene Olding, Sedechias, kommer ind og fordyber sig i en Strid, som Æren og Kjærligheden til Susanna have vakt i hans Sjel:

"Vel veed jeg bedre oc giør det verre,
Oc lader mit Hierte være min Herre.
Som to Heste, der løbsk monne være
Vogndrifferen kan dem ikke regiere;
Saa haffuer jeg nu ingen Magt med hende,
Hun kand mig drage, vrie og vende, osv."

Han afbrydes endelig af Achab, den anden Olding; de aabenbare hinanden, at Kjærlighed til Susanna har drevet dem til Haven, og raadslaae om, hvorledes de bedst kunne udføre deres Forsæt. Da de see Susanna komme med sine Piger, søge de Skjul. Susanna anstiller Betragtninger over

Guds Godhed og Vælde; navnlig yttrer hun sig om Aarstiderne saaledes:

"Guds Gaffuer pryde gantske Aarit omkring
Ligesom en deilig Krantz eller Ring,
Den blide Vaar med Fuct oc Væde
Indgiffuer Jorden ny Krafft oc Kæde,
Sommeren strax bode hæd og tør,
Giør Korn oc Kerne maad og mør,
Høsten omsider mild oc vaad
Met tusind Fructe er rig oc kaad,
Vinter (hendes Arffuing kold oc graa)
Værqueger Jorden met Huile oc Roe".

Da hun har ladet Pigerne gaae og laver sig til at stige i Badet, træde de Gamle frem og erklære deres Hensigt, bede, love og true, men forgjæves. De ville nu bruge Vold og hun raaber om Hjælp, men de raabe med, og da Folket kommer til, reise de Anklage imod hende, dog uden at finde Tiltro. Anden Act foregaaer hvor Retten holdes. De Gamle ophidse hinanden til Hævn imod Susanna; dernæst samtale Joachim, Susannas Mand, og Chelkias, hendes Fader, om at hun er nedslaaet, uden at de kunne begribe Aarsagen. Nu kommer, indtil Raadet bliver samlet, et Par, Handlingen aldeles uvedkommende, Scener, hvori adskillige Raadsherrer "komme i Snak tilhobe om deris Embed oc Befaling, huorledes at somme tog sig det meget lettere end somme, oc at ikke alle mene det med lige Troskab oc Aluaare". Disse Scener, hvoraf Rahbek har meddeelt et Brudstykke i "Bidrag til den danske Digtekunsts Historie" 2den Deel, tilhøre i det Væsenlige Hegelund og indeholde i Vers, som paa den Tid maa have overrasket

ved Lethed og Liv, flere gode satiriske Træk. Saaledes hedder det hvor tre Raadsherrer, som Hegelund selv siger, "skiempte noget nær Sandheden,":

"Maloco
(en redelig Raadsherre).

Jeg mærker, Agiram, at du vel kjænder,
Om nogen binder dig krumme Hænder.

Agiram
(en trædsk, underfundig Raadsherre).

Ikke vil jeg suerrie diert derfor,
Vilde jeg end gjøret, du mig ei troer.

Dadan
(en redelig Raadsherre).

Salomon siger, at Gaffue og Skienk
Forblinde de Vise paa Raadebenk.

Agiram.

Salomons Ord giffuer jeg vel Loff,
Men han ei haffd' Smaahielp behoff.

Dadan.

Det samme siger ogsaa Sirak.

Agiram.

Ja ja, han havde saa meget til Snak.

Dadan.

Gud selv forbyder Skienk at tage,
Oc bøye Retten frem oc tilbage.

Agiram.

For Skienk vil jeg ingen Ret forvende,
Dog naar en Sag er kommen til Ende,
Hvi skulde de mig ikke lidet forære
Oc nogit igien til Villie være.

hagen, hvilcken Seffren Scriffuer (den, under Navnet Severino Schriverio, af A. Thura omtalte gudelige Digter Søren Kjær) Borgermester udi Kolding, vdsatte af tydsk paa dansk". — En "Beslutning oc Endtale", som Hegelund har skrevet til Susanna og disse to Lege, oplyser os om, at de tre Stykker bleve givne tre Dage, i St. Hansdagstiden, efter hverandre.

I sin ommeldte Afhandling i "Historisk Tidsskrift" paapeger P. B. Jacobsen, ved følgende Udtegning af Helsingøers Kæmnerregnskab for 1580, en hidtil aldeles ubekjendt dramatisk Forfatter: "Efter Borgermesters og Raads Befaling er givet og foræret Mester **Albret Hansen**, Skolemester, for den Historia, han med sine Personer (Disciple) ageret nu forgangen Sommer Anno 1580, fik 15 gamle Daler". Han blev 1581 Sognepræst til Nicolaikirke i Kjøbenhavn, 1591 Biskop i Aarhuus og døde der 1593.

En under Navnet **Hjeronimus Justi** bekjendt, paa samme Tid levende, dramatisk Forfatter var Hjeronymus Justesen Ranch. Han var født i Vinkel Præstegaard 1539, Søn af Just Lauridsen, Sognepræst i Vinkel og Rind, en forhenværende Munk, og en Smededatter; og blev Stiftsprovst og Sognepræst til Graabrødrekirke i Viborg, hvor han døde den 3die Decbr. 1607. Hans "Kong Salomons Hylding", prentet i Kjøbenhavn af Matz Wingaard 1585, 14 Ark i 4, blev ved Christian den Fjerdes Hylding, "som stod i Viborg Trinitatis Tirsdag (15de Juni) 1584", opført for Kongehuset. I Tilegnelsen til Frederik den Anden siger Forfatteren, at han har skrevet denne Comedie i Anledning af Hans "Kongelige Majestadt Høyborne kierlige Søns Hertug C h r i s t i a n d e n F j e r d e s Hylding her i Wiborg, ther met at forære hans N. oc forlyste i denne hellige Be-

stilling" og at han derpaa, efter Cantsler Niels Kaases Raad og hans gode Superintendents M. Peder Thogersens Befaling, har "antuoret den hen til Skolen, at vor Skolemester, Hoylærde Mand, M. Peder Hegg, den agere skulde. Oc", vedbliver han, "enddog den ikke haffde sin Zirat som sig burde, haffuer E. K. M. saa oc E. N. Hoyborne Forstinde oc kierlige Born, ladet sine N. N. det vel befalde. Huilcket der jeg fattige Mand forfoer aff Velbyrdige Herre Cantzeler, saa oc aff Erlige oc Velbyrdige Niels Skram, vor kære Lensmand, oc andre aff Adelen, mine Venner, fordrister jeg mig til denne ringe Comedie at lade komme ved Tryck E. K. M. til Hende, enddog den aldeles er wuerdig". Den er inddeelt i fem Acter og Personerne beløbe sig, foruden tolv Engle og en Djævel, til ikke mindre end 56. Iblandt dem er en Hofnar, som hedder Krage og, efter Datidens Skik, skal være Harlequin i Stykket. En dramatisk Handling er her ikke at tænke paa; det valgte Sujet: første Kongernes Bogs første Kapitel, bliver, ligesom i Mysterierne, haspet af i den bibelske Fortællings Orden, ved lange Samtaler, der, til Oplivelse for Tilskuerne, ere gjennemvævede med Krages Skjemt, som ofte falder i det Grove og Plumpe. Den første Act omhandler Raadførsler imellem Kong Davids Hoffolk, angaaende hvem Riget skal tilfalde efter hans Død, som man daglig formedelst hans Alderdom og Svagelighed maa befrygte. Hoffet er deelt i to Partier: det ene er for Salomon, det andet for Adonia. Begge Partier søge ved alle Leiligheder at udforske hinanden. I anden Act beslutter Adonia, efter en Kamp imellem Ærgjerrighed og sønlig Kjærlighed, at søge at tilrive sig Riget. Abiathar og Joab bestyrke ham i hans Forsæt, og, for at undgaae Blodsudgydelse, enes

hagen, hvilcken Seffren Scriffuer (den, under Navnet Severino Schriverio, af A. Thura omtalte gudelige Digter Søren Kjær) Borgermester udi Kolding, vdsatte af tydsk paa dansk". — En "Beslutning oc Endtale", som Hegelund har skrevet til Susanna og disse to Lege, oplyser os om, at de tre Stykker bleve givne tre Dage, i St. Hansdagstiden, efter hverandre.

I sin ommeldte Afhandling i "Historisk Tidsskrift" paapeger P. V. Jacobsen, ved følgende Udtegning af Helsingøers Kæmnerregnskab for 1580, én hidtil aldeles ubekjendt dramatisk Forfatter: "Efter Borgermesters og Raads Befaling er givet og foræret Mester **Albret Hansen**, Skolemester, for den Historia, han med sine Personer (Disciple) ageret nu forgangen Sommer Anno 1580, fik 15 gamle Daler". Han blev 1581 Sognepræst til Nicolaikirke i Kjøbenhavn, 1591 Biskop i Aarhuus og døde der 1593.

En under Navnet **Hjeronimus Justi** bekjendt, paa samme Tid levende, dramatisk Forfatter var Hjeronymus Justesen Ranch. Han var født i Vinkel Præstegaard 1539, Søn af Just Lauridsen, Sognepræst i Vinkel og Rind, en forhenværende Munk, og en Smededatter; og blev Stiftsprovst og Sognepræst til Graabrødrekirke i Viborg, hvor han døde den 3die Decbr. 1607. Hans "Kong Salomons Hylding", prentet i Kjøbenhavn af Matz Wingaard 1585, 14 Ark i 4, blev ved Christian den Fjerdes Hylding, "som stod i Wiborg Trinitatis Tirsdag (15de Juni) 1584", opført for Kongehuset. I Tilegnelsen til Frederik den Anden siger Forfatteren, at han har skrevet denne Comedie i Anledning af Hans "Kongelige Majestadt Høyborne kierlige Søns Hertug Christian den Fjerdes Hylding her i Wiborg, ther met at forære hans N. oc forlyste i denne hellige Be-

stilling" og at han derpaa, efter Cantsler Niels Kaases Raad og hans gode Superintendents M. Peder Thøgersens Befaling, har "antuoret den hen til Skolen, at vor Skolemester, Høylærde Mand, M. Peder Høg, den agere skulde. Oc", vedbliver han, "enddog den ikke haffde sin Zirat som sig burde, haffuer E. K. M. saa oc E. N. Hoyborne Forstinde oc kierlige Born, ladet sine N. N. det vel befalde. Huilcket der jeg fattige Mand forfoer aff Velbyrdige Herre Cantzeler, saa oc aff Erlige oc Velbÿrdige Niels Skram, vor kære Lensmand, oc andre aff Adelen, mine Venner, fordrister jeg mig til denne ringe Comedie at lade komme ved Tryck E. K. M. til Hende, enddog den aldeles er wuerdig". Den er inddeelt i fem Acter og Personerne belobe sig, foruden tolv Engle og en Djævel, til ikke mindre end 56. Iblandt dem er en Hofnar, som hedder Krage og, efter Datidens Skik, skal være Harlequin i Stykket. En dramatisk Handling er her ikke at tænke paa; det valgte Sujet: første Kongernes Bogs første Kapitel, bliver, ligesom i Mysterierne, haspet af i den bibelske Fortællings Orden, ved lange Samtaler, der, til Oplivelse for Tilskuerne, ere gjennemvævede med Krages Skjemt, som ofte falder i det Grove og Plumpe. Den første Act omhandler Raadforsler imellem Kong Davids Hoffolk, angaaende hvem Riget skal tilfalde efter hans Dod, som man daglig formedelst hans Alderdom og Svagelighed maa befrygte. Hoffer er deelt i to Partier: det ene er for Salomon, det andet for Adonia. Begge Partier søge ved alle Leiligheder at udforske hinanden. I anden Act beslutter Adonia, efter en Kamp imellem Ærgjerrighed og sonlig Kjærlighed, at søge at tilrive sig Riget. Abiathar og Joab bestyrke ham i hans Forsæt, og, for at undgaae Blodsudgydelse, enes

man endelig om, at han skal anstille et Offer, og ved det lade sig hylde. I tredie Act indbyder Adonia sine Brødre til dette Offer; de følge ham derhen og han hyldes. Fjerde Act indeholder hvorledes Adonias Færd bliver kundbar for Hoffet, og David, som en Følge deraf, lader Salomon hyldes. Dette bliver i femte Act bekjendt ved Adonias Offermaaltid; Alle blive forfærdede derover, og forlade Adonia, som søger Tilflugt ved Alteret, hvorfra han bliver ført til Salomon, som benaader ham. — I de lange Samtaler findes, som i Valget af selve Stoffet, mange Hentydninger til Anledningen, hvori Stykket er skrevet. Saaledes siger Propheten Nathan, Salomons Tugtemester, til aabenbar Anvendelse paa den otteaarige Hertug Christian:

"Huem kongelige Børn skal tucte oc lære
Stor Omhu kan han ei vnduære,
Stor Fryct oc Redzel Nat og Dag
Om han sin Sag skal komme i Lag.
Han skal oc see sig fulduel faare
Om han met Gunst kand komme aff Gaare.
See saadant kand vel giore mig graa,
Oc faa mig nok at tænke oppaa.
Thi Kongen lagde mig Vnderlag ved,
En meget streng, ved Haand oc Ed.
Dog glædes jeg offuer alle maade,
At Salomon vil lade sig raade:
Han er saa from, saa god oc dydig,
Det kongelig Blod er mig saa lydig,
Han setter sig smuct selff til rette
Ved blotte Ord foruden al Trette.
At han saa hurtig i Bogen er
Oc som en Bij hænger ved Lær,

Det maa jeg hannem eftergiffue.
Det kroger snart god Krog skal bliffue,
Ja jeg vil siget foruden straff:
Han teer det han er kommen aff.
Jeg pleyr og hannem met Lyst at kalle
Offuer Kongens Børn Jedidia for alle,
Som den bode Gud oc Mand maa lide
Oc Rigens Krune vist efterbide".

Det bliver ikke altid ved Hentydninger; under Salomons Hylding gjøres ligefrem gode Ønsker for den danske Kong Frederik og hans Huus. Tolv Engle istemme en Lovsang, hvis Begyndelse er:

"Op Kong Davids Harpe met Klang oc Skalle,
Op du Zions Daatter, Gud lod Dig kalde,
Siunger Herren Psalmen hans Skabning alle
Ham til Gefalle";

men mod Slutningen hedder det:

"Trods Philister, Syrer, Ægipten, Babylon,
Moab og Edom, phy du vomskaarne Thron!
See Israels fredrige see Salomon
En Kong i Zion!
Gud beuar vor Koning oc vor **Jedidia**,
Herre spar vor Drodning, Dronning **Sophia**", osv.

Flere Scener i denne Comedie gjøre det utvivlsomt, at den maa være givet paa et for dens Opførelse opslaaet Theater, der, ifølge en Antegnelse, synes at have staaet paa Torvet, hvor Hyldingen fandt Sted, som ogsaa at den — "endog den ikke haffde sin Zirat som sig burde" — har nydt et theatralsk Udstyr, som ikke sædvanligen blev de af Skole-

disciplene opførte Comedier tildeel. Ved den i fjerde Act forekommende Hyldingsceremonie foreskrives saaledes: "12 Engle paa den yderste Ring, 7 Planeter derunder, og Kong Salomon sidder paa Knæe midt i Kredsen med et hvidt Klæde over. De sjunge alle og dandse, Benaja med sin Skare staaer udenfor"; og endskjøndt, efter Hegelunds egen Forsikkring, Peder Hog — som Forestillingens Regent — ikke havde givet Planeterne særegne Udklædninger, men paa en lærd Maade gjort dem kjendelige ved Sindbilleder, maa allerede dette Engle- og Planeter-chors Anbringelse, Sang og Dands have fordret store sceniske Ophævelser, ikke at tale om Krigsfolket og det meget Andet, som ikke kunde gaae af uden Anvendelse af mange Mennesker og stor Stads. — Da Christoffer Erichsen i sin haandskrevne "Viborg Byes Beskrivelse" fortæller, at naar Justesens Stykker ageredes, spillede han selv med, og valgte sig altid Harlequins Rolle, som den vanskeligste, er det rimeligt, at Sognepræsten til Graabrødrekirke selv har spillet Pudsenmageren Krage, saa meget mere da Justesen ved denne Comedies Opførelse bifaldt Kongen saa vel, at der ikke blot, paa hans og Biskop Thogersens ved denne Leilighed fremførte Bøn, tilstodes Viborg Skole et aarligt Tillæg af 400 Tønder Korn til fattige Disciples Underhold, men Justesen endog særligt udvirkede, at en stor Klokke, som ikke havde kunnet passe til nogen anden Kirke, blev foræret Domkirken. Men den gode Mand havde heller ikke i Prologen glemt at føre Tilskuerne til Gemyt, hvorlunde Skuespillet er til Nytte, da det er

"Lige som mand saae liffactige speyl,
Huor i wduises dyd oc feil;"

og at gjøre opmærksom paa:

"Det haffuer oc verit Propheters vijſſ,
Guds ord at driffue, ved ſaadann prijſſ,
Ved lang' omſlag, oc ſkøne Parabel,
Betaecte ſprock, oc ſelſyne Fabel";

hvilken Anſkuelſe af Theatret for de Tiders Geiſtlige og Lærde forklarer, hvorledes de, længe efter Reformationen, kunde holde Comedieſpil for en dem anſtændig og fortjenſtlig Gjerning, hvorvel de ſenere, ikke et Aarhundrede efter, da Bander, ſom for det meſte beſtode af ſammenløbet Pak, der gav megen Forargelſe, gjorde Comedieſpil til et Haandværk, bragtes til at afſkye, forfølge og forbande alt Skueſpilvæſen ſom Satans Værk.

Juſteſen har foruden "Salomons Hylding" ſkrevet to, ligeledes trykte Stykker, nemlig: "Samſons Fængſel, det er: En ynkelig Tragædi om den dræftige ſtærke Krigs Heldt Samſon", og "Karrig Niding, det er, en lyſtig Leeg eller Comedie om en ſulten og karrig Huusbonde og hans Huſtru". Det førſte er ogſaa opført af Skolen, har fem Acter og en ſtor Mængde Perſoner, hvoriblandt den ommeldte lyſtige Perſon Krage og fem Djævle, ſom i Slutningen glæde ſig over de mange Philiſteres Død ved at Samſon omſtyrter Dagons Tempel. Endſkjøndt Tragedie indeholder det kun Lidet, ſom kan kaldes ſørgeligt, men derimod ikke faa heldigt opfundne charakteriſtiſke Partier, der ere udførte med Lune og større Sands for det Dramatiſke, end man turde vente at finde hos en ſaa gammel Forfatter. Saaledes har han vidſt at give de ved Situationen hverandre ſaa lignende Scener, hvori Dalila ſøger at aflokke Samſon hans Styrkes Hemmelighed og bebreider ham, at han har ført hende bag Lyſet, megen Forſkjellighed ved beſtandig at lade hende vælge en anden Angrebsmaade og trænge ind paa

ham ved nye Vendinger i Samtalen. En moersom Scene, hvori det Huus, som Samson har opholdt sig i, omringes af Philisternes Krigsfolk, der frygtagtige strides om hvem af dem, der skal gjøre Angrebet, og tilsidst ville søge at faae Kæmpen, som allerede er gaaet bort, ud ved at

"— raabe med samlet Mund:
Her ud, Samson, du slemme Hund!"

erindrer levende om Holbergs "Hexerie og blind Allarm". Ogsaa er dette Stykke mærkeligt ved at deri synges flere Viser, hvorfor det, som Nyerup siger, kan fortjene Navn af det ældste danske Syngestykke. — Justesens Mesterstykke er imidlertid "Karrig Niding", der ogsaa er i fem Acter, men kun spilles af tretten Personer. Indholdet, som for Resten, i en Vise, fortælles midt i selve Stykket, hidsættes her med P. V. Jacobsens Ord: "En rig, men gjerrig Mand (Karrig-Niding), der synes, at der gaaer meget for meget med hjemme i hans Huus, beslutter at lukke alle Gjemmer i Huset, at forklæde sig som Tigger, og derefter vandre til fremmede Steder. Dette udfører han; men imidlertid indfinder der sig en anden Betler i hans Huus, som, da Nidings Hustru klager over, at hun Intet kan give ham, efter som hun selv, skjøndt rig, maa lide Sult formedelst Mandens Gjerrighed, aabner sin Tiggerpose, der er fuld af gode Ting, Mad og Viin, for hende og Huusfolkene. Hun bliver indtagen af Tiggeren, og behandler ham som sin Mand. Manden kommer nu tilbage; men hine have forandret saa meget, og paastaae alle, deriblandt ogsaa Tjenestefolkene og en Nabo, med saa stor Fripostighed, at han er gaaet feil, at de tilsidst virkelig faae ham dette indbildt, hvorefter han igjen begiver sig bort for at søge

sit Huus andetsteds, efter at han endnu med stor Glæde har nydt den Mad og Drikke, hans Kone af hans eget Spisekammer og Kjælder har givet ham som en trængende Tigger". Justesen har med Lune, Vittighed og et ikke ringe Talent til ved eiendommelig Træk at give Personerne Charakteer, udviklet den i sig selv dramatiske Idee igjennem en Række gode Situationer. Et Beviis paa hvor heldigt han — rigtignok mindre ved Handling, end i Selvbeskrivelse og Fortælling — vidste at stille en Person ret tydeligt for Tilskuerne, giver Nidings følgende, af Wandal anførte, Monolog:

"Hvor staaer det til, at jeg kan leve
Om Hustru og Folk de saa skal æde.
Mine Unger gielder,
Kræver og skielder,
Mad, Øll, Mad, Mad,
I Kande og Fad,
Ja saadan Lad
Giør mig uglad.
I Tremmens Navn tog jeg mig en Kone,
Thi hende følger en Fandens Vaane,
Jeg tager aldrig saa nøie vare
Hun vil jo i Ovnen eftertøre,
Jeg seer aldrig saa nøie til
Hun jo baade brygge og bage vil.
Jeg slukker ud baade Arn og Ild,
Thi det er stor Skade og Spild,
At tænde op Ild og giøre Baal
Enten med Træ, Torv eller Kul,
Dog gjør hun Ild og ryger paa ny
Saa Røgen staaer baade i Veir og Sky,

Ligsom hun vilde Byen opbrænde,
Paa det hun mig kan øde og skiende,
Huger i Blod, skier Qvæg ihjel,
Steger og brader, ja gior godt Skiel;
Hun breder Bordet, Talerkener springe,
De æde, drikke og slikke Fingre,
Tre gang hver Dag gaaer det oppaa,
Dog kand det i Bugen intet forslaa;
Mit Korn, mit Flesk, mit Kjød gaar hen,
Tom Kielder og Kammer har jeg igien.
Maa det ei være en underlig Ting,
Jeg arme Mand jeg gaar omkring,
Og tør ei æde nær som jeg vilde,
At jeg min Kost ikke skal spilde.
Enddog jeg er saa karg i Bryst,
Min Mave er af Hunger kryst,
Dog før jeg skal skiere af heel Brød,
Vilde jeg heller af Hunger døe;
Jeg kysser Brødet og lader det ligge,
Thi jeg befrygter at jeg skal tigge.
Er det ei bedre at have Mad i Huus,
End ædes af slige Rotter og Muus?
Min Kone haver ei saadant et Sind;
Fru Ødeland den Ødsels Qvind,
Hun gid vel drukket, hun kan vel tære,
Det samme mon hun og Børnene lære,
Min ødsels Piger, min tarmløse Drenge,
De frygte ei om jeg skal trænge,
De vare tilfreds kunde de æde op
Tre gange om Dagen tre Øxen Krop

Og til hvert Maal en Tønde Meel,
Saa veed min Tiunde at gjøre Skiel.
Skadeland min Svend, ja Skadeland,
O vee og vok mig arme Mand,
Ja væ og vok mig fattig Dreng
At jeg kom i min Kones Seng,
At jeg laa en Qvinde saa nær.
Jeg maatte vel ladet saadant vær,
Da havde jeg været Børnene qvit,
Da havde min Kaast og været uædt,
Da havde jeg havt min' Penge, mit Guld,
Heel og holden sækkefuld,
Da kunde jeg samlet og holdet til Raade,
Nu skal det ødes i onde Maade
Paa Klæder og Føde, paa Øll og Mad,
Thi er mit Hjerte aldrig glad.
Jeg faar at drage af Landet hen,
Jeg tænker ret aldrig at komme igjen".

En Nabo, Eubulus, som erindrer Niding om, at han har den Lykke at have en deilig Kone, faaer til Svar:

"Ah, I kiender icke Fru Ødeland end,
Hun har ret lært at bruge sin Tænd,
Hun har en Giærtarm i sin Bug,
Som Storken og Giessen, den slemme Slug;
— — — — — —
At hun er en smuk og deylig Vif,
Med Lader og Sæder, et velskabt Lif,
Det giver mig kun passelig Glæde,
Uden hun vilde holde op at æde";

og da Eubulus forundres ved at see Konen, som træder ind, see saa mager, runken og "meget forvendt" ud, hvilket hun siger er af Sult, udraaber Niding:

"En Slug, en Fraadtzer er altid mager,
Det er hendis egen Mafve, hend' plager;
At hun seer ud saa gusten og bleeg,
Er tør og gastig som Barck paa Eeg,
Bulder hin mange kræsne Rætter,
Med hvilke hun sig daglig mætter,
Fraadtzer og fylder op og ned;
Det er Aarsag, som hver vel veed;
Thi en Fraadtzer blifver aldrig seed".

Om Stykket end ikke, som Rahbek har yttret, kan sættes ved Siden af Englændernes ældste Comedie, John Stills, ved sin naive Simpelhed og dybe Ironie, mærkelige "Gammer Gurton's needle", hvis Charakteer erindrer om Wessels "Kjærlighed uden Strømper", er det dog et umiskjendeligt Vidnesbyrd om den gamle Forfatters Talent.

At der i dette Tidsrum ogsaa opførtes Skuespil i udenlandske Sprog eller af Udlændinger, viser P. V. Jacobsen af to Uddrag af Helsingøers Kæmner-Regnskab. Under 1579 hedder det: "End efter Borgermesters og Raads Befaling er givet Cajus Organist og ham blev foræret for hans Umage, han agerede en tydsk Spil eller Comedie 20 Mk."; og under 1585 anføres: "giifuet for at lade ferdige thet Planckewerck imellem Lauritz Schriffuers og Raadhuß Gordenn, som Folck red neder thend Tid the Enngelske lechte i Raadhus Gordenn 4 Sk." At der ved disse Engelske forstaaes en Bande som den, der senere

i Kjøbenhavn gav engelske Stykker paa Tydsk, er neppe rimeligt; det maa sikkert, som Meddeleren antager, have været virkelige Englændere; kun kan jeg ikke, med ham, troe, at det var Skuespil, de gave, men formoder, at de viste sig i equilibristiske Kunster, hvormed Englænderne tidligt vandt stor Berømmelse paa Fastlandet.

Frederik den Anden, som var en Ven af Munterhed og Adspredelse, holdt meget af Musik. Arnold de Fine, der, tilligemed Familierne Munthe, Worm, Knoff, Paludan og flere, var kommen ind i Landet formedelst Religionsforfølgelserne efter Inquisitionens Indførelse i Nederlandene, blev ansat til at lede Musiken ved Hoffet. I Hofholdnings-Regnskabet for 1559 findes han opført som Organist, i hvilken Egenskab han dog forestod Kongens Musikpersonale, som dengang, foruden ham, kun bestod af en Luthslager, to Sangmestere (hvorved der ikke her menes Sanglærere, men Mestere i at synge, altsaa Solosangere), en Musikus (hvilket vil sige en Instrumentist), og 4 "Drommetere" (hvis egenlige Bestilling dog kun var at blæse Middag ind fra Slotsaltanen, samt at give Tusch ved det kongelige Taffel, Turneringer og andre Hoffester). — Om Datidens Musik haves nogen Underretning i Rasmus Hanssøn Reravs rimede Beskrivelse over Kroningen, som fandt Sted i netop det Aar. Det hedder:

"Man maatte og høre det lystige Spil,
Mens Maaltidet vared, jeg sige og vil,
Med Zitter og Tromper, med Harper og Gie (Giger)
Med konstige og herlige Symphonie,
Basuner og Sincker og Positiv,
Skalmeier, Trometer og Krumhorn stiv.

Saa sødelig disse her Spil mon gaae,
Det var stor Lyst at høre derpaa.
Da Sangere sig og stundom fremskynde,
De sjunge saa mangt et Stykke saa fin,
Frantsøsisk, italisk, spansk, latin,
Med danske og tydske, jeg siger forsand".

I 1577 findes de Fine, under Navn af Sangmester, at have forestaaet Capellet, som da var blevet betydeligt større og bestod, foruden ham, af en Johan Baptista — der nok, da han, ligesom de Fine, havde den høieste Løn, 8 Daler maanedlig, maa have været en indforskreven italiensk Solosanger, maaskee en Kastrat, da en saadan gjerne, med høi Løn, var ansat i ethvert Hofcapel, — Hans Organist, tre Instrumentister, tre Giglere (Violinspillere) og en Dreng (som lærte hos dem), fire Tenorister, fire Altister, fire Bassister og otte Drenge, som sang Discant. Desuden lønnede Hoffet, for Capellet, en "Pædagog". I sin Egenskab af Musikforstander, havde de Fine vel ikke ligefrem at gjøre med Musiken ved Forlystelser, i det mindste ikke uden de fandt Sted for Hoffet alene, hans Embede var egenlig geistligt, som sees deraf, at Kongen skjænkede ham, Hofprædikanten Knoff og dennes Collega, Magister Niels Colding, Provstegaarden i Kolding, for at de kunde boe i den, naar han holdt Hof der; men ifølge den Tids Anskuelse af de theatralske Forestillinger, er det rimeligt, at han ogsaa ledede Musiken til dem, der gaves hvor Hoffet var tilstede, navnligen ved en saa høitidelig Leilighed som Festen i Anledning af Christian den Fjerdes Fødsel 1577, og saaledes har været den første Capelmester, der i Danmark dirigerede Theatermusik.

Under Christian den Fjerde.

1588—1648.

Da den skotske Kong Jacob den Sjette og hans Gemalinde, Christian den Fjerdes Søster, opholdt sig i Kjøbenhavn 1590, blev, iblandt andre Forlystelser, givet latinsk og dansk Comedie; ligeledes ved Christian den Fjerdes Kroning 1596, og, som det synes, endogsaa flere Dage efter hverandre; men man veed ikke hvad det var for Stykker. Wandal mener, at maaskee "Karrig Niding" og "Samsons Fængsel" ere skrevne og opførte til disse Hoitideligheder, hvilket kan være rimeligt nok, hvad Opførelsen angaaer, men skrevet er vist i det mindste Samson til en Skolefest.

I 1607 gaves i tre Dage Comedie i Randers Skole; den 5 Mai opførtes "de Mundo et Paupere, eller om Verden og den Fattige"; 6 Mai "Nabal", og 7 Mai Plauti "Aulularia" med Dandse, blæsende Basuner og Trompeter, Pantomimer (mimis), Mellemacter og Sangmusik. — Til de to danske nævnede Skolens daværende Rector, **Peder Thogersen**, — fra 1608 Præst til St. Mortens Kirke i Randers, hvor han døde 1634 — sig som Forfatter, men Nyerup har oplyst, at "Nabal" kun er en temmelig noiagtig Oversættelse af et latinsk Stykke af samme Navn, skrevet af Rudolph Walter i Zürich og trykt i Straßburg. Til det andet Stykke har den flittige Literaturforsker ikke opdaget nogen Original, og slutter af adskillige Steders ægte danske Udseende at det maa være af Thogersens Opfindelse. Rahbek bemærker, at det har nogen Lighed med to af de ældste franske Moraliteter: "L'homme pécheur" og "Bien-avisé, Mal-avisé." Dette er dog kun for saavidt

Tilfældet, som det skal fremstille Menneskets Kamp mod Verdens Fristelser, og hvorledes det maa gaae under ved at give efter for dem og søge sin Lykke i sandselige Glæder, et Stof, som ikke er ualmindeligt i Moraliteterne; Grundideen og den dramatiske Udvikling ere mere poetiske i det danske Stykke end i "L'homme pécheur", hvor en Yngling bestandig vakler imellem Dyd og Last, tilsidst gjør Skriftemaal og derpaa, for sin Angers Skyld, bliver optagen i Paradis, eller i "Bien-avisé, Mal-avisé", hvori, som vi have seet, en God og en Ond gaae hver sin Vei lige løs paa respective Himmel og Helvede. Imidlertid er det baade i Opfindelse og Plan saa aldeles forskjelligt fra andre danske Stykker, og har saa stor Lighed med Moraliteterne i Almindelighed, at man, uagtet enkelte Partiers ægte danske Udseende, maa antage det for en Efterligning af en ubekjendt fransk Moralitet, eller, maaskee rigtigere, en Bearbeidelse af Joachim Gräffs "Mundus, ein schön newes kurzes spil von der Welt Ardt vnd Natur; Wittenberg 1537", saa meget mere da baade Handlingen og enkelte Udtryk forraade en catholsk Forfatter, og Udførelsen ikke svarer til Anlæget. Fablen i dette Tryllespil er kortelig følgende: Verden, en qvindelig Genius, byder Enhver, som vil tjene den, Rigdom og Glæde. Den Fattige hører ikke de Advarsler og Overtalelser, hvorved to Engle i hvide Klæder og med Palmer i Hænderne, søge at holde ham tilbage; han bønfalder Verden om dens Goder, og den gjør ham, da han er gaaet ind paa dens Betingelser: at forsværge Gud og behandle den Fattige med Haardhed, til Keiser. I sin Høihed holder han ærligt sit Løfte, lever i ryggesløst Vellevnet, og udsender sine Drabanter over hele Landet, for at de ved Ran og Plyndring hos Høie

og Lave skulle skaffe ham Penge til at leve høit for. Midt i Nydelsen af Verdens Glæder bliver Keiseren pludselig uhelbredelig syg, og man kalder en Munk, der skal høre hans Skriftemaal, men som, da han just er en af dem, der ere blevne udplyndrede, istedetfor at give ham Syndernes Forladelse, høitideligen lyser ham til Helvede. — I det Manuscript, som indeholder Thøgersens to omtalte, af Nyerup først fremdragne Comedier, findes endnu — foruden en ubetydelig Behandling af det yndede Mysteriestof "Maria Magdalena og Lazari Opvækkelse", og "Hecastus", der af Nyerup er godtgjort at være en blot Omarbeidelse af Hans Sachs's Stykke af samme Navn, som atter har sin Original i et 1552 trykt Stykke af Langeweld, Rector i Utrecht — en "Tobiæ Comoedie", hvilken Nyerup ikke med Bestemthed har villet tillægge Thøgersen, da Forfatteren ikke er nævnet. Den har imidlertid i flere Henseender megen Lighed med hans "Verden og den Fattige"; i begge bruges saaledes Narren aldeles udenfor Handlingen, og i begge kommer efter den egenlig Epilogus, der skal gjøre Tilskuerne opmærksomme paa Lærdommen i Legen, "Floriger eller Maigravius" (Maigreven) frem og takker "Skolemester, Hørere og Medbrødre alle" for deres Spil, samt byder dem paa "en ringe Salat". Rimeligt er det derfor, at ogsaa "Tobiæ Comodie" er af Thøgersen, og just af den Grund indskrevet i samme Bog som hans to ommeldte Stykker. I Prologen hedder det:

"Vi holde end vor Skoleskik,
Den vi af vore Forfædre fik,
Her at agere paa vort Pallads,
Maae vi ikkun nyde Rum og Plads."

og derpaa forsikkres, at de ikke i Spillet ville vise Utugt og slemme Noder, men fremstille det som er Ære værd. Foruden Mennesker spille Overenglene Gabriel og Raphael, Ægteskabsdjævlen Asmodæus og Bryllupstrolden Misogamus. De Lærdomme og Leveregler, som i Almindelighed i fuldt Maal gives i de gamle Skuespil, og, efter de ærbare Tilskueres Mening, gjorde det anstændigt og fortjenstligt for Geistligheden at digte Comedier, have i dette Stykke en forunderlig naiv Tone. Saaledes siger Anna, Saras Moder, til Tobias, da han staaer rede til at føre Datteren fra Hjemmet:

"Du fører min Datter i fremmede Land,
Som kjender hverken Qvinde eller Mand.
Du skalt holde hende i Tugt og Ave,
Og hende ei gjøre nogen Plage.
Om hun end gjør Dig lidet imod,
Træd hende dog ei strax under Fod,
Det spørges længere end til næste Gaard,
Om Du feier Gulv med hendes Haar.
Haver Kjærlighed sammen, det staaer eder vel,
Der skeer meget inden Sengesjæl,
Man vilde ei hver Mand skulde adspørge.
Vil nogen Skalk Løgn for Dig føre
Og komme Usæme mellem eder Baade,
Da tænk den stor Sorg og Vaade,
Der Løgn og Svig kan bedrive.
Man tager sin Staldbroder af Live
For Løgn og Sqvalder ei værd en Bønn',
Tænk derpaa, min kjære Søn!
Tænk ogsaa, du est hendes Mand,
Lad ei dine Tiunde ride hende i Vand.

Luk hende ei fra Øl eller Mad;
Lad hende ei græde, mens du er glad."

Men heller ikke Datteren lader hun savne en alvorlig Formaning i samme trohjertige Aand. Til hende siger hun:

"Fei din Gulv og bred dine Bænke;
Henter du Øl, lad de Andre skjænke;
Hold dine Siekar alle rene;
Forvar dig vel for unge Svenne.
Faaer du Ærinde at gaae i By,
Al Sqvalder og Løgn skal du skye;
Stat ei saa længe, dig værker dine Been,
Røgt dit Ærind, gak hjem igjen.
Faaer du Børn, hold dem i Ave,
Og tak Gud for sin store Gave.
Bliver din Husbond paa dig vred,
Beed om Naade og hannem forbeed.
Tal faa Ord, det staaer dig vel,
For meget Snak følger liden Skjel.
Fæst din Kjedel i din Grue —
Lad ei Soen komme i din Stue.
Skjot din Rok og saa din Teen.
For megen Kjede gjælder ilde igjen.
Red din Seng, og hold reen dine Bleer (Lagen?),
Gjæsten seer ofte, det du ei seer.
Min kjære Datter, vær ikke for lad,
Hold rene dine Gryder, Skeer og Fad."

Raguel, den unge Kones Fader, lægger til:

"En Qvinde, som skal forsørge sin Bo,
Maa have Umag og megen Uro.

Giv Almisse gjerne, læn gjerne Huus,
Tænd op for dennem Ild og Lius.
Dog maa du have til dem et Øie,
Og vare dit Gods flittig og nøie,
De onde Gjæster dig da frygte,
Af de gode faaer du et ærligt Rygte.
Slig andet mere agte du vel,
Vil du dig arte, da lær' det sig selv"

I 1609 udkom i Trykken: "Cleopatra eller En Historisk Tragoedia, om den sidste Dronning i Egypten ved naffn Cleopatra Oc M. Antonio, en Romersk Keiser, huor hefftig Kierlighed de haffue hafft til huer andre, at de haffue offuergiffuet de ting deris gode Naffn kunde skeet til Forfremmelse, oc leffuet i Druckenskab, Horerie etc. Samlet oc paa Danske Riim vdsat aff **Hans Thomissøn Stege.**" — Dette Stykke, der ikke i Anlæget ligner nogen af de mange dramatiske Behandlinger, man har af Stoffet, men tvertimod er plattere sammensat og udført, end den maadeligste af dem, vides ikke at have været opført saalidet som samme Forfatters, ikke af Wandal, Nyerup eller Rahbek nævnte, "Isaks Giftermaal", der er trykt 1622.

En anden samtidig Forfatter er **Jørgen Jensen,** men om ham og hans Skuespildigtning veed man ikke andet end hans egen, af Nyerup anførte, i en gammel Chronologie indtegnede Anmærkning, saaledes lydende: "Anno 1610 blev Hertug Christian den 5te af det Navn hyldet i Odense. Paa den samme Tid blev Kong Salomons Dom paa spilviis exhiberet af Odense Skoles Personer, hvilken Dom jeg Jørgen Jensen tilsammenskrev i en Comoedie Aar 1607 tilforn, der jeg var en Medtjener, uværdig, i Guds Ord udi Faaborg."

I Worms Lexicon over lærde Mænd findes under Beretningen om **Nicolaus Helvaderus**, Christian den Fjerdes, ved sin Lærdom, sine Spaadomme og de skammelige Forfølgelser, som overgik ham, navnkundige Calendariographus, følgende Antegnelse: "Tragoedie paa Riim. Germanice, om 10 grummelige Tyranner og blodhundiske Regentere, som have forfulgt Guds Kirke og Menighed, og hvad Løn de have paa det sidste bekommet for deres Umag. Denne Tragoedie blev ageret Anno 1618 paa Kjøbenhavns Slotsplats paa den Tid Hoiærværdige og Hoibaarne Første og Herre Hr. Sigismundus, Biskop til Osnabrug og Verden, Domprovst til Halberstad, Hertug til Brunsvig og Lüneburg var Kongelig Majestæts vor allernaadigste Herres velkomne Gjæst udi Dannemark. Samme Tid gik det store Fyrværk solenniter løs, var den 3die Juni med stor Forundring." Dette Stykke er neppe trykt, men Antegnelsen tjener til endmere at vise, hvorledes man endnu, saa lang Tid efter Reformationens Indførelse, brugte Skuespillet som et christeligt Læredigt, og hædrede endog den hoieste Geistlighed ved dets Opførelse. At det ved en Hoffest gaves paa Slotspladsen og er af historisk=religiøst Indhold, gjør det utvivlsomt, at det er blevet opført med megen theatralsk Glands og i samme Stiil som de tydske Mysterier eller den i 1634 givne Forestilling af "Tragoedia von den Tugenden und Lastern", hvorom der senere vil blive udførlig berettet.

I 1618 udkom **Anders Kjeldsøn Tybos** "Absalon, Historia Sacra, udi hvilken beskrives, hvorledes Absalon og hans Anhængeres Oprør gruelig straffes o. s. v.", men da Forfatteren allerede dengang i det mindste atten Aar havde været i Norge, deels som Hører ved Bergens Skole,

deels, fra 1601, som Sognepræst i Christiansand Stift, er denne Comedie, som bestaaer af fem Acter og har, foruden Prologus, Epilogus og to Chore, 17 Personer, hvoriblandt en Nar, der har meget at bestille, formodenlig aldrig bleven opført. Nyerup og Rahbek have meddeelt nogle, ikke til nærmere Bekjendtskab fristende, Prøver af den. Det er vel muligt, hvad den Sidste paastaaer, at Charaktererne ere "troligen skildrede efter det os i Bibelen siges om dem", og man maa indrømme ham, at der i Achitophels af ham anførte uhyre lange Tale er en vis dialektisk Kunst, men det lidet Gode gaaer ganske under i et meget maadeligt Sprog og trættende Ordgyderie.

Skuespillet var nu blevet saa almindeligt og yndet, at det endog hyppigen gjordes til Hovedsagen ved de Stores Fester, især Bryllupper. Saaledes gaves 1630 Josephs Historie i en af **Jens Kjeldsøn,** Rector i Ribe, forfattet Comedie i fem Acter, spillet af 23 Personer, ved Riber Bispen Jens Dinesen Jersins Bryllup, og "den gudfrygtige Tobiæ Giftefærd", en efter Sconæi latinske, i Antwerpen 1596 trykte, Stykke, af Erik Eriksen Broby ɔ: **Erik Pontoppidan** den Ældre, sammenskrevet rimet Comedie, 26 April 1635 ved Flemming Ulfeldts Bryllup med Anna Elisabeth von Gröben til Gunderslevholm, hvilken Fest Christian den Fjerde hædrede med sin Nærværelse. Det første Stykke, som, efter en i de gamle Moraliteter og Mysterier ikke sjelden Skik, er gjennemvævet med en Bondecomedie, der, uden Forbindelse med Handlingen, indskydes i Brudstykker, er plat baade i Anlæg og Udførelse. Det andet har den danske Bearbeider søgt at forbedre ved at indskyde en Nar, Brynke, som udmærker sig ved at lade sit Vid strømme i et langt rimet Udvalg af plumpe Skjelds-

ord. Ogsaa saadanne i de Fornemmes Huse givne Stykker bleve sikkert udførte af Skoledisciple eller Studerende.

Men netop da de af Skolerne opførte Comedier vare i deres største Flor og paa Veien til udvikle en national Skueplads, ophørte de pludselig saa ganske, at der endog neppe i et Par matte Efterskud, af hvilke vi siden ville komme til at omtale eet, som lod sig tilsyne i 1691, blev Spor af deres Tilværelse; thi den grenaaske Rector **Lønborgs** Comedier om Susanna og den forlorne Søn, der udkom 1701, samme Aar som han døde, og formodenlig vare skrevne en halv Snees Aar tidligere, ere hartad det Eneste, hvad vi i den anden Halvdeel af det 17de Aarhundrede have af denne Art, da **Kingos**, til Opførelse hos Grev Ulrik Frederik Gyldenlove, i Anledning af Christian den Femtes Fødselsdag, 16 April 1685, skrevne dramatiske Prolog er et Complimentationsdigt, der ikke i Form og Stiil har Lighed med Skolecomedierne, og en i Sorø 1698 skrevet utrykt Comedie var paa Latin og kun bestemt til Foræring for Skolens Hører. Aarsagerne til Skoleforestillingernes pludselige Forsvinden maae nærmest søges i tre Omstændigheder, nemlig: 1) de udbrydende store og langvarige Krige, der, som vi, af en Yttring i Comedierne selv, have seet, allerede tidligere for en lang Tid havde bragt dem til at ophøre; 2) Operaens allerede 1610 begyndte Opførelse, der ved Musik og "kostelige Præsentationer" satte de tarveligt udstyrede Comedier i Ringeagt hos de Fornemme, som ikke blot skulde være Publikum, men ogsaa fremme Opførelsen ved at bidrage til deres Udstyr. 3) Danmarks fra Begyndelsen af dette Aarhundrede hyppige Hjemsøgelse af Comediant-Banderne, som naturligviis gave deres Fore-

stillinger bedre og med et større, Tilskuerne lokkende, Spektakel, end der kunde opdrives af Skolerne. Dertil kom ogsaa, at Christian den Fjerdes Omsorg bragte disse paa en bedre Fod, og at man maaskee, især ved de i Tydskland førte stærke Anker, blev vaer, hvorledes Skolernes Comediespil, under Tidernes Løb, var blevet noget ganske andet, end det oprindeligen havde været, ja endog nu stod i aabenbar Strid med dets Hensigt, da de latinske Comediers Opførelse mere og mere stilledes i Baggrunden, og Udførelsen af danske Comedier, ikke alene ved offenlige, men ogsaa ved private Fester, medtog Disciplenes Tid og drog deres Opmærksomhed fra Underviisningen.

Ved det Foregaaende vil man allerede nogenlunde være bleven bekjendt med de ældste danske Skuespils Væsen; slutteligen ville vi kun bemærke: deres Kjærne var i Almindelighed lange Taler, hvori Personerne mere beskreve end udtrykte deres Følelser og derhos lode sig det være vigtigt at fremkomme med saa mange Allusioner, Lærdomme og Sententser, som Forfatteren havde kunnet finde paa. Fablen var yderst simpel, og Savnet af Handling søgtes ofte erstattet ved Sange, Dandse og langstrakte, i Comedien aldeles vilkaarligt indlagte platte Episoder, som undertiden gik over til at blive egne Smaastykker, der sønderlemmedes og fortsattes paa hvilket Sted Forfatteren ansaae det godt at give Tilskuerne nogen Afvexling. I de senere Stykker maatte Narren ikke savnes, men han stod ikke i mindste Forbindelse med Handlingen, hvorimod han ikke sjelden brugtes, som de Gamles Chor, til at fremsætte Reflexioner over Personernes Ord og Foretagender. Fra Mysterierne beholdt endeel af Skolestykkerne, uagtet Reformationen, lige til deres Undergang mange Træk, som

levende erindrede om Catholicismen. Alle de af Skolerne givne Comedier vare i rimede Vers, der afvexlede i Længden og tillige bestode i en uregelmæssig og plump Blanding af Trochæer, Jamber, Anapæster og Dactyler; dog var det fiirfodede jambiske Versemaal fremherskende, det femfodede sjeldent. Alexandriner brugtes ikke, selv efterat Jodelle i 1552 ved sin Cleopatra havde bragt dem i stor Anseelse i Frankrige. Rahbek siger: "Ved at gjennemgaae alle disse ældgamle dramatiske Producter udførligt og nøiagtigt, vilde man uafladelig komme til at gjentage det samme og det samme, hist og her kunne rose et vittigt eller lystigt Indfald, et heldigt eller snorrigt Udtryk, en satyrisk Fremstilling af Tidens Sæder og Daarskaber; men fast allevegne anmærke den fuldkomne Mangel af Begreb om sand dramatisk Kunst, Handling, dramatisk Charakteerskildring o. s. v., som er saameget mærkeligere, da Forfatterne næsten samtlig vare Mænd, som ikke alene den dramatiske Digtekunsts store Codex, Aristotelis Poetik, men og Grækenlands og Latiens herlige Mynstere, om man saa maa sige, ex officio, vare nøie bekjendte; Mænd, der — tildeels med umiskjendelig Aand — forenede ualmindelig Erudition. Og hvad fattedes dem da? Smag! med al deres Kundskab til og Høiagtelse for de Gamles Mesterværker, vare dog de Tydskes Fastnachtsspiele og Skoledramer, der igjen vare en Efterligning af Klostercomedierne, det Mynster, de havde for Øie." Med denne træffende Bemærkning ville vi forlade disse gamle danske Skuespil og gaae over til det i Stof, Form og Sprog aldeles Fremmede, som fra nu af indtil en egenlig dansk Skuepladses Skabelse gav vore Forfædre deres theatralske Forlystelser.

"De tidligste Spor til at de i Tydskland omvankende Skuespillerbander", siger Conferentsraad Werlauff i sit fortræffelige Værk: Historiske Antegnelser til L. Holbergs Lystspil, "fandt Vei til vort Fædreland, er allerede fra det 16de Aarhundredes sidste Decennium, da en schlesisk Poet, Martin Schwarzbach, efter først at have, i November 1595, modtaget af Consistorium 10 Rbd. som Gave for et Carmen, under første Marts næste Aar anholdt om Tilladelse til offenlig at forestille en Comedie, "Studentes" kaldet; hvilket dog blev ham afslaaet, deels fordi Universitetet paa den Tid ingen Patron havde, deels fordi det netop nylig var blevet Studenterne forbudt at løbe Fastelavn paa Gaderne". Dette Stykkes fulde Titel var: "Studentes de vita et moribus studentiorum. Auctore D. Christophoro Stymelio", og Schochs "Comödia vom Studenten Leben. Wie es vor disen auf Universitäten in Teutschland, in den sogenanten Statu zugegangen", trykt 1668, skal være en Bearbeidelse deraf. Ved den Fastelavnsløben, som var forbudt de danske Studenter, forstaaes den fra Tydskland indkomne Skik, at de i Fasten vankede hobeviis fra Huus til Huus for at opføre Farcer, de saakaldte "Fastnachtsspiele", Noget, vi endnu i vore Dage have havt Spor af i de omdragende "Helligtrekonger." "Endnu tydeligere", vedbliver Werlauff, "tilkjendegives en saadan vandrende Trups Nærværelse i Aaret 1629 ved en Ansøgning fra nogle tydske Studenter, om Tilladelse til at "agere en Tragoedia"; thi det er sandsynligt, baade at de da brugelige dramatiske Øvelser i Skoler og Gymnasier, ja selv ved Universiteterne, kunne have bibragt Studenterne Smag for Udøvelsen af denne Kunst, og at Tredivearskrigens forstyrrende Indgreb i alle Livets Forhold ofte kan have fristet

eller tvunget en og anden af Minervas Sønner til at ombytte Bogen med Vandringsstaven og Masken; man veed endog, at da de første regelmæssige Skuespillerbander dannedes mod Aarhundredets Slutning, disse, for største Deel, bestode af Studenter. Men Consistorium resolverede under 11te April, at der paa den Tid (da Riget endnu befandt sig i Krigstilstand mod Keiseren) "ikke skikkede sig at holde saadane ludos publicos" Fire Aar senere (1633) fremstilte sig igjen nogle tydske Studenter, med Ansøgning til Kongen selv og til Consistorium, "at dennem maatte tilstedes at agere en Comoedie." Under 6te Juli bleve Professorerne Hans Christophersen (Prof. Græcæ) og Peter Winstrup (Prof. Physices) "deputerede til at revidere den Comediam, som de Tydske havde i Sinde at agere", og den 17de s. M. besluttedes, at de skulde have Svar paa deres Ansøgning; men hvorledes dette Svar er faldet ud, vides ikke, skjøndt de, da et Afslag ikke strax var paafulgt, og der, ifølge Omstændighederne, heller ingen Grund kan antages til et saadant, uden Tvivl have erholdt den begjærede Tilladelse." Saavidt Werlauff. Det er rimeligt, at disse Studenter vare det Selskab af unge Mennesker, om hvem der i Schützes Hamb. Theater-Geschichte fortælles, at de 1630 i Hamborg, under den lærde Forfatters Anførsel, gave et Stykke, hvis Titel var: "Irenaromachia, das ist eine newe Tragi-comoedia von Fried und Krieg. Auctore Erneste Stapelio," og i hvilket der, efter Datidens Skik, opførtes en plattydsk Bondecomedie.

Christian den Fjerde var en stor Elsker af Musik; han forsikkrede i 1615 den svenske Gesandt, at hans Børn bleve dagligen informerede saavel i Instrumental- som Vocal-Musik; han offrede mange Penge paa Indkjøb af musikalske

Instrumenter, og var selv Opfinder af den Maade, hvorpaa den usynlige Instrumental- og Vocal-Musik var anbragt i Rosenborghave, da den franske Gesandt, Grev d'Avaux, 7de September 1634, havde Audience der og forbausedes ved at høre den skjønne og fuldstændig besatte Musik tone, snart nærved sig, snart langt borte, medens han gik frem og tilbage med Kongen i et lidet Lysthuus. Endnu før Martin Opitz, i 1627, ved den fra det Italienske oversatte og af Schütze componerede "Daphne", havde indført Operaen i Tydskland, havde Kongen glædet sit Hof ved et af Laurenberg forfattet musikalsk Skuespil, "darin vorgestellt werden die Geschichte Arions", hvilket opførtes 1610 i Anledning af Prinds Christians foran omtalte Hylding. I dette Aar bestod hans, for den Tid, betydelige Capel af: en Capelmester, Gregorius Trechow, der var ansat med 16 Daler maanedlig; 16 Sangere, hvoraf Forsangeren, Carl Wormser, havde 16 Daler, tre andre 7 Daler og de øvrige hver 5 Daler maanedlig; 8 Sangdrenge, som bleve underviste af Capelmesteren, en Luthslager, som fik 16 Daler om Maaneden; 15 Instrumentister (hvoriblandt den de Fine, der havde forestaaet Musiken under Frederik den Anden, og en Mogens Pedersøn, som paa kongelig Regning var reist til Italien for at uddanne sig) samt nogle Drenge, der oplærtes af Instrumentisterne.

Da Kongen i 1634 vilde gjøre Prinds Christians Bryllup med en Pragt, som ikke blot dengang var mageløs, men hvortil der neppe senere er seet Lige i Norden, maatte Festen naturligviis ogsaa forherliges ved musikalske Dramer, saa meget mere, da de fornemme, fra alle Kanter i Europa sammenkaldte Gjæster mindst vilde vente at faae Sligt at see i Danmark, og Bruden, Magdalene Sybille,

kom fra det sachsiske Hof, for hvilket "Daphne" først var givet, og som for Øieblikket tiltrak sig Opmærksomhed ved glimrende dramatiske Forestillinger af alle Arter. Allerede længe før Festen var Kongen ivrig betænkt paa store Tilberedelser til Opførelsen af ikke mindre end fire Forestillinger: en Ballet, to Comedier og en Tragedie, alle med Musik. Første Paaskedag 1634 tilskrev han fra Skanderborg Rentemesteren: "I skal tale med Capelmesteren (der var i December 1633 indforskrevet en ny, ligesom ogsaa Capellet synes at være blevet forøget), at han giver fra sig hvad for Monstra, der skal bruges udi de tvende Comedier, som hannem tilskikket er at ordinere, paa det Simon de Pas en Deel, og Carl von Mandern det Andet kunde tegne, hvorefter Christopher Svencke (Overtøimesteren, der maatte fungere som Maskinemester) med hans Selskab med Pappen sig rette og dermed gjøre en Begyndelse. Jeg sender iblandt andre nogle Stykker frem, som iblandt andre vel kunde bruges. Der findes Kobberstykker nok, hvorudi Mængden af Sligt findes". Af et andet Brev, hvori han byder Cantsleren og Rigens Marsk at befale Herremændene, som ere forordnede med i Balletten, at de flittigere, end hidtil er skeet, skulle besøge Dandseskolen, sees, at det, ligesom senere ved Ludvig den Fjortendes Hof, var de unge Adelsmænd, der optraadte i Divertissements, som gaves ved Hoffet.

Da de dramatiske Arbeider, der opførtes i denne Anledning, sikkert ansaaes som det Allerfortræffeligste, man paa den Tid kunde tænke sig, og de tillige ikke blot omfattede alle Arter af da brugelige Skuespil, men næst efter Hyldingsstykket, hvis Forfatter ogsaa optræder her, rimeligviis ere de første i Danmark opførte egenlig musikalske

Theaterstykker, bliver denne Fests dramatiske Deel af saa megen Interesse i Theaterhistorien, at den fordrer en udførlig Omtale.

Vielsen foregik den 5te Octbr.; den 7de gaves den i Kongens Brev omtalte Ballet, under hvilken Benævnelse man dengang forstod en Opera, blandet og sluttet med Dands. Den var arrangeret af Hofmaleren, den berømte **Carl von Mandern,** som saaledes var den første Balletmester i Danmark. Dens Indhold fortælles saalunde: Hele Musikanter-Choret opfordrede i en lille Vise Guderne til Dands; Pan lod sig see med sine Satyrer, som dandsede en rum Tid og derpaa retirerede sig, hvorpaa Pan dandsede i en Hule, i hvilken han fandt Dejanira sovende. Ved Synet af hende blev han saa optændt af Kjærlighed, at han tænkte at lægge sig hos hende, men da kom Herkules, greb ham, førte ham paa Dandsegulvet og tracterede ham saa skjændeligt, som en Ægteskabsbryder. Muserne glædede sig i en skjøn Sang over den Straf, Pan havde faaet for sin utugtige Geilhed. Derpaa kom, under vedvarende Musik, et Bjerg frem, og paa det sade de ni Muser "ordenlig". Bjerget førtes omkring i Salen indtil Gudinderne stege ned og gjorde en skjøn Dands, efter hvilken de vendte tilbage til Bjerget, som retirerede sig ud til sit Sted. Da det var kommet Orpheus for Øre, at de kydske Gudinder havde glædet sig saa høiligen over Straffen for Ægteskabsbruddet, kom ham hans tabte Ægtequinde i Hu; han satte sig paa en Høi, som førte ham omkring i Salen, og istemmede en sørgelig Klagesang over Eurydice, dog med saa yndig og liflig Stemme, at de grummeligste Dyr, som Løver og Bjørne, ogsaa Træer, kom frem, og mod Naturens Løb dreves til Dands, indtil

Avind viste sig og kaldte alle Bachas og Djævelsqvinder, som, i selsom Klædning, dæmpede ved Støien af deres Cymbler, Bækner og Tænger hans Violins livsalige Lyd, og først sønderreve de dandsende Dyr dernæst Orpheus. Disse Qvinder retirerede sig, og kom fire Engle, som, efter en Dands, bare den dræbte Orpheus bort, hvorpaa kom fire Pantaloner, som samlede de døde Dyr og gjorde reent i Salen. Guderne besluttede, af Orphæi Aske og en ny Verden at skabe en ny Kjærlighed. Derpaa kom Mercurius, som meldte Tilskuerne dette i en skjøn Sang. Han ageredes af en Kastrat, som saadan vidste at bruge sin Stemme, at han ikke uden Forundring blev hørt af Tilskuerne. Da han havde retireret sig hørte man af det hele Chor en yndig Musik. Derpaa fremtraadte en fornem Cavaleer, som var Kongens naturlige Søn, Christian Ulrik, der formedelst sine fortreffelige Manerer og sin zirlige Dands blev høiligen berømt af Alle. Saa kom Udyderne med deres huldsalige Gebærder for at lokke ham fra Dydens Vei. Tilsidst førte de ham ligesom fangen bort og lode ham bevogte af en Drage. Derpaa kom Fama dandsende ud med sin Basun og fortalte dette til den mandhaftige Gudinde Pallas; hun bragte fire Dyder: Viisdom, Styrke, Maadeholdenhed og Retfærdighed, slog Dragen ihjel og forløste Cavaleren. Derpaa gik Dyderne tilbage og offrede et Takoffer til Guderne paa et dertil forordnet Alter. Efter Offringen kom Atlas med en stor Himmelkugle paa sine Skuldre, hvoraf den af Guderne lovede Amor sprang frem og dandsede med Koger og Bue over al Maade vel, samt saarede Neptunus og Pallas. Derpaa nedlodes Apollo fra oven, og han bad i en Sang med sin yndige Stemmes Tone, at Guderne naadigst vilde skjænke disse saarede Personer Hjælp og bi-

vaane Copulationen. Guderne kom allesammen i en Sky fra oven ned, dandsede ogsaa samtlige den store Ballet, saaledes at Navnene Christian den Femte og Magdalene Sibylle vare forenede og sammenknyttede imellem hinanden til bestandig Lykønskning, hvormed denne fortræffelige Ballet havde Ende.

Den 8de (ikke, som det hedder paa det i 1635 trykte Stykke, den 7de) Octbr. opførtes en Comedie i fire Acter, hvori der forestilledes: "Wie Aquilo, der Regent Mitternächtigen Länder, die Edle Princessin Orithyam heimführet". Denne, saavel som den herefter omtalte Comedie, var forfattet af den allerede berørte **Johannes Laurenberg,** en i sin Tid berømt Poet, født i Rostock 1590, fra 1618 Prof. Poëseos i Rostock og fra 1623 Prof. Matheseos i Sorø, død 1658. Af følgende Indhold vil Nutiden sikkert bemærke, at denne Comedies "Anspielungen", som da fandtes overmaade skjønne, ere lutter compliments de boeuf.

Efter en evocatio Hymenæi af fuldstændigt Chor, kommer Hymen med to amoribus og synger en Prolog, som begynder:

O würdig' Compagni, O Volck berühmt ohn massen!

og indeholder Smigrerier, der kunne tages og føles paa, f. Ex.:

O Königliche Sproß der Dennemärkschen Krone,
Von Tapffren Helden Bluet gebohrn ein Tapffer Heldt;
O werther Sachsen Schatz, berühmt in aller Weldt,
Der kein' an Tugendt gleicht, der keine gleicht an Schone.

Første Act aabnes af Aquilo — en "Anspielung" paa Prinds Christian — med sine Hoffinder. Alles Haar, Skjæg og Habit ere graae og fulde af Snee. Kongen beklager sig over, at han maa tilbringe sit Liv uden en Mage, da

Kjærligheden, som end ikke er negtet de Umælende, ikke moder ham, hvorpaa en af hans Hofmænd svarer, at han ikke begriber, hvorfor "Hr. Aquilo", især da han, uagtet sin udvortes Uanselighed, er i sin blomstrende Alder, ikke har tænkt paa at gifte sig. Kongen beslutter at gaae og gjøre Jupiter et underdanigt Offer, for at han skal skjænke ham Bistand dertil. To Edelknaber blive tilbage og geraade, efter nogen Spashaftighed, i Samtale med en Fremmed, der, med en Kurv, kommer for at søge om Kongens Huus, og nu begynde Vittighederne, hvoraf følgende til Prove:

Argennes
(den ene Edelknabe)

Gueten Tag, Monsør.

Agriota
(den Fremmede)

Nein, Ich heiße nicht Mons Sörensen, Mein Nahme ist Trolle Naunsen.

Argennes.

Was bringstu gueths, Herr Brian?

Agriota.

Ja, das ist wahr, Ich bringe einen Vhrhan. Wer hat euch das gesagt, das ich hab ein Vhrhan?

Argennes.

Was sagsttu? Hastu einen Vhrhan? Laß sehen, was ist das für ein Thier?

Argennes tager Kurven med Uhrhanen, som den Fremmede har reist tilsoes, langveis fra, for at bringe Kongen, og stikker en Kat i Kurven istedetfor Uhrhanen; da Katten begynder at røre sig i Kurven, troer den Fremmede, at "Troldan" har forvandlet Uhrhanen; han løber bort, og

dermed er baade han færdig og Historien om Uhrhanen endt. Der bringes et Alter ind og Aquilo kommer for at offre; Jupiter lyner og tordner, hvorpaa Kongen høiligen beklager, at hans Land, der naturligviis er en "Anspielung" paa Danmark og Norge, er saa over al Maade slet, og beder, at dets raa og kolde Ufrugtbarhed og hans eget stygge Udseende maae blive forvandlede, saa at han kan faae en Kone. I en fire Qvartsider lang Replik fortæller Jupiter ham, at der aldeles ikke er noget at sige paa Landet, at Mangelen af alle de Skjonheder, som andre Lande har, er dets rene Fordeel, og at han maa finde sig i Naturens Orden; dog skal hans Begjæring om en Kone blive foredraget i en Raadsforsamling af Guderne, hvilken "förderlichst" skal blive sammenkaldt. Aquilo gaaer, og i en Mellemscene, som ikke har noget med Stykket at gjøre, optræde to plattyske Bønder, som, mærkeligt nok, ved "Anspielungen" gjøre sig lystige over de ved den virkelige Bryllupshøitid holdte Ridderspil. Saaledes fortæller den Ene, at han har seet "ein klein beten witt Papir an ein Balcken henget. Dar weeren so weel stattlecke Kerls, de wolden dat Dinck dar gerne aff hebben: So gingen se ein na dem andern vpt Peerdt sitten, vnde nehmen einen langen spitzen Stacken, vnde lepen in vullen suse, all wat dat Peerdt vdt dem Aerse lopen konde, vnde wolden dat Dinck mit dem Stacken heraff stecken". Efter nogle meget uhøviske Spas faae Hoffets Damer, der, som Tilskuerinder, ere tilstede ved Festen, den smukke Compliment: "Sehn se doch nich anders vth alse use Deerens, man allene, dat see den Aerß mit Sammit vnd Sydentüch hehenget hebben". — I anden Act holde Guderne en lang Raadslagning, som ender med "diesen Schluß: Weil Aquilo von allen anwesenden

Göttern vnd Göttinnen, daß man Jhn seiner Bitte gewehre, würdig erkannt; Als soll jhm ein liebreiches Hertz, daß Jhm an Geschlecht vnd Tugenden nicht vngleich ist, auffs eheste heimgeführet vnd beygeleget werden". Da de alle ere borte, finder Cupido Apollos Violin "streicht erstlich eine Symphonie, stehet darnach auff, vnd singet, eins vmbs ander Cupidinis Liedt".— I tredie Act gjøres, efter Veneris Ordres, Aquilo "den Eyßgraven Mann zu einem frewdigen jungen Helden vnd die Herrn und Consorten Aquilonis werden ebenmessig in freymütige Helde verwandelt"; ligeledes bliver Orithyia, som Guderne have bestemt for Aquilo, saaret af Cupido. Dog skee alle disse Mirakler udenfor Theatret og blive kun fortalte. Blax, "ein Pedant, oder Fantast", som har seet Kongen saa behageligt omskabt, vil, "als ein vornehmer Officierer", ikke staae tilbage for sine Medbrødre, men har ladet sit "støvlebrune" Haar og Skjæg aftage, og er, siden Amor har givet ham et Slag med sin Bue i hans "gebenedeyten Rücken", bleven forliebt i Amaryllis, Naboens Kammerjomfrue, som han tænker at faae Bugt med, hvis det kan lykkes ham at komme til at slaae hende i Ryggen med en ny Bue, han har gjort sig af gamle Tøndebaand. Ved en Vise lokker han hende ud, men de blive strax uenige, da hun fordrer, at deres første Søn skal bære hendes Navn. Imidlertid seer han Ram til at banke hende med Buen; hun bliver vred, løber ind og "geußt ein Becken voll Kammerlauge auff ihn; er kostet mit einem Finger" og siger: "Es ist so saltzig, als wenns Peckel were: Fuy, fuy! Es schmecket nach dem Fasse, da es außkommen ist. Nuhn, nuhn, Ich mag dißmahl die Suppe vorlieb nehmen, Ich hoffe doch, ich werde auff eine andere Zeit des Fleisches noch genießen". Derpaa kommer

en Sangstrid imellem Amoriner og Satyrer; de sidste blive jagede paa Flugten og dermed ender Acten. — I fjerde Act vil Orithyia spadsere lidt i det deilige Sommerveir, men hendes Legesøstre mærke hendes Tungsindighed, og paa deres Spørgsmaal aabenbarer hun, at hun har havt en Drøm om at Nordenvinden førte hende bort og Amor skød hende en Piil i hendes blottede Hjerte. Imidlertid forslaaer hun Grillerne ved Sang og Dands. Aquilo kommer med tre Hofmænd og siger, at hvis han kan opdage Orithyia spadserende med sine Jomfruer, vil han føre hende bort. Denne Opdagelse er let gjort; han faaer strax Øie paa Prindsessen og fortæller hende, at hendes Person er ham viist af Venere, hvorfor han frier til hende. Orithyia "stellt sich, als wanns ihr verdrösse", men for Resten er der ikke noget i Veien, thi hun giver ham strax sin Haand til sikkert Tegn paa sin Troskab, men lægger dog til: "Ich habe zwar meinem Herrn meine Liebe beständiglich versprochen; Zur Heimführung aber kan ich mich für dißmahl nicht verstehen". Aquilo mener imidlertid: "Was Heute geschehen kan, ist mir lieber als Morgen" og da hun staaer "gleichsam in tieffen Liebes Gedancken, vnd weiß nicht was sie sagen soll", mener han "Stillschweigen ist Vollwort" og "vmbfasset sie"; hun siger: "Ach nein, nein, Ich thue das nicht. Ich bitte euch hertzlich, erlasset mich", og gaaer saa med ham uden videre Ophævelser. Hendes tre Jomfruer skrige i Begyndelsen destomere, men Aquilos Cavalerer tilbyde at bortføre dem med, og den ene Jomfru svarer: "weil mir doch wegen vnser entführten Orithyia nicht wieder nach Hause dürffen; Als nemen wir diese aufgetragene Heimfarth (so jhrs redlich mit vns meinet) zu allem Danck an, vnd thun in diesen Vorschlag allerseits bewilligen", hvorpaa

de Alle gaae. "Blax hatt mitlerweile alles mit angesehen vnd angehört, vnd die vornehmsten Discurs notirt"; dem forsøger han nu at bruge som et Middel til at røre Amaryllis, men hun "schlegt jhm die Schlüssel ein par mahl vmb die Ohren vnd gehet davon", hvorpaa han ender Comedien med den Formaning til Hoffets tilstedeværende Herrer: "Wann ihr mit ewren Maistressen courtisiren wollet, so sehet ja zu, daß jhrs besser machen lernet, als Ich: Sonsten wird es eben so schlecht abgehen, als mit Mir".

Den 9de October skulde den anden Comedie, som ogsaa er i fire Acter og handler om "Wie die Harpyiæ von zweyen Septentrionalischen Helden verjaget; vnd König Phinéus entledigt wird", have været ageret, men Kongen havde beværtet den keiserlige Gesandt og andre tilstedeværende "Venner af Blodet" i Lysthuset i (Rosenborg) Haven, og formedelst "den store Drik, som der var foregaaet", maatte Aftenen tilbringes "heelt roligt", saa at Comedien først kom til Opførelse den 12te. Den er et Slags Fortsættelse af den foregaaende og ganske i samme Stiil. Phineus, Konge i Thracien, misbruger den store Forstand, Guderne have skjænket ham, og bliver fra en elsket Konge til en forhadt Tyran, der beleer en ærlig Raads aldeles ikke forblommede Formaninger, og haaner Diana, som derfor sender et grueligt Vildsviin ind i Landet, til stor Skade for Borgere og Bønder. Opbragt truer nu Tyrannen med, at han vil krænke Gudindens jomfruelige Ære, og anstiller en Jagt, hvorved han haaber at faae fat paa hende, hvilket dog slaaer feil. Jupiter vil nu ikke længer taale disse Ugjerninger, men viser sig i en Sky og raadslaaer med Mercurius om hvordan Phineus skal straffes. "Nach gehabtem Gespräch" besluttes, at man skal sætte Harpyerne ud paa

ham, hvilke ogsaa frygteligt plage ham "mit muthwilliger Schamparkeit" og slæbe ham ind i hans Palads. Diana og hendes Bjerggudinder glæde sig derover i Sang, og have deres Lyst af en af Phinei Tjenere, som af Diana er omskabt til en Bjørn. Paa Veien til Colchis, for at erobre det gyldne Skind, lande nu Jason, Theseus, Castor, Pollux, Zetes og Calais, de to Sidste Sønner af Aquilo og Orithyia, i Phinei Land, og enhver af dem begynder ufortøvet at fortælle de andre sin Historie. Paa Lemnos, hvorfra de komme, har enhver af Argonauterne havt "eine aus dem Lemnischen Frawenvolcke, mit denen sie jhre Zeit in lieblicher Beywohnung zubringen könnte", og saasnart de have forladt Scenen komme Hypsipyle, Dronning, og Iphinoë, Fyrstinde paa Lemnos, som have havt Volskab med Jason og Theseus, og stige i Land, for, drevne "durch inbrünstige Liebe vnd Gedächtniß der gepflogenen Lust, jhre Buhlen auffzusuchen". Begge disse Fruentimmer ere ude af sig selv af Kjærlighed; Iphinoë, som jamrer over Theseus, siger: "O wolten mir die Götter so gunstig seyn, daß ich jhn einmahl wieder ertappen, vnd mit meinen Armen vmbfangen möchte, Er sollte mir so bald nicht wieder entwischen"; og Hypsipyle "ist für Trawrigheit gantz verzucket, vnd läßt viel tieffer Seufftzen gehen". For at adsprede dem synger Rhodope, Dronningens Søster, en Vise om den skjonne Orithyia, hvilken ender saaledes:

"Charites, In ewrem Orden
Seind zuvohr gewesen Drey:
Jetzo sollt jhr wissen frey,
Ewre Zunfft ist größer worden:
Orithyia diesesmahl
Ist die Vierde in der Zahl".

To thraciske Riddere, som ved den ridderlige Orden, de have antaget, troe sig forpligtede til at forjage Harpyerne fra "deres Øvrighed", komme og blive indtagne af de Skjønne, men høre, at de ere Thraciens afsagte Fjender, hvorfor de udfordre dem til Kamp; dog lade de, overvundne af Kjærlighed, Vaabnene falde, og saa gaae Damerne igjen ombord, ligesaa uventet som de kom iland og uden at have seet Elskerne, som de kun ere reiste efter, og som opholde sig paa samme Sted. Argonauterne, der af en af Kongens Tjenere have hørt hans Ulykke, ville befrie ham, men Spaamanden Idmon siger, at det kun er Brødrene Zetes og Calais, som kunne udføre dette berømmelige Værk. Phineus lader sig see, "hat einen schwartzen Trawerhabit angelegt; siehet gantz erbärmlich auß". Han holder Taffel, men Harpyerne rive ham Maden ud af Munden og mishandle ham gyseligt; da træde Brødrene ind og Harpyerne begynde en Kamp med dem, men da de høre, at de ere Sønner af Aquilo og Orithyia, vide de, at den Tid, Guderne have bestemt dem, er forbi, og tage Flugten, hvorpaa der bliver stor Glæde og Apollo slutter Stykket som Epilogus. — Ogsaa i denne Comedie optraadte plattydske Bønder, endog i to Scener, og forlystede Hoffet med nogle, efter vor Tids Begreber, høist jammerlige Narrestreger, med at gjøre Nar af det danske Sprog, og endelig med drøie Plumpheder og endeel Tvetydigheder, hvoraf især een er saa forbausende uhøvisk, at alle deres andre Grovheder ere fine imod den. I begge Stykker, hvis Dialog er Prosa, findes for Resten Steder, rigtignok kun faa, som i et flydende og reent Sprog vilde være ret smukke. Alle Sangene ere af mythologisk Indhold.

Baade Balletten og de to Comedier opførtes i Riddersalen, som var 86 Skridt i Længden og 40 i Bredden. Da den Dagen forend Balettens Opforelse blev brugt til Gudstjeneste, Brudegavernes Modtagelse og et stort Bal, som varede til Klokken tre om Morgenen, maa Theatret, i det mindste for en stor Deel, have været til at opsætte i Hast. Efter de Oplysninger, der lade sig uddrage af Stykkerne, har Skuepladsens Forgrund bestaaet af Drapperier, og den egenlige, Stedet betegnende, Decoration været fremstillet ved Bagtæppet. Iøvrigt gjorde man sig ikke Decorationsvæsnet vanskeligt ved Omhyggelighed for at passe Stedet sammen med de optrædende Personer; thi vel forandrede man imellem Acterne Decoration, naar man vilde fremstille Noget, som alene skulde gjøre Effect ved at være anderledes end det Foregaaende, f. Ex. en sommerlig Egn efter en vinterlig, i "Aquilo", men ellers kom de Optrædende, hvor forskjellige de end vare, til det samme Sted, og det var nok med at de havde hver sin Indgangs- og Udgangs-Aabning. Flere Dele af Decorationen, som vilde være i Veien paa Scenen, hvis de under hele Acten skulde staae der, bleve ganske naivt førte ind naar de skulde bruges og efter Brugen bragte ud igjen. Der kunde vises ned- og opgaaende Skyer, hvori flere Personer lode sig see; Vand, som hævede sig til Bølger og atter blev roligt; Geister, som kom op fra Gulvet og igjen forsvandt, hvilket viser, at der over og under Theatret var et betydeligt Rum, og at man, i det mindste til at bevæge Ting, der kom fra Loftet, havde Maskinerie. Handlingen gik for sig paa Theatret, men Dandsene udførtes paa et Stykke af Gulvet, som var afspærret imellem Scenen og Tilskuerne.

Foruden disse Stykker blev der den 10de en "Tragoedia von den Tugenden vnd Lastern, beim großen Fewrwerck" ageret, efter Klokken ti om Aftenen — paa Slotspladsen. Den var i fem Acter og sikkert af en anden Forfatter end Laurenberg, men for Resten ganske i hans Stykkers Stiil. Inden den gik an, fremtraadte Prologus og — som, formedelst Skuepladsens vide Udstrækning og det blandede Publicum, var meget nødvendigt — bad om Stilhed saalunde: "Großmechtigste vnnd Hochgeborne Fürsten vnnd Herrn, Edle, Ehreweste, Gestrenge, Ritter vnnd Rittermeßige Personen, Gelehrte vnd Vngelehrte, Frawen vnd Man, Bürger vnd Bawern, Jung vnd Alt: Es sey ein jeden nach seinem Stande, nach gebuhrlicher Ehr, Glück, Heil, vnd Sehligkeit gewünschet. Ich bitte jhr wollet ein wenig mit ewren silentio meine Oration favorisirn, dann die sol euch nich ohne Nutz abgehen, wo jhr sonst fleißig achtung darauff gebet". Derpaa gav han en meget udforlig og belærende Udsigt over Tragediens Indhold, som, korteligt fortalt, er følgende: Kong Fastus, Lasternes Fyrste, som holder Hof i Trachenburg, den gamle Drages Bolig, overfalder Dydernes Fyrster, som ere Haab, Tro, Kjærlighed, Sandhed, Taalmodighed og Mod, der residere i Hoffenburg, "aber er wird mit seiner Armada gehlich vnd mit schanden zurück getrieben von dem Engel Raphaeli, der allezeit wache hat bey den Tugenden, allem Vnglück abzuwehren". Da Fastus mærker, at han ikke kan seire i aaben Feide, delibrerer han med sit Riges høie Embedsmænd, der alle ere Laster, "wie er doch einmahl dem Fatz den boden außstösse, vnd biß auffs Häupt die Tugenden erlegen möchte". Der bliver besluttet at hykle Venskab med Dyderne og da ombringe dem, enten ved Gjæsterering eller

forræderst Overfald. Denne Plan fremmes nu af Lasternes Drabanter, "der, som Tilskuerne selv kunne see, ere Djævle, men det er skjult for Kongens Oine". Tre "enfoldige og oprigtige" Dyder lade sig bedaare og indfinde sig ved Lasternes Gilde, og da gaaer Legen an, thi de blive overfaldne og førte til Fængslet; men midt i alt dette kommer Raphael Engel med sit flammende Sværd, befrier Dyderne og befaler Dragen at udspye Ild og stikke Trachenburg i Brand, hvorpaa Djævlene jage det hele ugudelige Compagni ud af dets Smuthuller ind i Helvedeshullet; det bliver deres Ende. "Weil nun dann", ender Prologus, "vnter allen diesen Spectatorn keiner sey, der ja entweder von den Tugenden Compagnie, oder von den Vntugenden Rotte sey, so sollen sie alle erbittet vnd höchlich ermahnet sein, fleißig achtung haben, auf aller verlauffung, vnd sonderlich auffs Ende, das welche von den Teuffeln mit den Laster Stricken gebunden vnd geführet werden, möchten entweder wegen der heiligen Engel schutz vnd schirm, der Tugenden Liebhaber werden, oder euch wegen der grewlichen marter vnd straff der Gottlosen erschrecken, jhr Gottloses Leben das Valet geben, vnd sich aller Tugenden befleißen: Darzu ich ein jeder Gnade vnd Segen von Gott dem Allmächtigen wünsche". — Som dette Stykke i sin hele Natur svarer til hvad man dengang kaldte god Tragedie, saaledes savner det ikke sin Hans Wurst, eller, som han her kaldes, Hans Bratwurst. Da Prover af denne lystige Raads Vittighed ere ligesaa sjeldne, som hans Navn i Skrifter om de ældre Skuepladse er almindeligt, vil jeg meddele Begyndelsen af een af hans Scener. Lasterne have skjult sig i deres Palads og sendt ham ud for at see om Dyderne ere paa Benene til et Angreb. Hans siger: "Ja,

wel bestelt, dat ys wel gewunnen, ick hebbet welte voren gedacht, het soud also gahn. Ach wo verfährt bin ick, wo bang ys my, dat he kamen weer om mit synen funckenden Degen. En my Herr he ist so versehrt, dat hem de Tranen als Hinnen Eyer in de Büxen störten. He en darff nu niet heruth kamen, beth dat se weg gegan syn. Warum kumpt he nu niet sülffst heruth? Hefft my befahlen om te gahn sehn, efft se weg syn. Ay war sind se nu de grotsprecкende Heren, Pralers ende Dothschlagers? De Ysen freten ent Stal te biten willen. Süe, süe, dar kumpt Junckher Thraso. Dat dy de Büxen entfallen.

Thraso.

Wohin, Hans, wohin?

Hans.

Worhen, Junckher? Nach Hoffenburg, wir wollen noch einmal stürmen.

Thraso.

Nein pots tausend, es ist nicht rathsamb, es gibt Stösse.

Hans.

Worhen denn? na den Wynkeller, da de grote Beybecker syn, de en schlan niet weer.

Thraso.

Ja Hans ich gehe mit.

Hans.

Ja ick wilt seer wel glöuen: Mar segt my, worum liept gy so? Wo siet gy so bleg, ick dencke forwar, dat Harte ys yuw in de Büxen entfallen.

Thraso.

Was sagstu Narr? Troll dich weg.

Hans.

Gy sind sülvest ein Narr. Wor sind nu de grote Werden, so gy Heren en Junckhern kundet sprecken, als gy in mines Heren Paleys den söten Wyn vth de gülden en siluere Schalen drunckct? Hey dar won een hundert vormorden. Dar wont gy den Fiand braten, sieden, kaken, stecken, freten, ende schlingen. Ende gy wat seyd gy tot minen Heren? Gy wolt Hoppenborg met Füsten nedder riten. Ende wolt Hopnung met sinen Anfang in so kleine stückens hawen, dat se de Embkens schollen können weg dragen.

Thraso.

Hans du thust das Maul zu weit auff.

Hans.

Ja man sou v wel den Mund een wenig sperren, wenn gy so grot sprecket. Datten ys niet eens, Wien to supen, ende den Fiand erleggen.

Thraso.

Du Schelm, wo du nicht ein Narr werest, wolte ich dich mit den Degen erstechen.

Hans.

Dat schol gy by Hopenborg hebben gedaen, do wer het nödig.

Thraso.

Packe dich, oder ich wil dir Füsse machen du Narr.

Hans.

Gy syt alle Narren, ick bin klock. Want en ys dat niet een grote Sottigheit van v, wann gy kunt Rust ende guden Peis hebben, so fangt gy an to kriegen? Wann dann den Orlog anfangen ys, so muth gy den Peis offte den Freden erbidden. By den Wien sydt gy Lauen, Baeren

ende Wülffe. Mar als an het treffen gaht, so werpen gy dat Hasen Panier op, o. s. v."

Man seer at Hans Wurst her har den Bestilling at gjøre Tilskuerne opmærksomme paa Heltenes Fanfaronader, ligesom Holbergs Chilian, men istedetfor, som denne, at holde med dem og more ved sin Ironie, gaaer han lige løs paa dem med Grovheder.

Til Opførelse af denne Tragedie var der paa Slotspladsen bygget et fiirkantet Huus, som havde Indgang i begge Enderne og et høit Fodstykke, hvorfra der paa hver Side reiste sig to Piller, som bare et Tag i gothisk Stiil og stode frit, saaledes at der imellem dem dannedes tre aabne Fag, igjennem hvilke man kunde see tvertigjennem Bygningen. Dette var Trachenburg, Lasternes "Losament", som til Slutning blev bombarderet med Fyrværkerie og opbrændt. Dydernes "Losament" var et prægtigt udziret rundt Telt. Dragen var et saa uhyre stort Uhyre, at alle Lasterne kunde kastes ind i Gabet paa dets Hvalfiskehoved, ovenpaa hvilket der i Straffens store Dieblik sad en Djævel og blæste paa Skalmeie. Fyrværkeriets Hovedpartie bestod af en paa hvert af Trachenburgs fire Hjørner staaende Søile, der bar en Kugle paa Spidsen og sex Kugler paa Fodstykket, hvilke alle, tilligemed adskillige Mørsere og Dragesvælget, paa engang gave Ild. Antændelsen skete ved at Raphael skød "ein fewrigen Pfeil in die Materie, das es ein geschwinde Fewer gab".

Vi have seet at Kongens naturlige Søn, Christian Ulrik, udførte et af Hovedpartierne i Baletten, og at unge Herremænd figurerede i den. Af Kukelsons Beretning om den erfares, at ogsaa Hertug Frederik, den valgte Bremer-Erkebisp, siden Kong Frederik den Tredie, og flere høie

Personer optraadte deri. Uagtet det saaledes var Hoffet selv, der afgav Hovedbesætningen, overdroges adskillige Roller, som faldt det for vanskelige, til Kunstnere af Profession; en Kastrat sang, som anført, Mercurius. Da Kongens ikke faa Sangere ellers kun havde at bestille med Kirkemusik, bleve de formodenlig blot anvendte i Choret, og de fleste Solosangere vare sikkert for denne Festlighed indkaldte fra Tydskland. I Comedierne og Tragedien, som havde en stor Mængde Personer, spillede rimeligviis ikke andre end leiede Comedianter, og er det antageligt, at disse vare de tydske Studenter, som den foregaaende Sommer havde søgt Tilladelse til at give Comedier, thi ogsaa i "Irenaromachia", som de uden Tvivl havde givet, amuseredes Tilskuerne fortrinsviis med plattydske Scener.

Ligesom vi i de nylig omhandlede Feststykker have alle Arter af Datidens theatralske Forestillinger, i deres største Glands, finde vi ogsaa i dem sammenblandede alle de ældre Skuespilarter, som ere blevne omtalte i Indledningen. Endskjøndt Indholdet af Balletten og de to Comedier er mythologisk, erindres vi, ved Stoffets Behandling, den theatralske Ordning og den første Comedies Spasmager Blax, levende om Mysterierne; i Tragedien have vi en Moralitet med lutter allegoriske Personer, Lastens Afstraffelse og Dydens Triumf; og de i begge Comedier indskudte Bondescener ligne væsenlig Fastelavnsspillene. Men ved at Stykkernes Hovedpartier ere i Prosa, at Stoffet er opfundet, at Personerne mere udgyde sig i Svulst end, som tidligere, vidtløftigen beskrive deres egne Følelser, at Elskov er gjort til Handlingens vigtigste Drivhjul, og at Theatereffecterne ikke fremkomme ved at Stoffet tilfældigviis medfører en gribende Situation, men ere efterjagne i udtrykkeligt paa

stærk Virkning beregnede Scener, have disse Skuespil en stor Forskjellighed fra de ældre, og danne Overgangen til den følgende Tids Spektakelstykker og "Haupt- und Staats-actionen". Ogsaa i selve Skuepladsens Indretning og Anvendelse finde vi betydelige Forandringer. Vel foregaae endnu, som er fremhævet ved Balletten, de store Scener, Optogene og Dandsene, som fordre et anseligt Rum, i Prosceniet, — det vil her sige Gulvet foran det ophøiede Theater, — og kun den egenlige Handling spilles paa dette; men Decorationsforandringerne føres eller skydes ind paa Scenen, istedetfor at tidligere de i en Act forekommende forskjellige Steder enten kun antydedes eller, i særskilte Rum, vare paa Scenen fra Begyndelsen. Kun i Tragedien, der gaves paa Slotspladsen, var den dobbelte Decoration bestandig for Tilskuernes Øine, dog ikke, som i Mysterierne, saaledes at begge Steder vare anbragte etageviis ovenover hinanden, men, med et Mellemrum, hvorpaa de Spillende bevægede sig, ved Siden eller ligeoverfor hinanden.

Der er vel ogsaa senere under Christian den Fjerde blevet givet theatralske Forestillinger, men sikkert ikke af saa stor Betydenhed, og i Kongens fem sidste Leveaar, da en blodig Krig, en sørgelig Fredslutning, uafladelige Stridigheder med Adelen og fornemmelig hans elskede Søns Død bragte Mismod og Sorg over baade ham og Landet, fandt de slet ikke Sted.

Under Frederik den Tredie.

1648—1670.

Frederik den Tredie var en stor Ynder af pragtfulde theatralske Forlystelser og det synes som de meget ofte fandt Sted ved Hoffet, naar Krigsurolighederne for en kort Tid

tillode at tænke paa Fester. Allerede i 1650 havde Frederik, foruden 12 Trompetere og 1 Paukist til den i det Foregaaende nævnte Hoftjeneste, et Capel bestaaende af: Capelmester, med 1000 Rdlr. aarlig Løn, en saakaldet Instrumentist, en Luthenist, en Cornist, en Discantist, en Altist, en Tenorist, en Bassist, fire Musikanter, en Harpenist, en Organist, en Violdegambist, og en Violon, som tillige var anden Bassist. — Der gaves ved Hoffet ikke alene de saakaldte "Wirthschaften", hvorved en Verts huuslige Forretninger fremstilledes, idet Een af Selskabet overtog hans Rolle, og de Andre forestillede Gjæster eller Kunder; men man udførte ogsaa store, i en vis Anledning forfattede og indrettede Præsentationer. Saaledes beskriver Grev Bernardino de Rebolledo, daværende spansk Minister i Danmark, en Ballet med Sang, som med megen Pragt og Kunst gaves paa Kjøbenhavns Slot d. 16de August 1655, altsaa Aaret efter at den store Pest i Kjøbenhavn havde bortrevet 9000 Mennesker, omtrent Fjerdeparten af Befolkningen. Paa et stort, med Buskads paa begge Sider prydet Theater, der var anbragt i en af Salene, og som havde en saadan Indretning at Decorationerne kunde changeres og gjennemsigtige Skyer vises, uden at Belysningen var til at see, optraadte flere Personer, der udførte Dandse og Pantominer. Iblandt de Spillende, som gave 35 Scener, udmærkede sig især Dronningen selv, der udførte fem forskjellige Roller, som deels vare pantomimiske, deels dandsende, ligesom ogsaa Kronprindsen, Christian den Femte, spillede og dandsede deri.

I en Række af Aar synes Banderne at have være skrækkede fra Danmark ved dets ugunstige og fortrykte Stilling, men allerede førend Kjøbenhavns Beleiring var aldeles hævet

og inden Freden kom istand begyndte man igjen at forlyste sig med Comedier. Under 10de Januar 1660 skrev Biskop Hans Svane til Borgermester og Raad om, hvorlunde han "var kommen i Forfaring, at udi denne bedrøvelige Beleiringstid skal i Byen være Nogle, som Comedier agere, hvilket maaskee kunde give Anledning til Adskilligt, som bedre var ladt end gjort, og hvorved den høieste Gud til videre Straf tilbørligen kan opvækkes", hvorfor han anmoder om, at de ville hos Hs. Maj. andrage paa Befaling til "saadant betimeligen at forekomme".

Saa snart Souverainetetens Indførelse havde begyndt at fastne Forholdene og udbrede en livligere Tone, trak Banderne fra Tydskland paa ny ind i Danmark og mødte en velvillig Modtagelse. Den 23de October 1661 begyndte nogle "Comediantspillere", formodentlig paa Gjennemreisen til Kjøbenhavn, at agere paa Odense Raadhuus. De stode sikkert under Principalskab af den Andreas Wulff, som Aaret efter opholdt sig i Kjøbenhavn og fik følgende Privilegium, uden Tvivl det første, der er meddeelt til Oprettelse af et Theater i Kjøbenhavn:

"Friderich III gjøre Alle vitterligt, at eftersom Andreas Wulff for Os underdanigst haver ladet andrage, at han tilsinds er, paa sin egen Bekostning en Comedieplads (ellers Skauborg kaldet) her i Vor Residentsstad Kjøbenhavn at anrette, hvor adskillige Tragedier, Comedier, og andre saadanne Actioner og Leg, ved dertil beqvemme Personer og tilhørige Instrumenter, kan præsenteres, og for dennem som dertil Lyst haver ageres, med saa Skjel, at hannem en beqvem Plads her i Staden, til fornødne Huse og Vaaninger dertil at bygge maa udvises, og nogen Privilegium eller Frihed derpaa naadigst forundes, eftersom dertil vil

"Jeg heller paa Comedie-Leg
Vil høre Pickelhering,
End selv mig gjøre træt og bleg
Af Læsning og Studering".

At denne Trup ogsaa gav franske Farcer, hvori Bajassen da kaldtes "Jean-Potage", eller at her paa samme Tid har været franske Farceurs, sees deraf, at Digteren i samme Aar siger:

"Jean Potag' ei selv saa brat
Omvende kan og mage,
Saa mangefold sin Gjøglerhat
Som jeg mig selv maa plage".

I Anledning af Churprindsen af Sachsens Forlovelse med den danske Prindsesse Anna Sophia, 1663, blev givet en stor Hoffest, til hvis Forherligelse theatralske Forestillinger atter maatte yde det vigtigste Bidrag. Werlauff har formodet, at der ved denne Leilighed er givet en Ballet, hvis Titel han har meddeelt saaledes: "Il Cadmo, Introduttione d' un giocoso Combattimento e baletto, rappresentato in musica nella selue di Friderisburgh di Girolamo Pignani dedicato alla S. M. di Friderico III." At hans Formodning var rigtig, sees af følgende, hos Gottsched anførte, Titel: "Der lobwürdige Cadmus, dem König in Dennemarck Friedrich dem III und s. Gemahl. Sophien Amalien, bey dem Schloße Friedrichsburg im Walde, in deutsche Verse gesetzt, von Adam Friedrich Werner, in die Musik gebracht, und mittelst VI Musikalischen Aufzugen repräsentiret, durch den Capellan Caspar Förster, den 25de Septbr." Ogsaa denne Ballet var, som den i 1634 givne, en Blanding af Sang og Dands, hvori "Aufzüge" ikke betyder det samme

som Acter, men kun sceniske Afdelinger. Dagen efter gaves en saakaldet Maskerade — den samme Art theatralske Forestilling, som en vis Scherer havde givet Navn af "Waldcomedie", et Slags idyllisk Drama, — paa tydske Vers, med Sang og til Slutning Dands. Den er trykt samme Aar i Folio under Titel af: "**Masqvarada.** Die Waldlust, dem König Friedrich III — — — im Walde beym Friederichsburg allerunthertänigst fürgestellt". Heri spillede Kronprinds Christian en Jægers Rolle, og desuden optraadte Prinds Jorgen, saavelsom de kongelige Prindsesser, hvoriblandt endog den Forlovede, tilligemed endeel Hoffolk, iblandt hvilke nævnes en Barth. Pilloy og "Dandsemester" Dan. Pilloy. Dette Skuespil bestod af femten Scener.

Begge Stykker hørte til en ganske ny Art af dramatiske Forlystelser: de saakaldte "Schäfereien" og "Waldgedichte", der vare opfundne efter Trediveaarskrigens Slutning, da de schlesiske, og, endnu mere, de nürnbergske Digtere, i brændende Begjærlighed efter ret at tilfredsstille Følelsen af den længe savnede Fred, næsten udelukkende sværmede for idylliske Forestillinger, der fandt levende Anklang baade hos Hofferne og Folkene. Ved de mangfoldige Festligheder, hvormed man feirede Forløsningen fra Krigens Trængsler, skulde Glæden overalt føres ud i det Frie og forhøies ved Bevidstheden om, at man nu ubunden kunde forene sig i Naturens Skjød. De mangfoldige fyrstelige Forlovelser, Formælinger og Besøg, hvorved de i en heel Generation adsplittede Venskabsbaand igjen skulde knyttes, høitideligholdtes væsenlig ved landlige Fester, i hvilke Glandspartiet var Skovforestillinger, som spilledes af de fyrstelige Personer selv og udstyredes med en overordenlig Pragt. Poeterne sammenstablede endeel Scener, der gave Leilighed til Op-

"Jeg heller paa Comedie-Leg
Vil høre Pickelhering,
End selv mig gjøre træt og bleg
Af Læsning og Studering".

At denne Trup ogsaa gav franske Farcer, hvori Bajassen da kaldtes "Jean-Potage", eller at her paa samme Tid har været franske Farceurs, sees deraf, at Digteren i samme Aar siger:

"Jean Potag' ei selv saa brat
Omvende kan og mage,
Saa mangefold sin Gjøglerhat
Som jeg mig selv maa plage".

I Anledning af Churprindsen af Sachsens Forlovelse med den danske Prindsesse Anna Sophia, 1663, blev givet en stor Hoffest, til hvis Forherligelse theatralske Forestillinger atter maatte yde det vigtigste Bidrag. Werlauff har formodet, at der ved denne Leilighed er givet en Ballet, hvis Titel han har meddeelt saaledes: "Il Cadmo, Introduttione d' un giocoso Combattimento e baletto, rappresentato in musica nella selue di Friderisburgh di Girolamo Pignani dedicato alla S. M. di Friderico III." At hans Formodning var rigtig, sees af følgende, hos Gottsched anførte, Titel: "Der lobwürdige Cadmus, dem König in Dennemarck Friedrich dem III und s. Gemahl. Sophien Amalien, bey dem Schloße Friedrichsburg im Walde, in deutsche Verse gesetzt, von Adam Friedrich Werner, in die Musik gebracht, und mittelst VI Musikalischen Aufzugen repräsentiret, durch den Capellan Caspar Förster, den 25de Septbr." Ogsaa denne Ballet var, som den i 1634 givne, en Blanding af Sang og Dands, hvori "Aufzüge" ikke betyder det samme

som Acter, men kun sceniske Afdelinger. Dagen efter gaves en saakaldet Maskerade — den samme Art theatralske Forestilling, som en vis Scherer havde givet Navn af "Waldcomedie", et Slags idyllisk Drama, — paa tydske Vers, med Sang og til Slutning Dands. Den er trykt samme Aar i Folio under Titel af: "**Masqvarada**. Die Waldlust, dem König Friedrich III — — — im Walde beym Friederichsburg allerunthertänigst fürgestellt". Heri spillede Kronprinds Christian en Jægers Rolle, og desuden optraadte Prinds Jorgen, saavelsom de kongelige Prindsesser, hvoriblandt endog den Forlovede, tilligemed endeel Hoffolk, iblandt hvilke nævnes en Barth. Pilloy og "Dandsemester" Dan. Pilloy. Dette Skuespil bestod af femten Scener.

Begge Stykker hørte til en ganske ny Art af dramatiske Forlystelser: de saakaldte "Schäfereien" og "Waldgedichte", der vare opfundne efter Trediveaarskrigens Slutning, da de schlesiske, og, endnu mere, de nürnbergske Digtere, i brændende Begjærlighed efter ret at tilfredsstille Følelsen af den længe savnede Fred, næsten udelukkende sværmede for idylliske Forestillinger, der fandt levende Anklang baade hos Hofferne og Folkene. Ved de mangfoldige Festligheder, hvormed man feirede Forløsningen fra Krigens Trængsler, skulde Glæden overalt føres ud i det Frie og forhøies ved Bevidstheden om, at man nu ubunden kunde forene sig i Naturens Skjød. De mangfoldige fyrstelige Forlovelser, Formælinger og Besøg, hvorved de i en heel Generation adsplittede Venskabsbaand igjen skulde knyttes, høitideligholdtes væsenlig ved landlige Fester, i hvilke Glandspartiet var Skovforestillinger, som spilledes af de fyrstelige Personer selv og udstyredes med en overordenlig Pragt. Poeterne sammenstablede endeel Scener, der gave Leilighed til Op-

toge, Dands, Sang, Ringrenden, Fyrværkerie og Sligt, og som vare gjennemvævede med en rimet Dialog, hvori de Spillende udgøde sig i Hentydninger paa Anledningen til Festen, eller sagde hverandre haandgribelige Artigheder og Smigrerier. Alt, hvad der kunde tilveiebringes af Udstaffering og Maskinerie, blev anvendt i et saa forbausende Overmaal, at man ved en saadan Forestilling endog lod den hele Skueplads, der forestillede en af virkelige Træer sammensat Lund, hvori symbolske Personer skulde vise Krigens Rædsler og Fredens Behagelighed, som af sig selv rulle frem for Bordet, hvorved Tilskuerne holdt Maaltid.

Den ovenfor nævnte Balletmester Pignani var indkaldt hertil fra Italien. Der blev ham af Hofkassen anviist 360 Rdlr., som rimeligviis var for en vis Tjenestetid. I saa Fald har han uden Tvivl bragt flere Balletter til Opførelse. — Musikcompositeuren, Caspar Förster, var ikke Capellan, som det hedder paa Ballettens tydske Titel, men, allerede fra 1661, kongelig Capelmester med 1000 Rdlr. om Aaret. Formodenlig var han "den", som i 1664 fik 100 Rdlr. til en Reise til Italien for "at hente Musikanter". I 1668 hedder det, at han, uden Opsigelse, "for et Par Aar siden var reist ud af Riget". Han efterlod sig ikke det bedste Rygte hos sine Undergivne, thi af de 5300 Rdlr. aarlig, som Kongen bevilgede for Capellet, beholdt han mere end der med Ret tilkom ham, idet han ikke betalte de Medlemmer, som han egenmægtigt havde sat paa uvis Løn, hvad de havde fortjent. Imidlertid lader det til, at han derved kun fulgte en Nødvendighed, hvori Kongen, som var en yderst slet Betaler, selv havde sat ham. I det mindste fordrede han i 1665, som tilbagestaaende Løn, 5000 Rdlr., og dem maa han ganske vist have havt til-

gode, da han drev det til at Frederik tilstod ham 3000 Rdlr., hvormed hele Gjælden skulde ansees som betalt. For Resten blev der stadigt sørget for Capellets Forøgelse med øvede Virtuoser, thi foruden Antegnelsen angaaende Musikanter, som skulde hentes fra Italien, findes i Regnskabet for Hofholdningen Oplysning om, at der den 3die Decembr. 1665 blev antaget sex franske Violinister. — Dandsemesteren eller, som han nu vilde blive kaldet, Solodandseren Pilloy er os mærkelig som Fader til en Mand, der havde en meget stor og gavnlig Indflydelse paa Grundlæggelsen af to danske Skuepladse i to Generationer. Han maa have været anseet for en, efter Datidens Fordringer, særdeles udmærket Kunstner og dannet Mand, thi han nød den Ære at spille sammen med Prindserne og lønnedes med 600 Rdlr., hvad der, da han sikkert, som de andre Hofbetjenter, havde frit Bord, var en meget betydelig Gage, hvilken han dog, ligesom alle Kongens Embedsmænd, maatte finde sig i at lade løbe op til et for ham meget betydeligt Tilgodehavende. Efter adskillige Maninger opnaaede han i Januar 1665 at blive betalt med — Anviisning paa tilkommende Indtægter af kongeligt Jordegods; men det var saaledes at Frederik pleiede at afgjøre den allerubetydeligste Gjæld, naar Creditorerne tilsidst vaandede sig altfor skrækkeligt. Et talende Beviis paa den Anseelse, hvori Pilloy stod, er ogsaa den Omstændighed, at da han i Slutningen af 1684 var død, og hans Kone trængte paa, at faae hans Tilgodehavende fuldt udbetalt, svarede Christian den Femte, der trolig fulgte sin Faders Exempel i at lade sine Tjenere vente Aar ud Aar ind paa deres Løn, at hun "havde faaet noget vist for sin Mands resterende Besolding, saa at hun ikke videre derpaa burde fordre",

men han tilstod desuagtet en de Sarcis, som skulde giftes med den Afdødes ene Datter, en Gave af 2000 Rdlr., hvilket ansaaes for en hartad uhørt Naade.

Under Frederik den Tredie, som især søgte sine Yndlinger blandt Tydskerne, var Hoffets Omgangssprog tydsk i en saadan Udstrækning, at Kronprindsen længe ikke forstod Dansk, og tydsk Sprog og Tone endog indtrængte sig i de anseteste danske Familiers huuslige Kreds. Naar de tydske Bander derfor enten havde gjennemvandret Nordtydsklands Stæder eller bleve fortrængte af andre "Prinzipalschaften", søgte de gjerne til Danmark, hvor de vare sikkre paa at deres "aandelige og verdslige nyttige Comedier og Tragedier" vilde møde de Stores Gunst, og Almuen endnu fandt saa megen Fornøielse i den usædvanlige Dienslyst, hvoraf Datidens, paa Forvandlinger og alskens Spektakel rige Dramer og Farcer vare fulde, at den morede sig, om den end ikke forstod alle Hans Wursts Platheder. En af de tydske Bander, som tidligst spillede her i Landet, stod under Bestyrelse af en Andreas Pandßen, som i en Supplik til den hamborgske Magistrat i 1666 berømte sig af, at han, for Fyrster og Herrer, i Danmark saavelsom i andre Lande, havde, "in Zeit von Jahren vielfältig und ohne Jaktanz und üppigen Ruhm mit sonderlich Contentement und Vergüngen der Spektatoren, Komödien präsentirt und öffentlich gehalten". Den af 16 Personer bestaaende tydske Bande, som, efter Hofnagels Beretning, i Juli 1664 næsten hver Dag agerede paa Toldboden i Bergen, har uden Tvivl paa Veien dertil gjennemvandret Danmark, men været en anden end Pandßens, thi ellers vilde han sikkert ogsaa have nævnet Norge.

Under 27de October 1666 blev der udbetalt en italiensk Musikant, som nævnes Josepho, "et halvt Aars Besolding og 50 Rdlr. Reisepenge til Dresden." Han synes, tillige med Flere, at have været indforskreven til, som Sanger eller Instrumentist, at udføre Soloer ved Hofforlystelserne, og kun at have faaet Afsked fordi hans Gage herefter skulde anvendes ved Lønningen af en nylig ankommen Bande "hollandske Comedianter", der toges i kongelig Tjeneste. Da Dronningen, efter en Antegnelse af 16de Novbr., havde forstrakt den med 800 Rbd., som bleve hende betalte ved Afkortelse i dens Besolding, maa den have været meget anselig og staaet i stor Yndest ved Hoffet; formodenlig Wulffs, som efter nogle Aars Fraværelse igjen besøgte Kjøbenhavn.

Frederik den Tredie var i sine sidste Dage betænkt paa, ligesom det nu begyndte at blive Brug ved de fremmede Hoffer, der søgte Udmærkelse ved Glands, at antage en staaende fransk Trup. Den 9de December 1669, altsaa netop Tomaanedersdagen førend Kongens Død, gaves for Hoffet den første Forestilling af et fransk Selskab, som i August var indforskrevet og skulde have 5000 Rdlr. aarlig Løn. Det stod under Direction af en Monsr. Rosidor, som tillige var en af dets bedste Skuespillere.

Under Christian den Femte.
1670—1699.

Denne Konge begyndte sin Regjering med en levende Iver for at give sine Undersaatter et ophøiet Exempel paa Sparsommelighed; paa sin Kroningsdag bar han endogsaa en særegen meget simpel Klædning, som han ønskede at Høie og Lave vilde tage til Mønster for en tarvelig Na=

tionaldragt. Det var derfor i sin Orden, at han strax efter sin Tronbestigelse befalede, at den af hans Fader hidforskrevne franske Hoftrup skulde "afskaffes." Allerede den 21de Februar, Tolvtedagen efter Frederik den Tredies Død, modtog den sin Afsked og to Qvartalers Gage, hvortil den, ifølge Contracten, var berettiget i Tilfælde af utidig Opsigelse.

Men den Svaghed og Flygtighed, der var Christians Natur, gjorde sig ogsaa gjældende i Henseende til hans Besparelsessystem. Ikke længe efter at han paa en saa høitidelig Maade havde begyndt at sætte det i Virksomhed, udmærkede hans Hof sig, fremfor nogen foregaaende dansk Konges, ved Overdaadighed i alle Retninger. Kostbare Jagtpartier, yppige Bordselskaber til alle tre Dagens Spisetider, Opfindelsen af Pragt i Klæder og Eqvipager, glimrende Forlystelser sysselsatte uophørligt et stort indvandret Hofslæng. I Marts 1672 fik en Carl Andreas Tilladelse til "med sine underhavende Betjente", to Gange om Ugen at agere Comedie i Kjøbenhavn, og allerede i 1675, under en blodig Krig, som paa længere Tid kaldte Kongen bort fra Residentsen, finde vi en tydsk Comediantertrup i kongelig Tjeneste; thi ifølge Werlauffs "Historiske Antegnelser" udstedtes der under 14de Januar 1676 et kongeligt Pas for "Vores Comedianter" paa en Reise til Kiel, og alle de deri anførte Personer havde tydske Navne. I "Bunte Skizzen aus Süd und Ost", af F. Tietz, der indeholde Bidrag til det russiske Theaters Historie, berettes, at under Czar Alexei Michailowitsch, som var en stor Ynder af theatralske Forlystelser, lod man komme Comedianter fra Tydskland, og den fortræffelige Skuespillerinde Anna Poulson fra Kjøbenhavn. Da Alexei døde 1677 maa

hun have hørt til den nysnævnte Hoftrup, og er saaledes, ved sin Kaldelse til Rusland, bleven den første Skuespillerinde, hvis Navn den danske Theaterhistorie har at anføre. Af en Antegnelse om de Stykker, der gaves af det Selskab, som hun i Rusland blev Medlem af, sees, at Repertoiret, der vistnok væsenlig var det samme som her, bestod af den Art tydske Spektakelstykker, som 40 Aar senere bleve givne her af Spiegelbergs Trup, og at der ogsaa blev dandset. Det synes at have været nogen Tid efter at Hoftruppen fik Pas til Kiel, at en Bande, der anmeldte sig som "königlich dänische privilegirte Hofakteurs mit Figuren in proprer und neuer Kleidung", gav Marionetcomedier i Hamborg, og navnlig opførte den fra Mysterierne bekjendte almeenyndede aandelige Farce: "Die öffentliche Enthauptung des Fräuleins Dorothea." Det er rimeligt, at denne Bande har været den samme som "Vores Comedianter", thi den spillede ogsaa Hanswurststykker med levende Personer. — Werlauff anfører ogsaa af Sjell. Register, at den 18de October 1680 fik en Nicolas Löche, som havde sammensanket nogle gode Comedianter i Hamborg, "Bevilling, at han ei alene i Kjøbenhavn, men ogsaa overalt i Kongens Riger og Lande maatte agere, og slet ingen andre Comedianter være tilladt ham deri nogen Indpas at gjøre, hvorfor han og skal tiltænkt være skikkelige og uberygtede Personer dertil at forskaffe." Werlauff holder det for rimeligt, at Banden, maaskee for Vanskeligheden af den sidste Betingelses Opfyldelse, aldrig kom ind i Landet.

Riegels har haardt dadlet Christian den Femtes store Ligegyldighed for Kunsterne, og navnligen gjort ham det til Brøde, at han lod det af hans Fader samlede Capel saa vidt opløse sig, at der kun var to Violiner, een saa-

kaldet Musikant og en Sanger, Cheauvaux, tilbage. Denne Dadel er aldeles uretfærdig, netop hvad Capellet angaaer, hvilket han ikke alene bevarede i dets gamle Stand, men endog bestandig søgte at forøge. I sit første Regjeringsaar holdt han, foruden andre Musici, sex franske Violinister, som aarlig havde 100 Rdlr. Løn, 104 Rdlr. til Kostpenge og Qvarteer, og 100 Rdlr. til Livree, altsaa 356 Rdlr. hver. I 1682 blev en af dem, Caspar Beson, for kongelig Regning sendt til Paris for at engagere flere; og under 22de Mai 1683 befalede han, at de franske Violinister, som da vare otte, skulde tilsammen, fra afvigte Nytaar, nyde et aarligt Tillæg af 2136 Rdlr. I 1685 forøgede han endydermere Hoffets Musikpersonale med fire franske Skalmeieblæsere. En anden Sag er det, at disse Folk bestandig havde meget ondt ved at faae deres Løn, og undertiden kun ved at lade Kongen vide, at de nu ikke eiede mere at pantsætte eller sælge for at opholde Livet, vare istand til at faae en Deel af deres Tilgodehavende.

Siden Christian, i Marts 1676, med den sorteste Utaknemmelighed og sløveste Ligegyldighed, havde overgivet Griffenfeld, sin eneste forstandige Raadgiver, i Boddelens Haand, var den svage Konge ganske kommen under Herredømme af Sophia Moth, sine tydske Yndlinger og Gyldenløve, og for end mere at befæste det, kappedes de om at slappe hans Smule Villie ved idelig at finde paa flere nye Adspredelser. I 1681 blev besluttet, at der igjen skulde holdes et staaende fransk Skuespillerselskab, som Meierkrone, den danske Ambassadeur ved det franske Hof, fik Ordre til at søge i Paris. Det kom til Kjøbenhavn i December, og fra den Tid synes der stadigt at have været en fransk Hoftrup indtil 1720. Som det lader, har Selskabet i Begyndelsen

bestaaet af meget faa Personer, thi den Løn, som skulde betales det af Zahlkassen, var ikke mere end 1800 Rdlr. aarlig, hvortil dog nok kom i det mindste Noget af det Tilskud, der, som vi strax skulle see, senere findes at være givet af Enkedronning Sophia Amalia og for Prinds Georg, samt Indtægten for offenlige Forestillinger; under 11te December 1683 bevilgede desuden Kongen et aarligt Tillæg af 200 Rdlr. I 1685 udgjorde Truppen tolv Personer, hvoraf de sex skulde afgaae fra 1ste April, da der fra Enkedronningens Dødsdag, 19de Februar, var paabudt et Aars Landsorg, under hvilken Spil og Leg ikke maatte finde Sted. Hvorledes dens Kaar dengang vare, sees deraf, at Hofmarskalken, J. O. Raben, saae sig nødsaget til, under 14de April, meget alvorligt at andrage for Kongen, hvorledes de franske Comedianter oftere forgjæves havde gjort Ansøgning om deres resterende Løn, og nu, da de, som vare afgaaede, gjerne vilde reise, aldeles ikke længer kunde henholdes med Løfter, hvorfor han ret indtrængende vilde bede om: at disse Folk maatte faae udbetalte deres Gager, samt hvad der endnu resterede dem fra den afdøde Enkedronning og Prinds Georg; at der, efter Accord, maatte blive erstattet dem Leien af Comediehuset; og at de sex, som skulde beholdes, herefter maatte faae deres Løn til rette Tid. Denne drøie Maning havde til Følge, at der allerede den 18de April til Overrentemester Brandt udgik kongelig Befaling "strax den Anordning at gjøre, at de franske Comoedianter med allerforderligste vorder betalte hvis dennem paa indmeldte deris Løn oc Leje af Comoedianthuset kand restes, saa oc at de sex af samme Comoedianter, som i Voris Tjeneste bliffuer staaende, deris aarlig Løn oc Besolding rigtigen nyder oc bekommer." Ved Opgjørelsen, hvori Truppen

siges at skulle have 2600 Rdlr. af Kongen og 1400 Rdlr. af den da afdøde Enkedronning aarlig, viste dens Tilgodehavende indtil afvigte 1ste April sig at være: hos Kongen 650 Rdlr.; hos Enkedronningen 176 Rdlr. 4 Mk.; for Prinds Georg 86 Rdlr., og for Leien af Comedianthuset i 3 Maaneder 42 Rdlr., ialt 954 Rdlr. 4 Mk. — Ved Anførelsen af Leien bemærkes, at til Comedianthuus var bleven brugt Skrædernes Laugshuus, som laae i Brolæggerstræde, hvor nu Stederne Nr. 78 og 79 ere, og senere var den fra Holberg bekjendte von Quotens Skueplads. Dette gjør det aldeles utvivlsomt, at der ogsaa af de Franske blev givet offenlige Forestillinger, thi at Christian den Femte, Skaberen af de første danske Grever og Baroner, af Rangforordningen, Gemaksordningen og mange smaalige Etiquettebestemmelser, skulde tage hen i et Privathuus, en Kro, for at see sin egen Hoftrup, er utænkeligt. — Strax da Sorgen var endt, i Februar 1685, ankom der fra Paris sex nye forskrevne Comedianter til de sex, som man havde beholdt, formodenlig fordi de vare saa gode, at det ikke ansaaes for raadeligt midlertidigt at give Slip paa dem. Derimod fik den franske Sanger, Cheauvaux, Afsked fra Capellet.

Denne theatralske Forlystelse var ikke det yppige Hof nok, det maatte ogsaa have Operaen, som i Tydskland, der angav Modetonen for Danmark, — hvor Sproget i Forretningslivet, ja endog i mange ansete Borgerfamiliers Hjem, var blevet Tydsk, — opførtes med stor Glands ved de fornemste Hoffer og i 10 Aar havde været et staaende Skuespil i Hamborg. Der blev ikke alene indkaldt Sangere, som gave baade italienske og tydske Operaer, men da disse, formedelst de mange Gudeaabenbarelser og Skynedladelser, der forekom i dem, fordrede et større Maskinerie,

end der kunde anbringes paa Slotstheatret, sørgedes der endog for Anskaffelsen af et eget Operahuus. Der var dengang paa den østre Side af Bredgaden en stor Plads, hvor der holdtes Mønstring over Tropperne, og en Have med et ikke endnu fuldendt Slot, som bar Navnet Amalienborg efter den afdøde Enkedronning, for hvem det var bygget til Enkesæde. I Haven, som kaldtes Dronningens Have, blev, tæt op til Slottet, reist et lidet Theater af Brædder, og paa det gaves dette Hofskuespil i al dets Herlighed. Men det tog en hurtig og meget sørgelig Ende. Den 15de April 1689, blev, efter Gyldenløves Foranstaltning og til Høitideligholdelse af Kongens Fødselsdag, givet en, med en Jean Pickelhering forsynet, tydsk Opera: "Der vereinigte Götterstreit", forfærdiget af P. A. Burchard. For at opfylde et inderligt Ønske af de Mange, der ikke havde kunnet faae Festforestillingen at see, skulde den atter gives den 19de; men ved en Forseelse kom der denne Aften, Klokken imellem 4 og 5, da Forestillingen just var begyndt, fra de Raketter og Æresskud, hvormed Mars, Castor, Pollux og Perseus skulde modtages naar de nedstege paa Skyer, Ild i de Enebærriis, hvormed Theatret var behængt, som en til Operaen hørende Decoration. Luen greb hurtigt om sig og til Ulykkens Forøgelse blev Døren, som gik fra Operahuset til Slottet, lukket i Forvirringen. Da der nu kun var een Udgang, hvis Dørre desuden gik indad, blev den saa hastigt spærret af den tililende Mængde, at Ingen kunde komme hverken ud eller ind, og over to hundrede Mennesker bleve enten qvalte af Røgen, ihjeltrykkede eller opbrændte. Iblandt de Ulykkelige, som næsten alle hørte til de fornemste Familier i Landet, vare en Datter af Geheimeraad Wibe, Geheimeraad Plessens Kone og Datter,

Biskop Wandals Datter, Overrentemester Brandts Datter, Etatsraad Ehlers's to Døttre og Svigerinde, — hvorfor han gav endeel af sine Midler til gudeligt Brug og 1691 stiftede det efter ham benævnte Collegium i Kanikkestræde, — Grev Otto Ranzaus Søn, Oberstlieutenant Bassewitz, Cancellieraad Gieses to Døttre og yngste Søn, Hofapotheker Beckers Kone, to Døttre og Huusholderske, Cancellieraad Linkers tre Sønner, Hofjunker Daa, Capitain Reedtz, Amtmand Langes Kone og Datter, Hofguldsmed Blocks Kone, Datter og Kones Søster, Organisten ved Nicolai Kirke med Kone og to Døttre, Clement Dandsemesters Kone, hendes Moder og Søster, og — Bandens Pickelhering. Christian den Femte og hans Gemalinde vare netop paa Veien til Operahuset da Ilden brød ud, saa at hele Hoffet blev Vidne til denne rædselfulde Ildebrand, der ogsaa ødelagde den største Deel af Slottet.

En saa skrækkelig Tildragelse svækkede imidlertid ikke Hoffets Begjærlighed efter theatralske Forlystelser. I Januar 1691 forsmaaede det ikke engang Opførelsen af en dansk Skolecomedie. Det hedder: "en Deel Skolespersoner forestillede en artig Comoedie i det danske Maal, og siges, at de bekom denÆre, at de den for Hans Majestæt til Hove maatte agere." — Den 17de October s. A. fik Rentemesteren Ordre at betale de franske Comedianter deres resterende Gage, samt hvad dem indtil 1ste Marts 1692 tilkom, ialt 5000 Rdlr., da Kongen havde resolveret at afskedige dem. Det skete imidlertid kun for at antage et nyt Selskab, thi i Juli 1693 findes anført, at en af de franske Comedianter fritoges for Leiermaalsstraf, imod at han betalte 12 Rdlr. — Ogsaa har vel et Selskab, der paa sine Placater kaldte sig "Nordische Commoedianten in hochdeut-

scher Sprache", givet Forestillinger i Kjøbenhavn, da der i en Ansøgning, som det i 1697 indgav til Interims-Regjeringen i Güstrow, siges: at det, formedelst Hans svenske Majestæts Død, maa fra Stockholm vende tilbage til sit Fædreland, efter at det i sex Aar har opholdt sig i de nordiske Pladser; og er det rimeligviis dette Selskab, som Holberg i sin Barndom har seet spille i Bergen. — Endelig forlystede man sig ogsaa ofte med Skuespil ved de Stores mange prægtige Fester. Saaledes fortæller Molesworth i sin "Account of Denmark", at Hoffet, som Skik var, i Fastelavn 1697 anstillede et Masketog til Amager og morede sig der i Amagerdragter, hvorpaa det om Aftenen tog til Byen og beværtedes, i samme Costume, hos Gyldenløve med "Comedie" og et prægtigt Aftensmaaltid.

Christian den Femte var endogsaa betænkt paa at faae et nyt Operahuus opført. Det skulde, som det afbrændte, staae i Dronningens Have, dog nok ikke paa samme Sted, men hvor Landcadetacademiet nu er, bygges af Steen og paa det fuldstændigste indrettes efter sin Hensigt. Grunden blev lagt i hans sidste Leveaar, men ved hans Død, som indtraf den 25de August 1699, standsede Arbeidet.

Under Frederik den Fjerde.

1699 indtil Oprettelsen af en dansk Skueplads 1722.

Frederik den Fjerde var en nok saa stor Ven af Forlystelser som hans Fader, men han søgte dem med mere Smag og Forstand, ønskede at give ogsaa Folket Deel i dem, og var, hvorvel omgivet af et Hof, som, tydsk i Sprog, Tænkemaade og Tilbøielighed, ringeagtede det Danske, gjerne en Befordrer af alt hvad der, efter hans Indsigt, kunde udvikle dansk Aand.

Paa den Udenlandsreise, han, som Kronprinds, havde gjort i 1692, var han især bleven indtaget af de prægtige Operaforestillinger, og neppe var der, ved Fredsslutningen til Travendal, 18de August 1700, gjort Ende paa den i høieste Grad farefulde Krig, som modtog ham ved hans Tronbestigelse, og især satte Kjøbenhavn i saa stor Angst for uundgaaelig Ødelæggelse, at der ikke under den var at tænke paa nogen Forlystelse, førend han lod den af hans Fader til et Operahuus bestemte Bygning fuldføre under Overbestyrelse af Generalbygmesteren, W. F. von Platen, og ikke, som Schwarz, i sine "Historiske Efterretninger om den danske Skuplads", mener, strax omdanne til et Sø- og Landcadet-Academie, men indrette efter dens første Bestemmelse. Nyerup siger i sin "Kjøbenhavns Beskrivelse", at denne Bygning er det nuværende Landcadet-Academie, men det maa ikke forstaaes som om den nustaaende Academiebygning er den samme som den daværende Operabygning, hvortil Cadetacdemiet rigtignok blev henflyttet i 1720; thi i Adresseavisen for 1768 siges, at det Huus, som var overladt Sø- og Landcadetterne, var aldeles ubrugeligt for begge Corpserne, da det ved Opbyggelsen var bestemt til et Theater; det ene Corps skulde derfor herefter have Gjethuset og det andet det brochdorffske (nu af Landgrev Wilhelm beboede) Palai paa Amalienbrog, men det ubrugelige Huus indrettes til Barakker for et Regiment af Garnisonen.

I denne Bygning, som kaldes prægtig, og hvor man endnu i 1716 synes at have givet italiensk Opera, gav det franske Selskab, den 28de August 1702, i Anledning af Dronning Lovises og Prindsesse Hedevigs Fødselsdag, en Forestilling, og den 26de October 1703 blev der, i Anledning af Prinds Carls Fødselsdag, givet den første der

opførte italienske Opera: "Il Gige fortunato, divertimento teatrale posto in Musica da Bartholomeo Bernardi, Academico filarmonico. Stampata nella regia Academia di Copenaga 26 Agosto 1703." Saaledes har Kongen uden Tvivl paa engang havt en fransk Skuespillertrup og en italiensk Opera i Sold; den sidste imidlertid kun, som allerede den Gang var Skik ved Hofferne, for nogle Maaneder aarlig. — Componisten, Bernardi, forestod, med 600 Rdlr. aarlig Løn, det kongelige Capel, hvori der, foruden nogle andre Musici, var sex "Hofviolons", hver med 300 Rdlr. aarlig. I det Hele fik fra denne Tid Smagen for Musik større Udbredelse, og man begyndte, ogsaa udenfor Kjøbenhavn, at give Oratorier i Kirkerne. Et saadant, men ikke en Skuespilopførelse, er det at Biskop Bircherod omtaler, naar han i sin Dagbog, under 6te Juni 1706, anmærker: "Efter min foregaaende Tilladelse agerede Skolespersonerne i S. Botolphi Kirke (dog ikke førend at Høimessen var ude) den rige Mands og Lazari Historie sangviis, med nogle gudelige i forrige Tider (til samme Akt) componerede Arier." — Den franske Hoftrup bestod, med Dandsemester (Solodandser) og Maskinemester, af 20 Personer, hvis Navne ikke endnu findes anførte i Regnskaberne, og var lønnet med 5400 Rdlr.

Imidlertid blev det ikke ved de staaende dramatiske Forlystelser; ogsaa omvandrende Selskaber fandt en gunstig Modtagelse. I 1703 nøde de "nederlandske Comedianter" den Ære, paa Kongens Fødselsdag, den 11te October, altsaa fjorten Dage før den ovennævnte Operaforestilling, at "opvarte" Kongehuset "med en rar Comedie med artige Sange"; uvist om paa Slottet eller i Operahuset. Dette hollandske Selskab var sikkert Ryndorps og Rosemanns gamle,

berømte Compagnie, som i samme Aar havde givet Forestillinger i Hamborg. Disse Tooneelspeelers, som de kaldte sig, vare meget yndede, saavel af Høie som af Lave, for den overdrevne Lystighed, Affectation i Udtryk og Minespil, Pragt i Klæder, Sang og Dands, hvormed deres Comedier og Pantomimer (de Fortoninger, som Mester Bonifacius i den ældste Udgave af Barselstuen holder saa meget af), i hvilke Pickelhering havde en vigtig Rolle, bleve krydrede efter Publicums Smag. Hvad der især gjorde dem til en værdig og behagelig Forlystelse for den fornemme Verden, var, at der i dette Selskab fandtes, foruden adskillige gode Acteurer, smukke Actricer, som havde megen Øvelse i at spille de yndede Farcer, hvori der ideligt improviseredes, uden at synke ned til det Pøbelagtige. Iblandt Pragtstykkerne paa dets Repertoire vare, foruden flere i Blod svømmende Tragedier, nogle af den berømte hollandske Theaterdigter Vondels Arbeider.

Efter Tidsordenen komme vi nu til en Mand, hvis Virksomhed har havt meget vigtig Indflydelse paa den danske Skueplads, thi hvad Holberg var for den som Digter, har han, uagtet han kun en eneste Gang optraadte i en dansk Comedie med nogle faa Replikker, og det ikke engang i det danske Sprog, været for den som Skuespiller: den, der gav den Charakteer og gjorde den dansk. Denne Mand er **Réné Montaigu,** der blev indkaldt hertil fra Frankrig, for, istedetfor et afgaaende Medlem, at indtræde i den franske Hoftrup. Han var af fornem Familie og en meget beleven og jovial Mand, som ved sit indtagende Væsen gjorde sig saa yndet af Frederik den Fjerde, at han blev hædret med hans særdeles naadige Opmærksomhed, og undertiden om Aftenen, naar han havde behaget Maje=

stæten ved sit Spil, kaldtes til at indfinde sig for at opvarte bag hans Stol, hvad der ogsaa gjordes Molière til en Udmærkelse hos Ludvig den Fjortende, og ansaaes for en meget stor Ære. Det lader sig ikke nøiagtigt bestemme naar han traadte ind i Truppen, men da Tiltrædelserne ved dette Slags Selskaber gjerne skee i Efteraaret, og flere Omstændigheder tyde paa, at han i 1705 ikke længe havde været engageret, er det rimeligt, at han er ankommen i Slutningen af 1704. Under 22de August 1705 resolverede Kongen: "Wir haben ihm dem Montaigu schon allergnädigst versprochen, daß ihm wegen der prologer (formodenlig til Dronningens forestaaende Fødselsfest) die angeführte 200 Rthlr. sollten verehrt werden. Wegen seiner Extra Arbeit wissen wir nicht, daß wir ihm etwas zugelegt haben, imgleichen auch wegen der 300 Rthlr., doch sind wir allergnädigst zufrieden, daß ihm diese 300 Rthlr. vor seine gehabte Mühe mögen gut gethan werden, weil er doch weniger als der eine gewesene Comediant gehabt hat. Und daß er hinführ von Anfang dieses Jahres vor 400 Rthlr. Gage in Reglement möge aufgeführt werden." Denne Resolution, som viser, at Frederik den Fjerde lønnede Kunsten med kongelig Gavmildhed, gjør det klart, at Montaigu ogsaa med Held har forsøgt sig som Forfatter. At han havde literair Dannelse og lærte Dansk, saaledes at han kunde forstaae det, endskjøndt med Vanskelighed og kun i Skriftsproget, vides deraf, at han i 1720 udgav: "Harangue de Mr. Bartholin sur la paix, traduit en français." Han var Enkemand da han kom her, men giftede sig siden med et dansk Fruentimmer, der talte saa ypperligt Fransk, at ogsaa hun blev ansat i Truppen, omtrent 1717, og regnedes til dens første Skuespillerinder. Det sees af Resolu-

tionen, at han ikke indtraadte i Selskabet som Directeur, og endskjøndt Traditionen har gjort ham dertil, har han heller aldrig været det, da Hoftruppen stod umiddelbart under Hofchefen, men derimod har han sikkert fungeret som en Art artistisk Dirigent eller Instructeur, og det er rimeligt, at netop det forstodes ved det "Extra-Arbeide", han havde havt.

At man ogsaa vilde aabne "den gemene Mand" Adgang til stadig theatralsk Underholdning sees af følgende, den 4de December 1706 udstedte og af Werlauff i "Hesperus" meddeelte Privilegium:

"G. A. V. At Vi efter allerunderdanigst Ansøgning og Begjæring alene have bevilget og tilladt, saa og hermed bevilge og tillade: At Anders Gamborg maa lade indrette Comedier her udi Vores kongelige Residentsstad Kjobenhavn, saa at ingen fremmede Comedianter, som agerer Comedier enten med levende Personer eller døde Figurer, maa her indkomme, uden dem han dertil antager, hvorimod han skal være tilforbunden eengang om Ugen, de Fattige alene til Fordeel at lade spille, og ellers at forskrive saadanne Personer, som med deres Spil gemeen Mand kan fornøie."

Vi ville strax faae at see, at denne Tilladelse ikke blev afbenyttet.

Hidtil havde Comediespilleriet i Tydskland været drevet som et Slags laugsmæssig Haandtering. De Indtrædende bleve optagne i Laugets første Grad med Formaliteter, maatte tjene sig op ved at erhverve sig enkelte bestemte Færdigheder, og bare, naar de endelig vare blevne erklærede værdige til at beklæde et Fag, i det daglige Liv Navn efter det, som: Königsagent, Tyranenagent, Pantalon o. s. v. Ligesom Laugene og Gilderne havde det hele Bandevæsen

sin "Gruß" og visse Tegn, hvorved Broderskabets Medlemmer gjorde sig kjendelige for hverandre.

I Slutningen af det syttende Aarhundrede skete hermed en mærkelig Forbedring ved Magister Johann Veltheim (som han kaldes i Theaterhistorien; selv skrev han sig Velthen). Han havde studeret, men ved 1669 i Leipzig, i et Studenterselskab, at spille Hovedrollen i Cormartens tydske Bearbeidelse af Corneilles "Polyeuct", fik han en saadan Interesse for Theatret, at han besluttede at offre sig det. Imidlertid gik han ikke den sædvanlige Vei, men rev sig løs fra Gjøglerkasten og dannede, især af Studenter, en Bande, — ved denne Benævnelse hang ikke dengang noget Foragteligt — hvori han ogsaa optog Fruentimmer. Vel havde den tydske Opera, der ikke, som den italienske, kunde opdrive Kastrater til de qvindelige Roller, banet Veien dertil, men for Skuespillet var det dog en Nyhed, som gjorde stor Opsigt, og snart mødte almindeligt Bifald. Hans Bande vandt ogsaa, ved dens hidtil ukjendte ordenlige Indretning og Forestillingernes Livlighed, baade hos Publicum og Øvrighederne en Yndest og Anseelse, som ingen af de tidligere omstreifende Bander havde opnaaet, og det varede ikke længe inden den fortrinsviis blev bekjendt under Navn af "den berømte". Veltheim var den første tydske Principal, der gav Molières Comedier, hvoraf han endogsaa oversatte og udgav de i Prosa skrevne, under Titel: "Histrio Gallicus comicosatyricus sine exemplo, oder die überaus anmuthigen und lustigen Comödien des fürtreflichen französischen Comödianten Moliere. 3 Th. Nürnberg 1694." Han døde omtrent 1695, men det Selskab, han forestod, og som havde havt den Ære at være churfyrstelig Hoftrup i Dresden fra 1686 til 1692, da det igjen maatte

tiltræde Omtrækkerlivet, vedblev at spille under Principalskab af hans, som Skuespillets heldige Forsvarer imod den magdeburgske Præst Winklers Angreb bekjendte, Kone, Anna Cathrina Veltheim, og det gik senere under Firmaet: "Kongelige polske og churfyrstelige sachsiske Hof=Comedianter", hvilket det fik i 1696 da Churfyrsten af Sachsen blev Konge i Polen.

Under Bestyrelse af Mad. Veltheim kom denne Bande ogsaa til Kjøbenhavn, thi der er ingen Tvivl om, at Werlauff har fuldkommen Ret i sin Formodning om, at følgende, af ham meddeelte, Anmeldelse er udstedt af den: "Die Königlich polnische und Churfürstlich=Sächsische Hoff=Comoedianten werden mit gnädigster Erlaubnüs, heute Freytags den 4. November, umb ihnen sonderbare Affection zu erwerben, aufführen eine von dem berühmten Italiänischen Meister Cicognini entlehnte Haupt=Action, die sich betitult: Statua, oder: die in ein marmorsteinernes Bild verliebte Princessin Adamira." (Efter Stykkets Indhold): "Nach dieser fortrefflichen, raren Haupt=Action, soll, damit jedermann vergnügt uns verlassen möge, den Beschlus machen eine Nach=Comoedie, welche ungemein lustig, und sich betitult: Pickelherings dobbelte Heyrath. Der Schauplatz ist auf dem Brauer=Gelachs=Hause; der Anfang um 3 Uhr." (Bryggernes Laugshuus, det største og anseligste af Stadens Laugshuse paa den Tid, laae paa det østre Hjørne af Skindergaden og Klosterstrædet, og udgjorde det nuværende Nr. 94 med nogle af de paa begge Sider tilstødende Grunde.) — Werlauff bemærker, at denne Anmeldelse enten maa henføres til 1707 eller 1718; men der kan ikke være Tvivl om, at det første Aarstal er det rigtige, thi allerede i 1709 var Pickelhering i dette Selskabs Stykker ombyttet med Harlekin, der

først blev bragt paa det tydske Theater af Bastiari, som efter Schernitzky og Dorseus blev Spasmager hos Mad. Veltheim. I 1707 var denne Principalindes vigtigste Subjecter: Jfr. Denner, en dengang tilbedet Actrice, vidt og bredt bekjendt for sin Eva i "der gefallene Mensch"; Denner, som siden blev Principal; Denners Søn, der senere i det Spiegelbergske Selskab, hvorom vi strax komme til at tale, spillede den lystige Person under Navn af Harlekin; Johann Spiegelberg; den saakaldte lille Müller, en studeret Mand, der døde som Rector i Riga; den sorte Müller, som senere blev Skuespiller i Wien; og Dorseus, der agerede Pickelhering og siden, da han havde forladt Theatret, i Wien tog den medicinske Doctorgrad. Denne Bande besøgte oftere Kjøbenhavn og navnlig maa den have været her i Vinteren 1709 og 1710, thi Löwen fortæller i sin "Geschichte des deutschen Theaters", at da den i Fasten 1710 vilde, over Beltet, som var tillagt, tage til Fyen, for at reise til Holsteen, forvildede dens Fører sig, saa at den paa Isen kom tilbage til Kjøbenhavn i en saadan Tilstand, at den første Skuespillerinde, Jomfru Denner, maatte lade den store Taa paa begge Fødder sætte af, hvorfor hun siden bestandig havde en rokkende Gang. Rigtignok paastaaes i "Chronologie des deutschen Theaters" at Löwen har taget feil og at det var det Spiegelbergske Selskab, som gjorde denne uheldige Reise, men da dette først opstod i 1710, maa Chronologens Paastand være urigtig.

Det var fornemmelig ved et dygtigere og fuldstændigere Personale, en sømmeligere Tone og usædvanlig Omhyggelighed for Udførelsens Nøiagtighed at Veltheim havde gjort den sachsiske Bande "berømt" fremfor nogen anden. Nogle svage Forsøg paa ogsaa at forbedre Repertoiret saae

han saa godt som ingen Folge af; endnu i 1707, da Banden var her, bestod det væsenlig af de ældre smagløse Sammensurier, og de nye Stykker maatte, for at blive Publikum og Tilskuerne til Behag, være i samme Stiil, saa at endog Corneilles og Molières Arbeider først kom paa Scenen efter at have modtaget den fornødne Tilsætning af Eventyrlighed, Spektakel og yderst overdreven Svulst eller Spas. Saaledes blev i den anførte "Polyeuct", der, som et af Datidens meest yndede Sørgespil, rimeligviis var iblandt de Stykker, hvilke Banden opførte i Kjøbenhavn, det franske Stykkes Stedeenhed tilintetgjort for at fornøie Tilskuerne med en ret levende Springen fra eet Sted til et andet; og alt hvad der i Originalen fortælles, gjordes, foruden meget andet, som ikke vedkom Sujettet, til Handling af den allerhaandgribeligste Art. Cormartens har i sin "mit neuen Erfindungen anständiglich vermehrte" Polyeuct indskudt "to persianske Christne, som paa Pæle eller Kors blive ophængte i en anlagt Ild", og "endnu adskillige Christne, der blive skilte ved Livet, saa at een bliver stenet, en anden spiddet og kastet i Ilden", hvorhos han ikke har forsømt at paalægge de Skuespillere, der have disse forfærdelige Roller, at de dog endelig maae "vaande sig en Smule førend de opgive Aanden"; ja han foreskriver endogsaa, at Legemet af den halshugne Polyeuct skal "efter at Bøddelen har holdt Hovedet i Veiret, blive liggende til Forestilling i sit Blod uden Hoved" Og endnu ikke dermed Dienslyst nok; nei, da den af sin Samvittighed ængstede Felix sover "komme de sorte Geister, under Trommers Rørelse, med brændende Fakler ned fra Luften, blæse ham i Øret og gribe ham i Haaret, indtil Polyeucti hvide Geist, med sit afhugne Hoved

i Haanden og bar blodig Strube, træder op, hvorpaa Geisterne forsvinde og Polyeuctus imod Felix har sine Actiones, som om han talte med ham, hvorved man ret seer den blodige Hals røre sig". Tillige faaer Publicum at see Helvedes Svælg med en stor Ild "hvori Geisterne flye op og ned, men de talende Djævle komme foran ned af Luften, med stort Rabalder, Lyn, Torden og Paukerhvirvl", samt Evigheden "som en Engel i Skyer, omgivet med en klar Glands". Endeligen var ogsaa indskudt et formeligt mythologisk Mellemspil, hvori Pan, Neptun og Cupido yttre deres Bedrøvelse over Stykkets tragiske Conflict. — Dette var Stilen i alle Haupt-Actioner. Sujetterne havde derimod en stor Forskjellighed; endnu var en betydelig Deel af dem bibelske, og mindede, fornemmelig ved Handlingens raa Anlæg, stærkt om Mysterierne; nogle hørte hjemme i den gamle Historie, og mange havde deres Herkomst fra spanske og italienske Dramer, hvis Eventyrlighed og stærke Situationer ret tiltalte de tydske Comediemagere. Endog de sørgeligste Stykker havde, som tidligere, deres Hans Wurst, men han var ifort en fornemmere Personlighed, idet han, tilskaaren efter den spanske Gracioso, fremstilledes som en tilsyneladende dum, men i Grunden vittig og skarpsindig Knægt, der, paa den uhøfligste Maade og med den droieste Spot, bestandig trængte sig frem imellem de, ved deres utrolige Bombast og Galimathias, hoist pudseerlige Helte, for at gjøre sig lystig over deres Viderværdigheder og Lidelser. Denne Bajas, som Holberg, i sin Chilian, med Lune har malet efter Naturen, kaldtes, naar han viste sig i Haupt-Actionen eller man benævnede ham efter Faget, Courtisan, det vil sige Hofcavaleer, men hans personlige Navn vexlede bestandigt efter Tid, Stykkets Art og Poetens

eller Fremstillerens Lune. I de Stykker, som ageredes af Veltheims Bande i den første Periode, kaldtes han, efter Hollændernes lystige Person, Pickelhering og blev spillet med stor Effect af Schernitzky; siden blev han i samme Selskab omdøbt til Harlekin, og endelig omskabtes han igjen af Stranitzky, en af Bandens lunerigste Comedianter, til den oprindelige Hans Wurst, hvilket Navn igjen senere forandredes til Jean Potage, Sganarel, lustiger Kauz og Semperlustig. I de "ungemein lustige Nach=Comoedien", som altid fulgte efter Haupt=Actionerne, vare hans Galskaber og Forlegenheder, der udgjorde Hovedindholdet, især til stor Morskab for baade Høie og Lave. Optraadte han i Haupt=Actionerne som Courtisan, hvilket især var Tilfældet i Stykker efter spansk Mønster, da bar han et Slags comisk Ridderdragt; men ellers, og fornemmelig i Efterspillene, hvor han ligefrem var en Bajas, der, uden at agte Handling eller Personer, blot havde at forlyste Publicum saaledes som han i Dieblikket bedst kunde finde paa, bar han en egen Narredragt. Medens han kaldtes Hans Wurst bestod denne af Ankelskoe med Spænder, gule, paa Siderne med en takket grøn eller blaa Stribe besatte Beenklæder, der vare meget vide og hang ned over Læggen, en aabenstaaende høirød Trøie med heeltomløbende Skjød, en grøn eller blaa Vest, en Læderrem om Livet, foran forsynet med et stort Spænde eller en Bjælde, en bred, rund Skjortekrave, og, paa det kortklippede eller i en Tot paa Issen sammenbundne Haar, en graa, spidspullet Hat, omvunden med en Rævehale, naar denne ikke dinglede i Personens Nakke. Da han omskabtes til Harlekin fik han denne Figurs velbekjendte Dragt og viste sig ofte med sort Maske. Under begge Skikkelser havde han altid Narrebrixen

stikkende i Beltet. — De alvorlige saavelsom de comiske Stykker vare nu affattede i plat Prosa, og en stor Deel af Dialogen, selv i de meest tragiske Scener, blev improviseret. Den store Yndest, som Veltheims Bande fortrinsviis nød, skyldtes netop hovedsaglig, at dens Comedianter, mere end andre, udmærkede sig ved Færdighed i, paa staaende Fod, at levere baade Svulst og Løier af egen Fabrik. — Hvad Indretningen af Theatret angaaer, da var dette endnu, ligesom tidligere, i Baggrunden og paa begge Sider behængt med Tæpper, men det Rum, som ellers, naar Baggrundstæpperne bleve trukne tilside, benyttedes til at forestille det Indvendige af Huse, brugtes nu til at vise den Decoration, der svarede til den i det Øieblik foregaaende Scene, f. Ex. et Tempel, et Landskab, Helvede o. s. v. Vilde man gjøre Decorationsforandring, blev Bagtæppet trukket sammen, den ny Decoration anbragt, og Tæppet igjen draget bort. Ved det større Rum, der behøvedes til denne Decoreringsmaade, var Prosceniet blevet mindre dybt end forhen, men paa det foregik endnu de Scener, for hvilke en Decoration ikke var af Vigtighed, og under dem var Tæppet trukket for Baggrunden. For at give de hyppigt forekommende Hovedafhuggelser, Aandeaabenbarelser og andre Overraskelsesspektakler tog man sin Tilflugt til alle bekjendte Taskenspillerkunster. — Hele Theatret var nu skjult af et Fortæppe, der ved hver Acts Begyndelse blev aabnet i Midten og trukket til Siderne. — Saaledes vare i det Væsenlige de Skuespil, hvormed Mad. Veltheims "berømte" Bande henrykkede Kjøbenhavnerne i 1707.

Først efter at hun havde gjæstet Kjøbenhavn, og et Par Aar efter at den store Pest, i 1711, havde bortrevet 25,000 af Stadens Indbyggere, var det sikkert at den af Holbergs

"Hexerie eller blind Allarm" bekjendte Samuel Pauelsen von Qvoten rykkede ind med sit Marionet- og Haupt- und Staats-Actionen-Spillerselskab. Han blev privilegeret Comediantspiller i Kjøbenhavn, og under 31te Januar 1716 benaadet med kongelig Tilladelse til "som Oculist, Steen- og Brucksnider, samt Tandbrækker at maatte bruge og excercere sin Kunst her i Staden". Denne Metier er aldeles ikke usædvanlig for Datidens Bandeførere; saaledes var den paa samme Tid grasserende, i den tydske Theaterhistorie berømte, Johann Theodor Beck, hvoraf von Qvoten rimeligviis var en artistisk-chirurgisk Affødning, baade Principal, Hans Wurst og Tandbrækker, som fortælles i de under hans Portrait staaende Vers, hvoraf vi ville anføre følgende, fordi de kraftigt charakterisere det vonqvotenske Væsen og Skryderie:

"Als maiter und Hanns Wurst, ich im Portrait hier steh,
Ich mache Wind und Luft, ich mache Schiff und See,
Ich habe vielles Land, viel Stäte und viel Häuser,
Ich bin kein Printz, kein Fürst, kein König und kein Kayser,
Ein Künstler der bin ich, wer dieß nicht glauben will,
Setz sich auf einen Stuhl und halte mir nur still,
Ich nehm die Zähne aus, suptile und behände,
So hat der Schmertz, die Qval auf einmal gleich ein Ende,
Ich bin ein solcher Mann, der noch viel mehr kann machen:
Wer mich agiren sieht, den mache ich zu lachen".

Bander som von Qvotens opsloge deres Theatre i Fjellehytter, Lader og Vertshuse, og i Kjøbenhavn fandt den "fürtreffliche maitre" en Skueplads paa Skræddernes tidligere omtalte Laugshuus i Brolæggerstrædet. Deres Kunstpræstationer bekjendtgjorde de ved lange, markskrigerske

Placater, der endogsaa ofte vare zirede med lokkende Træsnit og affattede i Riim, men hvori der, fremfor Alt, gjordes opmærksom paa, at Comedierne vare lystige og indeholdt en nyttig Moral. "Der Erzzauberer Dr. Johannes Faustus"; "Die Enthauptung Dorotheens", og "Der geschaffene, gefallene und wieder aufrichtete Mensch", den, ogsaa som Opera og Comedie givne, Farce om Adam og Eva, hvori Vor Herre, som Holberg siger, af von Qvoten bragtes paa Theatret, hørte til disse Banders Kraftstykker. For at fornøie Tilskuerne maatte Hans Wurst ogsaa spille med i de aandelige Comedier, hvilket endydermere lovedes paa Placaterne. De allerurimeligste og flaueste Ting bleve, uden Orden og Motiv, jagne sammen i eet og samme Stykke. I det ovennævnte "gefallene Mensch" drillede Hans Wurst vore første Forældre, Bjørne dandsede og alleslags Tryllerie øvedes. Jo flere Forvandlinger, Forandringer og Forhexninger Bandens Principal kunde tilveiebringe, jo behageligere gjorde han sig for Tilskuerne. I Operaen, hvoraf Marionetspillerne skabte deres faldne Menneske og hvis Præsentationer de endog forøgede, agerede de fire Elementer, Jehova, Retfærdigheden, Medlidenheden, Engle, Djævle og Slangen. Ovenover Hoveddecorationen opførtes Chor af Engle, nedenunder den sang Helvedes Hærskarer; man saae baade Himmel, Helvede og Chaos; en Engel, som svævede i Luften, kastede Lucifer og alle hans Kammerater ned i Afgrunden, og Jehova skabte det første Menneske. Man erindres bestandigt, baade ved Stykkerne og deres theatralske Fremstilling, om Mysterierne. — Figurerne vare ofte af halvtredie Alens Høide og kunde ved Traadene saaledes bevæges, at de vrængede

Mund og sloge tilside med Arme og Been til Arierne, som bleve sungne bag Coulisserne.

Fra dette Tidspunkt har man endnu Spor af at Hoffet vedblivende underholdt en italiensk Opera, eller i det mindste nogle italienske Sangere, hvis Forestillinger uden Tvivl gaves i Huset paa Amalienborg. Werlauff anfører nemlig, at der findes en Operatext betitlet: "Don Qvixote, Divertimento italiano, in musica rappresentata in Corte privata della S. M. Re di Danimarca & c. dal Th. Mejer, Musico di Camera a Coppenhaga, 1716".

Saa tydsk Hoffet end var, benyttede Kongen ikke den gode Leilighed, som Mad. Veltheims Nærværelse havde givet, til at faae en tydsk Hoftrup. De franske Comedianter vare stadigt blevne i Tjenesten indtil Pesten udbrød i 1710. Da jog Skrækken dem pludseligt herfra, men allerede i 1715 findes de paa ny ansatte, uagtet Riget befandt sig i en farlig Krigstilstand, og Montaigu er igjen i Selskabet, som dets meest betydende Medlem. For dette Aar anføres Capellets og det franske Hoftheaters Etat saaledes:

Capelmester Bernardi	600	Rdlr.
Hofmusikus (nedenfor ogsaa benævnt Sanger) Meyer (foruden 200 Rdlr. under de franske Comedianter)	300	—
6 Hofviolons, hver	300	—
Violon de Breteuil	300	—
— Hans Helholm	200	—
— Jacob Hoeg	200	—

17 franske Comedianter, Sangere og Dandsere:

Hauteville, Rosette, Poirson	1000	Rdlr.
Montaigu.	400	—

Dubuison, Md. Dubuison og Datter.	1000	Rdlr.
Chambli; Perlis	$666\frac{2}{3}$	—
Des Mars og De Marais	$666\frac{2}{3}$	—
Decorateur og Theatermester (Maler og Maskinemester) Capion	100	—
Hofsanger Meyer	200	—
Dandsemester (Solodandser) Pilloy . . .	200	—
Dandsemestrene Brinchman og Lambert, hver	150	—
Le Febure (ogsaa Dandsemester)	50	—
og som extra Violon	$333\frac{1}{3}$	—

Montaigus danskfødte Kone indtraadte i Truppen 1717 og fik strax lige Ansættelse med dens bedste Skuespillerinder. I 1721 var dens Personale og Lønning:

Montaigu	400	Rdlr.
Md. Montaigu	$333\frac{1}{3}$	—
Dubuison, Md. Dubuison og Mlle. Dubuison d. Æ.	1000	—
Mlle. Dubuison d. Y.	$166\frac{2}{3}$	—
La Barre, Hauteville, Perlis	1000	—
Du Pille, Md. du Pille	$666\frac{2}{3}$	—
Des Mars og De Marais	$666\frac{2}{3}$	—

Capellet og de øvrige til Theatret hørende Personer vare de samme som i 1715, og havde samme Løn.

Selskabets Repertoire bestod især af Molières, Dancourts og Legrands Lystspil, Farcer af Gherardis "Théatre italien" og enkelte af Pierre Corneilles og Racines Tragedier.

I Vinteren 1718—1819 gav "die welltberühmte hochdeutsche Compagnie", som var det af Spiegelberg, der havde været her med Veltheims Bande, forestaaede Selskab,

Forestillinger i Kjøbenhavn, thi det er udenfor al Tvivl, at følgende af Werlauff meddeelte Anmeldelser hidrøre fra det.

"Mit allergnädigster Königliche Bewillung werden heute als am Donnerstage den 12ten Januari die von denen vorjetzo anwesenden Hochteutschen Comoedianten denen respectiven Liebhabern teutscher Schauspiele, mit lebendigen Personen vorstellen, eine modeste, galante und sehenswürdige Haupt-Action genandt, der großmuthige Rechts-Gelehrte Emilius Papinianus oder der kluge Phantast u. warhaffte Calendermacher, ein recht Meisterstück der Comoedien". (Til Slutning): "Nach Endigung dieser admirablen Hauptaction soll zu desto mehrer Gemüths Vergnügung eine recht lustige Nach-Comoedie den völligen Schlus machen. Der Schauplatz ist auf den Schneider-Gelachs-Hause in der Brolegger-Straße auf der Eck von der Endelos-Straße, und wird præcise umb 4 Uhr angefangen, und giebt die Person in Logen 16—12—8 bis 4 Lübsch". Den her anmeldte Hauptaction var Gryphius's yndede og af alle Bander ofte givne Papinianus, med forbedret Titel; et Stykke fuldt af Lidenskab, men, til en mærkelig Forskjellighed fra de andre Haupt-Actioner, ogsaa rigt paa langstrakte Sententser.

"Mit allergn. kön. Bewillung, wollen dem Hoch-Edel- und Wohlgebohrnen Herrn, Hrn. Ditlev v. Wiben, Ritter von dem Elephanten-Orden, Sr. Maj. Hochwohlbestalteten Geheimten Rath und Gros-Cantslern, Ihrem großen und viel vermögenden Patron dedieiren und übergeben, gegenwärtige Blätter. Und Ihm einig zu Ehren auf den gewöhnlichen Theatro in einen Schauspiel vorstellen, eine galante, modeste und sehenswürdige Action, genandt: Des Gluckes Probierstein, oder der im

Krieg verirte, und in der Liebe verwirte Liebe-Soldat. Heute Montags den 23ten Januari, die vor itzo anwesende Hochteutsche Comoedianten". Efter Titelen følger en rimet Dedication til Storcantsleren og derpaa en Prolog, hvori Fama ved en Arie ønsker "die Hochedlen und wohlgebohrnen, Wibschen Familiæ alles Glück und Heil, wobey sich der Berg Parnassus mit denen Musen präsentiret". Efter Angivelsen af Stykkets Indhold hedder det til Slutning: "Nach Endigung dieser admirablen Haupt-Action soll zu desto mehrer Gemüts Vergnügung, eine recht lustige Nach-Comödie den völligen Schlus machen, genandt: Die vier verliebten Geister". Sted, Tid og Priis, som i den foregaaende. Det for os Besynderlige: offenlig at opføre Skuespil til Ære for en høi Patron og hans Familie, var dengang noget Almindeligt, som havde sin Oprindelse fra Veltheim. Hans Bande stod nemlig i en saa udmærket Anseelse, at Raadet i flere store Stæder, navnlig Nürnberg og Breslau, modtog den paa Stadens Grændse ved en Deputation. Som Taksigelse for denne overordenlige Hædersbeviisning, gav Veltheim en Forestilling til Ære for den indbudne høie Magistrat, som under den tronede, fuldtallig og i sin hele Majestæt, paa første Plads, der var paa begge Sider i selve Prosceniet, og hørte paa den Berømmelse for Viisdom, og de Lykønskninger, som bragtes den i et musikalsk Festspil. Med en saadan Forestilling, der kaldtes "Raadscomedien", blev det snart Brug at hylde den Øvrighed, som udstedte Bevillingen, og den modtoges begjærligt som en Udmærkelse. At Vibe og hans Familie ved den anførte Forestilling have indtaget Hæderspladsen, er der ingen Tvivl om.

"Mit allergnädigster Erlaubnis wird heute Dienstag den 9ten Mai denen nach Standes Gebyhr Hoch- und vielgeehrten Liebhabern derer Comoedien, die weltberühmte Hochteutsche Compagnie eine galante Hauptaction aufführen, betittelt: Der unschuldige Brudermord oder das blutige Rom, unter der Regierung des römischen Kaysers Antonini Bastiani Caracallæ, wie auch der kluge Phantast und warhafte Astrologus. Zum Beschlus folgt eine lustige Nach-Comoedie genannt: Arlequin, eine verstellte Mumie". (Efter Stykkets Indhold): "Der Schauplatz ist auf dem Schneiders-Gelachs-Haus und präcise des Abends umb 5 Uhr wird die Gardine gezogen. Anbey dienet zu wissen, das wir diese Woche nur die einzige Comoedie aufführen werden, und weil sie etwas lang, wird dienstlich ersucht sich bey Zeiten einzustellen". Haupt-Actionen er den samme som den ovenfor nævnte "Papinian", der, efter Bandernes Skik, til Forandring, gaves en anden Titel. Efterstykket var en Behandling af Sujettet i den bekjendte italienske Pantomime: "Harlekin Skelet".

Bandens Principal, Johann Spiegelberg, hvis Datter siden blev gift med den berømte Eckhof, og som døde i Norge 1732, gav sine Forestillinger i samme Stiil som Veltheim, men drev deres Lystighed endnu en god Deel videre. At han i den første Anmeldelse har udhævet, at Forestillingerne gaves med levende Personer, havde sin gode Grund deri, at Publicum maatte gjøres opmærksom paa Forskjellen imellem hans Comedier og von Qvotens Marionetagering, som, formodenlig Aaret før, var givet paa samme Sted. — Den vigtigste Skuespillerinde var Directeurens Kone, den før omtalte Jfr. Denner. Hans Svoger,

Denner den Yngre, spillede Harlekin, og var den første Tydsker, som udmærkede sig i denne Maske, der var en Efterligning af Italienernes lystige Person. Den havde sin Effect i Smidighed, Krumspring, Dandsetrin og italienske Brokker, der bleve kastede ind i den tydske Spashaftighed. I sin Overgivenhed var Harlekin, som anført, uden mindste Hensyn til Stykket eller Personerne. Saaledes lod han, f. Ex., under en Kjærlighedsscene, som om han fangede Fluer, rev Vingerne af dem og skadefro lod dem løbe foran sig paa Gulvet; eller som om han, medens Elskeren staaer og taler med ham, tog Kirsebær op af sin Hat, spiste dem og nu og da spyttede sin Herre Stenene i Øinene.

Allerede den følgende Vinter besøgtes Kjøbenhavn af en ny Marionetcomedie. Riegels anfører i sin Fjerde Frederiks Historie, at Rostgaard i et af sine Haandskrifter fortæller, at han i 1719 har, tilligemed de fornemste Adelige, seet en Comedie, hvorom der skete følgende Anmeldelse:

"Mit gnädigsten Consens hoher Obrigkeit.

Allen Herren Cavalliers, Damen und der Curiositäten Liebhabern, wird hiemit angedeutet, das allhier angekommen ein vortreflicher Maitre, der da vorstellet mit großen Figuren die schönsten Comoedien, Tragödien, Historien und allerhand schönen Begebenheiten, auf einen kostbaren, zierlich und oft veränderlichen Theatro, worauf auch soll präsentirt werden, schöne Opern, Maschinen, Balletten, Jägereien mit vielen Thieren, worunter auch ein chinesisches Elephant in Lebensgröße, und alle diese Thiere präsentiren sich als lebendig, und andre dergleichen Sachen mehr, und wird angefangen mit Tito Androniko und der hoffärtigen Kayserinn und dem Mohr Aran". Derpaa anføres Stykkets

Indhold og Anmeldelsen vedbliver: "Ein lustiges Nachspiel soll schließen. Wenzeslaus, König von Pohlen, Tragödie von Mons. Rostran (skal være Rotrou), welche die mit Königlicher Erlaubniß spielende Comödianten heute Freytag den 17. oder den 19. (maa være November) präsentiren werden". — Af Stykkets i Anmeldelsen indførte Indhold sees at det var: "Eine sehr klägliche Tragödia von Tito Andronico und der hoffertigen Kayserinn, darinnen denckwürdige Actiones zu befinden", som findes trykt i det 1620, af de saakaldte "englische Comoedianten", udgivne første Bind: "Englische Comedien vnd Tragedien, d. i. Sehr schöne, herrliche vnd außerlesene, geist- vnd weltliche Comedi vnd Tragedi-Spiel, Sampt dem Pickelhering, welche wegen ihrem artigen Inventiones, kurtzweiligen auch theils wahrhafftigen Geschicht halber, von den Engelländern in Deutschland, an Königlichen, Chur- vnd fürstlichen Höfen, auch in vornehmen Reichs-, See- vnd Handel-Städten seynd agiret vnd gehalten worden, vnd zuvor nie im Druck ausgegangen".

De Bander, som agerede denne Art af Marionetspil, bestode først af Englændere, der vare reiste til Tydskland og der i deres Forestillinger, hvis Texter vare tydske Oversættelser af engelske Theaterstykker — nogle, som den ovennævnte Tragedie, endogsaa smagløse Omarbeidelser af Shakespearske Dramer — radbrækkede Sproget og mishandlede Poesien. Om disse "geistlige og verdslige Tragedier og Comedier" hedder det i det lille anonyme, omtrent 1748 hos Phœnixberg udkomne Skrift: "Kort Underviisning, hvorledes Comedier med Nytte og Skjønsomhed kunne sees": "Det andet Slags ere de engelske og disse ere behageligst i England, hvor de udzires med adskillige smukke Dandse og Forandringer af Theatret, tre a fire Gange i hver Act;

de kan og paa andre Steder, hvor de just ikke spilles med saadanne Ziirligheder og Pyntelser, skaffe Tilskuerne nogen Fornøielse formedelst de fortreffelige Talemaader, som deri indføres; men ligesaa stor Ziirlighed, som de har i deres fyndige og artige Talemaader, ligesaa stor Fuldkommenhed fattes dem igjen i Touren og Væsenet af Comedien, og ved at lægge enhver Person de Talemaader i Munden, som ere overeensstemmende med den Person, han spiller, saa de endnu i mange Ting kan lade sig forbedre". Den kraftige Aand og theatralske Virkning, som aabenbarede sig i disse Stykker, uagtet Omkalfatringen og den smagløse Sammendyngen af plumpe Effect-Situationer, der bragtes ind i dem, behagede Folket, hvad enten de fremstilledes med Marionetter eller, som ogsaa undertiden var Tilfældet, af Skuespillere; derfor begyndte Tydskerne at lære Englænderne Kunsten af og udførte disse Skuespil, men beholdt Navnet "engelske Skuespillere". — En saadan Bande "englische Comoedianten" var det, der gav den af Rostgaard omtalte Forestilling, hvis Hovedstykke det neppe vil være uinteressant at kjende nøiere, for at faae et Begreb om, hvorledes Shakespeare maatte lade sig ombanne for at blive værdig til at spilles af Marionetter. Indholdet var følgende: 1) Keiseren bortjager sin retmæssige Gemalinde og gjør en mohrisk Bolerske til Keiserinde; 2) Andronicas Mand mister Livet i Skoven ved Snigmord; 3) paa samme Sted øve to Sønner af Keiserinden deres Forbrydelse paa Andronica, begge Hænder blive huggede af hende og Tungen revet ud af hendes Mund; 4) Andronicus tvinges til at afhugge sig den høire Haand med Øxen; 5) de to Sønner af Andronicus blive henrettede og deres Hoveder bringes til Faderen, som i halvt Vanvid tumler sig om med dem; 6) et

Bud bliver hængt; 6) Keiserinden bliver Moder til en sort Vanskabning; 8) Morian (Skurken i Stykket) bliver hængt; 9) Titus Andronicus slagter to af Keiserens Sønner som Sviin; 10) Keiser og Keiserinde æde deres Børns Hoveder som Postei, og berømme deres Velsmagenhed; 11) Andronicus tager Livet af sin Datter med en Dolk og 12) af Keiserinden; 13) Keiseren stikker Andronicus ihjel, og endelig 14) Vespasian Keiseren. — Som en Prøve af Dialogen og Effectstederne tage vi den Scene, hvori Andronicus slagter Keiserens Sønner. Han siger: "Seyd ihr nicht der Kayserinnen Söhne vnd meynet mich verrätherlich umb mein Leben zu bringen; Aber jetzt habe ich, woran ich mich rechen kann, bringt mir da alßbald ewer ein, ein scharfes Scheermesser vnd ein Schlacht-Tuch herausser. Ja, jetzt habe ich ein heymlichen Rath bey mir erdacht, worin ich alle meine Feinde fangen will, vnd meinen Muth wiederumb genugsam an sie kühlen. (Jetzt kömpt einer, bringt ihm ein scharfes Scheermesser vnd Schlacht-Tuch, er macht das Tuch umpt, gleich als wenn er schlachten will). Gehe auch geschwinde hin vnd hole ein Gefäß. (Gehet hin). Vnd kom Du hie mit deinem Gefäß, halt es ihm vnter die Gurgel, vnd fange alles Blut darein. (Der elteste Bruder wird erstlich herüber gehalten, er will reden aber sie halten ihm das Maul zu. Titus schneidet ihm die Gurgel halb ab. Das Blut rinnet in das Gefaß, legen ihn, da das Blut ausgerennet, todt an die Erde). Nu kom du ander auch heran. Halt ihm ebenso die Gurgel herüber. (Er weigert sich heftig zum Tode, wil reden, aber sie halten ihm das Maul zu. Titus schneidet ihm an die Gurgel, das Blut wird auffgefangen, darnach todt an die Erde gelegt). Nun habe ich ihnen die Gurgel beyde halb abgeschnitten, was ich aber

nun geschlachtet, darüber wil ich selber Koch seyn; die Häupter will ich gar klein zuhacken, vnd sie in Pasteten backen, worauf ich dann den Kayser samt ihrer Mutter zu gaste bitten wil, und alßbald ein Friedes Boten nach dem Kayser schiecken, ihr aber nempt alßbald die Cörper, und bringet sie mir in die Küche". — I denne Stiil vare de Comedier, som, forestillede ved Marionetter, morede Frederik den Fjerdes fornemste Hoffolk tre Aar førend den danske Skueplads fik sin Tilværelse og Holberg traadte frem med sine Lystspil.

Det tydske Operaselskab, som allerede i en Række af Aar havde havt Ophold i Hamborg, var, efter Datidens Fordringer, udmærket. Fra 1693 havde det, under Capelmester Koußer, som da var en berømt Mand, antaget den italienske Syngemethode, og besad i 1721 ikke alene et sjeldent godt Personale, men ogsaa, fra 1694, i **Reinhard Kayser**, eller, som han ofte skrev sig paa Italiensk, Rinaldo Cesare, en Componist, der havde indlagt sig stor Berømmelse. Ikke destomindre var Operaen ikke mere i saadan Anseelse hos Hamborgerne at Directeuren, den meklenborgske Hofraad Gumprecht, kunde bestaae; han saae sig nødt til at overgive Entreprisen til nogle af de derværende Diplomater, som interessserede sig for dens Vedligeholdelse. Iblandt disse var den danske Conferentsraad Benedikt von Ahlefeldt, der største Delen af Aaret opholdt sig i Hamborg, den, som ivrigst tog sig af Sagen og blev Sjelen i Bestyrelsen. Han, som vidste hvor indtaget Frederik den Fjerde var af Operaen, og gjerne, ved for en Deel af Aaret at skaffe Operisterne et fordeelagtigt Engagement i Nærheden, vilde gjøre Foretagendet mindre bekosteligt, var

vel den, som foranledigede deres Kaldelse til det danske Hof, der, da Freden var sluttet og Anna Sophie Reventlow bleven Dronning, fik en langt muntrere Tone, end det under Krigen og de spændte Familieforhold havde havt. Nok er det, i 1721 blev Keyser forskrevet til Kjøbenhavn, for, som kgl. dansk Capelmester, at indrette en Opera, og dertil hentede han i Hamborg det fornødne Personale. Ifølge den under 19de September sluttede Contrakt skulde han have 6000 Rdlr., "uden Afkortning", for sig selv og alle Acteurerne om Aaret, det vil sige, for Saisonnen, der i Almindelighed begyndte i October og endte ved Paasketid. — Til Opførelsen behøvedes til bestandig Brug det paa Slottet indrettede Theater; dette var vel Hovedgrunden til at Kongen i September afskedigede de franske Skuespillere, af hvilke kun Montaigu, som bosatte sig i Kjøbenhavn, gik af med Pension. Man har endnu et trykt Exemplar af et smukt fransk Digt, hvori Melpomene og Thalia bringe Kongen en hjertelig Tak for hans store Naade, hvilken de nu skulle savne, da de maae vige for "de henrivende Sangere, som, fødte i Italien, udtrykke sig i det germanniske Sprog, og vide at tolke Dyderne og Kjærligheden i Toner". Der kan neppe være Tvivl om, at dette Sorgedigt var af Montaigu; paa samme Blad er trykt et andet Digt: "A Sa Majesté la Reine sur Son Royal hymenée", underskrevet "la petite Frederique Sophie Montaigu", som var hans Datter, og af det Foregaaende vide vi, at han ikke blot var en særdeles dannet og smagfuld Mand, der befattede sig med literaire Sager, men tillige Prologdigter for Hofskuespillene. Den sørgelige Anledning, i hvilken disse følelsesfulde Linier ere skrevne, kunde nok opfordre ham til

at anvende sit Talent, og søge at gjøre det smertelige Farvel betydningsfuldt for Kongen, af hvis Mildhed de Forskudtes fremtidige Skjæbne i høieste Grad var afhængig. Som en Erindring om denne i Theaterhistorien mærkelige Mand, den franskfødte Grundlægger af dansk Skuespilkunst, ville vi derfor her bevare denne poetiske Afsked i et nøiagtigt Aftryk:

Au Roy!

Grand Roy, le plus juste des Roys,
Souffrez qu' à vostre veue
Melpoméne tremblant & Thalie éperdue
osent se presenter pour la dernière fois.

Quelque soit la rigueur du coup, qui les accable,
elles n'en viennent point dans leur vive douleur
de ce jour memorable
Interrompre la joye, ou troubler le bonheur
par le récit de leur malheur.

Sur le déclin des ans, proscrites, fugitives,
reduites à chercher, de climats en climats,
sur les bords incertains des plus lointaines rives,
les biens qu'elles avoient dans vos heureux Etats,
elles ferment les yeux sur leur vaste misère,
pour ne songer, qu'aux tems pour elles plus heureux
ou le destin prospère
à l'heur de vous servir, à l'honneur de vous plaire
consacrant leurs désirs, & bornant touts leurs voeux,
faisoit de cet employ leur partage ordinaire.

Quand l'hyver, suspendant vos exploits glorieux,
à vos peuples charmés vous rendoit en ces lieux,

tantost couvert des fruits de la victoire,
tantost comblé des douceurs de la paix,
mais toujours couronné d'une nouvelle gloire,
toujours chargé de coeurs conquis par vos bienfaits,
C'est lors que Melpoméne,
attentive à tracer les portraits des Héros,
au bruit de vos hauts faits, redoubloit sur la scène
ses soins & ses travaux,
& des plus grands héros que l'histoire rassemble,
réunissant les noms & les vertus,
joignoit, pour en trouver quelqu'un qui vous ressemble,
la valeur des Cezars aux bontez des Titus.

Cet heureux tems n'est plus, d'une affreuse disgrace
le destin rigoureux
nous contraint aujourdhuy, d'abandonner la place
aux attraits enchanteurs du chantre harmonieux,
que jadis a produit l'Italie,
qui soutenu par la douceur des sons,
du redoutable ton qu'on parle en Germanie,
scait tourner les vertus & l'amour en chansons.

Enfin c'en est donc fait, mais pour grace dernière
accordez nous, Grand Roy, la faveur singulière,
d'oser, en vous offrant nos plus profonds respects,
mesler au souvenir de vos bontez passées,
qui jamais de nos coeurs ne seront effacées,
l' Eternité de nos regrets.

Melpoméne & Thalie.

Hvis dette Digt ikke var et Udtryk af begge de dramatiske Musers Følelse, kunde man have Grund til at antage, at

det er brugt som Epilog ved Selskabets sidste Forestilling, der, at dømme efter flere Omstændigheder, nok allerede fandt Sted i April 1721. Rimeligst er det, at det bagefter Forestillingen er blevet overrakt Kongen, hos hvem det maaskee ikke lidet har virket til at Montaigu tilstodes Pension.

De franske Stykker fordrede ikke noget stort Rum eller vanskelige Indretninger; Theatret maatte derfor gives en betydelig Udvidelse, som skete ved at tillægge det nogle Værelser, der havde tilhørt Pagerne; og Maskineriet, der, som vi strax ville faae at see, spillede en stor Rolle i Operaerne, blev forøget. Alle disse Forbedringer udførtes med stor Iver, under Keysers Veiledning og til megen Fornøielse for Kongen, som selv tog dem i Øiesyn medens de endnu stode under Arbeide.

Keyser, en munter, beleven Mand, som holdt meget af at leve lystigt og paa en stor Fod, var en særdeles frugtbar Componist; "Die Hamburger Schlacht-Zeit", som opførtes i Hamborg 1725 og formedelst dens Usædelighed blev forbudt af Magistraten, var hans 107de Værk og langtfra det sidste. Stor Berømmelse erhvervede han sig ved sin ædle og sangbare Stiil, og især var han heldig i Compositionen af Chr. Heinr. Postels Operaer, som vare digtede i den lohensteinske svulstige Maneer. Hans Værker vise, at han vel kunde have bidraget til Operaens væsenlige Forbedring, dersom han ikke havde været nødt til at følge Datidens Smag, som fordrede Støi og mange musikalske Spilleværker, thi en Opera, der skulde vinde Bifald, maatte være fuld af eventyrlige Optrin, Narrestreger, Bombast og Tryllekunster. Da den af ham componerede: "Die durch Verstellung und Großmuth über die Grausamkeit siegende Liebe, oder Julia", forfattet af Hoe, blev givet

første Gang 1717 og ofte opført, er det rimeligt, at den ogsaa er kommen til Opførelse i Kjøbenhavn, hvorfor nogle Prøver af den anføres her, for at sætte Læseren istand til at dømme om den Tone og Stiil, som dengang vare herskende i Operaen.

I dette ravgale Stykke fremtraadte en Mængde charakteerløse Keisere, hvoriblandt en Antonin, Fyrster, Underofficerer, Gratier, Fiskere, Spyddragere, Betlere og andet Pak; der blev sunget, dandset og pryglet; hvert Øieblik blev Theatret forvandlet; det afvexlede med illuminerede Sale, Sovekamre, Gader og Sligt. Et Sted skal Servius, en Keisers Kobler, slaaes, men han retirerer, syngende:

"— er hat von Leder schon gezogen.
Packt an! schmeißt tapfer drauf!
Die Schläge sind gut Kauf!
So schlag Euch Hagel, Blitz und Wetter
In hunderttausend Stücke
Und brech' Euch das Genicke!"

Efter at han har faaet Prygl synger han:

"O helfet! rettet! helft! au weh! ich bin verloren!
Respect fürs Keisers Favoriten!
Respect! Respect für seine Wache!"

Keiser Antonin, Stykkets Helt og Tyran, synger, iblandt Andet, følgende Arie:

"Ich will die mit Füßen zermalmen, zertreten,
So mich nicht fußfällig und zitternd anbeten.
Ich will die zerstümmeln, zerfleischen, zerreißen,
So mich vom Throne zu stürzen bedacht,
Und endlich zu Pflegetons Fluthen hinweisen,
Wo ihr verrätherisch Herze verschmacht!"

Efter mange Eventyr forer Antonin Julia, en Andens Kone, til sin Seng, idet han synger: "Mein Engel! setz' dich hier!" hvorpaa han falder for Dolkestød. Inden han døer reiser han sig imidlertid op fra Gulvet og ender sit Liv med følgende Arie:

"Mein versprütztes Blut zu rächen
Soll Euch Donner, Hagel, Blitz
Die verdammten Hälse brechen".

Servius faaer Feber af Angst, da man vil lænke, spidde og drukne ham. Derpaa kommer Moralen:

"Ein Lügner, Kupler und Spion
Bringt doch zuletzt gar nichts davon.
Will es ihm nicht mehr glücken
Muß er Gut, Ehr und Leben,
Ja öfters seinen Rücken
Zum Wapen hingegeben".

Det Hele endes med en italiensk Arie: "Viva Publio e Giulia viva!"

I nogle af Postels Operaer findes dog gode musikalske Arier og Joh. Ulrich von König, som siden blev Hofraad og Ceremoniemester i Dresden, skrev flere Operaer, hvori der, da han tog sig de franske Tragedier til Mønster istedetfor de italienske Texters Miskmask, var en noget bedre Stiil og Aand; men det Vigtigste blev dog et godt Maskinerie, da der, fremfor Alt, maatte være idelige Forandringer af Scenen. Ogsaa Klædedragten var en meget væsenlig Bestanddeel af disse Pragtstykker; vel var den paa ingen Maade costumrigtig og bestod af lutter Flitterstads, dog klagedes allerede dengang over dens store Kostbarhed.

Det er ikke muligt at bestemme, af hvem Keysers Personale bestod, dog maa hans fornemste Sangerinder sikkert, da de udførte Hovedpartierne i Hamborg, have været hans Kone, en da meget berømt Sangerinde, og hans to Døttre, af hvilke den ene 1740 blev Hofsangerinde ved Capellet i Kjøbenhavn — som dengang kun udførte Kirkemusiker — hvor hun, efter i en Række af Aar at have været pensioneret, døde i 1768, i hvilket Aar Keyser, som paa sine gamle Dage skal have havt sit Ophold hos hende, siges ligeledes at være død i Kjøbenhavn. Ogsaa have de to Søstre Monja, af hvilke den yngste især var en tilbedet Operasangerinde, rimeligviis hørt til Selskabet, der vel ikke har savnet en Kastrat, siden en saadan var, om ikke et nødvendigt Stykke, saa dog en stor Prydelse for Datidens Opera. En Westerholz sees af en nedenanført Notice at have været Medinteressent og var formodenlig tillige Sanger.

Det synes som om Keyser har fornøiet Hoffet med nogle fragmentariske Forestillinger inden han, den 30te Januar 1722, begyndte for Alvor med Udførelsen af en fuldstændig Opera, som erhvervede Selskabet stor Ros. Den 16de April opførte han, i Anledning af Dronningens Fødselsdag, en for det danske Hof første Gang givet Opera: "Die unvergleichliche Psyche", med hvis Gjentagelse denne Saison formodenlig endtes.

Der blev imidlertid ikke alene sørget for Hoffets Forlystelse, men allerede saa snart Vaabenstilstanden gav Udsigt til Freden, som sluttedes i Juli 1720, var man betænkt paa at skaffe Publicum Adspredelse og Morskab. Derved optræder, som Hovedperson, en Mand, der allerede i 1786 af Schwarz kun nævnes "en vis **Etienne Capion**, som man ikke veed hvem ellers var". Det var den franske

Trups forannævnte Maskinemester og Theatermaler, der for en Snees Aar siden var kommen til Kjøbenhavn, hvor han strax, ved Siden af den ringelønnede Embedsstilling, til hvilken han var indforskreven fra Frankrige, havde søgt at skaffe sig en Næringsvei. Under 27de Novbr. 1703 var der blevet forundt ham Tilladelse til at vinde Borgerskab i Kjøbenhavn og derefter "at skjænke, sælge og forhandle Viin i smaa og store Partier, alligevel han ikke Fasbinderie haver lært". Deri havde han imidlertid saa liden Lykke med sig, at han allerede i sit Etablissements andet Aar maatte søge Protectorium for sine Creditorer, "formedelst Vanheld i Handel". Det synes dog, at han kort efter er begyndt at komme paa Benene igjen, og i 1720 var bleven en velanseet Borger, der rigtignok sad i smaa Omstændigheder, men havde formaaende Patroner. Saa snart der ymtedes om at det franske Selskab vilde blive afskediget, ansøgte han om Tilladelse til at anlægge et Comediehuus, og under 7de Marts 1720 forundtes ham følgende, af Werlauff i "Hesperus" meddeelte Privilegium:

"G. A. V. At Vi efter Etienne Capion, Indvaaner i Kjøbenhavn, hans allerunderdanigste Ansøgning og Begjæring allernaadigst have bevilget og tilladt, saa og hermed bevilge og tillade, at han alene maa lade indrette Comedier her sammesteds, og dertil lade beskrive dygtige og uberygtede Personer, saa at ingen fremmede Comedianter, som agerer Comedie med levende Personer, maa her indkomme, uden de, han herefter dertil antager. Ellers skal de, han forskriver, være saadanne Personer, som med deres Spil menige Mand kan fornøie, og Publico ingen Scandale give, saafremt han ei denne Vor allernaadigste Bevilling vil have forbrudt. Forbydende o. s. v."

Selv eiede Capion ikke Midler til at opføre et Skuespilhuus, og, som det synes, varede det længe inden han kunde finde Nogen, der vilde give ham Understøttelse dertil. Tilsidst forstrakte General Hans Jacob von Arnold ham med Penge til Bygningen, imod at Capion pantsatte ham sit Privilegium. Det lader til at disse Penge egenlig tilhørte Krigshospitalet, hvis Kasseforstander Generalen nok var. For dem lod Capion et Theater opføre paa den Parcel, hvilken han i Sommeren 1721 havde tilkjøbt sig af Admiralinde Spans Eiendom, daværende Nr. 63 ud til Gothersgade og lille Grønnegade. Denne Plads blev maalt 4de August s. A. og havde til hver Gade en Længde af 50 Alen. Det er den Grund, som nu udgjør Stederne Nr. 327, tilhørende Snedkermester Høygaard; 326, tilhørende Tapetfabriqueur Fraenkel, og 325, tilhørende Etatsraad Petersen, i lille Grønnegade; og 348, tilhørende Musikhandler Loses Enke; 347, tilhørende Skræddersvend Jørgensen, og 346, tilhørende Isenkræmmer Bowing, i Gothersgaden. Indkjørselen blev anlagt midt paa Bygningen i Grønnegaden og gik ud til Gothersgaden; Tilskuerpladsen var i den Halvdeel, som hører til førstnævnte Gade, og Skuepladsen ud mod den sidstnævnte.

Endnu før dette Theater blev indrettet, var Capion betænkt paa at gjøre sit Monopol gjældende og indgav derfor en Klage over de Liniedandsere og Gjøglere, som jevnligen kom til Kjøbenhavn og krænkede hans Eneret. Denne Klage havde følgende Stadfæstelse og Udvidelse af Privilegiet til Følge:

"Vi Frederich den Fjerde af Guds Naade Konge til Dannemark og Norge ꝛc. ꝛc. G. A. V. At eftersom Etienne Capion, Indvaaner i Vores Kongl. Residentsstad Kjøben-

havn, for Os allerunderdanigst haver andraget, at hannem udi det ham allernaadigst meddeelte Privilegium paa, alene at maae lade indrette Comedier i Vores Kongl. Residentsstad Kjøbenhavn, er skeet stor Indpas og Fornærmelse, i det, at adskillige andre skal være tilladt Comedier, Liniedandsere, Marionetter og deslige videre at holde, da han dog med stor Umag og Bekostning fra fremmede Steder haver ladet hidkomme beqvemme og dygtige Comedianter, hvilke han til sin store Skade har maattet underholde, da have Vi, efter slig Beskaffenhed, samt Etienne Capions herom allerunderdanigst gjorte Ansøgning og Begjæring, allernaadigst bevilget og tilladt, saa og hermed bevilger og tillader, at ingen af forberørte eller deslige Personer maae eller skal efterdags nyde Frihed til at bruge deres Exercitier, undtagen de alene, som af ham bliver antagen, eller af ham dertil permitterede; hvorimod han skal være forpligtet til at holde saadanne Personer, som med deres Comedier og Spil for en billig Betaling kan fornøie alle og enhver, og ei nogentid at forhandle det, som Religion og den hellige Skrift anrører, eller strider imod Ærbarhed, god Skik og Ordning, som Publico kan være til Forargelse, saafremt han ei denne Vores allernaadigste Bevilling vil have forbrudt. Og have vi herhos allernaadigst bevilget, at den Plads og Bygning, som han her i Staden lader indrette og aptere baade til et Comedianthuus, saa og hvorudi Assembleer kan holdes, maa ikke alene udi 15 Aars Tid, fra dette Brevs Dato at regne, for Grundskat og Indqvartering allernaadigst være frie og forskaanet, men samme Plads og Bygning, samt hvo den efter fornævnte Etienne Capion eiendes vorder, skal endog stedse nyde og beholde alle de Privilegier og Friheder, som vi herudi den

hannem allernaadigst givet og meddeelt haver, hvorved ogsaa baade ham og dem allernaadigst tillades at holde ugenlige Assembleer for de af Vores Hof og andre Cavalerer, samt flere, af hvad Stand de endog ere, som det kunde forlange og did vilde komme; dog at alting derved paa tilbørlig og sømmelig Maade tilgaaer. Forbydendes osv.

Friderichsborg, d. 12te Mai 1721."

Man seer heraf, at det var udenlandske Skuespil, rimeligviis saadanne som Banderne hidtil havde opført, Capion fornemmelig var betænkt paa at give, og saavel det, at han besværer sig over, at han "med stor Umag og Bekostning haver ladet hidkomme beqvemme og dygtige Comedianter, hvilke han til sin store Skade har maattet underholde", endskjøndt Huset ikke endnu var tilstede, som at Klagen blev indgivet endog før Grunden dertil var kjøbt, viser tillige, at han maa have spillet paa et andet Sted inden han aabnede sit egenlige Theater.

Det franske Selskab nærede efter sin Afskedigelse Haab om, at det igjen skulde komme til at spille ved Hoffet vexelviis med den tydske Opera, og, i Forventning deraf, tog det midlertidig Tjeneste hos Capion, som med det begyndte at give Forestillinger den 20de Januar 1722. Kort efter, i April, arriverede den saakaldte stærke Mand med sin "Bande Comedianter og Luftspringere" hertil og begyndte at producere sine Kunster paa Capions Theater, men havde kun lidet Tilløb. Den stærke Mand, hvis Navn var Johann Carl von Eckenberg, havde allerede oftere gjæstet Danmark og navnlig i 1720 været i Kjøbenhavn, da han uden Tvivl spillede paa Capions Privilegium, som han vel endogsaa var den Første, der høstede Nytte af. Efter sit Foregivende nedstammede han fra den gamle tydske Adels-

familie von Eggenberg, og i nogle tydske Theaterhistorier siges, at han endydermere paastod at være bleven adlet i Danmark, men i en af Werlauff omtalt "Æresredning", som Eckenberg udgav her i 1720, siger han vel, at han er af Adel, men taler ikke om at han i Danmark er bleven adlet eller har faaet sit Adelskab fornyet, som dog skulde være skeet da han opholdt sig her første Gang. Han var født i Bernburg i Slutningen af det 17de Aarhundrede og havde været Sadelmagersvend. Hans Styrke var saa overordenlig, at han, ifølge historiske Vidnesbyrd, "med een Haand holdt en Kanon, hvorpaa der sad en Tambour med Tromme, saa længe i Veiret som Tambouren var om, i al Mageligbed, at tømme et Glas Viin. To af de stærkeste Heste formaaede ikke at trække ham af Stedet, og han rykkede et Ankertoug over saa let som om det var en Sytraad". Han var gift med en Liniedandserinde, og satte sig, da han havde samlet en Formue af 40,000 Rdlr., eiede et Huus i Berlin og gav sig af med at skaffe Husarheste og Rekrutter, i saa stor Anseelse hos Friedrich Wilhelm den Første, at han ikke alene fik Generalprivilegium som "preußischer Hofcomediant", men blev udnævnt til at arrangere et Slags Aftenselskaber, som Kongen selv pleiede at besøge. Dog, hverken disse eller hans Theater, som Kongen paa en mærkværdig Maade søgte at understøtte ved en skarp Befaling om, at "alle i Berlin værende Collegier daglig, under anselig Straf skulde tage Comediebilletter, og lade nogle af sine Medlemmer efter Række, som Deputerede, overvære Skuespillet", fik nogen ret Fremgang, saa at Eckenberger endnu før Kongens Død, 1738, forlod Berlin. Hans Portrait findes foran det 21de Stykke af Haubers "Bibliotheca magica", hvor ogsaa, saavelsom i hans "ab-

genöthigte Ehrerettung", hans Kunster ere afbildede. For Resten var det ikke alene Stærkemandskunster og Liniedands han gav, men ogsaa store italienske Skyggespil med levende Personer, hvoriblandt Dr. Faust, i hvilket Stykke Hans Wurst, Hexemesterens Tjener, fordi han altfor meget havde "vexeret de underjordiske Geister, blev ført op i Luften og levende sønderrevet". Det er denne stærke Mand, som Arv omtaler i "Jean de France". Hvorvel han ikke denne Gang gjorde stor Lykke, fortrængte han dog nok de franske Skuespillere, som ikke forstodes af Almuen og ofte vare sete ved Hoffet af de Fornemme, der desuden nu havde et nyt, dem langt interessantere Spektakel i Operaen.

Andet Afsnit.

Den første danske Skueplads.

1722—1728.

"Imidlertid", siger Holberg i sin Levnetsbeskrivelse, "var det faldet Nogle ind, efter andre Nationers Exempel, her at indføre Skuespil paa Dansk". Disse kastede Oinene paa Holberg, Montaigu og det capionske Theater.

Holberg, som da havde bragt sit ypperlige comiske Digt: "Peder Paars" for Lyset, blev af Mange anseet for en beqvem Mand til at skrive danske Comedier. Deres Overtalelser, som neppe havde meget at beseire hos en Mand med et saa afgjort Kald, bragte ham til, som det synes, endnu før der var nogen Vished om at danske Skuespil virkelig kunde komme i Gang, at skrive flere af sine ypperlige Lystspil, som først i Manuscript bleve meddeelte hans Venner og ved disse fik et saa glimrende Ry, at han ideligen blev anmodet om dem, hvorfor han, af Frygt for at der skulde blive taget Afskrifter af dem, overgav de fem første til det danske Skuespillerselskab, som ret strax vil blive omtalt. — Montaigu var den eneste Mand i Kjøbenhavn, som noie kjendte til et Theaters Indretning og ved Stykkernes Indstudering kunde give Personalet den Veiledning, som var af hoieste Vigtighed ved et Theater, hvor ingen af de Spillende nogensinde havde betraadt Scenen. Vel talte han ikke Dansk og forstod det kun ufuldkomment, men de fleste Stykker, som vilde blive optagne, maatte dog være Oversættelser af franske Comedier, som han kjendte noie og

tildeels selv havde spillet i, og hvad de originale Stykker angik, vilde Veiledningen i dem lettes ham ved at han var gift med et dansk Fruentimmer, som skulde indtræde i Skuespillerselskabet, og ved at, som vi siden ville faae at see, de fleste Skuespillere godt forstode Fransk. — Det capionske Theater havde Eneret til Skuespils Opførelse, og hidtil havde Entrepreneurens Speculation i fremmede Skuespil og Kunster ikke været ham indbringende.

Planen til Oprettelsen af en dansk Skueplads maa være bleven hurtigt lagt, da Eckenberg endnu i Begyndelsen af Sommeren spillede hos Capion; den blev rask udført. Montaigu indgik til Kongen med en Ansøgning om at maatte i den kongelige Residentsstad Kjøbenhavn indrette og forestille Comedier i det danske Sprog, og under 14de August 1722 udstedtes ham fra Jægersborg følgende, af Werlauff i "Hesperus" meddeelte Privilegium:

"G. A. V. At Vi efter allerunderdanigst gjorte Ansøgning og Begjering allernaadigst have bevilget og tilladt, at René de Montaigu maa i Vores kgl. Residentsstad Kjøbenhavn indrette og forestille Comedier i det danske Sprog, dog at Etienne Capion i de hannem af os den 7de Mai 1720, og 12te Mai 1721, alene forundte Privilegier ei derved fornærmes, hvorfor han sig derom med fornævnte Capion (som bør modtage billige Conditioner) i Mindelighed haver at forene, og skal i det øvrige meer ommeldte Montaigu være forpligtet at holde saadanne Personer, som med deres Comedier alle og enhver for billig Betaling kunde fornøie, saa og at de ei nogen Tid forhandler det, som anrører Religionen og den hellige Skrift, eller strider mod Ærbarhed, god Skik og Ordning, eller kan være Publico til nogen Forargelse, saafremt han ei denne Vores

Bevilling vil have forbrudt, hvorimod Vi ikke ville tilstede, at nogen anden, end fornævnte Montaigu, uden Vores særdeles allernaadigste Tilladelse deslige Comedier i det danske Sprog efterdags maa lade forestille. Forbydendes osv."

De "Nogle", der faldt paa at oprette en dansk Skueplads, findes ikke navngivne af Holberg eller i noget hidtil bekjendt Document, men det Følgende vil sætte det udenfor al Tvivl, at den netop paa den Tid meget formaaende og alt Dansk fremmende Frederik Rostgaard var en af de allerivrigste blandt disse Nogle. Heller ikke var Nogen bedre end han istand til at blive det projecterede danske Theater til Gavn. Rostgaard havde ægtet en naturlig, men i Kuld og Kjøn lyst Datter af Grev Konrad Reventlow, der var Fader til Anna Sophie, som den 30te Mai 1721 var bleven Frederik den Fjerdes Gemalinde; ved sit Giftermaal blev han Overseeretair i det danske Cancellie, en Post som var af stor Vigtighed. — Derhos var han, skjøndt en maadelig Poet, høit anseet ved Hoffet som Skjønaand, og havde "for Tidsfordrivs Skyld" oversat Scener af Corneilles Cid. Hvad der især viser hans store Iver for den paatænkte nationale Skueplads og tillige gjør ham megen Ære som Menneske, er, at han, endskjøndt han havde fundet sig saa høiligen fornærmet ved Holbergs "Peder Paars", at han til Kongen indgav en meget skrap Klage over Forfatteren, ikke blot interessérede sig for at ordne Noget, hvorved man maatte vente, at Holberg vilde høste stor Berømmelse, men endogsaa selv, som Beskytter og Digter, rakte Haanden til dets Fremme. Derfor fortjener han at nævnes med Hæder, som en af dem, hvem den danske Skueplads fornemmelig skylder sin Tilværelse. "Som Digter efter Tidens Leilighed", siger Werlauff, "som den, der havde havt Anledning

til at kjende fremmede Skuepladse, som lærd og smagfuld Gransker i Fædrelandets Sprog, maatte den unge danske Scene i fleer end een Henseende interessere ham; det er ogsaa at formode, at han ikke lidet har bidraget til ogsaa at vække og vedligeholde en gunstig Stemning for den hos hans høie og formaaende Paarørende, Dronning Anna Sophie og Storcantsleren U. A. Holstein". At ligeledes den her nævnte Stormand, som havde Evne til paa mange Maader at virke for Skuepladsen, var dens store Velynder — endskjøndt hans forsigtige Charakteer ikke tillod ham, ligefrem at erklære sig for en Anstalt, hvis fremtidige Skjæbne turde blive mislig — vil sees af det Følgende, hvori vi endog finde et Vidnesbyrd om, at selve Anstalten tillagde ham i Særdeleshed Fortjenesten af dens Grundlæggelse. Allerede ved sin af Alle erkjendte udmærkede Forstand og den besindige, kloge Færd, han viste under endog de vanskeligste Forhold, stod han i stor og fastgrundet Anseelse ei alene hos Kongen, som han havde ledsaget paa alle hans Reiser, men ogsaa hos Medlemmerne af Statsraadet, hvori han var den Første. Dertil kom, at han var gift med en Grevinde Reventlow, Dronningens ægte Søster, en danskfindet, meget aandrig og med en skarp Dømmekraft begavet Dame, som han raadførte sig med i ethvert vigtigt Anliggende, og modtog stor Indflydelse af hvor Talen var om Kunst og de skjønne Videnskaber.

Vi ville nu kaste et Øie paa de den vordende Skueplads vedkommende Forhold, for at see hvilke Vilkaar den maatte vente sig og hvad der bestemte dens senere Skjæbne.

Af Hoffet, som lettest kunde have fremmet Foretagendet, og det endogsaa blot ved sin aabent udtalte Yndest, maatte den ikke haabe nogen Understøttelse. Det var langtfra Mangel paa Interesse for det, der kunde blive Fædrelandet til Gavn og Hæder, som var Skyld i, at Fjerde Frederik overlod den tilblivende danske Scene til sig selv, men han opfattede aldeles ikke et dansk Theaters Oprettelse som et Nationalanliggende. Han tillod, og, som vi have seet, særdeles gjerne, at der skaffedes en stadig Forlystelse for Menigmand, men mere saae og kunde han ikke see i dette Foretagende, da Sproget paa ingen Maade dengang betragtedes som det, der var Nationalitetens rette Hjerteblad. Dronningen yndede vel det Danske og talte det gjerne med Kongen, men han, som for Resten var Fædrelandets kjærligste Søn og Folkets ømme Fader, bar stor Forkjærlighed for det Tydske, der bestandigt blev talt ved Hoffet og i de høiere Stænder, ja endog i Almindelighed brugtes som Forretningssprog, saa at Modersmaalet kun var levende i Middelstanden og den foragtede Almue. At Frederik ikke havde Anelse om, at her begyndtes Noget, som havde Betydning for Fædrenelandet, sees bedst deraf, at der ikke i Anledning af den danske Skuepladses Aabning sloges nogen Medaille; thi i hans Regjeringstid gjordes intet Anlæg, udførtes ingen Daad, udkastedes ikke engang nogen Plan, som paa mindste Maade ansaaes for at have Interesse for Danmark, uden at der strax maatte præges en Skuemønt. Ikke engang af Kongens Besøg maatte den danske Trup vente nogen Understottelse, thi at overvære Forestillinger, der ikke ligefrem gaves for kongelig Regning, ved Hoffet og for Hoffet, var imod Etiquetten, og i dens strenge Overholdelse var den ellers saa eiegode og folkekjærlige

Konge paastaaelig i den Grad, at der under ham herskede en evig Strid om Rang og Ceremoniel. Heller ingen af den kongelige Familie kunde, med Undtagelse af Dronningen, være tilbøielig til at skjænke denne Gjenstand nogen Opmærksomhed, end sige Understøttelse. Kronprindsen var undselig, tilbageholden, meget andægtig og alle saadanne Forlystelser fjendsk; hans Gemalinde stolt og mørk; og hans Søster, Prindsesse Charlotte, som for Resten udmærkede sig ved Mildhed og Forstand, var ikke mindre streng religiøs end Broderen. Om Prinds Carl, Kongens Broder, end ikke, formedelst en stærk Døvhed, havde været hindret i at finde Fornøielse i Skuespil, vilde den danske Scene dog ikke kunne have nydt Godt af denne ædle Fyrstes Gavmildhed, thi han og hans Søster, Prindsesse Sophie Hedevig, havde trukket sig tilbage fra Hoffet og fandt paa Landet deres eneste Glæde i nogle prøvede Venners Omgang.

Da den høist forsigtige Grev Holstein bestandig levede i Kongens nære Omgivelse og sjeldent tog Deel i Fornøielser, uden hvor hele Hoffet var tilstede, var der ogsaa neppe, med Undtagelse af Rostgaard, nogen af de Store, der ved jevnligt Besøg bleve Skuepladsens Understøttere, thi om end ikke Smigreriet for Monarken, hvilket da blev drevet til det Yderste, havde holdt de Fleste fra at vise Yndest for Noget, hvilket han ikke med Bestemthed erklærede sig for, og der ikke strax blandt de Fornemme var blevet yttret den længe med Halsstarrighed bevarede Fordom, at "den danske Nation er aldeles ubeqvem til theatralske Exercitier", saa fandt de ved Hoffet et langt mere glimrende og modernt Skuespil i Operaen, og havde i Udlandet hentet en stor Foragt for alt Indenlandsk, hvilket desuden, i dette Tilfælde, i flere Henseender, maatte gjøre Krav paa en Over-

bærelse og Forkjærlighed, der ikke bleve medbragte af Hoffolkene, som snarere, naar de engang imellem dreve Tiden hen hos de danske Acteurer, kom for at spotte.

I en Stad med omtrent 70,000 Indbyggere, hvoriblandt mange rige Kjøbmænd og formuende Haandværkere, med et Universitet og en Garnison af henved 8000 Mand, maatte imidlertid et nationalt Theater, der ikke lammede sin egen Kraft ved Kunsten uvedkommende kostbare Hocuspocus, endogsaa uden Tilskud og Hoffets Interesse, kunne bestaae, forudsat at de sociale Forhold vare gunstige. Dette var imidlertid ikke Tilfældet. Det danske Theater var ikke lidt efter lidt opstaaet i Folkets Forlystelser; Publicum og Skueplads havde ikke gjensidig udviklet eller formet hinanden og derved ogsaa, til ethvert Moment i Fremskridningen, været hinanden nok, det ene til at give, den anden til at erhverve Opholdelse. Der var ikke hos Menigmand nogen virkelig Trang eller Modtagelighed; de Fleste havde endogsaa aldeles ingen Tro til at en national Skueplads kunde komme istand og bestaae i Kjøbenhavn, men deelte Anskuelser med Tøger Reenberg, der, efter at han i sin ars poetica har omtalt Aanden i de Gamles dramatiske Værker, vedbliver:

"Om dette dog hvad tjener her
At ville Regler byde?
Vor danske Geist for ærbar er,
End sig dermed at bryde:
Men ei fordi man jo hos os,
Saavelsom andre Steder,
Vel finder en Misanthropos,
En Knark, en hellig Peder.

Hvo kan og sige, at vort Sprog
Saa fattigt er af Evne,
Man jo dermed en Gjæk og Drog
Beskrive kan og nævne?
Vort Clima, jeg vil give Magt,
Endeel kan foraarsage:
Med Norden Pikkelherings=Dragt
Ei passe vil og mage.
Men allermeest vor Fattigdom,
Der Sindet gjør til Slave:
Naar Maven ledig er og tom
Forgaaer Poete=Gave.
Thi naar os maner Creditor
For Hovedstol og Rente,
Naar Skatter exequeres for,
Hvad kunne vi da vente?
Bekymring, der os trykker hart,
Og ved en ledig Skuffe
Vi nødes til at glemme snart
Adelphos og Tartuffe.
Et sorgeløst og freidigt Sind
Sig for Theatret skikker;
Derfore først er kommen ind,
Og seet i Repüblikker.

Nationaltheatret reiste sig saa pludseligt midt iblandt Folket, at det overrasket maatte gjøre Plads for det, og dets Væsen var saa plat forskjelligt fra alt hvad man hidtil havde kaldt Comedie, at man vel i Førstningen stimlede til og begabede det som noget Nyt, men tillige stirrede med et aldeles udannet Øie, der ikke kunde opdage og forlyste sig ved det, som netop gav denne Skueplads sit høie Værd: den rige,

men fine Forskjellighed i det Eensartede, hvorfor man ogsaa snart kjededes derved, som noget Dagligdags, der ganske manglede de eventyrlige Zirater og Præsentationer, de idelig afvexlende Caricaturtableauer, hvormed Fjelleboderne, som ovenikjøbet, til Manges Ærgrelse og Savn, derved vare tilintetgjorte, havde stukket i Øinene. Det eneste Gode, den danske Comedie forefandt i sit Publicum, var et rigt og aldeles ubenyttet Behandlingsstof, som netop laae i det, der var dens Rodfæstelse og Blomstring ugunstigt: det philistrøse Folkeliv; og det maa ansees som det fremtidige Theaters allerstørste Held, at der just da var en Digter, som, staaende langt over sin Samtid i Dannelse og en fri, lys Livsanskuelse, bedre end nogen senere, vidste at opfatte og fremstille dette Stof, med ligesaa meget Lune som Sandhed, i kraftigt tegnede og saftfuldt colorerede, livsfrodige Malerier. Selskabeligheden i Folket indskrænkede sig, lige op til den rigeste og anseteste Borgerstand, til et spidsborgerligt Familiesamqvem, i hvilket man bragte den overordentlige Luxus, som da begyndte at vise sig iblandt de Velhavende, tilskue, og morede sig ved Pantelege, Bysnak, Skjemt og Spil. Stændernes skarpe Afsondring gjorde, at de Fleste i saadanne Kredse vare hverandre lige i Dannelse, Stilling og Kaar; hændte det at en Person, som var høiere paa Straa end Verten, ved Bryllup, Barnedaab eller anden ualmindelig Leilighed, var tilbords, hvortil hans Nærværelse i Almindelighed indskrænkede sig, da blev den ærbare Holdning, som i det Hele herskede i Omgangen, ved den dybe, servile Ærbodighed for den fornemme Gjæst, til en det hele øvrige Selskab beherskende taus Stivhed. Endogsaa fra Selskaber, som kun bestode af borgerlige Familier, var et utvunget, muntert Samliv forjaget ved en

meget gængs Skrøbelighed, der fremtraadte saa stærkt, at Fremmede hyppigt anførte den som det meest Charakteristiske ved Kjøbenhavnerne. Siden Rangvæsnets Indførelse var der nemlig i alle Stænder opstaaet en levende Begjærlighed efter ved enhver Leilighed at opnaae Anseelse fremfor Ligemænd. Stærkest yttrede den sig netop i den velhavende Middelstand. Mangen skikkelig og ellers fornuftig Borgermand havde intet inderligere Ønske, end at drive det til en Titel, hvorved han og hans Familie kunde være berettiget til overalt at have Gang og Sæde foran deres Standsfæller. Den, der, ved Penge eller det da almindelige Spytslikkerie for de Store, endelig var sluppen ind i Rangforordningen, saae dem over Hovedet, som endnu stode udenfor den, og disse skyede igjen alt Samqvem med de misundte Betitlede. I enhver Forsamling bragtes denne det danske Folks Hovedfeil, som Holberg kalder Æresygen, tilskue og bevirkede Avind, Afsondring og en ødelæggende Kappelyst i udvortes Glands. Kræmmeren maatte, ligesaa godt som de rige Kjøbmænd, have sin Karet, og før skulde hans Kone og Døttre blive borte fra Kirken, end bære den Ydmygelse ikke at age til den. Skulde en Middelstandsfamilie i Selskab, saa var det ikke nok at den belavede sig paa en saadan Stads, at den kunde kroe sig fremfor alle sine Lige, men dens Store og Smaa satte sig strax i Bevægelse for at faae opsnuset, om de kunde staae Fare for at træffe sammen med Nogen, som de vilde komme til at staae tilbage for, eller ikke kunde være bekjendte at nedlade sig til, da der i saa Fald enten maatte opfindes et Paaskud til at blive borte, eller i Forveien componeres en passende fjer og fornem Adfærd. Den honette Ambition gik endogsaa over paa Tyendet. Saaledes opstod der i

1723, ved at Professorernes Tjenestepiger kom op at kævles om den fornemste Plads i de Stolestader, som vare dem anviste i Frue Kirke, en saadan "Disordre og Uskikkelighed", at de lærde Herrer i et formeligt Embedsmøde maatte tage under Forhandling, "hvorledes Sligt bedst kunde remederes, samt hvad Orden og Rang mellem disse Tyende var at iagttage, paa det der ei videre skulde blive klaget paa den Stridighed og Forargelse, som derved forefalder". — Denne Forfængelighedsaand gjorde, at de fleste Familier holdt sig indenfor en meget snever Omgangskreds, og gav Datidens Ærlighed et Anstrøg af Mistro og Tilbageholdenhed; udenfor sin jevnlige Kreds yttrede man sig ikke gjerne med Frihed og Livlighed, eller hengav sig til utvungen Nydelse af Glæde. Selv paa Middelstandens Liv i Hjemmet havde den en mægtig Indflydelse; den æresyge Borger vilde ogsaa der vide sig respecteret, og holdt derfor, ved en kold Værdighed, de Yngre i Familien paa en vis Afstand. Derfra skrive sig flere af de Eiendommeligheder, som vi overalt træffe paa i Holbergs naturtroe Skildringer af Sæderne: det ceremonielle og underdanige Forhold, der endog iagttoges af Børn imod Forældre; at baade de Ældre og Yngre, naar de trængte til en Fortrolig, tyede til Tjenestefolkene, som vare langt nøiere forenede med Huset end i vore Dage; den over alt, hvad der regnedes til den huuslige Kreds, udstrakte store, strengt overholdte Huusfadermyndighed, og det Pedanterie og sammensnerpede Væsen, der, i Strid med de naturlige Følelser og Tilbøieligheder, udprægede de skarptkantede, marquerede Charakterer, som fremtraadte i Datidens Papaer og Matroner, og i de i deres største Livlighed stive Jomfruer og ziirlige unge Herrer. — De mange ængstlige Hensyn til Andres Omdømme, og den

idelige Vaersomhed for at undvige Sammenkomster, hvori man ikke var Lige med de Fornemste, og ikke kunde gjøre lige med de Rigeste, vare naturligviis til stor Hindring for stadigt at skaffe det danske Skuespil et talrigt Besøg, uden hvilket det ikke i Længden kunde bestaae.

Den poetiske Literatur skulde ikke livliggjøre Tonen, give Selskabeligheden Opsving, eller, ved at opruske den dorske Almeenaand, bane Veien for Erkjendelsen af Theatrets Betydning. I Datidens moderne Poesie vare Sorterups fem Heltesange, Lucoppidans Vise: Lykkens Ustadighed, og Friis's: De Svenskes Indgang, Fremgang og Udgang af Norrig, de eneste alvorlige Stykker, hvori der var Fynd, Phantasie og smukt Sprog. I det Lunefulde havde Falster aabenbaret et stort Talent ved et Par Satirer, der vakte nogen Opsigt, og det Ægtecomiske i Holbergs Peder Paars var blevet saa vel forstaaet af "Mange", at de havde anseet ham for beqvem til at skrive danske Comedier, men disse Arbeider, som desuden bleve stærkt nedsatte af de Fornemme og Andre, der troede sig ramte af dem, havde endnu ikke faaet en saadan Indgang, at de kraftigen kunde forberede Sandsen for dramatiske Charakteerskildringer, og foruden dem bestod denne Literaturgreen af Lucoppidans: Tobakkens Roes, Helts i Manuscript circulerende Smaadigte, og Reenbergs Lystighedspoesier, der ikke kom dem nær, hverken i Sprog eller Lune, men dog stode høiere i Folkemeningen. Alt det Øvrige, der da udgaves for Poesie og, efter Afsætningen at dømme, meest ansaaes for at være det, var platte Viser, svulstige Elskovsarier og aandløse Skjemtedigte.

At Kjøbenhavn er en Universitetsstad, blev Nationalskuepladsen, med Hensyn til den Yndest, der skulde sikkre

dens Vedbliven, snarere til Skade end Gavn, thi de fleste af Holbergs Colleger, som satte deres Stolthed i død, skimlet Belæsthed, bare Avind til Theatret, ved hvilket han vandt en Anseelse, hvilken deres store Lærdom og yttringsløse Megetviden ikke havde kunnet erhvervet dem, og nogle af dem udtalte høit, vel ikke uden Virkning paa Mange, deres Fordømmelsesdom baade over Anstalten og ham, som efter deres Mening, ved at sysselsætte sig med den, begik Noget, der var en Professor saa aldeles uanstændigt, at han burde udstødes af den lærde Republik. At "de Hoilærde" ganske glemte, at de for 100 Aar siden selv med "deres Studentere" havde ageret Comedie, og ikke vilde tillade disse, naar de havde betraadt Theatret, at tage theologisk Examen, selv om de afsvore deres forargelige Levnet og viste Aars Bod og Bedring, det ville vi ikke gjøre dem til Brøde, thi der var ikke endnu nogen anselig dramatisk Literatur, som kunde give noget sandt og fordeelagtigt Begreb om Skuepladsens Væsen. Understøttede Universitets Lærere imidlertid ikke Theatret ved deres Yndest, saa bidroge de derimod ved deres Embedsførelse til at skaffe det dygtige Folk, thi det er, ifølge samtidige Documenter, upaatvivleligt, at de uformuende danske Studenter dengang havde saa slette Kaar, at de vel kunde fristes til at søge deres Lykke ved Theatret, især da de, inden Consistoriet alvorligen havde straffet nogle Studenters Comediespillerie, ansaae det, som i gamle Dage, for et Slags Binæringsvei, hvilken de kunde drive ved Siden af deres Studeringer. Stipendier og Beneficier uddeeltes ikke efter Fortjeneste, men som Gunst og Gave, for det meste til de anseteste Professorers Slægtninger og meget almindeligt endog til Nyfødte; Bogsamlingerne vare i Uorden og utilgængelige; de anordnede

Forelæsninger bleve ikke holdte, og kun en rund Haand kunde skaffe Examinanden gode Charakterer, saa at den fattige Student ofte saae sin Flid frugtesløs, sine Talenter tilsidesatte. Det blev derfor Entrepreneurerne for det danske Skuespil let, fra Universitetet at skaffe sig det fornødne Antal duelige unge Acteurer. For Resten var denne Stilling ogsaa kun fristende for dem, der med Talentets Trang til Virksomhed forenede Fattigdom, thi om de end hos Publicum vandt Yndest ved deres Spil, spores dog af mange Smaatræk, at det ikke lykkedes dem at vinde dets Agtelse for deres Person. Selv Holberg viste sig ikke blot meget tilbageholden imod de af ham meest yndede Skuespillere, men holdt dem bestandig, ved en kold Fornemhed, i en vis Afstand fra sig.

Det danske Theaters første, meest af Jyder bestaaende, mandlige Personale var:

Pilloy (Frederik), Søn af den forhen nævnte Dandsemester Dan. Pilloy, altsaa dansk født af franske Forældre. Det er uden Tvivl ham, der i 1715 var Dandser i den franske Hoftrup; ogsaa havde han i Udlandet været Skuespiller i et fransk Selskab. Han gav Cavaleer- og Elskerroller.

Ulsøe (Johannes Nicolay) var dengang 28 Aar og havde taget juridisk Examen. Han var født i Vensyssel, hvor hans Fader, Krigsraad Ulsøe, havde et anseligt kongeligt Forvalterembede; men deponerede, 18 Aar gammel, fra Herlufsholm. Worm siger: "han var en ypperlig Sanger, god Musikus og lykkelig Poet". Hans Fag var gamle Mænd, dog spillede han ogsaa Gert Westphaler.

Wegner (Henrik), efter hvis Fornavn de holbergske Tjenere, som han gav, bleve opkaldte.

Gram (J. W.), gav Bønder og gamle Mænd; var — mærkeligt nok, da han talte ypperligt Sjellandsk — en Normand.

Høberg (Jens) spillede Dialectroller, som Arv, Studenstrup og Berterne i "Jeppe paa Bjerget", og "Gert Westphaler" (i 5 Acter).

Schou (Magnus) gav Pedanter og Hjælperoller.

Hald (Peder) udførte anden Tjener og Hjælperoller.

Hammer (Rasmus) var egenlig Souffleur og Rolleskriver, men spillede i Nødsfald Smaaroller.

Det qvindelige Personale bestod af:

Mad. Montaigu, Entrepreneurens Kone, der udførte fortræffeligt Perniller og store Charakteerroller.

Mad. Coffre, som Rahbek, med megen Rimelighed, formoder at være Kone af Maleren Coffre, spillede Magdeloner og Elskerinder.

Mad. Lerke spillede ogsaa Elskerinder og mindre Charakteerroller.

Da dette Personale ikke fuldstændigt kunde besætte den holbergske Comedie, maa naturligviis een Person ofte have udført flere Roller i samme Stykke, men det synes ogsaa som man har faaet Understøttelse af Studenter, der ikke, saaledes som de Anførte, indtraadte i den faste Stok.

Inden det danske Skuespil tog sin Begyndelse maatte Capion endnu engang søge Værn imod Indpas. Efter at den stærke Mand havde, uden Tilløb, spillet hos ham i sex Uger, hævedes Forbindelsen. Eckenberg lod nu, i en ham tilhørende Have udenfor Nørreport, oprette et Theater, paa hvilket han ikke alene fortsatte Kunsterne med sin egen Bande, men ogsaa fik nogle af Capion indkaldte, nu lige-

ledes afskedigede tydske Comedianter til at spille. Capion var strax betænkt paa, ogsaa imod ham at sikkre sin Eneret og indgav en Klage, som bevirkede et kongeligt Rescript af 14de Septbr. 1722 til daværende Politiemester Ernst, hvori det hedder: "Da Vi ingenlunde vilde, at i slige Tilfælde, som dette, nogen Forskjel imellem Staden og dens tilhørende Grund maa gjøres, Vi ei heller have benaadet Eckenberg med noget Privilegio — haver Politiemesteren strax at gjøre Anstalt, at han med sine Comedier og Liniedandsere straxen ophører, og ikke understaaer sig herefterdags at gjøre meerbemeldte Capion nogen Indpas i de hannem af os allernaadigst forundte Privilegiis, saasom Vi alvorligen vilde at han derudinden i alle Maader skal vorde haandthævet og soutineret". Dette Rescript havde til Følge at Eckenberg tog bort og at Sted og Have næste Aar bleve solgte.

Montaign havde truffet saa hensigtsmæssige Foranstaltninger, og de unge Skuespillere forberedt sig med saa megen Iver, at man allerede den 12te Septbr., ikke Maanedsdagen efter Privilegiets Udstedelse, var færdig til at aabne Theatret, hvilket dog ikke skete før 11 Dage efter, som sees af følgende Placat, der af Werlauff er meddeelt Rahbek:

"De eneste
ved
Hans Kongl. Majestæts særdeles Naade
privilegerede danske
Comedianter
aabne i Dag, Onsdagen den 23 September
for første Gang
Deres Theatrum ved at forestille paa
det danske Sprog

Et Skuespil eller Comedie
Som bestaaer af 5 Acter og kaldes
GNIEREN.
Prisen for dem som finde Behag i at bivaane denne
Comedie, er saaledes indrettet:

Hver Person betaler paa Theatret . . . . . . 1 Sletdaler.
Udi en af de mellemste Loger . . . . 1 Sletdaler.
Udi de underste Loger . . . . 3 Mark.
Parterre . . . . 2 Mark.
Paa Galleriet . . . . 1 Mark.
For en heel Loge betales som for 4 Personer.

De Standspersoner, som ville behage at beære dette Skuespil med deres Nærværelse, ombedes allerydmygst at lade dem, som ere udi deres Liverie, udeblive.

Theatrum er paa det sædvanlige Sted i Grønnegaden, saa kan og Liebhaverne igjennem Porten i Gottersgade indlades. Begyndelsen skeer præcise Klokken fem, at det til Klokken syv kan have Ende".

Det vil være nodvendigt at meddele Oplysning om den for den theatralske Udførelse høist vigtige, men dog ikke hidtil noget Sted noiere omtalte Omstændighed, at den ene af de to fornemste Pladser var paa Theatret. Den bestod af flere Rækker bagved hverandre opstigende Sæder, der paa begge Sider vare anbragte i Prosceniet og foran de forreste Coulisser. For at vinde Rum og Udsigt var den første Række ofte saa lav, at de Siddende lagde Benene paa Gulvet. I enkelte Theatre, f. Ex. Blackfriars i London, hørte Sæderne ikke engang til Pladserne, men de dertil indrettede trebenede Stole maatte leies særskilt. Baade Digtere og Skuespillerne, der imellem dem maatte udføre deres Roller, havde meget imod Balustraderne, som denne

Plads kaldtes, fordi der foran den første Række var et lavt Sprinkelværk, hvilket dog ikke altid satte Skranke for de fremtrængende Tilskuere. I Prologen til "The devil is an ass", opført 1616, viser Ben Jonson, i et skarpt Udfald imod dem, træffende, at de, uagtet man ikke dengang ogsaa havde Tilintetgjørelsen af Decorationens Virkning at beklage, vare Opførelsen til stor Skade. Han siger:

"Dog, Eders Naader, det er ei tilpas:
Vort Spil I hædre ved at tae vor Plads.
I troe vel, Satan er en luftig Ting,
Og hørte, han kan bæres i en Ring.
Tving os dog, i den falske Tro, ei til
At vise paa et Ostefad vort Spil!
Vor Last kan ei faae Rum paa denne Plet
Naar Eders taer den. Og det indsees let:
I tabe meest, hvis Puf og Stød vi faae
Og for Jer Albue skal tilside gaae,
Hvis strax naar vi har talt vi maae forsvinde,
Hvad heller, som de unge Snoge, vinde
Os ind til Een omkring den gamles Mund!
Gid blot een Pol her fandtes for os kun!
Gid vi var Speilglas, saa at Stykkets Dele
I saae deri og derved fik det Hele!
Hvordan skal vi behage Jer? — Vil I
See nye Stykker, giv os Pladsen fri!
Hvis dette kjeder nu af Savn paa Rum,
Det er kun billigt, Jer Kritik er stum
Til I gjør Plads".

Af samme Stykke sees ogsaa hvorfor Modejunkerne fortrinsviis lagde Beslag paa denne Plads, og ikke, af

Digternes Stiklerier og Publicums ofte høirøstede Uvillie over deres Opførsel, lode sig drive fra den. Fitz-Dottrel siger:

"Jeg gaaer i Dag til Blackfriars Theater
Og sidder forrest, hilser paa Bekjendter,
Staaer mellem Acterne, gjør Vind med Kappen
Og gi'er den nette Mand i kostbar Dragt,
(Vi gaae jo dog kun hen for det
Og tage os en Plads foran paa Scenen)."

Og et andet Sted:

"Er jeg der blot en Act — naa, lad saa være!
Kun at de see, jeg reiser mig og gaaer,
Acteurerne til Ærgrelse og ham,
Som Stykket skrev, til Harm."

Endnu i 1750 var det i Edinburgh almindelig Skik, at man tog Plads paa Theatret naar Huset var besat, og undertiden var Massen fra Prosceniet ned mod Baggrunden ligesaa stor som i Parterret.

Ogsaa i Frankrige førte Digterne, især Voltaire, Anke over dette Uvæsen, men hvergang Skuespillerne, som forestode Théâtre français, gjorde et Skridt for at afskaffe det, raabte de unge Elegants, at de da ganske vilde unddrage dem deres Søgning, og Ballustraderne forsvandt ikke inden Kongen tilstod Skuespillerne en anselig Sum for at gjøre Afkald paa denne Indtægt. Da Tæppet den 23de Mai 1759 gik op i Théâtre français saae Publicum Skuepladsen uden Publicum, og hilsede den ryddelige Scene med uhyre Jubel. "Hele Paris", siger Saint-Foix, "saae med høieste Grad af Tilfredshed vor Skueplads saaledes, som det alt længe havde ønsket at see den: befriet fra denne

glimrende og kaade Deel af Publicum, som var dens Prydelse og Plage; fra disse Elegants, disse unge Officerer og ørkesløse Øvrighedspersoner, disse Spradebasser, som vide Alt undtagen at lære Noget; fra disse Klappere for Fortjenesten, som de foragte, disse Beskyttere af Talentet, som de savne, disse Velyndere af Kunsten, som de ikke forstaae sig paa. Den franske Overgivenhed vil ikke mere paa en latterlig Maade stikke af imod den romerske Alvor. Marquis Den og Den vil blive anbragt i den rette Afstand, han bør have fra Achilles og andre berømte Helte." — Det var til de paa Theatret Siddende, at de holbergske Personer, f. Ex. Henrik i Kandestøberen, og Sganarel i Prologen til Uden Hoved og Hale, henvendte sig med deres Replikker til Publicum, hvilke derved fik langt større Pudseerlighed end de nu have.

Til at give en Forestilling om de datidige Theaterprisers Forhold til saadanne Nødvendighedsartikler, hvorefter Pengeværdien i Almindelighed maa bedømmes, vil følgende Priiscourant veilede:

En Tønde dansk Rug . . .	kostede	1 Rdlr.	3 Mk.	8 Sk.
— — Hvede . .	„	3 —	4 —	= —
En Tønde Byg	„	1 —	1 —	8 —
— Byggryn	„	3 —	2 —	8 —
— Malt	„	1 —	3 —	= —
— Havre	„	= —	4 —	8 —
— Boghvedegryn .	„	4 —	4 —	= —
— Ærter	„	2 —	2 —	= —
— saltet Oxekjød .	„	6 —	4 —	= —
— — isl. Lammekjød	„	8 —	= —	= —
Et Skippund røget Flesk .	„	16 —	4 —	= —
— Ost . . . . : . .	„	6 —	4 —	= —

En Tønde Smør	„	24 Rdlr.	= Mk.	= Sk.
Et Lispund Tælle	„	2 —	= —	= —
— Klipfisk	„	= —	5 —	= —
En Tønde danske Vaarsild	„	3 —	5 —	= —
— norske Høstsild .	„	4 —	= —	= —
— Salt	„	6 —	= —	= —
En Favn Brænde	„	3 —	2 —	= —
Et Bondelæs Tørv	„	= —	3 —	= —
En Tønde Kul	„	= —	1 —	8 —
Et Læs Hø	„	1 —	1 —	= —
— Halm	„	= —	2 —	8 —

Man seer heraf, at Pengene dengang vare mere end tre Gange saa gode som nu, og at saaledes Billetpriserne vare langt høiere end i vor Tid.

Rahbek havde, af flere Grunde, fremsat den Paastand, at der, uagtet Placaten ikke taler derom, foran Stykket blev givet en Prolog, som imidlertid ansaaes for aldeles tabt; det var ham derfor en stor Glæde, paa engang at faae sin Paastands Rigtighed stadfæstet og Prologen tilveiebragt ved den af den danske Literairhistorie høifortjente Samlers, Opfostringshuus=Forstander Borchs Iver og Tjenstvillighed. Som rimeligt, antog Rahbek, at den var forfattet af Skuespilleren Ulsøe, der ved saadanne Leiligheder var Theatrets Poet, men Werlauff har viist, at det var Rostgaard, den ved sit Embede og sin Dannelse høit ansete Mand, der skrev denne Indvielsestale, og derved sikkert bidrog meget til at hæve Skuepladsen baade i Fornemmes og Menigmands Omdømme. Prologen — som, efter Werlauff, i en Samling af Rostgaards Vers og Smaaskrifter, har til Overskrift: "A. 1722 d. 23de Septbr. da den første danske Comedie i Kjøbenhavn blev spillet,

som kaldtes Gnieren, kom Thalia allerførst ind paa Theatro og talte følgende Vers til en Indgang" — lyder saaledes:

Trofaste Kjøbenhavn! mandhaftig Tvillingrige!
Med eders ædle Børn! tillader mig at sige
I Korthed, hvo jeg er, og hvad jeg farer med,
Og hvorfor jeg i Dag er mødt paa dette Sted.
Thalia er mit Navn, en Jomfru fuld af Glæde,
Som nødig er blandt dem, der sørge eller græde,
Men heller jeg med Lyst paa Folkets Adfærd seer,
Og med en skjønsom Digt ad Verdens Galskab leer.
Fra Grækenland jeg veeg for mange mange Tider
Hen til det gamle Rom, og derfra jeg omsider
Europæ bedste Deel har seet, og vandret om,
Indtil paa Danmarks Grund jeg nu for nylig kom.
I en lyksalig Stund kan jeg med Sandhed sige,
At have fæstet Rod i Nordens gamle Rige,
Hvor Gud en Salomon paa Kongens Stol har sat,
Den han i Krig og Fred har ingen Tid forladt.
For slig en Souverain sig alle ni Gudinder
Ja selv Apollo ved hans Trones Fod indfinder,
Og glædes hjertelig, at Kongen boer i Fred,
Med Ønske, at den maa bestandig blive ved.
Dernæst med Ydmyghed jeg takker for den Ære,
At ved Monarkens Haand jeg ganske tryg kan være,
Naar jeg paa dette Sted fornøier Kjøbenhavn,
Og med mit Skuespil gjør baade Lyst og Gavn.
Jeg har en Tegnebog, i den jeg flittig skriver
Hvad smaa og store Folk i begge Kjøn bedriver,
Det bringer jeg i Riim, om jeg de Stunder faaer,
Dog i ubunden Stiil det og fra Haanden gaaer.

Ved mine Søstres Hjælp, som have lært at spille
Paa mangt et Instrument, jeg veed at forestille
I ærbar Lystighed, ja ret som i et Speil,
Hvad Folkets Idræt er, og hvor de tage feil.
Jeg nævner ingen Mand, ei Sted, ei Huus, ei Gade,
Men straffer uden Frygt Alt, hvad man bør at hade,
I hvor jeg det og seer, om hvem det og er sagt,
Til Lærdom for enhver, som derpaa giver Agt.
Trofaste Kjøbenhavn! mandhaftig Tvillingrige!
Tvivl ingenlunde paa, at man jo og kan sige
I eders ædle Maal, hvad andre haver sagt,
Naar Kunst og Øvelse til Sproget bliver lagt.
Det ene beder jeg af denne høie Skare,
At hver, som fælder Dom, en liden Tid vil spare,
Og med Taalmodighed opbie anden Gang,
Om alting har i Dag just ei den rette Klang.
Mit Selskab svoret har at ville sig bemøie
Med største Flid og Kraft, jer alle at fornøie;
Har jeg mig vel opført, da rører Haand og Fod,
Thi Modet voxer, naar Begyndelsen er god.

Ved Slutningen af denne Prolog, som sikkert blev fremsagt af Mad. Montaigu, er nok sunget nogle Stropher, som dog ikke ere blevne opbevarede. Af Prologens næstsidste Linie sees, at det tydske Skuespil ogsaa har fort den tydske Skik, at yttre Bifald ved Trampen, ind med sig, og af Nytaarsprologen 1723 erfares, at Thalias Opfordring har havt god Virkning; thi denne "Indgangstale" vandt meget Bifald.

Da den her opførte Oversættelse af "Gnieren" er en stor Sjeldenhed, som Rahbek forgjæves har søgt at faae

ihænde, tør jeg troe, at det ikke vil være det danske Theaters Yndere ukjært, lidt noiere at kjende den, som dets Indvielsesstykke. Titlen er:

COMOEDIE
Om
Gamle Jens Gnier
Eller
Penge=Puger,
Oversat til det Danske Theatri Brug
efter det bekandte Franske Stycke, af Molieres,
kaldet
L'AVARE.

KJØBENHAVN,
Tryckt udi Kongelige Majestets privilegerede
Bogtryckerie 1724.

Uagtet denne Titel og de grunddanske Navne paa de Personer, som tilfældigen blive omtalte i Stykket, der rimeligviis var oversat af Justitiarius Sechman, Molières almindelige, men meget slette Fordansker for den første Skueplads, har den Gjerrige saavelsom alle de andre Spillende deres franske Navne, og han kaldes kun Jens enkelte Steder, hvor der spottes med hans Gnidskhed. Især er dette Tilfældet i følgende Replik af Mester Jacob, hvilken vil give et ret klart Begreb om hvor elegant og flydende man dengang maatte finde Holbergs Dialog:

"Herre! efterdi I vil saa hâ det, saa skal jeg og icke sticke under Stoel: I er i Foragt hos hver Mand, og for jer Skyld skal vi ta imod tusinde Stöcker og Streger, hvor vi kommer, og sluge saa mange Stick=Piller i os, som en Koe ikke gjør Muskatter i May=Maaned, de siger: I slider

Huden af jer Rompe, med at sidde Dag ud og Dag ind, at gjøre Overslag over jere Palter. Somme siger: I sidder og trycker Almanacker med dobbelte Faste- og Bede-Dage i, og to Faster om Aaret for Paaske, en om Vinteren, dend anden om Sommeren, som varer, dend første fra Mickels-Dag til Paaske, den anden fra Paaske til Mickels-Dag, som jeres Folk skal holde. Andre siger, at I søger altid Aarsag med eders Folk, naar det er enten imod Nytaar eller Stævne-Dag, paa det de skal intet hâ. Dend siger, at jeres Naboe motte gî jer sin bedste Muse-Kat, for hand var kommen til at gnave lit af Skanken paa et gammelt Faare-Laar paa jer Loft, som der var gaaed levendes i. Dend fortæller, hvordan I kom neer en Aften i Stalden, og stjal selv Havren af Krybben for Hestene, der var flyed neer til dem, og Kudsken, som var for ung, banket jer dögtig af i en Greeb, som I torde intet lâ jer merke med. Med et Ord at sige: Hvor mand kommer, saa har alle Folk nok at snakke om jer, og hvor der er to, saa er I sikker dend tredie Mand, og Folk nævner jer aldrig anderledes, end Byesens Aager-Mester, Byesens Egel, Blodsueren, Dragen paa Guldet, Hunden i Hoestacken, Skinderen paa Hjørnet, Luse-Kræmmeren i dend graa Port, dend Christen-Jode, gamle Jens-Gitz-Hals, Jens Nittengryn, Jens dobbelt Pant, Jens Skillings-Vrager, Jens Dytting-Klipper, Jens Fette-Kiil, Jens Puger, Jens Jode, Jens Slaver, Jens Gnaver, Jens Gnie-Pind, Jens Praas, Jens Buxebrog, Jens Pind-Hose, Jens Luus-Hund, Jens Hegel-Tand, Jens Møghund, Jens Ravnasen, Jens Purk, Jens Flotten, Jens Vissen, Jens Lodden, Jens Rodden, Jens Meel-Grod, Jens Vand-Kaal, Jens suur Sild, Jens Mullen,

Jens Røged, Jens Vindtør, Jens Dævel, „ „ „" (her bliver han afbrudt af Harpagon).

Ved denne Forestilling opstod da en dansk Skueplads, hvis Held ikke kunde andet end være af den gavnligste Indflydelse paa Folkets Sæder og Fædrelandets Sprog, hvilket hidtil var

som i Dvale lagt,
Og, for at sige sandt, plat kommen i Foragt.

I det, formodentlig ved den Tid, hos Phænixberg udkomne lille Skrift om "hvorledes Comedien med Nytte og Skjønsomhed kan sees" roses de danske Acteurer for at de havde til Aabningen givet et af Molières udvalgte Stykker. Der ingen Tvivl om, at "Den politiske Kandestøber" kom paa Scenen strax efter Aabningen, ja vel endog i Selskabets anden Forestilling, thi at Prologens Anmodning om

"At hver, som fælder Dom, en liden Tid vil spare,
Og med Taalmodighed opbie anden Gang"

er, som Rahbek har antaget, et Henpeg dertil, har, efter hans Død, fundet Stadfæstelse i den Omstændighed, at Holberg i sin Nytaars-Prolog har gjort Aabnings-Prologen en Compliment, da dens Forfatter dog, som man nu veed, var Rostgaard, hans personlige Uven. Rahbeks Formodning, at Kandestøberen endog har været paa Valget til Aabningsstykke og saaledes færdig til at komme frem og give Theatret sit nationale Præg, er derfor høist rimelig. Men, hvorom alting er, i ethvert Tilfælde fremstillede den danske Comedie sig strax i den Charakteer, den i Holbergs Stykker antog, og senere i sine bedste Frembringelser har stræbt at bevare; Formen var fransk, Stoffet grebet ud af Folkelivet og almeent, selv om Handlingen

henlagdes udenfor Danmark. Vel indsneg sig snart, ved Skuespillernes Forlegenhed for Stykker og Anstrengelse for at fængsle Publicum med noget Nyt, enkelte Lystspil af en anden Natur i Repertoiret, men de originale glimrende Frembringelser af Vid, Lune og dyb Menneskekundskab bleve dog bestandig dets Fundament. Holberg havde rigtigt opfattet Comedieskriverens store og vanskelige Opgave: "Det meste Arbeide for mig", siger han, "har været at hitte paa Charakterer, som tilforn ikke vare af Andre udførte"; at han løste den mesterligt og gjorde sine Lystspil til comiske Charakteermalerier, der vinde og fastholde Interessen ved en overvættes Fylde af originale Skildringer, gav ham Herredømmet og den danske Comedie dens selvstændige Væsen. En meget lykkelig Omstændighed var det, at man ikke, uagtet den store Ængstelighed, hvormed man dengang bevogtede Ordet, faldt paa at sætte Skuepladsen under Censur, thi denne vilde sikkert være tilfaldet Universitetet, og da dets Strenghed gik saa vidt, at et moralsk Skrift, som, under Titel: "Den danske Skolemester", var sammenskrevet af nogle Præster og Studenter, negtedes Approbation af Decanus, fordi deri var optaget en Linie af "Peder Paars", saa er det begribeligt, at Holberg vilde have mistet den Frihed, som Sædernes tro og lunefulde Skildrer ikke kan undvære, og som han ypperligt og i fuld Maade vidste at bruge.

At ogsaa Fremstillingen, endskjøndt, som Holberg siger, "Actionerne ikke vare uden saadanne, som nye og uexerceerede Acteurer selv i en Hast kunne ophitte", fornemmelig gik ud paa en af Lune coloreret dyb Charakteerskildring, er uomtvisteligt. Derved udmærkede sig især Datidens franske Skuespillere, og om end ikke det franske Selskabs paa

Capions Theater givne Forestillinger havde havt nogen betydelig Indflydelse paa Studenterne, som ikke da tænkte paa at blive kaldede til danske Acteurer, saa har vistnok Veiledningen af en saa bekjendt udmærket Skuespiller, som Montaigu, havt en rigtig Charakteeropfatning til Hovedformaal. Derom giver desuden Spillemaaden i den danske Lystspiludførelses bedste Dage Vidnesbyrd, thi ligesom Montaigu var Leder for denne Trup, blev hans Discipel Pilloy det for den i 1747 dannede, og det var det Mønster, som den havde givet, der, efter Schwarz's mundlige Forsikkring, fulgtes ikke blot af ham, men af alle de Kunstnere, som især berømtes for en sand og lunefuld Charakteerskildring.

Selskabet spillede to Gange om Ugen, og de fem Comedier, Holberg havde givet Skuespillerne, kom alle til Opførelse endnu inden Aarets Udgang. "Den politiske Kandestober" vandt et overordenligt Bifald og fik et saadant Tilløb, at Folk stode ud i Gangen og mange maatte gaae bort. Den bekjendte Deel af Rollebesætningen var:

Herman . . . . Ulsøe.
Antonius . . . . Pilloy.
Henrik . . . . Wegner.
Geske . . . . Mad. Montaigu.
Engelke . . . . — Coffre.
Anneke . . . . — Lerke.

"Den Vægelsindede" vandt ikke stort Bifald uagtet Mad. Montaigus, af Holberg selv berømte, fortræffelige Udføførelse af Hovedrollen. De andre Roller vare saaledes besatte:

Torben (siden Henrik) . . . . . Wegner.
Peder Iversen (siden Petronius) Schou.

Abelone . . . . Mad. Coffre.
Terentia . . . . — Lerke.
Sparenborg (siden Erast) . . . Pilloy.
Apicius . . . . Ulsøe.
Christoffer . . . . Gram.
Espen . . . . Hald.

Efter Holbergs Beretning kom "Gert Westphaler" ikke paa Scenen i dette Aar, men Werlauff har anført en Placat, hvorefter det, "som nyeligen her i Kjøbenhavn componeret", blev opført den 28de Octbr. 1722, hvilken Modsigelse han, uden Tvivl rigtigt, forklarer derved, at Holberg formodenlig ikke har villet medregne Stykkets første Forestilling, ved hvilken det næsten reent faldt igjennem. Dets anden Opførelse falder nok derimod i Begyndelsen af 1723, og ved den lod han i en Prolog forklare, at de Repetitioner af Gerts Fortællinger, hvilke man havde fundet ubehagelige, netop vare Stykkets Dyd, hvorfor ogsaa, som han siger, "Comedien anden Gang blev ligesaa meget roset, som den forrige Gang blev lastet, og vil i Fremtiden efter al Anseelse passere for et af Autors bedste Stykker", hvilken Forventning dog saa lidet gik i Opfyldelse, at han allerede i 1724 fandt sig foranlediget til at omdanne Femactsstykket til et Eenactsstykke. Det havde følgende Besætning:

Gert . . . . Ulsøe.
Gunild . . . . Mad. Lerke.
Marie (siden Leonora) . . . . — Coffre.
Verten . . . . Hoberg.
Tobias Procurator . . . . Schou.
Dommeren . . . . Gram.

"Jean de France" gjorde desto større Lykke og vandt alle Stemmer for sig. Dets Besætning var:

Jeronimus . . . . Ulsøe.
Frands . . . . Gram.
Jean . . . . Pilloy.
Elsebeth . . . . Mad. Lerke.
Antonius . . . . Schou.
Espen . . . . Hald.
Marthe . . . . Mad. Montaigu.
Arv . . . . Hoberg.
Magdelone . . . . Mad. Coffre.
Pierre . . . . Wegner.

Ved første Forestilling af "Jeppe paa Bjerget" opkom, efter Holbergs Sigende, en Splid imellem Skuespillerne, som havde til Følge at Stykket blev slet spillet, men ved anden Forestilling behagede det meget, især ved Grams naturlige Spil som Jeppe. Den øvrige i Personlisten til Comediernes første Udgave anførte Besætning er:

Nille . . . . Mad. Lerke.
Baronen . . . . Pilloy.
Secretairen . . . . Ulsøe.
Jacob Skomager . . . . Hoberg.
Dommeren . . . . Schou.

Regner man, at der fra Theatrets Aabning indtil Aarets Udgang er givet omtrent 22 Forestillinger, og betænker, at det indskrænkede Repertoire, et aldeles nyskabt Theater har at raade over, nødvendigen fordrer flere Gjentagelser af det, som har gjort Lykke, saa vil man bemærke, at de holbergske Stykker hyppigst ere blevne opforte.

Neppe havde Entrepreneurerne faaet Huset aabnet og begyndt at høste nogen Frugt af deres Anstrengelser, før Fattigvæsenet, efter indgivet Klage af 18de Octbr. 1722, fik udvirket kongelig Resolution, ifølge hvilken Capion og hans

Medinteressent skulde, hver Aften naar nogen Comedie eller Tragedie blev spillet, før nogen Deling foretoges, betale 10 Procent til de Fattige, under Fortabelse af deres Privilegium. Forfærdede over dette for en saa ny Indretning meget haarde Paalæg, indgave Entrepreneurerne et Bønskrift til Kongen, i hvilket de beklagede sig over den Gjæld, der hvilede paa dem, og de Bekostninger, de havde gjort og dagligen maatte giøre paa dette Værk, saa at kun lidet blev tilovers for dem. Følgen var, at Fattigafgiften nedsattes til 6 Rdlr. ugenlig, naar der spilledes.

Capion havde ogsaa Tilladelse til i sit Huus at give og lade give Maskerader. Disse vare en Fornøielse, som tiltalte alle Stænder; under Masken kunde man aflægge den Tvang og tilsidesætte de mange Hensyn, der ellers lagde Baand paa den selskabelige Omgang. Besøget var derfor meget stærkt. Adgangen for hver Person, med eller uden Maske, kostede 24 Skilling. Her blev opvartet med Musik, Thee, Kaffe og Hazardspil; ogsaa blev undertiden, ved overordenlige Leiligheder, dermed forenet et eget Lotterie, saaledes som var Tilfældet med den "smukke og honette" Maskerade, der den 5te April 1723 blev "anrettet" af Skuespiller Ulsoe, ved hvilken en smuk Sølv Snustobaksdaase tilfaldt den Hoistkastende, og som gaves med følgende, iblandt flere, "Conditioner": 1) Enhver bliver opvartet med Thee, Kaffe og fri Musik og ellers, saa vidt muligt er, til Fornøielse accommoderet imod 2 Slettedaler pro persona; 2) alle honette Fruentimmer have fri Entree, dog at de forsyne sig med Billet, og 3) enhver Person i Logen giver 2 Mark og paa Galleriet 1 Mark; for en heel Loge 1 Slettedaler.

Endskjondt det danske Skuespil i dets Nyhed fandt Behag hos Mængden og havde en saadan Søgning, at Skuespillerne kunde sige:

"I første Aar, som vi en gylden Tid kan kalde,
Vi frygted for at see vort Gallerie nedfalde;"

var der dog Mange, som, af Avind, fandt store Feil derved, og maaskee endnu Flere, som yttrede sig imod Skuespil i Almindelighed. Disses Beskyldninger bleve omhyggeligen drøftede i Holbergs (i Schwarz's Lommebog for Skuespilyndere, 1786, aftrykte) "Nyt Aars Prologus til en Comedie allerunderdanigst præsenteret af den hele danske Bande 1723", hvilken, som et ikke uvigtigt Actstykke, her bør optages.

"**Prologus.**

Saasnart Dækket trækkes op, indkommer Apollo, Æsculapius, Mercurius, Mars, Vulcanus, Momus, Cupido. — Sganarell, besat med Almanakker, kommer frem og vil begynde sit Nytaars-Ønske, seer sig om og bliver vaer Apollo, begynder at zittre, men dog søger at bringe sin Tale frem, saaledes med skjelvende Rost og Gebærder:

See Solen vender om, det nye Aar nu frembryder,
Han seer sig om igien og blir vaer Æsculapius, blir mere bange, og repeterer Verset igjen skjelvende, seer sig atter om og fornemmer Cupido komme, skielver og raaber paa Suffleuren: Hvad følger efter frembryder? Repeterer Verset igjen, seer sig om, da Mars og Vulcanus komme frem; han kommer derover ganske fra sig selv, og raaber:

Hvad meer, Mons. Hammer! Aa jeg stakkels Menneske! jeg kunde nu min Rolle paa mine Fingre, men disse mange

Guder har drevet al min Forstand og al min Veltalenhed ned i mine Knæ. Courage, Sganarell, forsøg end engang:

See Solen vender om, det nye Aar nu frembryder,
I denne Bande vi fast alle ere Jyder.

Nei, det er intet ret. See, der kommer ogsaa Momus; nu er jeg ikke god for at sige min Mening paa Prosa meer end paa Vers. (Han tager sit Tørklæde op og græder).

Mercurius.

Jeg er Mercurius, som udaf Luftens Rige,
Mig foreta'r i Dag paa Jorden at nedstige,
At see, hvor her gaaer til; jeg gjerne vide vil,
Hvad ondt, hvad godt man har paa disse Skuespil;
Thi gaaer kun alting til paa en tilbørlig Maade,
Maaskee Monarchen vel bevise vil den Naade,
Nu, saasom Rigerne han kronet har med Fred,
Paa denne ringe Grund at stige stundom ned.

Momus.

Da anderledes skal man Skuespil opføre,
Alt hvad jeg hører her, det skurrer mig i Øre;
Et Stykke bedre vel, end som et andet gaaer,
Men af det bedste jeg dog Vrid i Livet faaer.

Sganarell.

Hr. Momus er sig lig, og fører gammel Tale,
Man aldrig har ham seet med anden Pensel male;
Jeg troer, vor Skuespil just derfor prises maae,
Naar man en Momus seer med Nakken deraf slaae;
Thi hvis man hørte ham en anden Snak at føre,
Det kunde vores Sag desmere mistænkt gjøre;
Naar andre græder, da allene Momus leer,
Naar andre frydes, han til Graad Anledning seer,

Man derfor med hans Dom sig ikke lader nøie,
Naar Avind laster, man det agter ikkun føie;
Spørg andre Guder ad, som tale med Besked.

(Til Spectatores)

Nu flyder for mig Vers, det volder jeg blev vred.

Mars.

Jeg efterfølger Momus ei,
Ei laster for at laste,
Men gaaer den sikkre Middelvei,
Ei alting vil forkaste,
Ei lukke Øie, Øre til
Naar noget høres, vises,
Som udi disse Skuespil
Fortiene kan at prises;
Men derudi jeg intet seer,
Som Marti kan fornøie,
Her gjør man kun Comedier
For Øre, ei for Øie,
Hos andre man dog Stykker seer,
Som mere har at sige,
Nu Kjemper, nu Beleiringer,
Nu Jomfru-Rov og Krige,
Nu en, der af Fortvivlelse
Sig Livet vil fratage,
Nu Folk omskabt til Steen, til Træ,
I Luften gloend' Drage;
Men her i disse Skuespil
Man hør kun Skjemt, Morale,
Som intet andet tjener til,
End dysse Folk i Dvale.

Sganarell.

Hvis ene slige Skuespil
Kan Martis Hjerte glæde,
Jeg gjerne Vei ham vise vil
Hen i Brolægger-Stræde.

Æsculapius.

Jeg som Krigsguden ei vil alt saa noie regne,
Jeg vil kun tale lidt paa Doctor-Gradens Vegne:
Hvi kommer det, at man i hver Comedie
Indfører Doctore, for dennem at belee?
Det synes ligesom man Stykker ei kan spille,
Med mindre Doctorne man sætte skal en Pille,
De gode Mænd i hver Comedie tjene maae
Til Folkets Tidsfordriv. I min Tid var ei saa.

Sganarell.

Herr Doctor, bliv ei vreed, vi skjemter og med andre,
Fra en til anden Stand vi med Satire vandre;
Nu paa en Doctor, nu igjen en Advocat,
Ret som det falde kan, vi pleier tage fat.

Cupido.

Paa dette Skuespil jeg intet har at gjøre,
Thi jeg om Elskov faaer lidt eller intet høre;
En ganske Vinter ei Cupido bliver nævnt
Og naar en elsker, da han elsker kun saa jevnt.
Nei, vil man Skuespil Cupido skal behage,
Da maae der høres i hvert Stykke Elskovs Klage;
Da maae en unger Svend udøse Suk for Søe,
For Skov, for Bjerg, for Træe, ja ud af Elskov døe;
Thi udi Skuespil er Sjelen Pastorale,
Ei andet høres her, end mavert tørt Morale,

Jeg her mit Herredom at gaae til Grunde seer,
Thi end ved Givtermaal ei sluttes Stykket meer.

Sganarell.

Saaledes Skuespil blev øvet fordum Dage,
Da Gjække pleiede sig Livet at fratage;
Nu Folk kun Ægteskab af Interesse gjør,
Om Elskov derfor vi kun lidet mælde tør.
Foruden dette, vi Acteurs er mesten Jyder,
Af stor Koldsindighed. Ad Aare dog vi byder
Maaskee Cupido selv til en Tragoedie,
Paa et og andet Mord, som han kan faae at see.

Vulcanus.

Jeg gaaer paa Comedien somme Tide
Sær naar jeg faaer at vide,
At man blæser paa Trompetter,
Da gir jeg min Mark, og mig en Time paa Gallerie sætter,
Naar Musiken endet er, gaaer jeg bort,
Thi Comoedie i sig selv agter jeg ikke stort.

Sganarell.

Vulcani Poesie tilkjende noksom giver,
At af Comedier han aldrig Elsker bliver;
Dog hvad Critiqve og hvad anden Skjønsomhed
Kan ventes af en grov og upoleret Smed.

Bellona.

At føre Skuespil saaledes ind i Landet,
Jeg holder fore, kan ei tjene fast til andet,
End styrte tapper Folk hen i Qvindagtighed;
Med mange Stæder som man seer tilforn er skeet;
Hvor Pallas føres ind, der maae Bellona vige,
Som dog fra Arilds Tid i dette Tvilling-Rige

Sit Sæde haver havt, bedækket med sit Skjold
Sit kiære Norden, end mod Romer-, Franker-Vold.

Apollo.

Hør giver lidet Lyd! lad Phoebus ogsaa tale:
Hvo som qvindagtig tør Minerva vel afmale,
Der sine Sønner til fuldkomne Stridsmænd gjør,
Der Pen saavelsom Sværd i Haanden altid før,
I hvilken Musa sig med Marte mon forene,
Som paa et Træ, hvor man seer podet to Slags Grene?
En Cæsar Ungdoms Tid ved Pennen jo bortdrev,
Og Mester over Rom ved tapper Viisdom blev;
En Alexander, som fik Verdens Herredomme,
Med Sværd i Haanden gik, med Bøger i sin Lomme;
I Nordens Konge vi jo mærker Tapperhed
Med Viisdom samlet, ja en Salomon i Fred,
En David udi Krig, Kong Frederich mon hede,
Tænk derfor ei, at det forgjeves er at lede
Paa eet Sted Viisdom, Mod, her seer Du begge to
I Danner-Kongens Bryst endrægtelig at boe.
See en Minervæ Stad, Athenen, hvo kan sige,
Om den var mere stor i Fred end udi Krige;
Hvo decidere tør, om Verdens Øie, Rom,
Til saadan Vælde meer ved Sværd end Viisdom kom?
Mon Aristophanes Athenen har fordervet,
Mon han ei heller har den Laurbærkrands forhværvet?
Mon Plautus Rom har gjort qvindagtig og forsagt?
Moliere med sin Pen har svækket Frankrigs Magt?
Jeg hader og beleer de Spaamænd og Propheter,
Som ansee Skuespil for Landet som Cometer,
Der true Folk med Ondt; da Digt og Skuespil,
Om i Historien man efterblade vil,

Er heller Frugter af et Riges Magt og Ære,
Og viser, Sproget bør blandt andre Sprog florere,
Som Land for andre Land; saa med Athenen gik,
Jo mere den blev stor, meer Høihed Sproget fik.
I Sprogets Ziirlighed, i Herredom tillige
Rom har jo taget til. See udi Frankerige,
Hvor Sprog og Magten man tillige voxe seer,
Hvor Digt og Poesie af Velstand Pode er.
Af en Augusto en Virgilius udspringer,
Med en Louis le grand et Land Moliere bringer,
Med en Elisabeth en Dryden spirer op;
En sætter Land i Flor, en Sprog paa Ærens Top.
Men her paa Spørgsmaal jeg kan vente mig at høre:
Til Sprogets Tarv hvad kan slig Skuespil vel gjøre?
Det cultiveres kan jo ved Historier,
Ved andre Skrifter og ved Talen udi sær.
Sandt nok, men Skuespil var rette Form og Smede,
Hvor Sproget dannet blev saavel i fordum Tide,
Som det blir i vor Tid; thi uden Digtekonst
Og uden Skuespil arbeides sligt omsenst;
Jeg desforuden og kan vise anden Nytte,
For at gjendrive dem, som Skuespil ei skytte.
Som bitter Medicin en sund Comedie er,
Som en chirurgisk Kniv, der heler, naar den skjær,
Der saarer Hjerterne, men tidt Forstanden læger,
Der først til Hævn, men strax til Kjærlighed bevæger;
En deraf bliver vred, som seer sin Charakteer,
Sig ændrer siden, og sin forrig Feil beleer.
En Aristophanes Athenen derfor dyrket;
Thi den holdt fore, at han Staden havde styrket
Meer end Comedier, ja større Tomme lagt

Paa Folkets Daarlighed, end Sværdet, Riis og Magt,
Skjøndt gamle Skuespil saa kydske og saa rene
Som disse ikke var. Men følger dem kun ene,
I Nordens Børn, i det, som ret og lovligt er,
Belee den hele Jord, men ingen udi sær,
Hold, som til denne Tid, kun med Satiren Maade,
Saa vindes Priis hos Folk, hos Danner=Kongen Naade.
Maaskee Monarken saa, naar Tiden lader til,
Et Øie kaste tør til disse Skuespil.

(Derpaa gaae de alle ud, og da Sganarell nu vil fortsættte sin forrige Tale, blir han vaer Thalia, og siger:)

Der kommer Thalia, hun forstaaer Haandværket bedre; hun talede saa vel for os da den første Comedie af os blev spillet.

Thalia.

Gir Agt, Indbygggere i dette ædle Rige,
Sær denne Hovedstad! tillader mig at sige,
At da jeg første Gang paa dette Sted fremstod,
Jeg fandt en Hjerte=Angst og Gysen i mit Blod;
Skjøndt selv Apollo mig i Munden Ordet lagde,
Skjøndt Eders Hænders Lyd gav Tegn, at jeg behagde.
Jeg dog, nu mine Vers har liden Fynd og Klem,
I Dag med større Mod til eder træder frem.
Da stod jeg skjelvendes og torde neppe vente,
At mine Løfter sligt et Udfald skulde rente;
Thi Eders ædle Sprog var som i Dvale lagt,
Og for at sige sandt, plat kommen i Foragt;
Men i den korte Tid I haver mig besøget,
Jeg glæder mig at see vor Tales Ziir forøget;
Jeg seer dets Herlighed hver Dag at tage til,
Nu Fremmede vort Sprog og gierne høre vil.

Det fryder mig og høit, at I har selv befundet,
At mine Løfter har ei ilde været grundet;
Ja, at min ringe Flid dog ikke var omsonst,
Da jeg til Sproget har lagt Øvelse og Konst.
Dog at det gaaer saa vel, det kan jeg ei tilskrive
Mig og mit Selskabs Flid: det vilde med os blive
Til lutter Daarlighed, hvis ei en større Magt
I dette spæde Værk os Haanden havde rakt.
Mit Haab alene er paa Kongens Naade grundet,
For Sprogets Opkomst som Beskytter vi har fundet,
Da og ved denne Sol slig Glands for mig oprandt,
At hos hans største Mænd jeg ogsaa Ynde fandt.
Og om min Hjerne har et kløgtigt Værk udspundet,
Da volder det, at jeg Tilhørere har fundet,
Som veed at prise Godt, som veed at vrage Tant,
En mere skjønsom Flok man aldrig samlet fandt.
I har dog midlertid og mærket, at min Skare
Med mig har ingen Flid og Umag villet spare.
Med et og andet Spil jeg har, som i et Speil,
Viist mangen Daarlighed, og hvor man tager feil;
Men saasom Sandhed er ei altid god at høre,
Saa har jeg mange Ting for eder ladt fremføre
Af fremmed Gjækkerie; dog tænker aldrig paa,
At egne Feil jo til mit Arbeid kan forslaae.
Gid I saa flittigt vil herefter os besøge,
Som I er flittig nok vort Arbeid at forøge,
Gid kun vor Skueplads saa længe maa bestaae,
Som Folk vil Daarlighed og store Feil begaae.
Vi Kongens Naade bør i dette Værk erkjende,
Og med Taksigelse os mod hans Trone vende,
Til Kilden, hvorfra ned de Naadesstrømme gaaer,

Der vandet har vor Jord det forbigangne Aar,
Vort Sprog har givet Væxt og hjulpet som af Dvale,
Os aabnet Munden, og tilladet frit at tale,
Os banet Veien til at skrive det paa Dansk,
Som man med mindre Fynd før læsede paa Fransk.
Tænk, Konge, at saa tidt man taler om de Dyder,
De Ædelstene, som Din Krone saa beprydер,
Din Møie, Gudsfrygt, Flid, Din Mildhed, Tapperhed,
Aarvaagenhed i Krig, Retfærdighed i Fred;
Vær vis paa, naar man skal en Kronik derom skrive,
At aldrig dette da vil udelukket blive!
Da Vælde, Herlighed i Riget fæstet Rod,
I samme Konges Tid kom Sproget og paa Fod.

(Naar Thalia har endt sin Tale, siger Sganarell:)

Vi takke skyldigst, Madame, paa Comediernes Vegne; nu vil jeg da selv ikkuns slutte med 2 à 3 Ord.

Sganarell.

Vort danske Modersmaal i Aar en Moder bliver,
Og med Comediekonst sit første Foster giver;
Hver Stand kan skue frit sit Levnet derudi,
Som er et Dyders og Udyders Skilderie.
Du Landets Fader, vær Du Barnets Fosterfader,
Vi vores Flid udi din Naade overlader,
Imidlertid vi med eet Hjerte alle staaer,
Og ønsker Kongens Huus et glædeligt Nyt-Aar!

Joh. Ulsøe. Peder Hald.
Magnus Schou. Jens Høberg.
J. W. Gram. Henrich Wegner.
Pilloy.

P. Sparkjær, Componist af Musiken. Rasmus Hammer, Copist og Dicteur.

Peder Sparkjær, der, formodenlig i Egenskab af Selskabets Orchesteranfører, havde componeret Musiken, var Hofviolon og Hoforganist, det vil sige Organist ved Holmens Kirke. Flere Omstændigheder tyde paa, at han besad Formue og stod i ikke ringe Anseelse.

At Sganarel i denne Prolog, — der i de stive Vers og det nu gammeldags, men dengang høist elegante, hist og her incorrecte Sprog indeslutter herlige poetiske Tanker, og et ligesaa omfattende som skarpsindigt Forsvar imod Datidens Angreb paa Skuepladsen, — siger:

"Hvis ene slige Skuespil
Kan Martis Hierte glæde,
Jeg gjerne Veien vise vil
Hen i Brolæggerstræde,"

har man med Bestemthed antaget, at von Qvoten paa den Tid gav "Haupt- und Staats-Actionen" der. Det vilde være høist besynderligt om der, uagtet Capions Monopol og det strenge Forbud imod Eckenbergers Luftspringerie og Stærkemandskunster, allerede i Kjøbenhavn skulde have været en tydsk Spektakelcomedie, som vakte de danske Skuespilleres Uvillie og dog ikke kunde hindres af Capion. Ovenanførte Strofe, hele Holbergs "Ulysses von Ithaca", og især hvad Digteren i Epilogen dertil lader Helten sige:

"Om nogen tydsk Comedie
Her i Brolæggerstræde
Man bedre mig vil lade see,
Vil jeg Johannes hedde,"

saavelsom von Quotens Fremtræden i "Hexerie eller blind Allarm", synes at stadfæste det, og Rahbek anseer disse Steder som et uomstødeligt Beviis derfor. Det er imidlertid ubetvivleligt, at det ikke var saa. For at gjøre sin

parodiske Fremstilling af disse ravgale Comediers Latterligheder endnu mere levende for Tilskuerne, har Digteren brugt den nærværende Tid istedetfor den forbigangne, og betragtet Theatret i Brolæggerstræde, hvorpaa de vilde blive opførte, hvis de bleve givne, og der formodenlig endnu, i Forventning om det danske Skuespils nære Endeligt, holdtes beredt til deres Gjenoptagelse, som bestaaende. Beviser for denne Paastand have vi i Holbergs egne klare Ord. I "Just Justesens Betænkning over Comedier", som er tilføiet hans Comediers første Bind, der udkom netop samtidigt med Nytaars-Prologens Opførelse, siger han: "— ja man maa mage det saa, at man kan sige til vore Comediers Forsvar, at derved ikke alene de Penge blive udi Landet, som de fremmede og urimelige Bander tilforn udførte, men endog at Tilskuerne anvende deres ledige Tider vel og nyttigt derpaa"; i hans Autobiographie, dateret 31te Decbr. 1727, siges om "Ulysses", der blev opført i 1724, og hvori, som nylig anført, den tydske Comedie i Brolæggerstræde ogsaa omtales som endnu tilværende, at dette Stykke gaaer ud over de smagløse, vandede og halvhundredeaarige Comedier, som tilforn spilledes af omflakkende Comedianter; og i Anledning af det danske Skuespils Ophør i 1727 anmærker han, at de udenlandske Bander, som aarligen pleiede at snyde os for vore Penge, bleve holdte borte fra Danmarks Dørtærskel saa længe den danske Skueplads stod ved Magt. Vel maa dette ikke forstaaes som om Danmark slet ikke blev hjemsøgt af fremmede Bander, thi vi ville faae det Modsatte at see; men disse have langtfra været af den Vigtighed, som tillagdes den von quotenske, der sikkert her, saavelsom i flere af Holbergs Epistler, vilde være bleven omtalt med Bestemthed, ifald den havde været en privile-

geret staaende Trup, som havde skadet det danske Theater. Et endnu stærkere Beviis for at von Quotens Bande ikke spillede her da Nytaars-Prologen blev givet, ligger i følgende Omstændighed. "Hexeri eller blind Allarm" kom, endskjøndt det var forfattet for Skuepladsen i lille Grønnegade, ikke paa Theatret før i 1750, og da var ikke alene den von Quoten, som havde havt Skueplads i Brolæggerstræde, efter al Rimelighed død, men hans Søn, Julius von Quoten, der, samtidig med det danske Theaters Gjenfødelse, i 1746, havde, ikke paa sit eget, men paa General Arnolds herefter omtalte Privilegium, givet Comedier, var endogsaa for flere Aar siden ude af denne Virksomhed, og havde desuden slet ikke spillet saadanne Comedier som paroderes i "Ulysses", men Datidens bedste Skuespil, og deriblandt Holbergs Comedier baade paa Tydsk og Dansk. Ikke destomindre bliver i "Hexerie eller blind Allarm" ei alene de von quotenske Spektakelstykker omtalte som bestaaende eller i det mindste som kun ophørte formedelst de danske Comediers Held, men den gamle Samuel von Quoten bringes deri personlig paa Scenen og tiltales som en paa samme Tid levende Person. Har nu Holberg her beviisligen fremstillet det Forbigangne som noget Nærværende, da kan der vel ikke være Tvivl om, at han ligeledes i Prologen har gjort det.

"Maaskee Monarken saa, naar Tiden lader til,
Et Øie kaste tør til disse Skuespil;"

hedder det i Prologen. Allerede i November 1722 havde de danske Skuespillere, sikkert ved Rostgaards Indflydelse, faaet Tilladelse til at give en Forestilling for Hoffet, hvortil bestemtes "Den borgerlige Adelsmand" af Molière, om hvilket Stykke der i Forveien sagdes i den Hamborgske

Correspondent, at det skulde blive meget godt oversat; af hvem, er ikke berørt, men da Stykket var bestemt til en Hofforestilling, og der allerede forud gjordes saa stort Væsen af Oversættelsen, tør det nok være at Rostgaard havde paataget sig den, saa meget mere, da han skrev Prologen til denne Høitid. Den 15de Januar 1723 nøde endelig de danske Skuespillere for første Gang den Ære, paa Slottet, at fremstille sig for Kongehuset med en Forestilling; hvilken bestod af Molières ovennævnte Stykke og samme Digters "Det tvungne Giftermaal", samt den af Rostgaard forfattede Prolog, der fremsagdes af Thalia, som formodenlig forestilledes af Mad. Montaigu, og lød saaledes:

"Her finder jeg den Helt, Regenters Speil og Krone,
som af den store Gud er sat paa Nordens Trone,
og haver lært af ham at føre Spiir og Sværd,
og dele Løn og Straf til hver, som han er værd.
Stormægtigste Monark! nu Krigen haver Ende,
og Mars med Ild og Staal fra Norden maa sig vende,
Apollo fryder sig med alt sit lærde Chor,
at Danner-Kongen seer sit Land i Fred og Flor.
Apollo mig har sendt til disse Tvillingriger,
som ingen Verdsens Deel i Dyd og Troskab viger,
at jeg min ringe Kunst med at forlyste Folk
skal byde villig frem og være Sandheds Tolk.
Det lykkedes mig og, thi jeg ved Kongens Naade
fik strax Tilladelse til min og Andres Baade,
paa Stadens Skuested, at sige det paa Dansk,
som andensteds er talt paa Græsk, Latin og Fransk.
Jeg selv har fundet paa, i Landets Sprog at sige
nu een, nu anden Skjemt, foruden dog at vige

fra det, som Ærbarhed og Tugt vil have sagt
af hver, som paa sin Pen og Mund vil have Agt.
Hos Lystighed og Skjemt jeg Alvor veed at føie,
til Lærdom for Enhver, som med et vaersomt Øie
vil see i noget Bryst, og kiende sine Feil
ved det Comedien ham viser, som et Speil.
Naar nu det ædle Sprog, som Kongens Riger tale,
Og Digtekunsten, som har længe lagt i Dvale,
ved Flid og Øvelse maa komme for en Dag,
saa skal min Skueplads vel blive til Behag.
Men at jeg denne Gang for Kongen selv maa træde,
og med min Lystighed saa stort et Selskab glæde,
den Ære overgaaer alt hvis jeg ønske kan,
og derved fryder sig med mig det hele Land.
Ja, vissseligen maa det hele Land sig fryde,
Naar slig en Souverain kan nogen Lise nyde,
for al den Møie og urolig Omsorgs Vægt,
han bær saa villig til al Nordens Varetægt.
Al Norden derimod er pligtig høit at ære
Hans fromme Majestæt og ham paa Hænder bære,
og være hannem tro og vove Liv og Blod
for denne Salomon, som er saa eiegod.
Gud lade Frederik den Fjerdes Alders Dage,
Hans Helbred, Kræfter og Fornøielse tiltage!
Vor Dronning blive maa hans høie Alders Trøst,
som i sin Gud og Dyd befatter al sin Lyst.
To Rigers Arveprinds, Prinds Christian skal være,
af Gud velsignet med al Glæde, Held og Ære,
og Kronprindsessen maa i Helbred tage til,
og glæde Kongens Huus med det vi alle vil.

Jeg Kongens Broder og Princesserne ei glemmer;
men veed, at Himlen selv, hvad de sig ønsker, fremmer.
Nu fattes intet meer, end at min liden Flok
maa vinde Kongens Gunst, saa har vi Naade nok."

Forestillingen vandt Kongens og Dronningens Bifald, men Kronprindsen (Christian den Sjette) var ikke tilstede for at faae den fade Compliment, som Prologen havde til ham. Den angivne Grund var Kronprindsessens Sygdom, men man vidste meget godt, at den sande laae i den det danske Theater ildespaaende Uvillie, som han allerede dengang følte mod alle theatralske Forlystelser.

Rahbek har troet, at der stak en Chicane imod Holberg i, at den nyskabte danske Skuepladses Forestillinger, saavel for Hoffet, som for Publicum, aabnedes med Stykker af Molière, da dog Skuespillerne, efter hvad han med største Rimelighed antager, allerede inden Forestillingen den 23de Septbr., havde fire af Holbergs Comedier ihænde, ja vare endog i Begreb med at indstudere dem. Der var imidlertid meget, som talte for, at Molière ved disse Leiligheder gaves Fortrin. Vel forstod Montaigu noget Dansk, men dog saa utilstrækkeligt, at han maatte lade Holbergs Stykker oversætte for sig paa Fransk, inden han kunde veilede Skuespillerne til deres Udførelse; det var ham altsaa ikke muligt at dømme med Sikkerhed om den Virkning, disse Comedier, af en hidtil i dette Fag ubekjendt Forfatter, vilde gjøre; derimod kjendte han nøie Molières Værker, ja havde vel ofte selv spillet "L'avare" og "Le bourgeois gentilhomme", hvorfor han i dem maatte være en dygtigere Veileder. Holberg siger selv, at Skuespillerne spillede bedre i Molières end i hans Stykker, da de i dem havde Montaigus Anviisning. Endvidere var disse Styk-

kers Lykke grundfæstet, og endelig havde de danske Skuespillere, i de nylig afskedigede franske, gode Mønstre for Udførelsen af dem. Da det nu var baade Entrepreneuren og Skuespillerne af største Vigtighed, at den første Forestilling sikkrede dem Yndest, saa er det meget begribeligt, at der baade til Theatrets Aabning og Forestillingen ved Hoffet valgtes Stykker, om hvis gunstige Optagelse man turde være temmelig forvisset, og som tillige gave Tilskuerne Leilighed til en maaskee fordeelagtig Sammenligning med de Franske, hvad der end mere maatte bringe Skuepladsen i Naade. Desuden, havde Holberg selv seet en Tilsidesættelse i dette Valg, da vilde han neppe bleven ved at være Skuepladsens ivrigste Understøtter; thi at denne store Mand havde en saa høi Grad af Bevidsthed om sin Betydenhed som nogen Forfatter, derfor finde vi mangfoldige Beviser baade i hans Skrifter og i det Følgende. At han imidlertid hellere havde seet et af sine Stykker opført, og at hans stærke Udfald mod "Den borgerlige Adelsmand", som lettest kunde have været ombyttet med et af hans da givne Stykker, fornemmelig havde sin Grund deri, det er saare rimeligt.

Mærkeligt nok, at just i de samme Dage da det danske Skuespil forundtes den Ære, "for Kongen selv at træde", og vandt hans Bifald, gav Kongen sine tydske Operister, lige imod den Capion, i hans Privilegium og dets Udvidelse, skjænkede Eneret til Skuespils offenlige Opførelse, og med aabenbar Fare for den unge danske Skuepladses bratte Ødelæggelse, Tilladelse til een Gang om Ugen at spille offenlig for Penge paa det Theater, der paa Slottet var indrettet for dem. Denne Hofforlystelse tiltalte imidlertid ikke Folket; Truppen var, uagtet denne Naade,

ikke istand til at holde Creditorerne fra sig Saisonnen ud. Efter Werlauff, i "Historiske Antegnelser", udstedtes under 9de Marts 1723 en kongelig Befaling, hvori det hedder, at "Johann Keyser og Carl Ludwig Westerholz, Operister ved Hoffet, samt alle de under deres Bande henhørende Personer maae for al Anstrengelse af deres Creditorer, samt Arrest paa deres Personer være befriede, indtil deres Gage falder, hvoraf da Enhver skal og bør tilfredsstilles." Denne Johann Keyser var formodenlig Capelmesteren selv med et urigtigt anført Fornavn, eller en Broder af ham. Efter Paaske reiste Truppen tilbage til Hamborg, og der blev ikke mere ansat noget tydsk Operaselskab ved Hoffet.

At der for Resten oftere er blevet opført danske Skuespil for Kongehuset og at Indtægten derved har været Foretagendet til betydelig Understøttelse, sees af en Prolog, som 1728 gaves i Anledning af Dronningens Fødselsdag, da Theatret blev aabnet, efter at det en Tidlang havde været lukket, formedelst Pengemangel; thi den i Prologen optrædende Danske siger:

"— at Skuespil ophørte
Af andet Kildevæld end Gnierie herrørte;
Vor Riges Naade-Sol for os usynlig stod,
Da han sin Residents tilrette gjøre lod;"

hvilket tydeligt viser, at Theatrets Ophør især havde været en Følge af den paa Slottet foretagne Reparation, hvorved Skuespils Opførelse hindredes.

Efter sin nøiagtige Undersøgelse af den ældste Rollebesætning i Holbergs Stykker, fremsætter Rahbek den Formodning, at Hald, som siden skal være bleven Provst i Nærheden af Ringkjøbing, Gram, der blev Pedel ved Universitetet, og Mad. Lerke allerede kort efter Hofforestillingen

udtraadte af Truppen. I deres Sted traadte Hans Lindorf, en Student, der blev en betydende Skuespiller, som fik Jeppe og flere af Grams Roller; Ramel, ligeledes Student, som gav Tjenere, naar de ikke vare saadanne Hovedroller, der tilfaldt Wegner, og Jfr. Sophie Hjorth, som anføres for Nille, Elskerinder og Koneroller.

Af den anførte Nytaars-Prolog sees, at hvorvel man havde været saa forsigtig at bestemme Fattigafgift ogsaa for Opførelsen af Tragedier, var der hidtil ikke givet noget Sørgespil. Dog var det paatænkt, thi Sganarel siger:

"Ad Aare dog vi byder
Maaskee Cupido selv til en Tragoedie,
Paa et og andet Mord, som han kan faae at see."

Formodenlig var den Tragedie, som her menes, Racines "Andromache". Senere opførtes ogsaa andre Tragedier, hvilket man erfarer af en Prolog, der blev givet 1728, hvori Melpomene siger:

"Jeg tidt opløftet har for deres Lyst min Røst,
Men neppe fundet dem, som lædskede min Tørst."

De qvindelige Hovedroller i Tragedien synes at have havt en meget anseet Fremstillerinde i Mad. Montaigu; Pilloy spillede uden Tvivl Elskerrollerne, og Ulsøe Tyranner og værdige Fædre. Spillemaaden var naturligviis det franske Theaters: lange, afmaalte og i Takt faldende Skridt, store, fægtende Armbevægelser, Forvridelse af Ansigtstrækkene, et luftsøbende, svulstigt, afvexlende hviskende eller tordnende Foredrag, hvori Oversættelsens klodsede Alexandriner ret tilskanderedes Publikum med Fremhævelse af Cæsuren uden Hensyn til Ordforbindelsen. Dette unaturlige Væsen satte sig ikke i nogen varig Yndest hos Publikum; det lader til at det blev ved et Par Forsøg dermed.

I Comedien brugte man naturligviis Tidens almindelige Dragt, med den Forskjellighed, som Personernes Stand, Alder og Charakteer fordrede. Sørgespillet maatte derimod gives i et Slags Costume. Dette var paa den Tid og længe efter en høist eventyrlig Sammensætning. Hvad det mandlige Personale end agerede, sorte Fløils Knæbuxer, hvide Strømper og Skoe med Steenspænder skulde det altid have til Underklædning. Laae Scenen i Frankrige, Tydskland eller England, da kom dertil — ligegodt hvilken Tidsalder Handlingen foregik i — den Tids bredskjødede Kjole og lange Vest, hvorover der hængtes et Skjærf med Guldfryndser, og, hvis Personerne vare af kongelig Æt, en lang Kaabe, baldyret med Flitterguld og Pailletter. Paa den puddrede Allongeparyk bar Helten i Fredstid en trekantet Hat, rigt udstafferet med Fjer, i Krigstid en Hjelm, som oftest forfærdiget af forgyldt Pappapir. Foregik Stykket i det gamle Grækenland, da var Skjødkjolen kort, afstivet med Fiskebeen og af hvidt Silketøi, besat med Pailletter. Dertil bares et Slags Pandser af Dvælg, ligeledes pailleteret, og en med lange Fjer overdaadigt smykket Hjelm. — Heltinderne gik, ligesom Heltene, bestandigt, enten de hørte hjemme i Tydskland eller i Grækenland, med høihælede Skoe og puddret Haar; men dette var, i Forhold til den Fornemhed, der efter Stykket tilkom dem, mere eller mindre overlæsset med Bævernaale, Perler, Fjer eller Blomster. Det Eneste, hvorved de betegnede Landet og Tiden, som Stykket spilledes i, var, at de paa deres Fiskebeensskjørter anbragte, af Perler, Flor eller Baand, endeel Stads, som, efter deres Mening, gjorde dem fuldkommen costumerigtige.

Uagtet Kongen havde viist det danske Theater sin Yndest, og Mænd af høieste Rang og Anseelse ikke fandt det

under deres Værdighed at understøtte det med Raad og Daad, fik Skuespillerstanden strax at føle, at den havde mange Mægtiges Uvillie og Fordom mod sig. Skuespilleren Høberg var Alumnus paa Walkendorfs Collegium og af Rector Magnificus, den liberale Dr. Th. Bartholin, bleven foreholdt, at det i ingen Maade kunde forsvares eller tillades ham at være Comediant, saa fremt han agtede at nyde godt af Stipendiet; men desuagtet understod han sig til at disputere, uden at have forladt sit usømmelige Levnet. Grev Holstein, som var Universitetets Patron, blev derfor adspurgt, hvorledes der med bemeldte Høberg skulde foreholdes, da Oversecretairen Rostgaard havde taget sig af ham og givet at forstaae, at det vilde mishage Greven, hvis Universitetet gik frem imod ham med Rigueur. Holstein gav et undvigende Svar, men ikke destomindre blev Høbergs Plads, efter at ham var tilstaaet 4 Rdlr. for den Disputats, han nylig havde ladet udgaae, den 10de April givet bort til en Anden. Fra denne Tid blev han ideligen varslet til at flytte, hvilket han dog ikke gjorde førend den 11te Juni, da han tilskrev Ephorus, at han, af Ærbødighed for sin Øvrigheds Sentiment, var udflyttet, takkende for viist Faveur, og derhos bad ham, at formaae Consistoriet til at forunde ham det fra sidste Michaelis forfaldne Stipendium, hvilket blev ham tilstaaet paa Grund af, at han nu "allerede" var flyttet. — En Studiosus, Niels Horn, som nok havde været en af den danske Bandes Hjælpere i Forlegenhed, meldte sig paa netop samme Tid til examen theologicum, og ansøgte Consistoriet om, at hans førte Levnet ikke maatte være ham hinderligt heri, da han havde givet sig fra at agere Comedie saa snart han var bleven vidende om, at det var hans Øvrighed imod.

Biskop Worm, Prof. theol. Steenbuch og Caspar Bartholin satte sig med megen Alvor imod Ansøgningen, men Majoriteten: Prof. theol. Joh. Bartholin, Trellund, Bagger, Franckenau, Arnas Magnæus, Frolund, Holberg, Horrebow og Th. Bartholin, lod det være nok med at paalægge ham et Prøveaar, efter hvilket han kunde antages til examen theologicum. — Ligeledes forvistes paa samme Tid den ovennævnte Hans Lindorf Regentsen, men han negtede at flytte, og blev derfor relegeret. Det synes imidlertid, at hvad der var Forfølgelsens Aarsag hos Hine, kun var dens Virkning hos ham.

Ved saadanne Forhandlinger i Consistoriet maatte Holberg ikke alene høre skarpt fremsatte Fordomme imod den af ham saa kraftigt understottede Skueplads, som derved havde stor Vanskelighed med at skaffe sig et fast, tilstrækkeligt og dygtigt Personale, men tillige udholde personlige Stiklerier og Angreb, hvormed ogsaa andre Lærde, f. Ex. den berømte Gram, forfulgte baade ham og hans Comedier i det daglige Liv. Det blev ham derfor vigtigt, at vise det Urimelige i den Foragt og heftige Iver, der vendtes imod Theatret. Det var Grunden til at han, i Fortalen til det i Foraaret 1723 udkomne første Bind Comedier, gik ind paa Besvarelsen af de to Spørgsmaal: 1) Om det strider imod visse Personers Stand og Charakteer at skrive Comedier? og 2) om det er sommeligt og anstændigt for smukke Folks Børn at lade sig bruge til theatralske Exercitier? — Med Alvor og Varme udviklede han i denne Afhandling Angrebenes Urimelighed.

Sommerterminen bragte, efter J. E. Schlegels Beretning, dengang en saa stor Mængde udenbyes Folk sammen i Kjøbenhavn, at den var Skuespillernes bedste Tid. De lode den ikke gaae unyttet, men sørgede endog, som oftere,

for et godt Leilighedsstykke, hvilket de fik i Holbergs "Den ellevte Juni", som første Gang blev givet 11te Juni, og gjorde stor Lykke. Den bekiendte Deel af Besætningen var:

Studenstrup . . . . Høberg.
Skyldenborg . . . . Pilloy.
Jacob . . . . Lindorf.
Lucretia . . . . Mad. Montaigu.
Niels Christensen . . . . . Ramel.

Dette Stykke giver det bedste Beviis for, hvor slet det stod til med den unge danske Scene, der ved sin Aabning var udstyret med meget dygtige artistiske Kræfter og en saa stor, den aldeles eiendommelig literair Rigdom, som intet begyndende Theater har kunnet berømme sig af. Uagtet Skuepladsen ikke engang var et Aar gammel, og der kun spilledes to Gange om Ugen, havde Publicum allerede faaet saa megen Ligegyldighed for den, at det ikke var muligt at skaffe en Søgning, der kunde dække Udgifterne til det lille Selskabs Lønning, Stykkernes lidet bekostelige Udstyr, de ringe aftenlige Omkostninger og Capitalens Forrentning. Holberg, der udtaler sig saa skarpt imod alle "Præsentationer og Outreringer", som kun have til Hensigt at lokke Tilskuere, der ikke vide at vurdere den ægte Comedie, Holberg maatte, efter egen Tilstaaelse, i dette Stykke "sætte den Madding paa Krogen, som han vidste, at Mængden vilde bide paa". Og denne Madding var endogsaa ikke af den uskyldigste Art, men bestod tildeels af burleske Scener, meget plumpe baade i Situation og Udtryk, tildeels af saadanne Flauser, — f. Ex. med Tønden, Sækken og Vægterspektaklet, — som han alvorligt dadlede hos Molière. De stærke Midler forfeilede ikke øieblikkelig Virkning: Stykket, som alene ved en ganske fortræffelig

Skildring af Charakterer, Sæder og provindsielle Eiendommeligheder, var i sin Grund et ypperligt Lystspil, opnaaede, formedelst "Maddingens" Anbringelse, nogle godt besøgte Forestillinger; men det bidrog aldeles ikke til at tilvinde Skuepladsen overhovedet en forøget Interesse, saa at ogsaa andre Comedier, der vare uden saadanne Loier, fik større Tilløb. "Den ellevte Juni" var et blot Meteor paa Theaterhimlen, der efter dets korte Glands kun blev endnu mere mørk og øde. Inden en Maaned efter den første Opførelse var Capion i samme Knibe som Skyldenborg; thi "han blev sat ved Vingebenet" for en udstedt Vexel paa 200 Rdlr., Noget, som "Hamb. Correspondent" undrede sig meget over, da han dog ved Comedierne og Maskeraderne havde fortjent store Penge. — Der indtraadte nu en Standsning i de danske Comediers Opførelse, hvilken vedvarede til Slutningen af September, da Montaigu, for at Capions Fallit ikke skulde hindre Theatrets Virksomhed, overtog Entreprisen med Forpligtelse at betale Capion 650 Rdlr. aarlig Leie af Huset, endskjøndt der herefter kun skulde spilles een Gang om Ugen. Paa Datidens Comedieplacater hedder det altid, at de danske Acteurs "aabne atter deres Theatrum", men Anmeldelsen: "Den 27de September aabne de danske Acteurer atter deres Theatrum ved at forestille en Comedie kaldet: Den politiske Kandestøber, som med mange Scener er bleven forbedret", maa nok have gjældet en virkelig Aabning af Skuepladsen efter en lang Hvile.

Kort efter fremtraadte en ny Forfatter, Kammerraad Joachim Richard Pauli, som ogsaa — dog vistnok senere — med saare lidet Held forsøgte at omstøbe Holbergs "Politiske Kandestøber". Han debuterede med "Dend Seendis Blinde Een COMOEDIE Paa Tree Acter." —

Dette Smørerie, der er ligesaa flaut og mat, som Holbergs Lystspil ere vittige og livfulde, var for Resten det eneste Stykke, som han fik bragt paa Scenen, hvor det endog holdt sig efter Skuespillets Opstandelse i Frederik den Femtes Tid. Derimod vandt Holbergs "Barselstue", som blev givet ved samme Tid, ikke det fortjente Bifald "formedelst dets Satire, som Mange stødte sig over". Af Besætningen har Holberg kun bevaret os Følgende:

Barselkonen . . . . Pilloy.
Corfitz . . . . Ulsøe.
Troels . . . . Wegner.
Jeronimus . . . . Lindorf.

Den Yndest, hvori Montaigu stod ved Hoffet, bevirkede, at Skuespillerne, siden han overtog Theatret for sin Regning, jevnligere forundtes den Ære at give Forestillinger paa Slottet. Endogsaa Kronprindsens Fødselsdag, den 30te Novbr., feiredes med Opførelsen af danske Comedier for de kongelige Herskaber, som fandt sig saa høiligen tilfredse dermed, at "der mere end nogensinde gik Tale om, at de danske Comedianter skulde faae en aarlig Pension af Kongen", hvilket dog ikke slog ind. Ogsaa i Anledning af Nytaarsdagen 1724 nød "den danske Bande Comedianter den Ære at præsentere sig tilhove med deres Spil".

I Begyndelsen af 1724 blev Holbergs "Det arabiske Pulver" bragt paa Scenen. Da det i en rask fremskridende Handling, der giver Anledning til lutter morsomme Scener, revser en datidig Daarskab, hvorved mange hoitstaaende Personer, som man gjerne saae latterliggjorte fra Skuepladsen, vare komne i Folkemunde, vandt dette lille Stykke meget Bifald. Digteren har opbevaret os den hele oprindelige Besætning, som var:

Polidor . . . . Ramel.
Henrik . . . . Wegner.
Oldfux . . . . Ulsøe.
Andreas . . . . Lindorf.
Leonora . . . . Mad. Coffre.
Pernille . . . . Mad. Montaigu.
Joden. . . . . Pilloy.
Leander . . . . : . . . . Schou.

Formedelst den Uorden, som Maskeraderne, mere end nogen anden Forlystelse, give Anledning til, havde de altid havt deres Fjender; at de tjente til Skjul for Lykkespil, forøgede disses Antal og gav dem, som harmedes over de danske Comediers Fremgang, og troede at hemme den ved at berøve Entreprisen de store Fordele, den havde af Maskeraderne, god Grund til Anke. Det synes som om Politiet flere Gage havde, til Bedste for de Fattige, lagt Beslag paa de ved Maskeraderne indkomne Penge, fordi der var drevet Hazardspil. Endelig kundgjorde Politiemester Ratcken, under 10de Februar 1724, en kongelig Befaling, at ingen offenlige Maskerader maatte holdes, undtagen naar høie Personer vilde have private (!) Maskerader, samt at Ingen maatte holde Bank under Straf for Verten og de i Banken antrufne Penges Confiscation.

Inden Slutningen af 1723, medens Maskeraderne endnu vare i Flor, havde Skuespillerne bedet Kammerraad Pauli om at skrive dem et Stykke under Titel: "Julestuen og Maskeraden", da de troede, at et saadant Stof vilde have en meget tiltrækkende Virkning. Han bragte ogsaa et Slags Stykke til Verden; men det var noget af det urimeligste og vrøvlevornste Tøi, der nogensinde er udkommet paa Tryk under Navn af en Comedie; allerede det af

Rahbek i 6te Deel af Holbergs "Udvalgte Skrifter" meddeelte Udtog giver fuldgyldigt Beviis herfor, endskjøndt det har langt bedre Sammenhæng end Stykket selv. Skuespillerne, som dog havde fundet "Dend Seendis Blinde" værdigt til Opforelse, vilde heller ikke give det. Grunden var imidletid neppe dets Slethed, men at Pauli, istedetfor, som de havde ventet, at indtage Publicum for Maskeraderne, der vare en saare vigtig Indtægtskilde for Theatret, havde sluttet sit Stykke med følgende grove Angreb paa dem: "Det er ligesom at giftermaals Tancker nu omstunder fødes med Børn, i det mindste groer de op med dem fra Barns Been op; De kjender alt forskjel paa Mandfolck og Fruentimmer for de kan kjende et Bogstav og det første de legger sammen saa bliver det een Mand een Mand, Alt dette maa vi self tacke deres Optugtelse for. Og jeg troer, at ti Kuplersker ere icke gode for at indprente dem saa meget derom, som een Julestue og Maskerade." Det Bedste ved Stykket var, at Holberg i dets Titel fandt Stof til sine to Comedier. Han forstod Opgaven bedre: Julestuen blev en Revselse, der gives saa særdeles morsomt, at Opmærksomheden næsten ikke faaer Tid til at hefte sig paa den Usædelighed, som den for en Deel er vendt imod; og i Maskeraden gav han ikke alene en meget underholdende Comedie, men fremsatte tillige for denne Morskab et meget kløgtigt Forsvar, der endydermere fremgaaer saa naturligt af Stykkets Plan, at man, som Rahbek siger, maa beundre Holberg dobbelt, hvis han efter Anmodning har indført det, eftersom han har faaet en undværlig, integrerende Deel af det Hele deraf, der, som saadan, stedse høres med ny Interesse.

Pauli lod sit Stykke trykke 1724 og satte paa Titel-

bladet, at det, "Andre til Fornøielse", er sammenskrevet i samme Aar. Da der nu staaer i Fortalen, at "han havde sammenskrevet det paa Acteurernes Begjæring, men at det var forsømt at spilles paa den Tid Julen varede, hvorfor han havde taget det tilbage, og at der imidlertid var fremkommet to Stykker af en anden Autor, hvorfor Nogle, som havde vidst, at hans Stykke længe før havde været fuldfærdiget, vare komne paa de Tanker, at Anledningen til disse Stykker vare af hans", saa slutter Rahbek, at dette, nagtet Autors Sigende, maa være skrevet 1723, da begge Holbergs Comedier beviisligen ere trykte i 1724, hvilket vilde være en Umulighed, hvis de først vare blevne til og komne frem efter Julen i samme Aar, ligesom Pauli heller ikke i en Tid af otte Dage godt kunde tage sit Stykke tilbage og faae det trykt. At Rahbeks Slutning var rigtig, sees af følgende senere fundne Placat:

"De ved
Hans Kongl. Majestæts særdelis Naade privele-
gerede Danske
ACTEURS
Aabne atter i Dag, Mandagen den 28 Febr.
Deres Theatrum, ved at forestille paa det Danske
Sprog det seer artige og fornøyelige Skuespil
Kaldet
MASQUERADEN
Som bliver efter mangfoldige honette Folks Begjæring
præsenteret endnu den tredie Gang,
Derefter
Juule-Stuen,
Som ogsaa bedst passer sig til en Fastelavns Mandag.
Personerne o. s. v." som paa den foregaaende Placat, med Und-

tagelse af den ydmygste Bøn til Standspersonerne, hvilken Skuespillerne ikke godt kunde frembringe paa en Fastelavns Mandag.

Da Fastelavns Mandag faldt ind paa 28de Febr. i 1724, har man et uomstødeligt Beviis for, at Paulis Stykke er skrevet for at gives i Julen 1723. Tillige synes det som om Holbergs "Julestuen", der, formodenlig som en Følge af at begge Stykker havde deres Oprindelse af eet, i mange Aar næsten altid blev givet med "Maskeraden", ikke i den Juul er bleven opført, men først i Begyndelsen af 1724. Mærkeligt er det iøvrigt, at "Maskeraden" efter "mangfoldige honette Folks Begjæring", er opført saa hurtigt efter ovennævnte Forbud imod Maskerader, og det er høist rimeligt, at den første Forestilling og Forbudet ere samtidige, ja, at Skuespillerne maaskee have havt til Hensigt at afværge Forbudet ved at bringe dette Stykke paa Scenen.

Efter sit Sigende i Fortalen, lod Pauli sit Stykke trykke, for at forjage al Mistanke om at Holberg havde taget sine Comedier af hans. Dette har dog neppe været hans virkelige Hensigt, og man tør nok ansee det for et Stikkelerie paa Holberg, naar han strax efter i Fortalen anmærker: at "til dette Stykke icke udfordres vidtloftige Raisonnements over Masqveradens Nytte eller Misbrug, eftersom jeg allene har indført dend som en præsentation til Skuespillets Ziirlighed." Det er sikkert ogsaa med Hensyn til den Lykke, som Julelegene gjorde i Holbergs Stykke, at han gjør opmærksom paa, at de af ham anførte Julelege, "umuligt kand gjøre den Effect hos Læseren, hvilcken de skulde have gjort, dersom de vare blevne forestillet paa dend dertil udkaarne Maade, udpyntede baade med Musique og anden Ziirlighed, for at behage saavel Øiet som Øret tillige.'

Besætningen i Holbergs "Julestuen" var:

Jeronimus . . . . Ulsøe.
Leonora . . . . Jfr. Hjorth.
Pernille . . . . Mad. Montaigu.
Leander . . . . Pilloy.
Magdelone . . . . Mad. Coffre.
Skolemesteren . . . . Wegner.
Arv . . . . Høberg.

og i "Maskeraden":

Jeronimus . . . . Ulsøe.
Leander . . . . Pilloy.
Henrik . . . . Wegner.
Arv . . . . Høberg.
Magdelone . . . . Mad. Coffre.
Leonard . . . . Schou.
Leonora . . . . Jfr. Hjorth.

Det var ikke nok at det danske Skuespil havde tabt en betydelig Understøttelse ved Maskeradernes Ophør, det fik ogsaa paa den Tid en farlig Medbeiler, og det i en Mand, som fremfor Nogen burde have virket for dets Opretholdelse. Capion, der ved Montaigu havde seet Entreprisen frelst fra den Undergang, som han selv, uagtet de "store Penge", den indbragte i det første Aar, havde beredt den, gjorde ikke blot de slette Kaar, hvorunder hans Landsmand skulde svare ham en betydelig aarlig Leie af Huset, endnu slettere, men nedsatte tillige den danske Comedie i Almeenhedens Omdømme, idet han, paa de Aftener da den ikke blev givet, overlod dens Scene til en Bande Gjoglere. Denne dobbelte Krænkelse, som dog nok egenlig udgik fra General Arnold, der havde Capions Privilegium i Pant, og med en Aagerkarls smudsige Hen-

synsløshed greb enhver Leilighed til at gjøre sig sit Pant saa nyttigt som muligt, vakte Montaigus retfærdige Harme. I følgende, af Conferentsraad Werlauff meddeelte Brev, der er affattet paa Fransk og uden Udskrift, men ganske sikkert skrevet til Storkantsleren, Grev U. A. Holstein, fremsatte han sine Besværinger over denne Forfang, og ansøgte om Eneret for det danske Skuespil.

"Naadigste Herre!

Det er Deres Godhed, som den danske Comedie skylder sin Oprindelse og første Oprettelse. Den stadige Beskyttelse, hvormed Deres Excellence altid har hædret den, gjør, at den med en ærefrygtsfuld Tillid tør bønfalde om den Ære, at nyde bemeldte Beskyttelse under en uheldig Omstændighed, hvilken den ikke havde ventet at møde. I den Hensigt at oprette dette Skuespil i Kjøbenhavn, havde man besluttet at give Comedien hele Aaret een Gang om Ugen, da Tilskuernes aftagende Begjærlighed efter at see den ikke tillod at give den to Gange. Selv derfor er man kommen overeens om at give Capion 650 Rdlr. aarlig i Leie af hans Huus, og Summen var altfor klækkelig til at han ikke skulde tage imod dette Bud. Han har da modtaget det; men her kommer det indtraadte Tilfælde. En Bande Liniedandsere, som enten er hidkaldt af Capion eller kommen af sig selv, har sluttet Accord med bemeldte Mand om at spille i hans Huus de Dage, da der ikke gives Comedie. Denne Vexlen er ikke efter Acteurernes Smag; de betragte det som en Skam for dem at spille skifteviis med dette Slags Folk. I en saadan Stilling bønfalder den danske Comedie Deres Godhed om, at give den Fortrinnet for dette Slags omvankende Gjøglerier, som komme hertil og efter tre, fire Maaneders Forløb bringe 3 til

4000 Rigsdaler ud af Landet, og tilligemed denne Summa borttage Tilskuernes hele Skuelyst for al Resten af Aaret. Uden at være beheftet med disse Ulemper danner den danske Comedie Sproget, holder Pengene i Landet og giver Indbyggerne hele Aaret igjennem et Skuespil, som er nyttigere og mere passende. Men det kan den ikke gjøre uden ved Udelukkelsen af andre fremmede Skuespil, hvis Vanskabthed jeg ikke vil fremstille, og hvis Følger og Misbrug jeg nylig har berørt for Deres Excellence. Det er da om Udelukkelsen af fremmede Skuespil at den danske Comedie bønfalder Deres Godhed. Denne Naade vil, ved at befæste den, befæste Deres Værk, og forbinde den til for stedse at ansee Dem ikke alene som sin Grundlægger, men tillige som sin evige Gjenopretter.

Kjøbenhavn den 13de April 1724.

Naadigste Herre
Deres Excellences
ydmygste, lydigste og meest forbundne Tjener
Montaigu."

Denne Klage bevirkede Gjøglerbandernes Forjagelse ved et nyt Forbud, hvilket fandt taknemmelig Erindring i en Prolog, som blev fremsagt i Anledning af de kongelige Herskabers Hjemkomst fra Achen i Juli. Skuespillerne anstrengte ogsaa alle deres Kræfter for at vise sig værdige til Eneherredømmet. Endnu i samme Foraar kom, alene af Holbergs Stykker, foruden de to nylig nævnte, "Jacob von Thybo" og "Ulysses von Ithaca" paa Scenen. — Om det første Stykke siger Digteren kun, at "Tilskuerne syntes ikke ilde om det", hvoraf Meningen uden Tvivl er, at det ikke behagede synderligt. Aarsagen var dog vist kun den, som ikke sjeldent gjør, at Lystspil, der netop ud-

mærke sig ved en bidende og vittig Spot over Dieblikkets Daarskaber og Tilstande, maae udholde en haard Kamp imod Uvillie inden de kunne finde den fortjente Erkjendelse, som senere saa meget rigeligere bliver dem tildeel. Holberg havde med en Dristighed, der gjør ham til tapprere Mand end mangen berømt Hærfører, angrebet Latterligheden hos to Stænder, som dengang førte det store Ord og tiltoge sig Herredømmet over al Mening. Hans Jacob, som han selv erkjender for "outreret", og der endydermere skal have været Caricaturen af en dalevende, for sit Skryderie almeenbekjendt Major Thielo, oprørte de Militaire; og den pedantiske Magister, der i et levende Contrafei fremstillede mange af Datidens meest ansete Lærde, vakte Forbittrelse iblandt hans Standsfæller, som allerede ved hans Comedieskriverie ansaae sig for høiligen fornærmede af ham. Der er neppe Tvivl om, at "Jacob von Thybo" vakte stor Uvillie ligesom "Tartuffe", men med meget forskjellig Virkning paa Theatrets Kasse, thi medens de i "Tartuffe" Spottede aldrig selv havde hørt til Theaterbesøgerne, men bleve Skyld i at deres Antal forøgedes, hørte de i "Jacob von Thybo" Spottede ei alene til Skuespillets flittigste Besøgere, men angave Tonen, saa at de ved at lade haant om Stykket og blive borte, fik mange Andre til ogsaa at gjøre det. — Om "Ulysses von Ithaca" siger Holberg, at "det optoges med større Bifald", hvilket vel ikke, med Hensyn til Søgningen, vil sige meget. De ravgale Haupt-Actioner, som deri parodieredes, havde for nogle Aar siden været en meget behagelig Underholdning for den høieste Adel, og fandtes vist endnu af Almuen langt fornøieligere end de danske Comedier, som hindrede deres Opførelse. — Endelig gik i Juli samme Aar et Stykke, hvortil, som i de to

tidligere omtalte Leilighedscomedier, Folkelivet gav Stof, nemlig "Kildereisen", der — dog nok meest for de "smukke Præsentationers" Skyld — vandt stort Bifald. — Saaledes opførtes i den første Halvdeel af 1724 ikke mindre end sex nye holbergske Lystspil, og det er begribeligt at der til samme Tid ogsaa gaves Nyheder af fremmede Forfattere.

Uagtet disse store Anstrengelser vilde det ikke lykkes Skuespillerne at tilbageføre den tidligere Søgning, hvortil de trængte saa meget mere, da de kun havde een ugenlig Forestilling at søge Ophold ved, og, for at lokke Tilskuere, mere og mere lode sig forlede til at lægge Vind paa "kostelige og bekostelige Præsentationer", der betydeligt forøgede deres Udgifter. Kongen, som i dette Aar begyndte at skrante og ganske havde tabt sit tidligere Hang til Fornøielser, var strax efter sin Hjemkomst fra Brøndkuren i Achen, taget med hele Hoffet til Fredensborg; Rostgaard, den danske Comedies hidtil saa varme og formaaende Velynder, tabte ved denne Tid sin Indflydelse, da hans Embedsførelse blev underkastet en Undersøgelse, der kort efter bragte ham i Unaade; og Acteurerne havde, som de selv sagde, "lagt sig ud med alle Folk, Officiers, Doctores, Advocater, Kandestøbere, Marquiser, Baroner, Barberer."

Allerede i Juli yttredes der, i den foran omtalte Prolog, Frygt for at Theatret vilde blive lukket, og Vinteren var saa langt fra at gjøre Tilstanden bedre, at den danske Skueplads ogsaa virkelig indtraadte i Aaret 1725 med sin anden Fallit. Den 2den Januar maatte der gives Montaigu Protectorium imod hans Creditorer paa to Aar. Det lader imidlertid til, at han blev hjulpen ud af Kniben og slap for at gjøre Brug af det, saa at Skuespillene, der nok vare blevne standsede ved Julen, efter nogen Tids

Forløb igien kom i Gang. Men det var Trængslens og Nødens Tid. Naar man betænker at Vinteren 1724—25 var den tredie i Theatrets Tilværelse, kan man nok, ved at læse følgende Linier af Holbergs i 1727 givne Leiligheds-stykke: "Comediernes Ligbegængelse", slutte sig til hvilken miserabel Tilstand baade Entrepreneur og Bande da befandt sig i. Thalia siger:

"Den tredie Vinter vi fremslæbte paa Credit.
Da Hunger Nogle drev til Jylland, Fyen, Norge,
Da truede Tujon*) ei Draabe Viin at borge,
Hos Kræmmer, Haandværksmand, hos Bager, Brygger, Kok
En Streg ei mere var at faae paa Karvestok.
Vi trakte Vexler, men som ingen endossered,
De kommer med Protest igjen uhonorered;
Bød Assignation paa ventet aarlig Løn:
Men Alt omsonst, her hjalp ei Løfter meer, ei Bøn.
Hos Jacobs Sønner selv, som af tredobbelt Rente
Til Medynk drives tidt, var intet meer at hente."

At de, som Hunger drev fra Kjøbenhavn, skulde have søgt Brødet ved at reise om i Landet og spille Comedie, er ikke troligt, da Banden var altfor liden til at "Nogle" af den kunde være nok for et Stykkes taalelige Besætning. Meningen er snarere, at de, medens Theatret af Nød stod lukket, søgte at friste Livet ved at besøge deres Hjemstavn. For Resten seer man, at Skuespillerne endnu bestandig nærede saa godt Haab om at opnaae en kongelig aarlig

*) Mathieu Tujon, en Reformeert, der fra April 1722 havde nedsat sig som Viinskjænker og Gjestgiver, boede paa Østergade og havde stærk Søgning af siddende Gjæster.

Lønning, at de endogsaa søgte at gjøre Gjæld paa den. At det endnu varede en god Tid inden Haabet gik i Opfyldelse, havde sikkert sin Grund i at Rostgaard ikke mere kunde være deres Talsmand hos Storkantsleren.

Hvad der Vinteren over bevarede Theatret fra den fuldstændige Undergang, var uden Tvivl især det overordenlige Bifald, hvormed Publikum modtog Holbergs "Melampe", som siden ganske har tabt sin tiltrækkende Kraft. "Det er utroligt" siger Holberg, "hvor meget dette Stykke behagede for den ualmindelige Opfindelses Skyld; thi da Digteren i et saa latterligt Emne stormer i næsten sophocleiske Toner, opvækker han paa engang Latter og Graad." At Tilskuerne kunde røres til Taarer ved den svulstige Jamren i en saa parodisk Familiestrid, vil nu forekomme Enhver ubegribeligt; men vist er det, at det virkelig var Tilfældet; endnu 40 Aar efter stod dette Stykke i stor Agtelse, just for den tragiske Virkning, der smigrede Holberg meget, da Flere deraf formodede, at han ogsaa, om han havde villet, kunde have udmærket sig som Tragediedigter. — "Uden Hoved og Hale", som fulgte efter, fandt derimod en kold Modtagelse, og bidrog ikke til at forbedre de slette Omstændigheder.

Foraaret 1725 fuldendte det Skibbrud, som Theatret om Vinteren saa møisommeligen havde kæmpet for at undgaae. I Begyndelsen af Mai saae Montaigu sig ikke længer istand til at afværge Theatrets tredie Fallit. Denne Gang blev det ikke ved at han søgte Protectorium, han maatte ogsaa bruge det, der under 12te Mai udstededes til ham for to Aar og under 18de Juni forlængedes til tre Aar. Da Holberg i Juni reiste til Achen, medtog han den bittre Følelse, at det Nationalværk, som han med

saa megen Iver og Berømmelse havde virket for, ikke kunde vinde Trivsel ved Folkets Deeltagelse.

Montaigu var de danske Comediers Sjel; hans Undergang var deres. Hamb. Correspondent af 4de Decbr. 1725 siger: "De danske Comedier ere nu aldeles uddøde." Endvidere hedder det: "Ogsaa er det Huus, som Capion til denne Brug har ladet opbygge, solgt til et Garnisonsbryggeri, hvorpaa Kjøberen af Hans Majestæt har faaet allernaadigst Approbation." At Huset dog ikke blev anvendt dertil, maa, efter flere Data at dømme, have havt følgende Grund: General Arnold, der befattede sig meget med Pengeomsætninger, havde, ikke uden egen Fordeel, af Krigshospitalets Midler sat en betydelig Capital i Theaterbygningen paa første Prioritet. Da Eiendommen skulde sælges og Ingen vilde betale den med Prioritetens Beløb, fordi den, efter de danske Comediers bedrøvelige Endeligt, ikke havde nogen Værdie som Theater og kun med stor Bekostning kunde indrettes til anden Brug, truedes Generalen, der skulde tilsvare Hospitalet dets Penge, med et betydeligt Tab. For at skubbe dette fra sig over paa den Anstalt, hvis Interesse han havde at varetage, kjøbte han selv Theatret, og bragte det ved sin Formaaenhed til, at det blev fundet hensigtsmæssigt at Garnisonen fik sit eget Bryggerie, hvilket han for sin Regning vilde drive i den dertil omkalfatrede Theaterbygning, der da skulde blive af saa megen Værdie, at Prioriteten kunde blive staaende. Han tog ogsaa Privilegium paa dette Anlæg, men opgav at benytte det, da han haabede, af Skuespillerne, der vare betænkte paa at frelse sig fra Brødløshed, ved igjen at begynde Theatret paa egen Haand, at opnaae en saadan Leie for Brugen af Huset og de Privilegier, som heftede til det,

at hans Penge kunde forrente sig langt bedre; end ved et nyt Foretagende, der vilde koste meget at faae iværksat.

Holbergs Hjemkomst, i Foraaret 1726, bidrog nok ikke lidet til at Skuespillerne virkelig besluttede sig til at vove et Forsøg paa Værkets Fortsættelse. Han havde en halv Snees færdige Comedier, som de kunde vente at han vilde forøge deres Repertoire med, og Skuepladsens Opretholdelse laae ham altfor meget paa Hjerte til at han ikke skulde kraftigen have opmuntret dem til den. Med General Arnold, som var meget omhyggelig for at tage fuld Sikkerhed for en god Indtægt, hvorledes det end gik med dem, som skulde tilveiebringe den, blev der sluttet en Contract, hvorefter Skuespillerne skulde for hver Aften de benyttede Huset og dets Privilegium betale ham en klækkelig Leie, som forlods blev fradraget den aftenlige Indtægt. Hvad der blev tilbage efter denne og de øvrige Omkostningers Udredelse, deeltes imellem de Spillende i Forhold til den Tjeneste, de gjorde. Ogsaa var det Generalen om at gjøre, at holde sit Navn udenfor Sagen, saa længe Nødvendigheden ikke tvang ham til at bruge det, og ikke at paadrage sig Forpligtelser ved det, som Acteurerne foretoge paa hans Privilegium; derfor lod han dem indgaae med en Ansøgning, ifølge hvilken de, ved et under 14de Octbr. 1726 til Politiemester Hans Himmerig ergangent Rescript, alene berettigedes til "at præsentere Comedier paa det allernaadigst privilegerede Huus."

Skuespillerne gave sig med megen Iver ifærd med deres Foretagende, og søgte, som det lader, endog at forøge Personalet; navnligen var det nok fra den Tid at Montaigus talentfulde Datter, Frederikke Sophie, og Schumacher, der blev en af de vigtigste Skuespillere, indtraadte i

Truppen. At Acteurerne baade have spillet, — maaskee til et Forsøg, — paa Privilegiet inden de søgte Tilladelse til at spille for egen Regning, og at de strax begik Theaterbestyreres almindelige, dem og Kunsten ødelæggende Feil —: at søge en indbildt stor Indtægt ved altfor kostbare Forlystelser, der tillige skade Skuespillet, idet de trænge det i Baggrunden og berøve det Anseelse for Publikum, — dette sees af følgende i Werlauffs Skrift anførte Placat, for 12te Juli 1726, vedkommende "Den ellevte Juni": "Imellem Acterne præsenterer sig en ganske ny fransøsk Dandsemester fra Stockholm, som paa sin Reise her igjennem Staden tilligemed hans Kone (som og ligeledes er en af de bedste Dandserinder og Sangerinder af Opera i Stockholm) vil have den Ære at opvarte Tilskuerne med 2 Dandse af ham selv og hans Kone tillige, dernæst med en Dands af ham selv alene; endelig vil hans Kone gjøre sin Flid for at vise sin Perfection i Syngen. Allersidst, til Slutning af Stykket, bliver dandset en ganske heel comiqve Ballet af 6 Personer, 3 Bønder og 3 Bønderkoner, hvilket altsammen formodentlig ikke lidet skal fornøie Tilskuerne."

Holbergs Stykker vare, som tidligere, Repertoirets Grundlag; men for at give dem endnu større Tiltrækningskraft, indlagdes ikke sjeldent nye Sener. Et Vidnesbyrd derom giver følgende for Dandsemesterens Benefice udgaaede Placat, der, som en af den første danske Skuepladses faa Reliquier, optages fuldstændig og i muligst nøiagtig Efterligning, og er mærkelig ved at Acteurerne allerede paa den kalde sig "privilegerede", endskjøndt Privilegiet først blev dem meddeelt i Efteraaret:

De ved
Hans Kongl. Majestts. særdeeles Naade
Privilegerede Danske

ACTEURS

Aabne igien Fredagen dend 19 Julii
Deres Theatrum ved at forestille dend særdelis
lystige og fornøyelige Comœdie, kaldet

Dend politiske Kande-Støber,

Som med adskillige nye og artige Scener
er forbedret.

Voris nye Dantze-Mester, for hvis Skyld denne Comœdie spilles, og som nyder alt hvad samme Aften indkommer, skal giøre sin yderste Fliid med at fornøye Tilskuerne med adskillige rare Dantze, iblandt andre med dend Italienske Nat af Scharamouche og Harlequin, som sidste Gang fandt Approbation hos alle.

Prisen for dem, som finde Behag udi at bivaane dette Skue-Spil, er saaledes indrettet,

Hver Person betaler paa Theatro	1 Sletdaler
Udi en af de mellemste Loger =	1 Sletdaler
Udi de underste Loger = =	3 Mark
Par Terre = =	2 Mark
Paa Galleriet = = =	1 Mark

For en heel Loge betales som for 4 Personer.
Iligemaade ombedes de, som forlange en heel Loge, at addressere sig til Mr. Montaigu, logerendes paa Østergade lige ud for Bagerens.

Theatrum er paa det sædvanlige Sted i Grønnegaden saa kand og Liebhaberne igiennem Porten i Gothersgaden indlades; Begyndelsen skeer præcise Klokken 5, at det Klokken 7 kand, have Ende.

Hvorledes man fandt sig overtydet om, at Holbergs Stykker dog vare dem, der især havde Tillokkelse for Publikum, og man troede, i ham at have en folkeyndet Digter, der tidligere af Theatret, til dets Skade, var bleven tilsidesat, viser det, at den 23de October gave Acteurerne "Jean de France" med den Bemærkning, at denne Comedie ikke i tre Aar var bleven spillet og allerede to Dage efter, den 25de October, opførte de "Gert Westphaler", med den sædvanlige Anbefaling for "Lystighed og Fornoielighed" samt Indbydelse til at see den, fordi den var "ikke spilt i lang Tid." Ogsaa kom under denne Entreprise, men uvist til hvilken Tid, følgende holbergske Stykker, foruden "Pernilles korte Frøkenstand", hvis første Forestilling siden vil blive efterviist som nye paa Skuepladsen: "Henriks Pudserier" (Didrik Menschenskræk), "Henrik og Pernille", "Den pantsatte Bondedreng" og "Den Stundesløse."

At Acteurerne ikke lode det mangle paa, ved Markskrigerie, ogsaa at anbefale blot Dienslyst for at trække Tilskuere, sees af en Placat, hvori de melde, at den 28de October "efter anseelige høie Herskabers Befaling haver man i Steden for Dobleren, som var lovet til i Dag, foretaget at spille Amphitrion, hvor Theatret bliver forandret, saa at det ved Torden og Liunild bliver ganske illumineret, hvilket er meget fornoieligt at see."

I deres Iver for at benytte ethvert muligt Middel til at behage, bragte de ogsaa igjen Tragedien paa Scenen. Saaledes anmeldtes den 30te October anden Gang til Opførelse "den berømte Tragedie Phedra og Hippolitus, (Racines "Phædra") som bestaaer af 5 fuldkomne Acter, skrevne i deilige Vers. Derefter spilles det lystige Stykke, kaldet la Serenade eller Aftenmusiquen; hvorimellem bliver

dandset en Jalousie-Dands af 3 Personer." — Ved den kostbare Dands var det dog især man søgte at trække Huus; efter at man engang havde begyndt at forlyste Publikum med den, maatte man blive ved. Den "gjennemreisende" Dandsemester blev ikke alene bosiddende og, som det synes, parttagende Medlem af Truppen, men udvidede tillige, efterhaanden som Tilskuerne bleve kjede af de enkelte Dandse, sine Compositioner mere og mere, saa at de gik over til større Divertissements. Saaledes hedder det paa Placaten til den 4de November, at der skulde forestilles "den meget fornøielige og lystige Comedie, kaldet Masqueraden, som er orneret med mange smukke og fornøielige Dandse, besynderligt i det Intermede imellem den første og anden Act, hvor der bliver dandset en Ballet af 8, tilligemed den saa vidtberømte Møllerdands af 3 Personer. Dandsemesterens Kjæreste opvarter Tilskuerne med en heel Cantater, Til Slutning bliver forestillet det særdeles lystige Stykke, kaldet Julestuen."

Et Foretagende, som tilfulde viser, hvor lidet Haab man havde om, at at den danske Comedie, hvori man havde havt til Hensigt at give Theatret Grund og Styrke, vilde være istand til at afværge den mere og mere indbrydende Nød, var, at de "privilegerede danske Acteurs" begyndte at beile til Hoffets og den fine Verdens Gunst ved at spille Comedie paa Fransk. Den nærmeste Anledning dertil var, at den franske Ambassadeur, Camilly, som den 23de September 1726 ankom til Kjøbenhavn, gjorde en saa stor Opsigt i de Fornemmes Kredse, at der fra alle Sider blev viist største Omhu for at skaffe ham Fornøielser, og for Øieblikket savnede man just ganske den interessanteste og dengang ved alle Hoffer almindelige:

franske Skuespil. Den danske Trup havde i Montaigu, hans Kone og Datter samt Pilloy fransktalende Fremstillere af Hovedrollerne i baade Tragedien og Lystspillet, og nogle af dens andre Medlemmer vare saa færdige i Sproget, at de kunde spille Birollerne. Derfor blev der gjort de danske Acteurer Forslag om at give nogle franske Forestillinger, hvortil de strax, i Haab om at bedre paa de slette Omstændigheder, vare villige. I en af Werlauff bevaret Anmeldelse for Onsdagen den 4de December hedder det, at "efter adskillige høie Herskabers expresse Ordres opføres en Forestilling i det franske Sprog af den meget berømte Tragedie, kaldet Andromaque af Monsr. Racine; dernæst det lidet fornøielige Stykke, kaldet Attendes moy sous l'orme, som er meleret med Sang og Dands", og Torsdagen den 19de December anmeldte Skuespillerne, at de "efter expresse høie Ordres har maattet opsætte den Repræsentation i det franske Sprog til i Dag, som man havde lovet til igaar, nemlig den berømte Tragedie, kaldet Mitridate (ogsaa af Racine) og derefter det lille lystige Stykke iligemaade i det franske Sprog, kaldet la Serenade, som er meleret med adskillig Sang og Dands."

Men uagtet alle disse Anstrengelser og at de vandt Bifald — thi efter den "Hamb. Correspondent" havde endog den franske Ambassadeur yttret sin særdeles Tilfredshed med de franske Forestillinger, — nærmede Theatret sig sin Undergang. Slottets Reparation var Skyld i at Acteurerne ikke mere nøde nogen Gratification for Skuespil ved Hoffet; den republikanske Forfatning, den allerslettestе for et Theater, avlede Misundelse, Avind og Anarchie; de mange Paafund, hvorved man søgte Udvei, svækkede Kræf-

terne og kostede mere end de indbragte, fordi Publikum, efter at have faaet Smag paa "Udstafferinger", som hurtigt tabte Tillokkelsesevne, bestandig maatte pirres med nye, og tillige tabte Interessen for selve Skuespillet og dets Fremstilling, som ved dem trængtes i Baggrunden. Disse tre Omstændigheder gjorde, at Anstalten, just da, efter Skuespillernes Mening, "Legen den gik bedst", ganske faldt sammen. At Acteurerne tilsidst kom i saa slette og ydmygende Kaar, at de, midt i den for Theaterbesøget heldigste Aarstid, maatte lade en Forestilling gaae ind af grundet Frygt for ikke at see Udgifterne dækkede, og alligevel fandt sig nødte til at gjøre Afbigt derfor og love, selv med Tab, at spille en bekjendtgjort Forestilling, det sees af følgende bedrøvelige Anmeldelse om den første Opførelse af "Pernilles korte Frøkenstand". "De ved Hans Kongl. Majests. særdeles Naade priviligerede Danske Acteurs aabne igien Mandagen den 3 Februarii (1727) Deres Theatrum, ved at forestille paa det Danske Sprog, en gandske nye Comoedie, som aldrig tilforn har været seet enten her eller nogensteds, kaldet: Den opdigtede Forbyttelse Eller Pernilles korte Frøyken-Stand. Mand forsikkrer, at mand af yderste Flid skal søge at oprette den Faute, mand sidste Gang begik med at afviise de faae Tilskuere, som samme Gang vare forsamlede (saafremt det ellers bør og kand kaldes en Faute). Men alle retsindige skal snart beveges til at pardonere de fattige Acteurs, naar de vil betenke, at deres Omkostninger à l'ordinaire hver Aften beløber sig over til 30 Rixsdaler, og der i Cassen ikke var indkommen over 8 Rixdaler, hvilket siunes utroeligt, endogsaa for Acteurerne selv, som dog desvær bleve nødt til at troe det. For Resten tør ingen twifle paa, at det jo i Aften skal

blive ufeilbarlig viist, at de faae Tilskuere (i hvor faae de ogsaa ere) som i Aften indfinder sig, jo skal finde deres Fornøyelse." Stykket opførtes den 17de Februar for anden Gang, og siges paa Placaten for denne Forestilling, at det "første Gang gjorde stor Effect hos Tilskuerne."

Der skimtes igjennem Udtrykkene i anførte Anmeldelse en bitter Følelse af det Umulige i at bringe Anstalten paafode igjen. Ikke desto mindre forsøgte Acteurerne til det Yderste at friste det udeeltagende Publikums Nysgjerrighed ved nye Kunster. Den 12te Februar gaves "den særdeles lystige og meget berømmelige Comedie, kaldet le bourgeois gentil-homme, eller den borgerlige Adelsmand, som er ududpyntet med adskillige Optog, Forestillinger og andre Agrements"; og selv da de havde fundet sig i den haarde Nødvendighed at fastsætte Skuepladsens Dødsdag, stræbte de efter endnu at faae en god Indtægt inden dens Endeligt ved at tage deres Tilflugt til Harlequin. Mandagen den 24de Februar 1727 (Fastelavns Mandag) forestilledes "paa det danske Sprog en ganske ny Comedie, som ikke aleneste aldrig har været seet her, men aldrig bliver seet oftere, nemlig: les deux Arlequins eller de to Arlequins. Man haaber, at saasom man aldrig tilforn har seet eller hørt en Arlequins Positur at spille paa vort Danske Theater, og saasom der er nu ikkun en eneste Gang tilbage, at de danske Comedier nogen Tid bliver mere seet, man da skal have den Ære at spille for en smuk og anseelig Forsamling." Dette Stykke er af Le Noble og har, foruden to Harlequins, som bestandig forvexles i adskillige moersomme Scener, en Pierrot, Colombine og flere af de italienske Farcers Personer. — Dagen efter dets Opførelse, den 25de Februar, blev givet en Forestilling til "allersidste

Slutning." Endskjøndt det maa have været en tung Skjæbne for "de fattige Acteurs", som derved bleve satte i største Hjælpeløshed, toge de denne sidste Afsked med Publikum under Latter og Munterhed. Holberg, hvem Skuespillets Afgang gik meget til Hjertet, og som, vel endeel for sin egen Skyld, ønskede at gjøre dets Undergang betydningsfuld, skrev nemlig et lille Leilighedsstykke: "Den danske Comedies Ligbegængelse", hvori de raillerede med alle deres Ulykker og Gjenvordigheder. De Spillende deri vare: Henrik Wegner, Montaigu, som udførte en improviseret Scene paa Fransk, Schumacher, Souffleuren Hammer, Mad. Coffre, Jfr. Hjorth og Mad. Montaigu (thi hun spillede uden Tvivl Thalia). Pilloy, Ramel, Lindorf, Ulsøe og Jfr. Montaigu vare imidlertid ved Theatret, men optraadte formodentlig ikke i "Ligbegængelsen" fordi de havde spillet store Roller i det foran opførte Stykke. — Det var fjerde Gang at Theatret maatte lukkes siden dets Grundlæggelse i 1722.

Publikum havde imidlertid faaet Smag paa Skuespil og om dets Lyst endogsaa ikke var stor nok til at give dem et Besøg, der kunde sikkre deres Varighed, følte det dog snart Savnet af dem. De Fornemme, hos hvem Dandsen og Spektaklet ikke lidet havde anbefalet om just ikke Comedien, saa dog Theatret, undlode heller ikke at anmode Acteurerne om igjen at aabne Skuepladsen, for at man ikke til Vinteren skulde undvære denne eneste offenlige Fornøielse. Da de indvendte, at det ganske manglede dem paa Midler dertil, og at de, efter de sørgelige Erfaringer, de havde gjort, paa ingen Maade vovede at gjøre det uden et sikkret Tilskud, bragte deres Velyndere det saa vidt, at Kongen, hvorvel han ikke mere selv brød sig om nogen af

de ham tidligere saa kjære Adspredelser, under 20de Juni 1728 forlængede Skuespillernes Privilegium paa tre Aar, Montaigus Protectorium paa ligesaa lang Tid, og derhos af sin Privatkasse tilstod Skuepladsen et aarligt Tilskud af 1500 Rdlr., som efter al Anseende blev fordeelt paa Skuespillernes Lønning. For dette Tilskud vare de forpligtede til at spille for Herskabet paa Slottet, hvorfor de før havde faaet Betaling efter enhver Forestilling.

Allerede Tilsagnet om denne kongelige Naade samlede hurtigt Acteurerne og satte nyt Liv i den danske Bande, hvis Leder og Medlem Montaigu vedblev at være. Man har antaget, at det danske Theaters første Forestilling efter denne dets Gjenfødelse var den, som den 16de April 1728 gaves paa det til de danske Comediers Opførelse udvidede og bedre indrettede Theater paa Slottet, i Anledning af Dronningens Fødselsdag, og har støttet denne Mening paa den af Skuespiller Ulsøe forfattede, ved Festforestillingen givne Prolog i Anledning af "de danske Skuespils Opreisning." At denne imidlertid ikke introducerede den gjenfødte Skueplads, men var en til den første Hofforestilling gjemt Compliment, sees af en Placat, som til den 9de Februar anmelder "den meget artige og fornøielige Tragædie kaldet Melampe, som bestaaer af 5 fuldkomne Acter, hvilke til dis større Fornøyelse ere beprydede med adskillige lystige Scener, hvorefter bliver dantzed en gandske nye meget lystig Dantz, Bønder og Bønder Koner."

Prologen, hvormed det danske Theaters Gjenfødelse seiredes ved Hoffet, bør, uagtet dens ringe poetiske Værd, som den sidste mærkelige Livsyttring af den første danske Skueplads, bevares i dens Historie. Den lyder saaledes:

Prologus

eller de danske Skuespils Opreisning ved den stormægtigste og allernaadigste Konge og Herre, Kong Friedrich IV. — Paa Hendes Majestæts Dronningens glædelige Fødselsdag d. 16de April 1728.

Personerne:

En dansk Undersaat . . . . Hr. Pilloy.
En norsk Undersaat . . . . = Schumacher.
Henrik . . . . = Ulsøe.
Thalia . . . . Mssl. Montaigu.
Melpomene . . . . Mad. Montaigu.

Skuepladsen er i Kjøbenhavn.

Første Scene.

Dansk Undersaat. Norsk Undersaat.

Dansk.

Oprigtig Klippebarn! behjertet norske Grande!
Glæd Dig, at du igjen kan skue aabne Vande,
Og paa dit Seilingstræe dit møiefulde Liv
Igjen oplede kan sin vanlig Tidsfordriv.
Du har foruden Lyst her saasom lagt i Dvale,
I den Sted i dit Hjem med gammel sanddrue Tale
Du kunde have hørt din Knæg fortælle dig
Om Krabbes, Hannibals og Gyldenløves Krig.
Og dig opregne, hvor at Cagge maatte vige
Fra det troe Fridrichshald, hvor af dit Føderige
Hver modig fra sit Huus i Vinters Hjerte gik
I sidste Feidetid for Fjerde Friederich.
Sligt og end meer, som jeg ey mægter at opregne,
Din Grande havde vidst saa vel dig at betegne,

At Tiden skulde dig ei være bleven lang,
Som du at være skeet har klaget mangen Gang.

Norsk.

Saa er det, ærlig Ven! jeg vil det med dig sande,
At Tiden meget vel gaaer hos min gamle Grande,
Naar vi med roesom Snak om gamle Nordmænds Jid
Bortdrive glædelig den lange Aftens Tid.
Slig gamle Knægers Sagn os korter mangen Time,
Som I her nedre ved Pokalers Klang bortkime;
Men naar vi komme til de himmelsigned Aar,
Fra de, Kong Friderichs Regjeringstid angaaer,
Da feiler Tid og Stund, for værdig at beskrive,
Hvad stort han dagligdags berettes at bedrive,
Jeg med min Grande i Forundring derved staaer
Og troer, at Jorden ei en bedre Konge faaer.
Saaledes Tiden os, og vi den noisom slider,
I slig Betragtning hen den lange Aften glider,
I den Sted ved god Taar, et Bretspil og et Kort
Den her fortreden og unyttig drives bort.

Dansk.

Her anden Lystighed, end du opregner, gives,
Da mangen Grille paa Comedien bortdrives,
Der Dyd og Udyd sees, som i et Tankespeil,
Og vises tydelig min, din og andres Feil.

Norsk.

Det Tankespil forlængst jo puttet er tilside?
Man af Comedier jo vil ei mere vide?
Man dem i Fjor begrov. Den Tidsfordriv er lagt,
Fordi I Eders Sprog ei bedre holdt i Agt.
(Henrich kommer ind og hører til).

Dansk.

Vel har man nogen Tid holdt inde med at spille;
Dog siges, at det er vor store Konges Ville,
At dette Sprogets Ziir ei saa maa kastes hen,
Men at Comedien begyndes skal igjen.

Norsk.

Om saadan Sagn blev sand, det blev vor Ungdoms Nytte,
Og Sprogets Opkomst det vist vilde understøtte;
Ja sættes det i Værk, mens jeg her nedre var,
Jeg gladelig derhen hver Aften to Mark bar.

Anden Scene.

Henrich. Dansk. Norsk.

Henrich.

Tak, ærlig Nordmand! jeg dig paa dit Ord vil tage.
Du er din Tomark quit. Viid, at i disse Dage
Vor naadigste Monark besluttet har, og vil,
At reises skal igjen vor' faldne Skuespil;
Han, der i vores Tid som Titus Tronen klæder,
Seer gjerne, at hans Folk sig sommeligen glæder,
Og at dets Tidsfordriv i Længden skal bestaae.
Vi aarlig Løn derfor udaf hans Naade faae.
Dets Aarsag jeg herhid Thalia faaer at hente;
Thi det har ingen Art, om ei den skjemsomt Gjente
Vi i vor Bande faae. Ja, Melpomene maae
Og med sin Heltedigt tilreede ogsaa staae.

Dansk.

Gak, Henrich, gak din Gang, du ikke skal fortryde.

Norsk.

Du for din Møie skal en god Belønning nyde.

Dansk.

Vi følges gjerne med for dennem at formaae,
At du til Kjøbenhavn dem kan tilbage faae.
(De gaae.)

Tredie Scene.

Thalia. Melpomene.

Thalia.

At danske Skuespil saa hastig bleve endte,
Og vi fra Kjøbenhavn saa hovedkulds hjemsendte,
Da Legen den gik bedst: mig skjer i Hjerte=Roed,
Helst mig det danske Sprog og Folk saa vel anstod.

Melpomene.

Mig smerter det og vel, men jeg mig forestilte
Paa dansk Theatro at man ikke længe spilte,
Udgiften var for stoer, og Verket holdt ei Stik,
Om det ei hjulpet blev ud af Kong Frederich.
Det yndig Tanke=Syn dog svæver for mit Oie,
At samme Konge laer engang den Anstalt foie,
At danske Skuespil skal komme udi Stand,
Da man saa net paa Dansk som Fransken tale kand.
Imidlertid vi vil os legge lit til Hvile;
Jeg for i stille Roe en Helte=Digt at stiile,
Og du for at belee al Verdens daarlig Iid,
Hvorpaa anvendes nu saa megen Tiid og Fliid.

Fjerde Scene.

Henrich. Danski. Norski. Thalia. Melpomene.

Henrich.

I yndig Jomfru=Roer! Thalia, Melpomene!
Hvi ere I saa tausk, saa stille og saa ene!

Jeg forestilte mig, da jeg fra Hjemmen gik
At jeg en sød Concert hos Jer at høre fik.
I slummer? Ja min Troe! John Blund har Eder gjestet;
Den Skalk en Sovetorn har bag Jer Ore fæstet.
Vaag, smukke Søstre op! end er ei Sovetid,
Og merk, hvorfore jeg til Eder kommer hid.
Om I os Eders Hjelp ei dertil vil forsage,
De danske Skuespil vi agte at optage;
Og da det uden Jer med os ei haver Klem,
Vi Jer indbyde lar til vores vanlig Hjem.

Thalia.

I Eders vanlig Hjem hvad skulle vi vel gjøre?
Os Hunger vilde snart paa Døren fra Jer kjøre.
Nei, ellers megen Tak! mig frisk i Minde staaer,
At I Comedien begrov afvigte Aar.
Min gode Hendrik! drag derfore kuns tilbage;
Forgjeves tænker du mig mere at umage.
Jeg kjender Eders Kaar; langt bedre da ugjort
Det, som, naar det er gjort, fortrydes siden stort.

Melpomene.

Min Søster hun har Ret; det var kuns Pengespilde,
Om I Comedier paa ny begynde vilde.
Det stod ei længe paa, før Folks Ustadighed
Kom Eder til, igjen at lægge dennem ned.
Mig mindes meget vel, at da der først begyndtes
Med danske Skuespil, hvor de af alle yndtes.
Hvor, da Thalia først paa dansk Theatro sang,
Det den Tid overalt af Haandeklappen klang.
Hvad Konst og Moie har foreenet vidst at føre
Paa Banen for et godt og lækker opvandt Ore

Blev siden ikke spart, men alt det lige gjaldt;
Thi Lysten efterhaand for Skuespil henfaldt.

Henrich.

I smukke Søstre! slaae kun sligt af Eders Tanker;
Herefter Agerhøns og bedste Rhinskviin vanker
For eders kræsne Tarm. Og vil I mig ei troe,
Jeg da til Borgen Jer vil stille disse toe.

Thalia.

Heel godt! men jeg har lært, de kan paa Penge gnie.
Min slukne Tarm saa tidt har derfor maattet svie.

Melpomene.

Jeg tit opløftet har for deres Lyst min Røst,
Men neppe fundet den, som lædskede min Tørst.

Dansk.

I os urettelig for Gnierie anklage;
Vi ingen Deel og Lod i slig Beskyldning tage.
Vidst er det, at tilsidst det Jer uhældig gik,
Skjønt mangen Daler I af vores Lomme fik.

Norsk.

Det er ei Normands Art, at holde stærk paa Penge,
Thi troer jeg ei, mit Folk har ladet Eder trænge;
Det visselig sin Part til Eder givet har,
Saa vist, som det sin Deel i Sprogets Ære tar.

Dansk.

Nei, ædle Musæ! nei, at Skuespil ophørte,
Af andet Kildevæld end Gnierie herrørte:
Vor Riges Naade=Soel for os usynlig stod
Da han sin Residents tilrette gjore lod.
Men nu, at samme Soel paa os saa naadig skinner,
Og paa vor Horisont saa mild hver Dag fremtrinner,

Al Lyst og Glæde her sin Boepæl taget har;
Vi derfor imod Jer med begge Hænder tar.
Kom, søde Himmel=Æt! kom, kom med os tilbage!
Hvad Hendrik lovet har, vi holder alle Dage,
Vor store Konges Bud, er det, Jer Hendrik bar:
Han til sin Residents igjen Jer kalde lar.

Norsk.

Han, at I efterdags kan leve vel og rolig
Har paa sit eget Slot indrettet Jer en Bolig;
Han Eder Løn og Brød har gavmild delet til,
Saa evig kan bestaae de danske Skuespil.
Det vil nu komme an paa Eders Flid og Møie,
Om I kun stræbe vel, vor Herskab at fornøie;
Thi naaer I Hoffets Gunst, da er I visse paa,
At I af Rigets Børn vil gode Grunker faae.

Henrich.

Saa er da Borgen stilt; thi følger mig til Hove;
Jeg venter, at I mig nu holder Troe og Love.
Iil, ædle Søster=Par! at hjelpe os i Stand,
At vi, hvis værdigt er, for Kongen spille kan.

Melpomene.

Da en saa stor Monark saa naadig sig antager
De danske Skuespil, med Lyst jeg herfra drager.
(Hun gaaer ud af Maskinen yderst paa Theatro).
Jeg paa den danske Grund med Glæde sætter Fod,
Og blier en Undersaat af Fridrich Fredegod,
Der paa Monarkers Pol saa klar som Solen spiller,
I hvilken man hver Prinds det bedste Monster stiller
Paa hvis udfordres om en Prinds bør kaldes stoer,
Da man hans Lige ei blandt alle Konger troer.

Kom! kom! Thalia kom! lad os alvorlig hige,
At slaae vor Boepæl op i et saa herligt Rige;
Thi hvor til Herskab man saa stor en Konge har,
Der Himlen Velstand ned til alle dryppe lar.
Kom, Søster! kom og kys paa dette Purpurs Flige,
Lad os et Takke-Riim til Kongens Roes udsige,
At da Forstand og Konst, samt hvis af Dyd har Navn,
Han i sit Cimber-Land har givet Byggestavn,
Han og sit Naade-Spiir til os har vildet bøie,
Og vores Børn anseet med vanlig Mildheds Øie,
Saa vi med dem og de med os foruden Nød
Her roelig leve kan, og ikke feile Brød.
Den Tak og strækker sig til Landets fromme Moder,
Fra hvilken strømmer ud saa mange Naade-Floder
Til Tvillingrigets Børn, at Eftertiden skal
Velsigne Kongen for saa god en Dronnings Val.
Vor underdanigst Pligt det skal dernæst og være
Til Kronprinds Christian og hans Gemal at bære
Et Takke-Offer frem. De Konster lide maa;
Thi haabes: Vi og Gunst for deres Øine faae,
Saa paa den Grundvold, som Kong Friderich lod sætte,
For danske Skuespil i Norden at oprette:
Af Kongeson til Søn den Bygning reises maae,
At man ved Seinen dem skal lære at forstaae.

Thalia.

Jeg Pindum gjerne for et Kjøbenhavn omskifter,
Og evig Forbund med den danske Bande stifter;
Jeg Kongens Naadebud fornøiet tar imod,
Og knæler takkefuld ned til Monarkens Fod.
Hvor høit forbunden vi os Nordens Dagmar kjende,
Hvad Tak til Kongens Huus vi Søstre bør indsende,

Vel ikke vorder glemt. Men dette er ei alt,
Hvortil os Himlen har for Jordens Guder valgt.
Hvo veed, om den os ei har forbeholdt den Ære,
At vi Kong Friderich Forfriskning skulle bære,
Naar hans udmattet Sind en Lise nodig har,
Og for Besværing mod en Lyst=Omvexling tar.
Vi alle Aarer bør da troeligen anspende,
At vi hans ædle Sveed til Perler kan omvende;
Saa skal hans Laurbærs Dug ved Himlens Virknings Kraft
Hans Fiender blive Gift, hans Riger Mannæ Saft.

Melpomene.

Du spaadte ret; thi mig i Aanden Phoebus siger,
At Fred skal evig boe i disse tvende Riger:
At Rigdom, Lykke, Flor skal daglig tage til,
Saa Avind selv derved sit Hjerte æde vil,
Og at Kong Friderich sin Møies Løn skal nyde
I en velsignet Roe, og Himlen sildig yde
Naturens Told, naar han er mæt af Hæld og Aar:
Da Norden i hans Søn en værdig Atlas faaer.
Sig Helsen, Hæld og Fryd vor Dagmar skal bebreve
Til troe Opvartning, mens hun skal paa Jorden leve.
Sit Ønskes Øiemed og Attraae hun skal naae,
Og sildig see sin Soel for sig til Dale gaae.
Den høie Fødselsfest, hvis uskatterlig Minde
Erindres udi Dag, i sneese Aar oprinde
Endnu med Glæde skal, saa hun skal faae at see
Sin nysfødt Prindses Prinds udi sit Svøb at lee.
Vor Kronprinds og Princes ei feile skal for Lykke,
Saa sandt dem feiler ei for Dyder til at smykke
Det danske Purpur med, der Riget forud spaaer,
At Norden udi dem et naadigt Herskab faaer.

Ja, Dannerkongens Huus skal saa velsignet trives,
At ald Europa skal sit Herskab deraf gives.
Det Huus skal evigt staae mens Hecla spruder Ild,
I Grønland findes Jis, i Limfiord fanges Sild.

Da det, som anført, er vist, at der over een Maaned tidligere er blevet spillet offenligt, er det aabenbart, at, hvis denne Forestilling ikke, som det første Hofskuespil i 1723, har været tidligere berammet og er bleven udsat, maaskee fordi Theatret ikke var færdigt, have Skuespillerne ved at datere "de danske Skuespils Opreisning" fra den første Hofforestilling, fra den Dag, da "Kongen lod Thalia og Melpomene kalde til sin Residents", blot villet gjøre Monarken en Compliment. Ikke umærkelig er den stive Artighed, som i denne Prolog, der dog strømmer over af det allerplumpeste Smigrerie, pligtskyldigst vises Kronprindsen og hans Gemalinde, af hvis Regjering Skuespillerne neppe ventede noget Godt for Theatret.

De offenlige Forestillinger vedbleve Skuespillerne at give paa Theatret i lille Grønnegade, to Gange ugenlig om Vinteren og een Gang ugenlig om Sommeren, imod at betale General Arnold ti Rigsdaler Leie for hver Spilleaften. Hvorvel Nordmanden i Prologen siger, at han, hvis det danske Skuespil atter kom paafode, gladelig gav sine to Mark hver Aften, havde man seet sig nødt til at nedsætte Prisen for Parterret til det Halve; thi paa Placaterne hedder det, at den "sædvanlige" Betaling derfor er een Mark.

Endskjøndt det danske Skuespil nu syntes at være kommet paa en fastere Fod, end det nogensinde før havde været, var Holberg ikke mere tilbøielig til at staae det bi

med nye Stykker. Han havde endnu sex Comedier liggende færdige til Opførelse, og blandt disse et Par af sine bedste, men var ikke at bevæge til at overlade dem til Acteurerne, endskjøndt de høiligen trængte til deres Repertoires Forøgelse med gode, tiltrækkende Originaler, hvilke de ikke turde vente fra nogen anden Forfatters Haand. Aarsagen dertil formoder Rahbek, med megen Rimelighed, at have været en igjennem flere af hans Yttringer skimtende Uvillie over, at disse Arbeider, som gave Skuespillerne Ære og Fordeel, kun indbragte ham "Avind, medens engelske og franske Forfattere ikke sjeldent for et eneste Stykke, der opføres med Bifald, faaer sine to, tre tusinde Rigsdaler". Det tør nok være, at just den Naade, der vistes Theatret ved et kongeligt Tilskud, har forøget hans Krænkelse over, at der ikke, ei engang ved en Compliment i Prologen, skjænkedes dets første og faste Velgjører nogen særdeles Opmærksomhed, hvor der var Tale om dets nationale Betydning. Dog var det neppe Fortørnelse alene, som afholdt ham fra at anvende sin henliggende literaire Capital til Understøttelse for den Anstalt, han tidligere havde arbeidet saa kraftigt og uegennyttigt for; men undtages "De Usynlige", som Skuespillerne, med deres Øvelse i forud at beregne et Stykkes Effect paa Tilskuerne, nok vare mindst lystne efter, da hørte de færdige Comedier netop til dem, der, efter al Rimelighed, vilde indbringe ham fuldt op af den Avind, hvilken han herefter saa gjerne vilde være fri for. Allerede "Jacob von Thybo" havde, ved at latterliggjøre det datidige lærde Laugsvæsen med dets Pedanterie, Hovmod og Stridbarhed, været hans Colleger til meget stor Ærgrelse, og paadraget ham et Mishag, som de aldeles ikke lagde Skjul paa; havde han nu ladet "Erasmus Montanus",

hvori han med saa megen bidende Vittighed og overgiven Satire ubarmhjertigt gaaer løs paa Disputerekunsten, der af de ret orthodoxe Academici betragtedes som deres videnskabelige Dygtigheds Høieste og Mægtigste, komme paa Scenen, og derved gjort det lærde Renomisterie i dets allerinderste Væsen til Skive for Publicums Spot, da vilde han ufeilbarlig have vakt en Forbittrelse, der, saaledes som Personforholdene ved Universitetet dengang vare, kunde givet ham større Ubehageligheder, end han i sin Stilling fandt det raadeligt at udsætte sig for. "Don Ranudo" og "Den honnette Ambition" vare blodige Revselser for den Tids stærkest fremtrædende, især iblandt de Toneangivende særdeles gængse Daarligheder: adelig Hoffærdighed og borgerlig Rangsyge. De hoibaarne Familier, der vilde føle sig trufne af de Spydigheder, hvormed Holberg i sin "Don Ranudo" overøser den prakkerstolte Fornemhed, vare ikke faa, og deres ved Rigdom og høie Embedsstillinger mægtige Standsfæller kunde ligesaa lidet som de fordrage, at der blev drevet Spot med endog den latterligste Jammerlighed, naar den var adelsfodt; i en Jeronimus, der, af "honnet Ambition", bød en fornem Herres Lakei tilbords, — som "en god Ven" — for at blive "recommenderet" af ham til en Rang, og ikke havde "sovet udi tre Nætter" af Ærgrelse over at "en Spyttegjøg som Jesper Hansen var bleven promoveret", hvortil han troede sig selv "meriteret i Henseende til sine graae Haar", maatte mangfoldige rige Borgere, som stode i stor Anseelse og med deres Familier vare Theatrets jevnligste Besøgere, finde sig tegnede efter Naturen, hvilket selvfolgelig "ikke vilde rendere Autor andet end Had, Avind og Foragt", og dertil formindske Theatrets Søgning, som allerede var ringe nok. Da i "Hexerie eller

blind Allarm" Scenen er forlagt til Thisted, hvis famøse Besættelseshistorie kun var 30 Aar gammel og endnu i Folkemunde, vilde dette Stykkes Opførelse have været til Forargelse for Mange, men fornemmelig for Geistligheden, hvem Sagen havde nedsat meget i Almuens Omdømme. Og ikke nok dermed: baade i dette Stykke og i den sjette færdige Comedie: "Det lykkelige Skibbrud", havde Holberg indført dem af sine Lystspils Personer, hvori mange Godtfolk især fandt sig offenlig stillede til Nar, og med deres Klager over slet Behandling vare de blevne gjorte endnu latterligere, ja i "Hexerie eller blind Allarm" skulde endog von Quoten, der sandsynligviis endnu levede og var en af Publicum velkjendt bosiddende Borger og Familiefader, bringes paa Scenen. De mange Fortredeligheder, der for Autor maatte blive Følgen af at han fremkom med saadanne Stykker, hvori Mangfoldige vilde finde haarde Angreb og nærgaaende Hentydninger, gave ham god Aarsag til ikke at ville lade sine sex færdige Comedier komme til Opførelse. — Da han Aaret før med saa megen Iver havde sat sig i Bevægelse for at opretholde Skuepladsen, og overladt Acteurerne hele fem af sine henliggende Stykker, valgte han med stor Forsigtighed kun dem, som kunde blive Publicum til Morskab, uden, ved skarp Satire paa Tilstande og Personer, endmere at ophidse hans Fjender eller forøge deres Antal. Hans Offer havde været forgjæves; han havde selv maattet lade bekjendtgjøre "den dydzirede Madame Comedies Afsked fra Verden ved en sagte Død", og afholde hendes "Ligbegængelse". Nu, da han, "uagtet sine Venners Opmuntring, holdt fast ved sit Forsæt, ei, ved at skrive nye Comedier, at vove sig ud imellem de Skjær, han nylig var undgaaet", vilde han ikke, for at yde den utaknemmelige Skueplads

en Understøttelse, hvorved han neppe turde haabe at frelse den fra den sorgelige Skjæbne, som den havde fristet fire Gange i halvfemte Aar, reise ny og farligere Uvillie imod sig, ved at gjøre dem en Foræring med noget af de sex nævnte Stykker, og disse vare de eneste færdige, han havde tilbage. At det ikke var ham ukjært, at Theatret derved kom til at føle Savnet af hans hidtil utrættelige Deeltagelse, og fik Erkjendelse om, at den i Grunden maatte være det af større Værd end den kongelige Understøttelse, det gjøre flere af hans Yttringer utvivlsomt.

Da Skuespillerne ikke kunde vente originale Stykker, søgte de med stor Iver at skaffe sig saadanne fremmede, som især tillode Anbringelsen af de "fornøielige Præsentationer, Posituren, Artigheder og Forvandlinger", der vare den bedste "Madding paa Krogen". Saaledes opførtes den 24de Mai "et gandske nye og af Fransken oversat Stykke, kaldet La Fille de bon Sens eller Mange Hunde om et Been. Samme Stykke er af Invention efter det Italienske Theatrum fuld af adskillige Forandringer og Lystigheder i hver Act, og blant andre fornøyelige Præsentationer bliver at see en sær staaendes Habit, som paa en artig Maade skal bruges". Dette Stykke er en af Palaprat for Théâtre italien skrevet treacts Farce; hvori Harlequin, Pierrot, Colombine og andre italienske Masker optræde. Den "staaendes Habit" er en Doctorkjole, i hvilken Harlequin driver adskilligt Abespil.

Skuespillerne fik ikke længe Lov til uforstyrrede at beile til Publikums Gunst. Just General Arnold, som dog tog en for den Tid høi Leie af Theatret, hvorpaa de spillede, var den, der, ligesaa forrædersk som Capion i 1724, bragte dem en farlig Skare Brodtyve paa Halsen. Under

8de October fik han den ansøgte Tilladelse til at lade en hidforskreven fransk Bande give Skuespil i samme Huus, naar det ikke blev brugt til Prøver eller Forestillinger af de danske Acteurer, "som have Præferencen i at udvælge hvilke Dage om Ugen de ville og kunne spille". — Man kan begribe, at Kjøbenhavnernes Forkjærlighed for det Fremmede dengang maa have været meget stor, siden Generalen, halvandet Aar efter at den danske Comedie, uden nogen Medbeiler, saa sørgeligt var bleven stedet til Jorden, turde vove at forskrive et fremmed Skuespillerselskab, netop da det danske havde opnaaet kongelig Understøttelse. Denne Tidende satte ogsaa Montaigu og hans Kunstfæller i stor Uro, og han foretog Skridt, for ved sine høie Velynderes Indflydelse ogsaa at afværge dette Stød. En skrækkelig Ulykke tilintetgjorde imidlertid i samme Dieblik baade det Værk, som han med saa stor Møie havde søgt at fremme, og det Foretagende, der var vendt imod det. Den 20de October, Tolvtedagen efter at Generalen havde faaet den faretruende Tilladelse, udbrød den saakaldte første store kjøbenhavnske Ildebrand, som anrettede en saa frygtelig Ødelæggelse, at der ikke for lang Tid kunde være Tale om nogensomhelst offenlig Fornøielse. Theatret blev vel staaende, men just den Deel af Byen, hvori den velhavende Middelstand, af hvilken det fornemmelig havde sit Publicum, boede, blev Luernes Rov, og mange ansete Familier bragtes pludselig til Bettelstaven. Det var dengang kun Kjøbmænd, som havde meget store Varelagere, der holdt deres Eiendele brandforsikkrede; hvad der brændte var derfor ogsaa aldeles tabt, og den Hurtighed, hvormed Ilden udbredte sig, den uhyre Forvirring, hvorunder man søgte at redde, gjorde, at de fleste Brandlidte ikke alene saae sig

huusvilde, men ogsaa i Bund og Grund ødelagte. Der var endnu større Jammer og Fortvivlelse efter Branden end under den.

Dette for den eiegode Frederik den Fjerde saare tunge Slag, forenet med den Nedslagenhed, som hans tiltagende Sygelighed medførte, fjernede hans Tanke saa langt fra alt, hvad der ansaaes for blot Morskab, at man ikke da holdt det for raadeligt at bede ham om at skjænke det danske Skuespil en Understøttelse, hvilket det saa meget mindre kunde undvære som Hovedstadens Indbyggere ikke i de første Par Aar kunde ventes at ville give Theatret tilstrækkeligt Besøg. Ved Kongens Død, som indtraf den 12te October 1730, blev endelig alt Haab om Skuepladsens Gjenfødelse tilintetgjort, thi af hans Eftermand paa Tronen, Christian den Sjette maatte den kun vente Forfølgelse. "Den danske Comedie" i lille Grønnegade var med den femte Standsning ophørt for stedse; det kom aldrig mere til at hedde: "Acteurerne aabne igjen deres Theatrum". I 1733 lod Generallieutenant Arnold "det saakaldte Comediehuus i lille Grønnegade med tilhørende Plads og Udkjørsel til Gothersgade" stille til Auction; "hvilket Huus", bekjendtgjordes der, til Liebhaveres Efterretning, "er forundt Kongelig Privilegium, at deri og ingenandensteds i Kjøbenhavn maae holdes Comedier, naar de allernaadigst maatte tillades". Om han dengang opnaaede Salg af Huset vides ikke, men Privilegiet vedblev han, som vi senere skulle see, at være Eier af.

Det vil være umuligt at tilveiebringe en fuldstændig Fortegnelse over de Stykker, som ere blevne opførte af det første danske Skuespillerselskab, men følgende Liste indeholder sikkert de fleste og ganske bestemt de vigtigste:

1722.

Gnieren	23de Septbr.
Den politiske Kandestøber	fra Slutningen af Sept. indtil Aarets Udgang.
Den Vægelsindede	
Gert Westphaler (5 Acter)	
Jean de France	
Jeppe paa Bjerget	
Æsop i Byen	
Don Juan eller Den Ugudelige	
Den indbildte Syge	

1723.

Den adelige Borger	15de Jan.
Det tvungne Giftermaal	Samme Dag.
Den ellevte Juni	11te Juni.
Den seende Blinde	i Efteraaret.
Barselstuen	
Andromache	uvist paa hvilken Aarstid.
Fusentasten	

1724.

Det arabiske Pulver	Jan. og Febr.
Julestuen	
Maskeraden	
Jacob von Thybo	i Foraaret.
Ulysses von Ithaca	
Kildereisen	Begyndelsen af Juli.
Den kjærlige Forbittrelse	uvist paa hvilken Aarstid.
Fruentimmerets Skole	

Slutningen af 1724,
eller Begyndelsen af 1725.

Melampe.
Uden Hoved og Hale.

1725.

Dobleren.
De Forliebtes Galenskaber.

1726.

Phædra og Hippolitus	October.
Andromaque	franske Forestillinger i December.
Mithridate	
Attendes moi sous l'orme	
La Serenade	

Efteraaret 1726 til Slutningen af Jan. 1727.

Henriks Pudserier (Didrik Menschenskræk).
Henrik og Pernille.
Den pantsatte Bondedreng.
Den Stundesløse.

1727.

Pernilles korte Frøkenstand	3die Febr.
De to Harlequiner	24de Febr.
Comediernes Ligbegængelse	25de Febr.

1728.

Mange Hunde om eet Been	24de Mai.

Uden at Aarstallet kan bestemmes.

Tartuffe.
Amphitrion (formodenlig 1723).
Menechmi.

Mændenes Skole.
Scapins Skalkestykker.
Serenaden.

Hvor lidet Haab Skuespillerne end turde gjøre sig om, under Christian den Sjettes Regimente, at føre Theatret frelst igjennem den Ulykke, som saa pludseligt havde overvældet det, just da det syntes ret at have faaet Lykken med sig, undlode de dog ikke at gjøre Forsøg derpaa. Ogsaa opnaaede de, at den dem under 20de Juni 1728 for deres Privilegium forundte treaarige Forlængelse, hvoraf de havde havt saa liden Nytte, fik kongelig Stadfæstelse; men derved blev det. Den dem af Frederik den Fjerde tilstaaede Understøttelse maatte de ikke, hvor ringe den end var, vente at nyde af hans Efterfølger; Tidernes Tegn tillode dem ikke at mene, at der vilde komme en Tid, da de skulde faae Tilstod ved at spille for Hoffet; og det Bigotterie, som udgik fra de høiere Stænder og udbredte sig til de lavere, lod dem end ikke hos Folket haabe saa megen Deeltagelse, at de blot taaleligt vilde kunne bestaae, om de vovede paa ny at begynde offenlige Forestillinger. Hvilken sorgelig Forfatning de befandt sig i, sees bedst af et til Grev Ranzau, Statholder i Norge, Videnskabernes gavmilde Understøtter og den holbergske Muses Velynder, indgivet, paa Fransk affattet, Bonskrift, som af Werlauff er meddeelt i "Tritogenia", og saaledes lydende i dansk Oversættelse:

"Naadigste Herre!

Det er med al den Ærbodighed, som skyldes Deres Excellence, at fem til sex Virtuoser, eller som Molière kalder

dem, beromte Nødlidende, anraabe om Deres Beskyttelse. Forbundne igjennem flere Aar til at være Virtuoser af Profession, uden at erhverve Talenterne dertil, have de blot opnaaet den Armod, som følger Næringsveien. Deres Excellence vil let kunne dømme derom af Stilen i de Bønfaldendes Ansøgning. Langtfra, som deres lærde Medbrødre gjøre, at love Deres Excellence, ved deres Værker at udødeliggjøre alle de forskjellige Egenskaber, som man beundrer hos Dem, henvende de Bedende sig til Deres Excellence blot for at tale om den Nød, der truer dem. De have af Kongens Godhed opnaaet Privilegium paa igjen at aabne Theatret, men der har ikke været Tale om Lønning, og uden Lønning ville de være nødte til for det Kald, som forbedrer Sæderne ved at vække Latter, at foretrække den nyttigere Næringsvei at erhverve Livets Ophold ved Daglønnerarbeide. Om det saa er deres Ældste: nærved at døe af Sult med sin Prosa og sine Vers, tilbageviist baade fra Cothurnen og Sokken, staaer han i Begreb med at gaae ud af Spillet; da der ikke er langt tilbage af Sommeren venter han kun paa den gavmilde Understøttelse, som han haaber af de høie Herrer til sin Reise, for at vende tilbage til Frankrige. Det Tab, vi lide ved at miste ham, vil kunne oprettes, men hans Kone og Datter ville blive vanskeligere at erstatte. Saaledes, naadigste Herre, er de danske Acteurers Stilling. De tage sig den Frihed at fremstille den for Deres Excellence, og til hvem kunde de bedre henvende sig end til en Herre, som elsker sit Fædreland og sit Sprog? Det er af ham de vente Afgjørelsen af deres Skjæbne og derved af en Skuepladses, som vilde have sin

Nytte for Landet, og som ønskes af hele Byen, men ikke kan gjenoprettes uden ved Hjælp af Kongens Velgjerninger.

Kjøbenhavn, den 17de August 1731.

Naadigste Herre, Deres Excellences meget ydmyge og meget lydige Tjenere, de danske Acteurer.
Montaigu, de Pilloy, Rhamme, Landais (de to sidste Navne maae være gallicerede Omskrivninger af Ramel og Lindorf), Schumacher.

Det er troligt, at Greven har gjort Sit til Opfyldelsen af Skuespillernes Bøn; men i saa Fald viser Historien, at hans Anbefaling var aldeles uden Nytte med Hensyn til selve Skuepladsen; alt hvad der opnaaedes, var formodenlig kun en Understøttelse fra hans egen Haand.—Schwarz har i sin "Historisk Efterretning" yttret, at Frederik den Fjerde, ved Ansættelser, sørgede for de brødløse Kunstnere. Den anførte Bøn viser, at det ikke var Tilfældet. Den Eneste, paa hvis Befordring Frederik den Fjerdes Naade muligt har havt nogen Indflydelse, var Henrik Wegner, som kom ind i Krigscancelliet. Gram havde allerede i flere Aar været Pedel ved Universitetet, hvilket han ikke skyldte Kongens Naade, men maaskee for en Deel Holbergs Yndest. Ulsøe var, efter sin Afgang fra Theatret, hvorved han vilde forsone sig med sin Fader, af Politiemester Hans Himmerig bleven antaget som Fiscal ved det mindre Politiekammer i Kjøbenhavn, og blev derfra 1730 beskikket til By- og Herredsfoged i Grenaa, hvor han døde 1733. Hvorledes det er gaaet de to af de nylig ommeldte Supplicanter, Lindorf og Schumacher, vides ikke; men Ramel blev senere Byfoged og, i 1752, Raadmand i Nakskou; Montaigu fik Forsørgelse som Sprogmester i Geheimeraad Poul de Løven-

ørns Huus; og "Os elskelige Frederik de Pilloy og Anna Floren, med hvem han agter at gifte sig", forundtes i 1741 kongelig Tilladelse til at indgaae i Viintapperlauget.

Selv Christian den Sjettes Beundrere maae tilstaae, at hans hele Regjering vidnede om en stor Forkjærlighed for det Tydske, og hans Dronning, Sophia Magdalene, bar aabenlyst Foragt for alt hvad der var Dansk. Allerede dette havde været nok til at qvæle ethvert senere Forsøg paa at oprette et dansk Theater, om Kongens afgjorte Modbydelighed for Skuespil endogsaa ikke havde gjort det. Man kunde let give de danske Acteurer Stadfæstelse paa deres Privilegium, da man meget godt vidste, at det aldrig vilde kunne komme til Anvendelse. Hvorledes kunde vel Skuespillerne vente at finde Udkomme ved deres Kunst i en Stad, hvor Størstedelen af det Publikum, som skulde give dem Søgning, bestod af Hoffolk, Embedsmænd og den høiere Borgerstand, der i deres Sæder og Forlystelser almindeligviis rette sig efter Regenten, og denne nu uafladeligt fandt sin Samvittighed foruroliget af Angst for at det pietistiske Partie, som omgav ham, skulde finde Forargelse i hans uskyldigste Fornøielser? Kongens altformaaende Skriftefader, Hofpræsten Bluhme, erklærede ligefrem Comediegang for en Synd, og Spangenberg fortæller i den religiose Sværmer Grev Zinzendorfs Levnet, at der ikke alene iblandt Geistligheden, men ogsaa i Kongens Ministerium, ja selv i den kongelige Familie fandtes mange "Opvakte", som stode i besynderlig høi Gunst hos Monarken, hvorfor Antallet paa de Vise i Kjødet og de Vældige, som følte sig kaldede, var stort, "dog tænke man ikke, at alle fornemme og ansete Folk uden Undtagelse meente Frelseren saa ganske, thi der var mange halvhjertede iblandt dem". Under en saa mægtig Indfly-

delse af Hykleriet nyttede det kun lidet, at Privilegiet havde faaet Stadfæstelse, og at "hele Byen" ønskede at see Theatret gjenoprettet; just de, der havde Evne til at betale Skuespillet, vilde ikke have vovet at besøge det, for ei at sætte sig i Ugunst hos de Mægtige. Efter at Zinzendorf, paa Indbydelse, i 1731 var kommen til Kjøbenhavn og strax af Kongen, der, saavelsom den kongelige Familie og de Store, overvældede ham med Smigrerier, bleven hædret med det hvide Baand, vilde Skuespillerne ikke engang have opnaaet den dem ubrugelige Stadfæstelse, thi Christian raadførte sig med Greven om endog de allerubetydeligste private og offenlige Fornøielsers Tilladelighed, ja forlangte af ham at vide, om han turde holde Assembleer ved Hoffet, hvor de, som Kongen selv udtrykte sig, levede som Eremitter. Ogsaa betragtedes Privilegiet, som gav Comediehuset Eneret til Skuespils Opførelse, endog af Eieren, der vilde sælge det, som for Tiden stiltiende sat ud af Kraft, da han i 1733 siger, at der kun i dette Huus maa gives Comedier "naar de allernaadigst maatte blive tilladte".

Der udkom vel ikke noget almindeligt Forbud imod udenlandske Skuespil, men "formodenlig", siger den Skribent, som søger at forsvare Christian den Sjette imod den danske Skueplads, Jens Møller, "fordi de ikke fandt Sted". Det blev kun i Forordningen af 12te Marts 1735 befalet: "Comedie, Skuespil og deslige Ting maae aldrig om Son- og Helligdage eller og Aftenen tilforn holdes, eller af nogen Øvrighedsperson tilstedes", hvilken Anordning imidlertid ikke var en Følge af at der virkelig blev givet Skuespil, men kun indbefattet i de i Almindelighed givne Bestemmelser angaaende Sabbathens Helligholdelse. Derimod udgik

den 31te Marts 1738 en streng Befaling, "at ingen Comediantspillere, Liniedandsere, Taskenspillere eller de, som holde de saakaldte Lykkepotter, sig herefter udi Danmark og Norge maae indfinde, for deres Spil og Exercitier der nogensteds at forestille og øve". Imidlertid lader det til, at der i Begyndelsen af Christian den Sjettes Regjering er indenfor hans Riges Grændser, dog nok kun i Holsteen, blevet opført Comedier af omdragende tydske Bander, thi en Johan Friedrich Darmstädter kaldte sig, da hans Trup i Februar 1735 spillede i Rostok, "königl. Dänischer privilegirter Comödiant", og han var saa anseet, at han siden i fem Aar, efter sit Sigende, opholdt sig "ved Hoffet" i Stokholm.

Jens Møller har, til Beviis for, at det ikke var forbudt at skrive, trykke og læse Skuespil i Christian den Sjettes Regjeringstid, anført, at Holberg da skrev sin "Don Ranudo"; men saa rimelig hans Paastand end er i sig selv, da man vel ikke gav et Forbud, der var aldeles uoverholdeligt, saa utilfredsstillende er Beviset hvad Comedieskrivningen angaaer, thi saavel af Holbergs egne Ord, som af det, der i Rahbeks ypperlige Skrift om Holberg og hans Lystspil anføres angaaende "Don Ranudo", sees, at endskjøndt Stykket blev trykt af Berling i 1745, med Autors Tilladelse, var det allerede skrevet i 1725; og at man ikke ventede, at Trykningen vilde blive vel optaget af Tidens Mægtige, bevises deraf, at det lange Stykke, indtil man vovede at give det i Pressen, løb om i Afskrifter under Mærket H av M(ichelsen). Det lige til Kongens Død herskende pietistiske Partie, der i saa høi Grad maatte frygte for at see sine Laster, Lyder og Latterligheder stillede til Skue paa Theatret, var naturligviis afgjort imod dets

Gjenoprettelse, og det havde baade Magt og Villie til at forhindre den. Den danske Skueplads var gravlagt for de sexten Aar, hvori Christian den Sjette beklædte Tronen; kun to af de Mænd, som havde været virksomme til dens Tilblivelse, oplevede den Glæde at see dens Gjenopstandelse: Holberg — Digteren, som havde givet den Nationalitet og en uforgængelig literair Glands; og Pilloy — den eneste Skuespiller, som, under alle de Gjenvordigheder og Omskiftelser, den i 6 Aar havde maattet friste, var bleven tro indtil Enden. Begge vare kaldede til at grundlægge den ny Skueplads, som nu i 107 Aar har bestaaet, og, — under de Farer for dens Opretholdelse, hvilke fornemmelig ukyndige Bestyrere have bragt over den, — ved den Aand, der udgik fra dens Stiftere, taget et saa dybt Fæste i Folket, at den kun med det kan tilintetgjøres.

Tillæg.

(Til Side 105).

Wulffs Bande var, som formodet, virkelig hollandsk. Hans nylig i Geheime-Archivet fundne egenhændigt skrevne Andragende om, at der maatte blive anviist ham en Plads, hvorpaa han kunde opføre et Comediehuus, er affattet paa Hollandsk og viser, at Amsterdam var hans Hjemstavn. Han forestiller deri Kongen, at han har befundet, hvorlunde der ikke i Kjøbenhavn er, som i andre Hoved- og Residentsstæder, nogen "Schouwborg", i hvilken høifyrstelige Personer og Menigmand sig kunne finde forlystede "ved Tragediers og Comediers Spil", og erklærer, at, "saasom han er forsynet med dertil beqvemme Personer og nødvendige Instrumenter", vil han være villig til en saadan Schouwborgs Anlæggelse, dog at der, "eftersom det vil koste store Penge at faae den ret gjort", bevilges ham en Byggeplads, imod at han af det, "der ved Brugen af bemeldte Schouwborg maatte indkomme, underdanigst en Deel erlægger til Opbyggelsen af en tydsk Kirke paa Christianshavn".

At der midlertidigt forundtes ham Afbenyttelse af Boldhuset til Skueplads, var ifølge en Ansøgning til Oversecretairen, Erik Kragh, for hvem han beklagede sig over, at

der, saasom det ham anviste Grundstykke var meget moradsigt, ikke kunde begyndes paa Bygningen om Vinteren, hvorfor han, til stort Tab for sig, vilde en lang Tid blive hindret i at agere, hvis det ikke tillodes ham at bruge Boldhuset, som "meget godt i kort Tid kunde indrettes til et Comedianthuus". — Allerede i Sommeren 1663 fik han dog det projecterede Theater opført, og begyndte at spille paa det; men uagtet han havde stærkt Tilløb og stadigt nød Understøttelse af Kongen og Hoffet, kom han snart, enten det nu var fordi Udgifterne vare for betydelige, eller fordi han levede paa en stor Fod, i dyb Gjæld. Endogsaa sine Acteurers Lønning saae han sig ikke istand til at udrede, hvorfor de ikke formaaede at betale deres Verter, der sattes i stor Forlegenhed, da de ikke kunde inddrive deres Tilgodehavende ved Rettens Hjælp, eftersom Acteurerne, i Egenskab af kongelige Hoftjenere, vare uantastelige. I April 1664 indgav en Herbergerer en Besværing umiddelbart til Kongen og forestillede, hvorledes han "i langsommelig Tid havde givet tre af Hs. Majestæts Comedianter Huus og Bord, men kunde ikke faae Pengene derfor, da dem ikke blev givet hvis som de med deres Comedieagering havde fortjent", hvorfor han ynkeligen bad, at Andreas Wulff, "som Comediantforvalter", maatte blive tilholdt samme Penge at betale. I Juli samme Aar modtog Kongen et andet Bonskrift fra en "Trabant og Hs. Majestæts fattige Opvartere", som havde laant "Comediantforvalteren" 74 Rigsdaler, og derfor faaet Panteforskrivning paa Comedianthuset paa Slotspladsen, samt Overlevering af det Skjøde, der af Kongen var givet Wulff paa det. Saasom samme Trabant nu ved Hofretten havde opnaaet Dom, saaledes at han kunde gjøre sig betalt i Huset, dersom Hs. Maj. ikke havde Prioritet

deri, saa bad han ydmygeligen, at Kongen, ifald han det havde, vilde frafalde sin Ret og lade ham komme til Pantet, imod at han forpligtede sig til at vedligeholde Huset til saadan Brug, som det var bestemt til. Herpaa lod Kongen svare, at Gjælden skulde betales ved, at der "hver Dag, paa hvilken udi Huset blev ageret, skulde, af hvis som derfor indkom, tilhændegaae Ansøgeren 2 Rdlr. indtil han var bleven fornøiet". — Kort Tid efter ophørte Wulff at være "Comediantforvalter"; uden Tvivl fordi han havde rømmet Landet for Gjæld, thi han mødte ikke mere ved Hofretten i nogen af de Sager, som vare anlagte imod ham. Imidlertid vedbleve hans Acteurer at spille i Comediehuset, men under slette Kaar, thi han havde ikke efterladt mindste Eiendom, hvori de kunde gjøre sig betalte, og nogle af dem havde ikke i et heelt Aar seet Penge fra hans Haand. Endogsaa hans "Haupt-Agent", en Michael Daniel Treu, var ikke bleven fuldt betalt, men havde beholdt 160 Rigsdaler — en dengang meget betydelig Sum — tilgode hos ham. For at komme til disse Penge bønfaldt Treu, i October, Kongen om at maatte nyde samme Naade som ommeldte Drabant, nemlig at faae 2 Rdlr. hvergang Comedie blev ageret. Det er uvist om det bevilgedes, men Gjælden blev ikke betalt derved, thi kort Tid efter maatte Theatret ophøre. I Foraaret 1666 fik Peter Kalthow Kongens Tilladelse til at tilkjøbe sig "Andreas Wulffs gamle Comedianthuus" og igjen lægge Pladsen til sin Have.

(Til Side 106).

Til Festen i Skoven ved Frederiksborg blev, af Tømmer og Bræder, opført et meget stort Theater, der var forsynet med et godt Maskinerie og forskjellige smukke Decora-

tioner. Allerede en Maaned forend den berammede Forestillingsdag havde Tømmerfolkene begyndt at reise det, under Ledning af Capelmester Förster, der igjennem Slotsfogden kunde lade tilsige saa mange Bonder og Vogne, som han fandt for godt at bruge til at skaffe Materialet til Stedet; og til Oberst Holck udgik Befaling om, at han skulde stille "en Rotte" Musketerer som Vagt ved Theatret Nat og Dag, for at Bønderne ikke skulde tilføie det nogen Skade. — Ved Forestillingerne deeltog Wulffs Bande i Rollernes Udførelse.

(Til Side 113).

Löckes Ansøgning, hvoraf sees, at Kjøbenhavn kort for havde været gjæstet af en Bande, som ikke havde behaget, og der tillige er curiøs ved den ydmyg-skrydende Tone, hvori de omvankende tydske Bandeprincipaler, som ogsaa Hollænderen Wulff, affattede Bønskrifter til endog kronede Hoveder, var bogstavret saaledes:

Aller Durchlauchtigster Großmächtigster
Erbkönig, Allergnädigster Herr Herr!

Wan ich mir alß Ewr. Mayst. unterthan Vndt Vasal noch einst unterstehen darff diese unterthänige Bitt- vndt Demuthsschrift an Dero Gnaden händen überreichen zu lassen: So ersuche sie geruhen mir Die hohe Königl. Gnade beizulegen vndt dieses wenige gnädigst anzunehmen. Ich habe Ewr. Mayst. Allerunthertänigst in Vorigen ersucht, weilen der hiesig-gewesene Principal der Commoedianten mit einer so gar-vndt überaußschlechten Bande versehen gewesen, vndt vermöge des woll Edlen Magistrats Consens alhie agirt, vndt keine Commoedien den Zuschawern zum

Contento tügtig vndt guth außführen konnen, vndt dadurch alle Liebhaber überdrüßig gemacht, Daß mir alß Ewr. Mayst. Vasal (in den ich eine bande vndt Kern der vortrefflichsten Commoedianten in Hamburg zusammen=vndt albereits von hiesigen woll Edlen Magistrat dießselbe hereinzubringen erlaubnüß bekommen) die hohe Königl. Gnade möge gegönnet, vndt ich selbe zu führen in Ewr. Mayst. Reichs= vndt Erbländer alleine möge privilegirt werden. Maßen ich Ewr. Mayst allerunterthänigst versichere daß dergleichen bande von guthen agenten hin zuvor schwerlich wird gewesen, nochweniger waß ich alhie zu præstiren gedencke vorgenommen geworden sein: Den ich suche Ewr. Mayst. Residentz eben denselben Ruhm, durch dero eigene privilegirte Commoedianten zu erwerben, den sich hohe Fürstl. Höffe vndt andern örter zuschreiben dürffen. Ermuthe dahero allergnädigste Königl. Willfahrung= vndt Ewr. Mayst. hochbegnädigtes privilegium, damit ich alß ein unterthan von Ewr. Mayst. mein leben unter dero Devotion beschließen kan. Ich ersterbe vor solche Königl. Gnade

Copenhagen, d. 9 Sept. Ao. 1680.

Meiner Allergnädigsten Erbkönigh
vundt Herrn
Allerunterthänigster
Knecht
Nicolaus Löcke mpr.

(Til Side 122).

Af nogle senere fundne Antegnelser i en Resolutions=Protocol erfares, at Montaigu allerede i Christian den Femtes Tid, 16 Aar forend det er antaget at han maatte være kommen herind, var Medlem af den franske Hoftrup. Under

6te August 1689 indgav han nemlig, i Forening med de andre Acteurer, — som dengang vare: Doville, de Meuers, Belleroche, Hatteaunert, la Rochemore, Verstang og de la Garde, — til Kongen et af de Manebreve, uden hvilke Truppen næsten aldrig kunde opnaae Betalingen af sin Løn. Den havde da tilgode for et halvt Aar, og ingen af Acteurerne, "var længer eiendes Noget, som han kunde sælge eller pantsætte". Truppens alvorlige Klagemaal bevirkede, at dens Tilgodehavende blev anviist; men allerede Aaret efter maatte den indgaae med en lignende Besværingsskrivelse for at faae et heelt Aars henstaaende Løn, der anvistes til Betaling af "det, som ved Kjøbenhavns Consumption indkommer". Fra Januar 1701 havde Montaigu, uden at faae Navn af Directeur, været Truppens Leder, hvorfor der var blevet lovet ham en Godtgjørelse, hvilken han dog ikke fik førend der, som ommeldt, i 1705 forundtes ham 400 Rdlr. aarlig. Den "gewesene Comediant", der havde havt mere end han, og altsaa maa have været den meest udmærkede af Acteurerne, hed Toubelle. Ifølge Montaigus Indberetning til Kongen var han død i Sommeren 1705, "hvorfor" hedder det, "Truppen nu kun bestaaer af 5 Mandfolk, istedetfor 7, som der før har været, og med disse 5 kan der vel ageres, men da der er flere Stykker, som ikke kunne bruges, naar der ei i det mindste er 6 Mandspersoner i Truppen, saa skulde det være ønskeligt om endnu en Acteur blev indforskreven".

Registre til første Deel.

1. Person-Register.

2. Skuespil-Register.

3. Sag-Register.

